VONDELS SPELEN

INGELEID EN TOEGELICHT DOOR

C. R. DE KLERK EN L. SIMONS

DEEL I. 2.

PALAMEDES - GYSBRECHT

VAN AEMSTEL - MAAGDEN

NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK

VONDELS SPELEN

DEEL I, 2

NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK

ONDER LEIDING VAN L. SIMONS.

UITGEGEVEN DOOR:
DE MAATSCHAPPY VOOR GOEDE EN
GOEDKOOPE LECTUUR · AMSTERDAM

WILM KLYN.

VONDELS SPELEN

INGELEID EN TOEGELICHT DOOR

C. R. DE KLERK EN L. SIMONS

HET EERSTE DEEL

HET TWEEDE STUK

PALAMEDES OF VERMOORDE ONNOOZELHEID · GIJSBRECHT VAN AEMSTEL · MAAGDEN

Deze uitgaaf van Vondels Spelen zal geschieden overeenkomstig onderstaand plan:

DEEL I	C. R. DE KLERK: Kultuurbeschouwende Inleiding tot Vondels Spelen.	
1e stuk	Het Pascha.	Ingeleid en toegelicht door C. R. de K.
	Hierusalem verwoest.	
2e stuk	Palamedes.	Idem, door C. R. de K.
	Gijsbrecht van Aemstel	,, ,, L. S.
	Maagden.	,, ,, C. R. de K.
3e stuk	Peter en Pauwels.	Idem door C. R. de K.
	Maria Stuart.	
	De Leeuwendalers.	
DEEL II	L. SIMONS: Vondels dramatiek.	
1e stuk	Gebroeders.	Ingeleid en toegelicht door C. R. de K.
	Joseph in Dothan.	
2e stuk	Joseph in Egypte.	Idem door C. R. de K.
	Salomon.	
	Lucifer.	,, ,, L. S.
3e stuk	Salmoneus.	,, ,, C. R. de K.
	Jephta.	,, ,, L. S.
	Samson.	,, ,, C. R. de K.
DEEL III	David in Ballingschap.	,, ,, C. R. de K.
1e stuk	David hersteld.	
	Adonias.	
2e stuk	Adam in Ballingschap.	,, ,, L. S.
	Faëton	
	Batavische Gebroeders	,, ,, C. R. de K.
3e stuk	Zungchin	,, ,, C. R. de K.
	Noah	, ,, L. S.
	Algemeen Register.	

PALAMEDES OF VERMOORDE ONNOOZELHEID

INGELEID EN TOEGELICHT
DOOR C. R. DE KLERK

VOORWOORD

Dit voorwoord zou een afzonderlijke studie moeten zijn, indien ik den lezer niet mocht verwijzen naar mijn „Kultuurbeschouwende Inleiding", waarin ik het zielkundig PALAMEDES-procédé uitvoerig behandelde.

Aan *Het Inhoud* deed de dichter eene *Voorrede* voorafgaan, waarvan ik hier meen te volstaan met het begin weer te geven:

„Die tot staat en ambten beroepen wezende ijvert voor het gemeen beste, zet goed en bloed in de weegschaal òm het gemeen beste; want vermits de weg ter deugde in zeker aanzien steil en moeilijk valt, wordt hij van weinigen gezocht, veel min bewandeld. Overzulks munten deugdelijke personagiën vóór anderen uit en worden van de gemeente geliefd en als aangebeden, *zoo lang dezelve van hare voogden, als vaderen, gezond oordeelt.*

Tegens dezulken kanten zich altijd [zij] [1]) die hun *bijzonder* boven het *gemeen* welvaren stellen, en, om alle hinderpalen weg te nemen, trachten, bij alle middelen, der vromen naam en faam hatelijk te maken; hetwelk dan, overmits hiertoe stof ontbreekt, niet kan geschieden als met slinksche afwegen tot geweld en valschheid, loch en bedrog in te slaan.

De menschen, die de meestendeel onervaren zijn en op menschen steunen, òf nutshalve òf om zucht die zij dezen of

[1]) Wat tusschen [ ] staat is tusschenvoeging van òns, wat tusschen ( ) staat is van Vondel.

dien toedragen, òf uit licht betrouwen, laten zich lichtelijk misleiden van geveinsde en bedriegelijke voorgangers, en nòg lichter als er zaken onder gemengd worden die 't *heilige* betreffen."

Met deze eenvoudige, maar zuiver-gestelde eeuwig-menschelijke psychologie van de staatsmisdaad, leidt Vondel zijn schoone wraakname in op den gerechtelijken moord, begaan aan den grooten grijsaard Oldenbarnevelt. Het heilige, den godsdienst te misbruiken tot het allerschennigste, — de *Heidenen* — aan *Christenen* denkt hij natuurlijk heelemaal niet!!! — waren daar bijzonder sterk in, gaat hij voort.

„Onder welks [d. i. van het heilige, van den godsdienst] momaanzicht de booze Heidenen — ik roer geene christenen — wonderlijk hunne personagië [rol] hebben gespeeld en tot nadeel van de vrome raadsmannen en de lichtgeloovige en wispelturige gemeente treffelijke winsten hebben gestreken."

Deze, door Christenen weinig te benijden, winsten worden echter eenigszins opgewogen door de zedelijke zege, welke de rechtvaardige soms behaalt bij het nageslacht. Want, Goddank, er is een „maar" bij het succès van de boozen. Vondel vervolgt:

„Evenwel, gelijk het der rechtvaardigheid als eigen is, verdrukking te lijden, alzoo is haar ook als een troostelijke loon bijgeleid, dat hare onnoozelheid niet onderdrukt blijft, maar bij alle eerlijke nakomelingen doorbreekt en in waarde gehouden en gevierd wordt."

Wil de Nederlandsche lezer van 's dichters tijd daar een voorbeeld van, hij denke aan den overoude, Palamedes [.... of aan den recenten martelaar-van-staat, OLDENBARNEVELT]. 's Dichters „Voorrede" vervolgt:

„Onder de overouden kan hiervan getuigen de Grieksche PALAMEDES, dien wij op het Nederlandsch tooneel brengen.

Want nadat hij zoo schendig, onder het deksel van met den vijand gehandeld en penningen genoten te hebben, bij 't gemeene volk hatelijk gemaakt en door Agamemnon [MAURITS!] en Ulysses [VAN AERSSEN!] tot eene onherhalijke [onherstelbare] schade en bederf van gansch Griekenland [NEDERLAND!] vermoord was, — zoo heeft zijne onnoozelheid en oprechtigheid, na het verdwijnen der logenen en lasteringen, hoe langs hoe meer, tot schande en verstrooiinge zijner beulen en moordenaren, doorgebroken....

En zonder dezen troost en belooninge zouden de vromen (die als pilaren nog de wereldsche staten en gezelligheid [maatschappij] der menschen staande houden en onderschoren) dikwijls onder hunnen last en in de aanvechtingen, die zij voor het gemeen beste lijden, bezwijken....

Overzulks is het gemeen beste niet weinig gehouden in de geschichtschrijvers, poëten en redenaars, die de beroemde helden hebben onsterfelijk gemaakt door hunne geschriften..."

* * *

Vondels klassicistische, nog wel *Romeinsch*-klassicistische opvatting van het drama in zijn PALAMEDES-tijd is zeker niet de onze.

Maar hoe gelukkig en rijk leefde toen reeds zijn natuur bij een ongelukkige en poovere leer!

Zooals men voorzichtig moet zijn met geleerde schoolschheid, die om zoo te spreken op-een-fractie-nauwkeurig verzen-geheelen en -fragmenten weet te becijferen, waar Vondel navolgde, zonder te rekenen met éénen factor van allesbeheerschende waardij, namelijk de Vondelsche *kunst van*

ontleenen, — zoo moet men niet al te gauw klaar zijn met een oordeel over het on- of min-tragische van de rollen, het alleen-lyrische van de reien, en het als tragedie mislukte van beider som; — daar is bijvoorbeeld de zielkundige *rol der Reien*, onverschillig of zij in de „handeling" „meespelen", en die zoo vaak in zijn drama tragedisch effect teweegbrengt.

Hoe onder dit opzicht *Palamedes*, Vondels derde oorspronkelijk spel, zich verhoudt tot zijn tweede en zijn vierde, duidde ik aan in mijn boekje: „EEN INLEIDEND WOORD TOT DEN GYSBREGHT VAN AEMSTEL, TE SPELEN DOOR DE N. V. HET TOONEEL", waaruit ik mij veroorloof, schoon het nog niet in den handel is, hier deze bladzij aan te halen:

„Hoe onvergelijkelijk veel hooger kunst is dit „Amsterdam verwoest" [de *Gysbreght* nl.] van 1637 dan *Hierusalem verwoest* van 17 jaren vroeger!

Toen liet Vondel het kultuurvolk van den Jordaan tegenover het kultuurvolk van den Tiber vertegenwoordigen door een hoofdrol, die „De dochter Sion" heette, een zielkundig onmogelijke tooneelfiguur echter, want te veel persoon om personnificatie en te veel type om individu te schijnen.

In zijn „Amsterdam verwoest" zoekt hij voor deze „dochter Sion" geen zusterfiguur in eene Stedemaagd of ander allegorisch schepsel; maar Amsterdamsche Maagden, Edelingen, Klarissen en Burgzaten zijn de vier namen en vier stemmen van de ziel der Stad, van de geestelijke persoonlijkheid der Gemeente, die in den GYSBREGHT, schoon ongenoemd onder de personagiën, voor het binnengezicht en -gehoor van den modernen lezer of toeschouwer de tragisch-ontroerende hoofdrol speelt, zooals ridder Gysbreght de hoofdpersoon is van het treurig historisch-romantisch gebeuren.

Evenmin als de hoofdpersoon in „PALAMEDES OF VERMOORDE ONNOOZELHEID" van 1625, is de *vervolgde onschuld, die in* 1637 *Gysbreght heet, een tragedische figuur.*

Palamedes [= *Oldenbarnevelt*] *mocht dat niet zijn om wille der geschiedkundige waarachtigheid, waar toen alles op aankwam;* om zedelijke zoowel als artistieke overwegingen mòcht de historisch-romantische hoofdpersoon van het stadsgelegenheidsspel, de ridder van Aemstel, géén middeleeuwsch oorlogsman zijn, maar moest hij optreden als een vader der gemeente, onbelust op krijgsroem en wèl held, maar alleen uit plicht, in nood.

Doch *klaarder, vrijer en aangrijpender dan in* PALAMEDES *die ééne Rei, die zoo hartstochtelijk-ònmenschelijk en gemoedloos de godheid van het Noodlot aanbidt*[1]) vervullen de vier Reien van GYSBREGHT hun in tragischen zin àldoend, zij het dan ook niet „handelend" deel."

In dezen geest wenschte ik den *Palamedes* gelezen en herlezen door leeken en kenners; ik wenschte belangstelling vooral bij dien éénen Vondelkenner en -kunner, voor wien — bij enkele onvreesachtige coupures natuurlijk! — het tentooneel-voeren van dit meesterstuk geen zwaarder opgaaf zijn zou dan het spelen van GIJSBREGHT, ADAM of LUCIFER. Voor mijn gevoel, heeft het derde eeuwjaar van Oldenbarnevelts dood recht op dit drama, dat als een bevrijdingsdatum gelden moet in de geschiedenis van onze nationale eer ...

* * *

Ten slotte nog een enkele opmerking over onzen Palamedes-*tekst.*

Wij hebben ons eene vrijheid veroorloofd, die leeken ons eerder zullen vergeven dan Vondel-philologen, namelijk

deze: wij hebben in den tekst van de door ons gevolgde uitgave latere wijzigingen van den dichter *niet*, of *geheel* of *gedeeltelijk* aangebracht, al naar onzen persoonlijken smaak. Zoo heel erg echter zal deze onbescheidenheid niet schijnen, wanneer men weet, hoe de beste dichters onzer gouden eeuw soms hun beste verzen bij een volgende uitgaaf bedierven door wijzigingen. Intusschen bekennen wij, dat wij ons soms óók hebben laten leiden door de overweging: wat is voor den modernen lezer in dit geval het *duidelijkst?*

Een voorbeeld ter toelichting. Vs. 66 van *Palamedes* luidt naar de oudste uitgaaf:

Mits ik met hengsten van 't veroverd Lesbos keer

Later wijzigde de dichter:

Nu ik met *paarden* enz.

Voor de duidelijkheid namen wij het redengevend voegwoord „nu" in plaats van het als zoodanig verouderde „mits" over; wij behielden echter „hengsten" om den klank van het vers. Op een andere plaats, vs. 540 namelijk, behielden wij „mits" als voorzetsel, hoewel het door Vondel zelf later veranderd werd in „door". Voor ons versmuzikaal gehoor was „mits" hier niet vervangbaar zonder verlies aan klankwaarde; wij behielden het dus en plaatsten liever een verklarende noot.

Leek en philoloog mogen echter bedenken, dat de gewone methode: het geheel overnemen van dezen of dien druk zonder wijziging, gemakkelijker is dan de onze.

C. R. de K.

---

[1]) Bedoeld zijn de Rei-verzen na het 2e Bedrijf
O kracht, die niet en zijt te ontvliên, en vlgg.

PALAMEDES OF VERMOORDE ONNOOZELHEID

TREURSPEL

[1625]

Nunc cassum lumine lugent.
[Nu beschreien zij den van 't (levens)licht beroofde. Verg. *Aeneis*, II, 85.]

KLINKERT

't En leed geen zeven jaar, of Palamedes' schâuw,
Bij nacht, de tenten ging der Rechteren doorwaren:
Die rezen op, verbaasd, met opgerezen haren,
En zagen daar een schim, mishandeld, blond en blauw.

5 Zijn baard hing dik van bloed, zijn keel was schor en flauw.
„Wie komt ons," riepen zij, „in 't duister dus vervaren?"
„Bij toortslicht," sprak hij, „ik uw straf lees uit deez' blâren:
Die mijne onnoozelheid ten roove gaaft aan 't grauw!"

Zij sidderden van schrik; zij vloden niet, zij vlogen,
10 Dan ginder, dan weêr hier, voor 't branden zijner oogen.
Hij stapt'hen na en liet een bloedvlek waar hij trad:

Tot dat de schemering des dageraads, ontloken,
De angstvalligheid verdreef van 't naar en ijslijk spoken
En vond de vaderbeuls door 't knagen afgemat.

HET INHOUD

Palamedes, de zoon van Nauplius, Koning van Eubœa, was door zijne langdurige en getrouwe diensten en zonderlinge wijsheid en voorzichtigheid, in zulk een aanzien en grootachtbaarheid gekomen bij de Grieksche Vorsten ende de Koningengebroeders, dat er zonder zijnen raad niet werd besloten, ja, dat men de gewichtigste zaken op zijne wakkerheid en ervarendheid liet aankomen en berusten. Maar alzoo hij gestreng en onbuigelijk [1]) was in 't voorstaan van der Vorsten en Steden hoogheden handvesten en gerechtigheden, zoo kon hij 't zoo nauw niet mikken, of Agamemmon liet zich dunken, dat zijne eer door dezen man óf eenigszins gekwetst, óf niet na behooren gevorderd werd, waardoor hij eenen afkeer van hem kreeg; hetwelk de Priesters en wichelaars, en inzonderheid Calches, gewaar wordende, zochten dien onlust bij Agememmon te voeden, alzoo zijlieden zich in zaken, die den Godsdienst en hunne hoogheid en heiligheid betroffen, niet weinig gekwetst hielden. Palamedes evenwel liet niet na den Myceenschen Koning te begunstigen in al hetgeen wat hij, behoudens eer en eed, vermocht; gelijk hij dan, beneffens andere goede diensten, bevorderde, dat hem het opperste beleid des Trojaanschen tochts werd opgedragen, en met gemeene stemmen Veldheer gemaakt. Sedert geviel 't, dat Ulysses (om van den optocht ontslagen te zijn, nochte de tegenwoordigheid zijner gemalinne Penelope te derven) zich zot veinzende, de strand ploegde; waarover hij achterhaald werd van Palamedes, die Telemaach, des ploegers zoontjen, in de vore leide; hetwelk de vader vermijende te kwetsen, zoo is de schalkheid daardoor openbaar geworden; waaruit Ulysses, van dien tijd af, mede oorzaak nam om hem te haten. Namaals,

---

[1]) het „autoritaire" in Oldenbarnevelts optreden.

als Ulysses na Thraciën gezonden was om graan voor 't leger te halen, en ledig wederkeerde, werd Palamedes derwaarts geschikt, die, met geladen schepen afgeveerdigd en, het heir spijzende, prijs inleide. Hierdoor is Ulysses' wrok in eene doodlijke vijandschap veranderd, en heeft, om zich te wreken, den gesteurden Agamemmon (die nu óf na meerder gezag, óf na d' opperste Hoogheid stond) nog wijders, zoo door zich-zelven, als door Calches en anderen, misleid en opgehitst; voorgevende, dat de Eubeeër niet anders voorhad, als de Argolische Heeren te verschoppen en Archilles tot de eer van 't veldheerschap te verheffen en in te dringen. Na dat nu door deze oneenigheid, gedurende het Bestand, de Vorsten en Hoplieden hierover gedeeld waren, en allerlei achterdenken onder het lichtgeloovig volk was uitgestrooid en de domme gemeente geblinddoekt, en bekwaam gemaakt om logen voor waarheid, en valsche voor oprechte munte te ontvangen, zoo brouwen Ulysses en Diomedes, met kennisse des Veldheers, eenen aanslag, om glimpelijk en onder schijn van recht, Palamedes van kant te helpen; hetwelk aldus toeging. Men bracht door Agamemnon te wege, dat Palamedes van legerplaats verwisselde. 's Anderen daags daarna, als Ulysses zekeren schat van gouden penningen begraven had ter stede daar Palamedes eerst zijne tenten spande, zond hij eenen Trojaan, zijnen gevangen, met eenen brief, om dien heimelijk te bestellen aan Palamedes; maar de bode werd bij Diomedes, die op hem paste, onderschept, om hals gebrocht, ende in vollen krijgsraad gesleept, daar de brief gelezen werd; waarin Priam vermeldde van het gezonden geld en hem steef tot het voorgenomen verraad. Het meestedeel der Vorsten, ziende 's vijands hand en zegelring (die konstig nagebootst waren), hielden het verraad voor waarachtig, te meer, alzoo zulke geruchten lang onder het volk gemompeld hadden; eenigen twijfelden; eenigen wisten beter; en alzoo hierover twist rees, zeide Ulysses, men zoude zulks niet eer geloof geven, voor dat men het stuk hadde nagevorscht, en de penningen, daar de brief af vermeldde, bij den verdachte gevonden. Dit werd zoo besloten, en de schat ontdekt zijnde, werd Palamedes in hechtenis verzekerd. Zijne doodvijanden stelde men over hem

tot rechters, doch ter bede werd Nestor hun, om welstaans wille, nog toegevoegd. Als zij nu vast over 't oordeel bezig waren, kwam Calches, vergezelschapt met het bij hem opgestookte grauw, ende de krijgslieden, den welken men dezen beschuldigde (na dat de gemeente zijn dood gestemd had) overleverde, die hem als eenen openbaren verrader uitleidden ende steenigden. Oates, de jonger zoon van Nauplius, met rouw getroffen door 't verhaal van het deerlijk ombrengen zijns broeders, valt klachtig aan Neptuun, den Zeegod, die, het hoofd ten golven uitstekende, hem vertroost met de eere, die het onschuldige lijk volgen zal, en voor oogen stelt, wat plagen en ongelukken Griekenland en den Vadermoordenaren over 't hoofd hangen. Die van Trojen vieren over den dood van hunnen vijand Palamedes. Het tooneel is in en buiten het Grieksche leger, voor en om Trojen.

PERSONAGIËN.

PALAMEDES. (Joan van Oldenbarnevelt.)

REI van Eubœers. (Oldenbarnevelts aanhangers; ook de Remonstranten.)

REI van Ithakoizen. (Aanhangers van den Prins; inzonderheid de Zeeuwsche, als eilandbewoners.)

MEGEER. SISYPHUS. (Helsche boosheden, die Oldenbarnevelts vijanden de kwade middelen ingaven, om hem van kant te helpen.)

ULYSSES. (Allereerst de Heer van Sommelsdijk, François van Aerssen; bovendien de verpersoonlijking van den algemeenen, aan Oldenbarnevelt persoonlijk vijandigen, *geest* van de meerderheid der vier-en-twintig rechters: speciaal Reynier Pauw.)

Ulysses' dienaar.

DIOMEDES (Graaf Willem Lodewijk van Nassau, Stadhouder van Friesland, de Heer van Duivenvoorde, en wederom een *type* der vier-en-twintig.)

REI van Peloponneezers en Ithakoizen. (De Contra-Remonstranten.)

EURYPILUS. (Een hunner heftigste voorstanders.)

Schildwacht.

AGAMEMNON. (Prins Maurits.)

Agamemnons dienaars.

NESTOR. (Adr. Junius, en andere meer onpartijdigen der vier-en-twintig.)

AJAX. (De Heeren Van Schagen en Van Asperen, die voor Oldenbarnevelt ijverden.)

OATES. (Oldenbarnevelts kinderen en bloedvrienden, die hem poogden te verlossen.)

THERSITES. (Gerrit Beukelsz. van Zanten, van Delft, een der vier-en-twintig, een bruut.)
CALCHES. (Bogerman, Triglandt, en andere heftige Voorbeschikkings-predikanten.)
BODE.
NEPTUUN.
PRIAAM. HECUBA. (De Aartshertogen, Albert en Isabella.)
REI van Trojaansche maagden. (Spanjaarden en Spaanschgezinden.)

DE EERSTE HANDEL

PALAMEDES:

Die zorgt, en waakt, en slaaft, en ploegt, en zwoegt en zweet,
Ten oorbaar van het land een lastig ambt bekleedt,
En waant de menschen aan zijn vroomheid te verbinden:
Die zal zich jammerlijk in 't end bedrogen vinden
5 Van 't wispelturig volk, dat, veel te los van hoofd,
Genoten dienst vergeet, en 't ergste liefst gelooft.
Wat dorperheid is dit, onedele gemeente?
Wat bitse nijd verteert het merg in uw gebeente?
Wat dolheid u vervoert, dat gij uw Heeren hoont
10 En met zoo valsch een munt uw trouwste vaders loont?
O reukelooze schaar, treê voort uit alle steden,
Beklaag, beschuldig ons ter vierschaar van de rede(n);
Zet uw bewijzen op, daar geldt bescheid en blijk,
Opdat Rechtvaardigheid een billijk vonnis strijk.
15 Gij zegt: zoo ras de wraak de Koninklijke zielen
Te rade riep om 't rijk van Troje te vernielen,
En sloot het eerloos stuk te rechten met heur zwaard,
Dat ik gedagvaard kwam en stout en onvervaard
Hen stuitte; en dreef: het was te heftig opgenomen;
20 Men had nog tijd om tot het uiterste te komen:
Waarbij het bleek, hoe ik de zaak van 't heilloos rijk,
Meer droeg dan onzen staat, gekwetst door 't ongelijk.
Maar zulk een los besluit valt licht te wederleggen,

2 *oorbaar:* nutte.
3 *vroomheid:* rechtschapenheid.
15 *Gij zegt*, enz.: Gij wraakt mijn voorstaan van het Bestand met Spanje als verraderswerk.
21 *Waarbij het bleek:* waarbij het dan gebleken zou zijn.

Dewijl dit slot niet volgt uit al 't voorgaande zeggen
25 Maar eer het tegendeel; want dat ik liever zag
De zaak in vreê beslecht, bij middel van verdrag,
Is waar en lovens weerd; en wie ontkent, wat plagen
Bellone met zich sleept, met droeve nederlagen,
Gevaarlijk voor 't gemeen, wiens welvaart men, met druk
30 En angst, ziet hangen in de weegschaal van 't geluk.
Dat ik Priaam dan noô met krijg zag aangegrepen,
Was om der Phrygen torts te weren van ons' schepen,
Was om Achilles niet met Hector onverveerd
Te worstlen doen om 't ramp, of hun, of ons bescheerd.
35 Hierbij en rustte 't niet: men smijt mij voor de schenen,
Dat ik de Koningen van Sparten en Mycenen,
Met al de Vorsten, als wij zetten onzen voet
Op Dardans bodem, woû versmoren in hun bloed:
Omdat ik, als men had gegeven 't bloedig teeken,
40 De vloot, nog versch geland, van d' oevers af deê steken,
En hiel me binnen boords. 't Geleek wat! Wist men niet
Dat dit door enkel last des Veldheers waar geschied,
Die, als wij 't aarzelen der bange krijgsliên vruchtten,
Hun allen troost en hoop benemen woû van vluchten,
45 En moedigen tot slaan, wanneer de nood hen deê
Aanloopen op het spits, of 't zwalpen van de zee.
Nog wil men mij te lijve, om dat ik, driest en stouter

---

28 *Bellone:* de krijgsgodin, de oorlog.
30 *geluk:* wisselvallige oorlogskans.
31 *Priaam:* Priamus, koning der Trojanen, hier dus voor den koning van Spanje.
32 *Phrygen:* andere naam voor Trojanen.
33 *Achilles:* de dapperste Griek, hier dus Hollander; *Hector:* de dapperste Trojaan, hier dus Spanjaard.
35 *Hierbij en rustte 't niet* enz.: Het bleef hier niet bij; men beticht mij den Prins en 't leger op vijandelijken bodem, bij Nieuwpoort namelijk, moedwillig in gevaar te hebben gebracht.
42 Inderdaad gaf Maurits te Nieuwpoort zelf last, dat de vloot in zee zou steken, toen men het wijken der bange krijgslieden vreesde.
43 *vruchtten:* vreesden. Vgl. gods*vrucht*
47—60. Een derde grief is mijn verzet tegen de Noodlotsleer en de noodlottige, onmenschelijke hartstochtelijkheid der Voorbeschikkings-predikanten.

Als andre, eer Iphigeen nog verwde 't bloedig outer,
Het offer marren dede, en 't stuk leîde in beraad:
50 Of juist onnoozel bloed en Agamemnons zaad
De grimmig' Hecate most paaien en verzachten
Dan of men haar een hinde of teêre geit zou slachten;
Een zake die zich schaamt, recht of hij iet verbeurt,
Die Calches in zijn waan en schelmsche droomen steurt
55 En daaraan twijfel slaat, of Goden en Godessen
In 't grouwzaam moorden van geheiligde Princessen
Behagen namen ooit; gelijk der Goden tolk
Dees grove logens veilt voor waarheid aan het volk,
Dat voor hem nedervalt, en feest maakt van 't vernielen
60 En 't ommebrengen van zoo veel gedoemde zielen.
Men strooit, om 's Veldheers haat te scharpen tegens mij,
Dat ik besnoeien wil de wettige voogdij
Der twee gebroederen, en d' opperste der Grieken
Trek op Achilles' zijde, en tracht bedekt hun wieken
65 Te korten, waar ik mag; 't welk uitbarst langs hoe meer,
Nu ik met hengsten van 't veroverd Lesbos keer,
Met horenbeesten en een hoop geboeide slaven,
Maar 't goud verloochen, om behendig te ondergraven
Het steunsel hunner macht: dewijl elk, als zijn god,
70 Dien aanbidt, die hem strekt tot voordeel en genot.
Dan om dien laster plaats te geven, ik de Vorsten
Hoû te edel van gemoed, en geen doorluchte borsten
Gevoelen dit van mij, die Menelaüs, met
Zijn oudren broeder, heb gemerkt en uitgezet
75 Tot hoofden van den tocht, met raad der bondgenooten,
En droeg hun op 't beleid van ons' beroemde vloten;
Doen Calches op hen smaalde', en uitspoog vier en vlam,
Omdat ze daalden van zoo goddeloos een stam.
Dat ik gebrandmerkt word van lieden zonder oordeel,
80 Als die den roof misbruik tot een bijzonder voordeel,
En Chirons voêsterling zoek voor te trekken; neen,

61—90 *Men strooit*, enz.: Ik zou Oranje's Huis ten val willen brengen, ik, die Oranje voor mijn deel „gemaakt" heb; ik zou spelen in de kaart van vreemdelingen (Achilles = Chirons voêsterling).

Ik kan, en dank 't den Goôn, 't bijzonder van 't gemeen
Voorzichtig schiften, en elk-een het zijn verschaffen;
Ik handhaaf ieders recht en pas op niemands blaffen.
85 Elks vrijheid is de mijn: die weeg ik in één schaal:
Wie hier uit vreeze deist, ik sta gelijk een paal.
Dreigt Palamedes vrij te moorden en te priemen,
Hij blijft de zelve man, al sneedt gij hem aan riemen;
En draagt zich na zijn plicht, getrouw, oprecht, en kuisch:
90 Men zoek' hem waar men wil; hier leît d' Eubœër thuis.
Voorts, dat ik Thestors zoon zoo vaak heb doorgenomen;
't Is waar: mij docht, 't was tijd zijn hoovaard te betoomen,
Omdat hij verder als de Kerk en 't Outer gaat,
En snuf'len komt, uit baat- en staatzucht, in den raad.
95 Hij is een vreemdeling, ja een Trojaan geboren,
Noch kent de zeden niet, die tot ons land behooren,
Noch wat ons' welvaart eischt; hij wette zijn verstand
In 't geen zijn ambt betreft, en kruipe in 't ingewand
Der dieren met zijn geest, en stare op 's Hemels lichten;
100 Hij lette op vooglenzang, op droomen en gezichten,
Op Godsspraak en geheim, en hang'er niet wat bij
Van 't zijn! Of, lust het hem, elk hebb' zijn oordeel vrij.
Maar, 't is schandeloos en strijdt met al mijn daden,
Dat ik ben omgekocht om 't leger te verraden;
105 Dat Paris, om met mij te handlen van dien moord,
Lag 's nachts met een galei, met goud gelaân, aan boord;
Dat ik den oorlog schorste, en uitstel nam tien dagen
Om ons te ontwapenen en dan het stuk te wagen
Met meerdre zekerheid. Apollo! die uw troon
110 En zetel hebt gebouwd in 't midden van de Goôn,
En met uw klaarheid dooft de starrelichte lampen,
En van het aardrijk veegt de nevelen en dampen; —

---

91 *Voorts, dat ik Thestor's zoon*, enz.: Dat ik den kerkelijken drijver, Calches, met zijn Calvinistische politiek weersta.
95 *Hij is een vreemdeling:* Trigland en andere leiders der Calvinistische geestelijkheid waren meest Brabanders en Vlamingen.
97 *hij wette zijn verstand*, enz. Prachtige „anticlericale" spotverzen.
103 *schandeloos:* s c a n d a l e u x, schaamteloos.

Gij ziet in dezen nacht, en voor uw Majesteit
Der zulker schennis stuit op mijne onnoozelheid.
115 Dit's mijn bezolding dan, voor dat ik, met bezwaren,
Tot der Argieven heil geslaafd heb zoo veel jaren;
Met wijsheid, raad en daad 't bouwvallig rijk gestut;
De stormen afgeweerd en op mijn borst geschut;
Den boef, vermomd met schijn van godsvrucht en van heiligheid,
120 Ontdekt, en Pelops' hof en 't land hersteld in veiligheid;
Uitheemsche ballingen, van have en huis beroofd,
Gelokt, gewellekomd, en in mijn schoot gestoofd;
Vergroot der steden kreits en ommeloop der muren,
Tot Griekens hulp verplicht gekroonde nageburen;
125 Met kielen ingesleept den oegst, dien 't Oosten las,
Ja, daar de naalde zwijmt, gestaan na vrijen pas;
Ulysses achterhaald; het heir, als 't scheen verlaten
Door hongersnood, gespijsd; geoefend onz' soldaten;
De deugd des Peleaans verstaald met kloek beleid,
130 De eilanden en de steên, aan Helles' strand, ontzeïd;
Steenrotsen uitgehoold, en stukken lands vergraven,
Nu hier een schans geleïd, dan ginds gediept een haven;
Te Abyde in doods-gevaar mijn vromigheid gebracht,
Daar ik gewond werd op den aanslag in den nacht;
135 Daar, doen Achilles week, als 't nauwlijks was begonnen,
Nog vóor den morgenstond de vesting werd gewonnen;
En had ik d' ongunst van onz' Princen niet gevreesd,
Lyrnes voor mijn vertrek veroverd waar' geweest.
Maar wat beschuldig ik een wuft en dom gepeupel,
140 Dat, na den voorgang van zijn Heer, gaat recht. of kreupel:
Daar doch Laërtes' zoon, die op een grootren bouwt,

---

116 *Argieven:* Grieken, hier dus Nederlanders.
119 *Den boef:* Leicester, de onbetrouwbare lieveling der Calvinisten.
127 *verlaten*: verloopen.
130 *ontzeïd:* ten oorlog gedaagd.
133 *Te Abyde:* Bij Haarlem werd Oldenbarnevelt werkelijk gewond, toen hij deelnam aan de poging, door Batenburg aangewend om het beleg te doen opslaan. *Vromigheid* = dapperheid.
141 *Laërtes' zoon:* Ulysses of Van Aerssen steunt op Maurits.

Mij, met 's rijks Wichelaar, al deze moeiten brouwt,
En na mijn leven staat, en gaat zijn zinnen spitsen
Om 't krijgsvolk tegens mij dolkoppig op te hitsen.
145 Zij brullen langs hoe meer. Waar of ik best verschuil?
Wie blijft, die lijdt gevaar; wie vlucht, dien schouwt men vuil.
Mij docht den jongsten nacht, dat ik, vóor andren radder,
Beklom des schakers burg, en vechtende op een ladder
Opgaf den geest, daar ik den vijand bezig hiel,
150 En, met een groot stuk muurs, geplet ter aarde viel:
Doen schoot ik op, en schoon ik niet op d' ijdelheden
Van spook of droomen pas, noch leît mij op de leden
Of d' eene of d' andre ramp (mijn strenge dwaalstar) ook
Voorlang te Troje in 't veld mijn beide oogappels look.
155 De wichelaars mij niet als ongelukken spellen;
Doch een manhafte ziel moet dit ter zijde stellen.
Heer vader! die mij erft den zegen van uw kroon,
Het ga met mij zoo 't wil: ik blijf uw echte zoon,
Van bloed en van gemoed, en zal u niet ontaarden
160 In vromigheid, in trouw, in 't midden van de zwaarden,
In 't midden van de nijd en lasteringen, daar
Mijn goede naam en faam meê wordt bedrukt zoo zwaar.
Ik weet, waarop ik steun: mijn ongekreukt geweten
En is niet kwaads bewust, noch heeft zich nooit vergeten
165 Aan eenig schendig feit; en zoo ik daarom lij,
Zoo wasch' mijn edel bloed eens anders schelmerij!

REI VAN EUBOEERS. REI VAN ITHAKOIZEN.
REI VAN EUBOEERS:

Wij, krijgslien, passen op onz' beurt
Rondom Neptunus' muren:

---

142 *'s rijks Wichelaar:* Calches, de Praedestinatie-predikant.
148 *des schakers burg:* Paris' stad = Troje.
153 *mijn dwaalstar:* mijn noodlot.
154 *look* = zou luiken.
157 *erft:* doet erven.
167 *Rondom Neptunus' muren:* rondom Troje.

Terwijl de(n) Hemel starloos treurt,
170 En telt de slepende uren;
De nare lucht nu schreit en zucht;
Hoe lange zal het duren?

De middernacht herhaalt haar schâ
Met dikkre duisternissen:
175 Slagregens dekken Cynthia;
Dies wij haar aanschijn missen.
Wiens vroomheid zal, met Trojens val,
't Begonnen oorlog slissen?

REI VAN ITHAKOIZEN:

De Eubœër afkomst zal met dwang
180 Mars teugelen ten lesten:
Maar niet met Trojens ondergang
En 't storten van deez' vesten:
Maar met deze aard door Hectors zwaard
Van lijken vet te mesten.

REI VAN EUBOEERS:

185 Die zwanger gaan van guiterij
Onz' Prins hiermeê betichten;
Omdat ze minder zijn als hij,
En niet voor uit en lichten.
Dus tracht de Nijd zijn faam van spijt
190 Veel logens op te dichten.

REI VAN ITHAKOIZEN:

Wat zucht hij in zijn boezem draagt
Is vaak aan hem gebleken,
Die 't heir op 's vijands bodem waagt,

---

175 *Cynthia:* de Maan.
193 *Op 's vijands bodem,* enz.: Op 't strand bij Nieuwpoort, waar Prins Maurits in bedenken nam eenig schadelijk verdag aan te gaan of langs strand naar Calais te vluchten: 't geen Oldenbarnevelt afried en dat niettemin hem later verweten werd. (Naar een oude Aanteekening).

En dan van vreê wil spreken;
195 Die veinst, en sluipt en onderkruipt
Al de Oppersten der Greeken.

REI VAN EUBOEERS:

Aan hem, wiens tong van nectar dauwt
En draagt vergift inwendig,
Wordt eer deez' schalkheid toevertrouwd,
200 En wat men acht voor schendig;
Die hof en zaal met logentaal
Stoffeeren kan behendig.

Onz' Vorst zoekt op geen ledekant
Mycenen te bescharmen;
205 Hij ploegt niet aan de onvruchtb're strand,
Opdat hij mag verwarmen
Zijn bedgenoot, die in haar schoot
Hem kust en neemt in de armen.

REI VAN ITHAKOIZEN:

Het log geslacht van Ithaca,
210 Dat achter leît gekropen
Is niet zoo vierig, nergens na,
Om hopliên op te loopen,
Gelijk uw Heer, die met zijn speer
Koomt achter aan gedropen.

REI VAN EUBOEERS:

215 Wat Palamedes derf bestaan
Dat bleek, doen hij in 't landen
Het volk dede in slagoorden staan,

---

197 hem: Aerssens.
203 *Onz' Vorst* enz.: Merk op, hoe deze volkomen mythologische strofe voortreffelijk in den toon blijft der vorige met haar actueel-persoonlijke historische toespelingen.
209 *Het log geslacht,* enz.: deze strofe, evenwaardig aan de voorgaande, spot met Oldenbarnevelt's Waardgelders.

En redde van verbranden
En strandens nood onz' trotsche vloot,
220 Als 't leger week met schanden.

REI VAN ITHAKOIZEN:

't Is waar, wij kennen 's mans bedrijf:
Het bergen van de kielen
Was 't bergen van zijn eigen lijf,
Doen zoo veel helden vielen;
225 Doen hij de dood den rugge bood,
Met wieken aan zijn hielen.

REI VAN EUBOEERS:

Hoe d' onverbiddelijke Thrax
Hem leende gunstige ooren,
Bleek, doen hij 't heir vertroostte straks
230 Met graan en weeldig koren;
Daar hij 't uw' Vorst ontzeggen dorst,
Doen 't leger scheen verloren.

REI VAN ITHAKOIZEN:

Ulysses droeg men geen ontzag:
Wat was aan hem bedreven,
235 Die niet uit Argos' schatkist mag
Zijn paarden voeder geven,
Noch aan den disch des Veldheers is
Gezien en hoog verheven!

REI VAN EUBOEERS:

Hij is tevreden met zijn erf
240 En zijn Heer vaders leenen,
Al bet als hij, die roemen derf
Op Ithaca, van steenen

---

227 *Hoe d'onverbiddelijke Thrax:* zie „Het Inhoud".
241 *Al bet als hij:* veel beter dan hij.

En klippen woest en groot, wiens oegst
Is slechter als wij meenen.

REI VAN ITHAKOIZEN:

245 Maar waarom stoft dit volk aldus
Op zijne erfkoninkrijken?
Heeft niet de vader Nauplius
Voor Princen moeten wijken?
En, tot zijn heil, de vlag en 't zeil
250 Voor mindren moeten strijken?

REI VAN EUBOEERS:

't Was Nauplius, wiens wijsheid vaak
Veel Koningen verzochten,
En hiel met alle Vorsten spraak
Op veel manhafte tochten,
255 Doen zij weleer van heind en veer
Geschenken tot hem brochten.

REI VAN ITHAKOIZEN:

Waar 't vreemd, dat Palamedes dan
Onz' heirkracht ging verraden?
Vermits hij muilen stallen kan,
260 Met schatten zwaar geladen;
Gelijk de stam, daar hij af kwam,
Geen giften kost versmaden.

REI VAN EUBOEERS:

Is hij met recht een brandmerk waard,
Die zich vergaapt aan gaven,
Zoo brandmerkt eerst den snooden aert
265 Aertsvijand van de braven,
Die vilt en stroopt, een staat verkoopt
En 't volk misbruikt als slaven.

---

247 *Nauplius:* de vader van Palamedes.
264-265 *aert, aert*svijand: woordspeling op Aerssens.

Steil Neritos vol klippen heeft
270 Nooit woester dier ontvangen
Als hij, die schelmsch en onbeleefd
Betrouwt zijn slimme gangen:
Die liegt, en stout zijn verw behoudt,
Schoon hij 'r in wordt gevangen.

REI VAN ITHAKOIZEN:

275 Ulysses, die op Calches steunt
En onz' gebroederheeren,
Zich dezen laster niet bekreunt:
Zijn vroomheid zal men eeren;
Maar wie den helm voert als een schelm,
280 Dat zal de tijd ons leeren.

REI VAN EUBOEERS:

Draal lange, o blonde Phœbus! draal,
Schouw eeuwig onze kimmen;
De ondank'bre Grajen niet bestraal,
Die langs hoe meer verslimmen.
285 Waar vlieden wij? ....Wat Razerij
Koomt uit den afgrond klimmen?

---

271 *Als hij:* dan hem; *onbeleefd:* onmenschelijk.
272 *Betrouwt:* zelfvertrouwen heeft in.
276 *ons gebroederheeren:* Agamemnon en Meneläus, in casu: Oranje, gelijk Calches = de Theocratie.
286 *Razerij* = Razernij of Furie, nl. Megeer, die Sisyphus voor zich uitdrijft.

DE TWEEDE HANDEL.

SISYPHUS. MEGEER.

SISYPHUS:

Waar ben ik, Sisyphus, gemat van op te stijgen?
Nu schep ik weder locht, nu kan ik adem krijgen.
Waar ben ik? in wat nacht? Megeere, die mij jaagt,
290 Nachtmerrie, oude kol! hoe hebt gij ons geplaagd
Met uw bebloede zweep en pekstok onderwegen,
Eer ik een doorgang heb na 't bovenvolk gekregen.
Waar ben ik? In den dag, of in een' blijdren nacht
Als d' onderaardsche poel? Waar mag ik dolen? Zacht!
295 Waar vind ik Hecate? Waar flonkeren de starren?
Wanschepsel, die geen grijns behoeft, noch kunt ontwarren
Uw pruik, die grouwlijk krielt van zwarte slangen, zeg,
Waar dwaal ik? Op wat spoor? Waar leidt ons deze weg?
Mij dunkt, ik hoor geblaf van honden, die ons rieken.
300 Zwijgt, rekels! Luistert! Sus! help, Cerberus, 't zijn Grieken.
Ik ben in Pelops' rijk, of in mijn oud gebied,
Te Ephyren; dat gaat wel. Momaanzicht, hoort gij 't niet?
Wij zijn te Ephyren, daar de menschen van mijn treken
En boevestukken met een groot afgrijzen spreken,
305 En Minos vloeken, als zij hooren, dat mijn straf
Niet zwaarder weegt, als 't wicht eens steens berg op berg af

---

292 *bovenvolk:* bovenwereld.
295 *Hecate:* de Maan.
296 *grijns:* grijnzend masker.
300 *Cerberus:* helhond.
301 *Pelops rijk:* Peloponnesus.
302 *Ephyren:* Corinthe waarvan Sisyphus koning was. Zijn straf is de „Sisyphus-arbeid": het wentelen van een steen berg op, berg af.

Te wentlen, nat van zweet, in de onderaardsche kelders.
Kolrijster, rade ik recht? Zeg op! of zijn wij elders?
MEGEER:
In Troas staan we, niet in Isthmos; in 't gezicht
310 Van Ilium, daar nu het Dorisch leger ligt,
In 't vlakke en open veld; van waar wij korts vernamen
Die bleeke schimmen, die ons treurig tegenkwamen,
Besprenkeld van veel bloeds, gehouwen en gekapt,
Mishandeld, en mismaakt, gezengd, gekwetst, gekrabd.
SISYPHUS:
315 Wat 's de oorzaak van 't geschil?
MEGEER:
Een Vorst, vervoerd van minne,
Heeft tot zijn bruid geschaakt de schoone Koninginne
Van Menelaüs, die zoozeer niet op de deugd
Als op de schoonheid vlamt en 't bloeisel harer jeugd,
En hooger die waardeert als veler Princen leven.
SISYPHUS:
320 Een slimmer Sisyphus is nog na mij gebleven.
Wat uitkomst of ons staat te wachten van 't gevecht?
MEGEER:
Men zal geëffend zien en tot den grond geslecht
't Hof van Laömedon, en deez' benijde vesten,
Als Inachus' geslacht die 't krijgsvolk geeft ten besten,
325 Dat, overwinner nog den tienden zomer, zal
De Goôn verschrikken met zoo ijselijk een val.
Dan zal het overschot der vluchtige Trojanen,
Met handenwringen en afbiggelende tranen,
Beschelden Paris, die, zoo schandeloos onkuisch,
330 Veroorzaakt heeft 't bederf van zijn doorluchtig Huis,
En liever had zijn faam en glorie uit te wisschen
Als boels aanminnigheid en kitteling te missen.

---

320 *slimmer:* slechter.
323 *Laomedon:* koning van Troje.
324 *die 't krijgsvolk:* die (nl. hof en vesten) aan 't krijgsvolk.
329 *schandeloos:* schaamteloos; zie vroeger.
331 *liever had:* liever verkoos.

SISYPHUS:

Gij en uw zusters, als hem Venus had verlokt,
Hebt verre een grooter kwaad gesponnen en berokt,
335 Als gij der Doren vloot de zee gingt overvoeren,
En om een lichte vrouw gansch Aziën beroeren.
Eumenides! welaan, recht ijlig overend
Uw slingerslangig haar, en brandt en blaakt en schendt,
En schuimbekt, raast en moordt!
Daar ziet men 't leger krielen,
340 Daar laadt men Charons schuit, tot zinkens toe, met zielen;
Het is er drok aan 't veer; zoo, Wrekeressen, voort!
Spookt door de benden heen, verzadigt u met moord!
De messen zijnder op gewet en scharp geslepen.
Beschildert uw gewaad met bloed en paarse strepen,
345 Bevlekt uw aangezicht met brein, versch uitgespat;
Ziet toe, gij snevelt licht, het is er slibberglad.
Zoo, dochters van den nacht! maar als gij hier met lijken
De stroomen hebt gedamd en de overzeesche rijken
Tot puin en gruis verplet en uit hun plaats beweegd,
350 Den adeldom en 't puik der Vorsten uitgeveegd,
Zal dan de Wraak, vernoegd, door 't bloed zoo veler helden,
Het woeden staken?

MEGEER:

Neen, dan wil 't Europe gelden.
Gij, Grajen! huilt en graait, uw doodverw zet, wordt bang.
Wij komen, om den weg tot uwen ondergang
355 Te banen, zwanger van voordachte schellemstukken,
En hechten Argos' ramp aan Trojens ongelukken.

SISYPHUS:

Wat middel is er om te rokkenen dit kwaad?

MEGEER:

Den Phœnix, daar hun heil en zegen in bestaat,
Te helpen aan d' een zij; opdat ze, met zijn sterven,
360 Ook zijn manhaftigheid en raad en wijsheid derven,

---

353 *graaien:* krijten, huilen.
359 *aan d'een zij:* van kant.

En vallen overhoop, wraakgierig van gemoed,
En voeren borgerkrijg om zijn onschuldig bloed.
Ik zie de Vorsten al gespouwen en verbolgen,
De volken van één stam malkanderen vervolgen,
365 D' eilanden in 't geweer en 't vaste land in roer.
Hier wordt men vlam gewaar, daar hoort men een rumoer
Van steden tegens steên, van vloten tegens vloten.
D' een ramp uit d' andre wast; wat wordt er bloeds vergoten!
Eubœa loopt 't gedeild Peloponnesus af,
370 En Scyros Ithaca. Thessaliën, tot straf
Van Locres, krijgsvolk licht; de Cyclades die slijpen
Hun speer, om onderling malkandren aan te grijpen.
De zonden klimmen op; d' een draagt des anders schuld;
Der Vorsten hoven zijn met grouwelen vervuld,
375 Met bloedschande, overspel, met moord, met vuiligheden.
Men luistert noch na recht, na billijkheid, noch reden.
De Koninginnen en Princessen zijn bijkans
All' schuldig aan den moord en neêrslag harer mans,
En eer- en trouweloos. Elk is om 't zeerst verwoeder.
380 De zoon den vader wreekt, de dochter wreekt haar moeder.
't Vertwijflen aan de stam en wettige afkomst splitst
Het volk, en voedt den veede, en endeloozen twist,
En 't woeden; dat zoo lang beschreielijk zal duren,
Totdat men ziet in 't end de steden zonder muren,
385 De stroomen onbezeild, de kampen onbeploegd,
En d' onderaardschen Styx bevollekt en vernoegd.
Rampzalig spook! gij zijt tot mijn behulp verkoren
Voor andre zielen; ga, en noop uw neef met sporen,
Wiens schalkheid hapert, om, bedriegelijk en valsch,
390 Den zoon van Nauplius te brengen om den hals.
Hij sluimert: in zijn droom en slaap zal hij u hooren,

363 *gespouwen:* gedeeld, verdeeld.
370 *tot straf:* om Locres te straffen.
382 *veede:* veete.
385 *kampen:* akkers.
388 *neef:* bloedverwant, hier: kleinzoon; Sisyphus was de grootvader van Ulysses.
389 *hapert:* in gebreke blijft.

En wat uw geest verdicht, dat vezel hem in d' ooren:
Ga heen, rampzalig spook!

SISYPHUS:

Ben ik de beste dan,
Dien d' afgrond tot dit snood bedrijf uitbraken kan?
395 Is niemand bet bekwaam tot schelmerij gevonden?
Dit is mijne afkomsts tent; ik moet zijn hert doorgronden.
(*Hij gaat de tent van Ulysses binnen. Hij komt terug.*)
Hij heeft de leus al weg. Megeere! 't is beschikt.
Als hij mijn geest vernam, doen was zijn geest verschrikt;
Zijn zweet brak uit van angst, zijn haren schielijk rezen;
400 Ik heb hem na zijn wensch den kortsten weg gewezen.

MEGEER:

Zoo is het reizens tijd; gedoemde ziel, ga schuil!
Duik in den donkren poel en nooit beschenen kuil.
De nacht is op zijn droefste, en Phœbe wijkt de spoken.
(*Zij kijkt in Ulysses' tent.*)
Ulysses gaapt en geeuwt: gij hebt zijn rust gebroken;
405 Daar treedt hij uit zijn tent; gaap, aardrijk! en alheel
Verzwelgt ze, die gij t'hans gebraakt hebt uit uw keel.
(*Af*)

ULYSSES. LIJFKNECHT.

ULYSSES:

Een dunne slaap beschoot nog nauwelijks mijne oogen,
Of mijn ontruste geest door 't guichlen werd bedrogen
Eens drooms, of door een schim, die me in den droom verscheen,
410 En droeg mijn aanslag gunst, en holp me 't feit bekleên,
En 't stuk met zulk een list besteken en vermommen,
Dat Nestors wijze tong daartegens moet verstommen.
Het zij dan schim of droom, of wat het wezen wil,

---

392 *vezel:* fluister.
396 *mijne afkomsts:* mijn kleinzoons; *doorgronden:* gaan tot den grond van zijn hart.
403 *droefste:* donkerst; *Phoebe wijkt de:* de maan gaat schuil voor de.
406 *t'hands:* pas.
408 *guichlen:* bedriegelijk spelen.

't En is geen marrens tijd. Mijn lijfknecht! ga al stil
415 Na Diomedes' tent; zeg, dat ik hem verbeide
Zoo daadlijk hier ter steê; doen thans hij van mij scheidde,
Werd de aanslag opgeschort tot wijder overleg,
Alsnu zoo was er 't een, dan 't ander in den weg;
Nu, dunkt me, gaat hij glad, en 't mag een raad verstrekken,
420 Doch vaak schijnt ruim in 't eerst 'tgeen scharp valt in 't voltrekken.
(*Lijfknecht af.*)
Maar d' aanslag niettemin moet eenmaal zijn gewaagd.
Mijn vijand staat versuft, en dut, en is versaagd;
Hij vindt zich radeloos, om van de lastermonden
En logens zich te ontslaan, waarmeed' hij wordt geschonden.
425 Te meer hij zich verweert en na zijne onschuld tracht,
Te meer het lastren groeit; hij is en blijft verdacht.
Het krijgsvolk is gedeeld: d' een looft hem als een vader,
En d' ander hem verspuwt en scheldt voor landverrader.
Bij deze zwarigheid koomt, dat der Goden tolk
430 De lasterlogen kweekt en koestert onder 't volk.
Mijn wraaklust zal eerlang hem zijnen trots verleeren,
En d' oude lemten gansch tot etter uit doen zweren.
Hij, ziende dat zijn pleit en rolle liep na 't end,
Den Veldheer gistren nog kwam smeeken in zijn tent,
435 En bad, hij wild' hem doch zijn gunstige ooren leenen:
Ophalende, wat dienst dat Argos en Mycenen
Ontvangen hadden eer door zijn getrouwen plicht.
De Koning beet hem toe, vergramd, in 't aangezicht:
„Ik heb gedienstigheên, ik ken 't, door u genoten;
440 Maar eene ontvangen spijt mij schendig heeft verdroten!
De Atrieden zullen u vermorzelen tot gruis,
Of gij zult hen tot stof verdelgen met hun Huis."
Dat dreigen trof hem; doch hij antwoordde onverslagen:
„Mycenen heeft zich ooit beleefdelijk gedragen

---

414 *marrens:* toevens, talmens.
416 *thans:* straks.
432 *lemten:* leemten; gebreken.
444 *ooit:* altijd.

445 En met genade altijd zijn vijanden ontmoet:
Dies bidde ik, dat uw toorn niet al te hevig woed."
Dus scheidd' hij, maar beducht (zoo 't bleek aan zijn manieren)
Voor Agamemnons wrok en 't spits der helbaardieren.
Nu 't ga der meed' hoe 't wil, 't kan anders niet als wel.
450 Ik ben het niet alleen; de grootsten zijn in 't spel:
Wij hebben op onz' zij' de wereldlijke machten
En geestelijken arm, gestarkt met domme krachten;
En waartoe zal hij zijn beducht voor veel gevaars,
Die tot zijn voorspraak heeft de tong des Wichelaars?

(ULYSSES. DIOMEDES.)

DIOMEDES:
455 Ik koom op uw ontbod, geheimste vriend en makker!
Wat onrust drijft uw geest; wat houdt uw zinnen wakker
Dus in den middernacht?
ULYSSES:
Nocht Venus, nocht haar vier;
Maar zaken van gewicht. De rechte tijd is hier
Om onzen aanslag zoo terstond in 't werk te stellen.
DIOMEDES:
460 Mijn raad is hier te klein.
ULYSSES:
Daar wil(t) u niet meê kwellen.
DIOMEDES:
Ik kan geen doorgang zien; ik blijf er nog voor staan,
Zoo lang ik niet begrijp, hoe dat het toe kan gaan.
ULYSSES:
Hij brak, uit 's Veldheers last, zijn tent op gistren morgen
En sloeg zich elders neêr; zoo dat men kan verborgen
465 In d' eerste legerplaats een zeker wicht van goud,
Recht of z ij n zorge dat aan 't aardrijk had vertrouwd.
Als hij nu wordt beticht van zijn ontvangen gaven,
Zoo zal de krijgsraad fluks dien rijkdom op doen graven:
Waardoor hij schuldig wordt aan 't opgeleide kwaad.

---

464 *verborgen:* verbergen.

DIOMEDES:
470 't En heeft niet schijns genoeg.
ULYSSES:
Dit komt ons nog te baat:
Ik zal in Priams naam een brief aan hem doen schrijven,
Die, meldende van 't goud, hem zoekt ter daad te stijven.
DIOMEDES:
Wie zal de bode zijn?
ULYSSES:
Maar een Trojaansch slavoen,
Die mijn gevangen is. Gij zult de ronde doen,
475 En passen op den spie en helpen hem om 't leven,
En, vindende den brief, dien Agamemnon geven.
Hoe kan de Eubeeër doch ontworstlen dezen strik?
DIOMEDES:
't Is recht Ulysses' vond: maar als ik ernstig wik,
Het stuk is vol gevaars. Laat dezen raad besterven.
ULYSSES:
480 Ik vreeze, uw bloodigheid die zal de zaak bederven.
Hoe stouter aangevat, hoe lichter uitgevoerd;
De kans moet zijn gewaagd.
DIOMEDES:
Waar 't schaakspel, waar het boert!
Best, dat men 't wat vertrek'; de tijd is niet geboren.
ULYSSES:
Daar is met sammelen tot nog toe méer verloren,
485 Meer schade als winst gedaan.
DIOMEDES:
De man heeft groote gunst
Bij 't volk, en bij den raad.
ULYSSES:
Bedekte logenkunst
Die heeft ze vrij gedund, door 't lang en stadig knagen.
DIOMEDES:

---

475 *passen op:* letten op, opwachten.
483 *vertrek:* uitstell'.
484 *sammelen:* talmen.

Al die hem zijn verwant van vrienden en van magen
Zijn zijde gunstig zijn en dreigen ons met wraak.
ULYSSES:
490 Geen mage of bloedverwant mag tuigen in zijn zaak.
Van dreigen niemand sterft.
DIOMEDES:
Achilles, vroom in feiten,
En Ajax zal zijn recht ten uiterste bepleiten,
Door 's grijzen Nestors tong.
ULYSSES:
Dit acht ik heel gering:
De Veldheer is de ziel en stuurman van 't geding.
495 's Rechts uitspraak staat bij hem; hij kiest bekwame mannen,
En kipt de rechters uit, die d' heil'ge vierschaar spannen.
DIOMEDES:
Zoo d' aangeklaagde zich beroept op 't Grieksche recht?
ULYSSES:
't Geschil wordt na de plaats gevonnist en beslecht:
Wij staan op 's vijands boôm; wij kennen hier geen wetten,
500 Als die des Veldheers mond en lippen zullen zetten.
Zijn wil is wets genoeg; die spreke, een ieder zwijg:
Des Oppervorsten zwaard is rechter in den krijg.
DIOMEDES:
Of de Oppervorst bezweek, als de aanslag waar begonnen?
ULYSSES:
De wereld geenszins lijdt twee schitterende zonnen:
505 Zoo duldt geen Heerschappij twee hoofden in een rijk,
Geen Vorst zijn wedergâ, geen Koning zijns gelijk.
De Eubeeër is te hoog in mogendheid gestegen
En aanzien bij 't gemeen. Dit 's Agamemnon tegen;
Die heeft wel duizend maal geklopt op zijn rapier,
510 Gevloekt bij all' de Goôn, gezworen hoog en dier,
Bij zijnes gordels draak, bij 't krunkelen der slangen,
Waarmeê de Gorgon is zijns beukelaars behangen,

503 *of:* indien eens.
512 *Gorgon:* het Medusa-slangenhoofd, schrikbeeld op zijn schild.

En bij den staf zijns Rijks, van Mulciber gesmeed:
Dat hij zich wreken zal van 't aangedane leed;
515 Dat de eilander niet lang zijn majesteit zal benglen,
Al zoû hij de Oppergoôn met de onderaardsche menglen.
DIOMEDES:
Met Agamemmons wrok is 't leger niet gepaaid.
ULYSSES:
't Is waar, maar dat is vol oneenigheid gezaaid.
De meeste hoop is blind om d' oorzaak van dit wrokken
520 Te zien met onderscheid; ook heeft m' er in betrokken
't Verschil van kerkenplicht, de macht van 't geestlijk hof,
En 'tgeen den dienst betreft der Goden; deze stof
Zoodanig is van aard, dat allerlei krakeelen,
Dat zucht tot eigen baat en staat hier onder spelen;
525 En alle schelmerij, die slechts een schijngestalt
Van heiligheid ontleent, licht door dien trechter valt.
Men hitst 's volks harten op tot dolligheid door 't krijten,
En de aldersterkste past den zwaksten uit te bijten.
DIOMEDES:
Maar wacht u, als de tijd de waarheid eens ontdekt.
ULYSSES:
530 Al hebt ge 't heiligdom met vadermoord bevlekt,
Uw zusters schaamt ontbloot in 't aanzicht van uw zwager,
Ja, zelf den bliksemdrig gekroond tot horendrager,
Verkracht zijn eêgemaal en schenker Ganimeed: —
't En wordt niet eens gemerkt, als maar een outerkleed
535 Die grouwelen bedekt; 't en strekken dan geen zonden.
DIOMEDES:
En of de Priesters 't pleit met Palamedes stonden?
ULYSSES:
Dat is onmogelijk; want hoe men 't wendt of keert,
't Schort even Calches daar, daar 't Agamemnon deert.
Zijn hoogheid is geraakt en heiligheid, die stedes

---

515 *bengelen:* spelen met.
526 *licht door dien trechter valt:* wordt gemakkelijk doorgelaten.

540 Mits de onderkruipingen en list van Palamedes,
Allengs gemuilband wordt en van zijn glans beroofd;
En 't was zoo veer gebracht, dat geen gemijterd hoofd
Zoû spreken in den raad, of met de Vorsten stemmen:
Een toom, om na zijn wensch de Wichelaars te temmen.
545 Dit leît hem in den krop; behalve dat hij steef
De Vorsten tegens hem, die zoo Godijvrig dreef,
Dat ieder Grieksche stad zoû leggen nieuwe drempels
Om 't Noodlot op 't outaar, in Godgewijde tempels,
Te vieren, met den reuk van 't gulden wierookvat;
550 Dienst, daar de Priesterschap een koninklijken schat
En rijken oegst af maait. Hoe geestig zag men schaken
Den tabberd met de kap? Met onbeschaamde kaken
Dreef Calches, na zijn wensch, met luttle stemmen door
't Besluit der tempeliers, en gaf geen reên gehoor.
555 De Eubœër heeft het ook in Aulis heel verpeuterd;
Daar zeid' hij: „Schoon de vloot door storm en onweêr leutert,
Men mag zoo reukeloos niet plengen Koningsbloed:
Men stel den neêrslag uit. Misschien zal ook de vloed
Hier meê niet zijn gepaaid. Wilt u der Jonffer jamren:
560 Hakt liever af den hals van witgewolde lamren."
Daar schond hem 't Priesterdom de krijgsliên op het lijf.
Elk vloekte en schold om 't zeerst; zij kreten even stijf:
„Het zaad van Nauplius van godsdienst is verbasterd:
't Viert tempel noch outaar; Diana wordt gelasterd!
565 Verworgt den vrijen geest, of stort hem van een rots;
Deez' smaalt op wichlerij en droomen; de inspraak Gods

---

540 *Mits:* voorzetsel „door".
544 De Predikanten zouden geen invloed op de overheid hebben.
546 Palamedes verzette zich in de Staten tegen den Prins en de Princegeuzen, die een nationale Synode eischten ter wille o.a. van de Calvinistische Voorbeschikkingsleer.
552 *Den tabberd met de kap:* de politiek schaakte d.i. streed met de theologie.
556 *leutert:* talmt, opgehouden wordt.
558 *neerslag:* slachtoffering van Iphigenia.
559 *u der Jonffer jamren:* meelij hebben met de jonkvrouw.
565 *den vrijen geest:* den „libertijn".

Hij gansch in twijfel trekt; hij zal het heir verwarren;
Hij acht noch vogelzang, noch ingewand, noch starren."
Ik rep van geen geheim; gij, Diomedes! zaagt,
570 Wat hij te lijden had om 't redden van de maagd.

DIOMEDES:

Zijne aangewende vlijt, tot Iphigeens verschooning,
Te lichter hem in gunst kan brengen bij den Koning.

ULYSSES:

't Blijft tusschen mij en u: 't is Agamemnons aard,
Dat zijn gedachtenis geen weldaad lang bewaart;
575 Maar 't aangedane leed en de eens geleden smarte
Schiet diepe wortelen in zijn wraakgierig harte,
Al te onverzoenelijk. 't Was Atreus, die voorheen
Bij opdracht onderkroop 't oud recht der Grieksche steên.
De zoon vlamt op de vrucht van deze parkementen,
580 En hoopt zijn lauren-telg op dezen boom te enten:
Maar Palamedes' oog zijn gangen onderschept,
En is vóor hem gereed, en waakt eer hij zich rept.
Dies raast 's Krijgsvorsten wraak, die, om hem te betrapen,
Misbruikt den ouden haat der Grieksche legerpapen,
585 Bedieners van de Nood en nooit verbeden Dwang.
Die doen hem 't koude zweet afloopen, door 't gedrang
Der lasteraren, en, staâg liegende onverboden,
Geen misdaad reeknen 't kwaad, 'tgeen strekt ten dienst der Goden.
Doch 't geldt óns even veel: wij doelen naar ons wit,
590 Het zij dan slinks of rechts; waarom ik ernstig bid,
Dat uwe dapperheid dit heldenstuk verzelle.

DIOMEDES:

Ik vind den aanslag goed, 't is waar; maar dat ik stelle
Mij-zelven in 't gevaar, is overwegens waard.
Ik ben een man in 't veld, om, op een moedig paard,

---

569 *Ik rep*, enz.: 't is geen geheim waarvan ik spreek.
577 *'t Was Atreus*, enz.: 't Was Willem de Zwijger, die zich de soevereiniteit wist te doen opdragen over Holland en Zeeland, en zijn zoon Maurits zou hetzelfde begeeren, maar Oldenbarnevelt weerstreeft hem.

595 Dat schuimbekt, briescht, en krabt, en stof werpt met zijn voeten,
Mijn vijand voor de vuist, met zweerd en speer, te ontmoeten;
Maar 'k heb uw veinzerij, Ulysses, lang verleerd;
Ik stem het niettemin, dewijl gij 't zoo begeert.

ULYSSES:

Laat, Diomedes, slechts de zorg aan mij bevolen;
600 Het moet er donker zijn, daar de Ithakois zal dolen.

DIOMEDES:

Welaan, ik ben 't getroost; doch eer wij 't stuk bestaan,
Zoo zal 't hoog-noodig zijn ons wijders te beraân,
Opdat men 't schandelijk ten halve niet laat steken.
Vernieuw mij ander-werf den voorslag uwer treken.

ULYSSES:

605 Treê met mij in mijn tent; 't zal wel zoo veilig zijn.
Men handelt van die zaak best achter de gordijn.

(*Af.*)

REI VAN PELOPONNEEZERS EN ITHAKOIZEN.
EURYPILUS.

REI:

Koomt, laat ons bij de donkre maan
Eendrachtelijk ten reye gaan,
En storten ijvrig deze beê
610 Voor ons Drie-aanzicht, Hecaté:

Dat ze Atreus' zonen doch bewaar,
Die, voor onz' haardstede en 't outaar,
Zoo rustig waagden lijf en goed,
En troosten 't volk in tegenspoed.

615 Dat geen verrader zich verstout,
Om 't flikkren van 't Trojaansche goud,

610 *Drie-aanzicht, Hecate:* Hecate werd voorgesteld met 3 aangezichten; haar wezen was drievoudig: Maan aan den hemel, Diana op de Aarde, Proserpina in de onderwereld.

Hen te overlevren aan den Phrijg,
En ons in 't heimelijk bekrijg;

En smoor, half-doôn op doôn gehoopt,
620 In 't bloed, dat uit onz' wonden loopt;
En steek, tot schrik van Griekenland,
Door Hectors toorts de vloot aan brand;

En geef uitheemschen gasten stof
Te zeggen: „Hier is 't kerrekhof,
625 Daar Troje, door Godloozen boef,
Mycenen met haar macht begroef.

Daar stond Achilles' tent weleer;
Hier Agamemnons; ginder veer
Werd, dag op dag, zoo fel gestreên,
630 Om Menelaüs' bruid, Heleen;

Hier lag de vloot om dezen hoek."
Keer, o Godesse! zulk een vloek;
Bewaar, Godin! uw kerken ook,
Opdat m' uw tempel plechtig smook;

635 Opdat uw reukwerk opwaarts rijz'
Na d' eenmaal aangenomen wijs,
Na d' eenmaal voorgeschreven plicht,
't Zij, dat gij droef of heller licht.

Begunstig doch Apolloos zoon,
640 Den taalman van den oppertroon;
Die zich op Gods geheim verstaat,
En alle teekens gadeslaat.

Die vaak kan spellen 't ongezienst
En wien de zuivre Godesdienst

---

623 *gasten:* vreemdelingen.
639—640. *Apolloos zoon, den taalman:* Calches, den tolk.

645 Zoo diep en zwaar ter harte gaat,
En acht ze een pijler van den staat;

Een pijler, daar de staat op leunt,
En om deze oorzaak zich bekreunt
Vaak met den wereldlijken staf;
650 Al neemt men 't hem zoo kwalijk af.

Weer van ons alle nieuwigheên,
Bevrij voor vlek uwe outerkleên,
En neem de Priesters in uw scharm,
Die uwe altaren houden warm.

EURYPILUS:

655 Zij heeft u toegeknikt; nu wendt u tot de Nood;
Heft aan een nieuwen dans, en maakt haar Godheid groot.

REI

O kracht, die niet en zijt te ontvliên!
Geweld, dat tusschen uwe kniên
Beklemt de diamanten spil,
660 Daar 't al op draait na uwen wil;

Die hebt van eeuwigheid gezaaid
't Zaad, daar de tijd zijn vrucht af maait;
O dwangbestuurster van al 't werk,
Die Goôn en menschen stelt een perk!

665 Houvast en anker van 't gesticht
Der wereld, die in tegenwicht
D' hoofdstoffen houdt; o zuil! die zelf
Draagt onbezwaard dat zwaar gewelf;

O, die met ijzren scepter heerscht,
670 En blijft er laast en waart er eerst;
Die Hemel, Aarde en Hel bestiert,
En maakt, dat elk uw Godheid viert;

---

655 *de Nood:* het Noodlot, de Predestinatie.

Die op haar beurt de starren riept,
En meerdre en mindre Goden schiept,
675 En blijft versteenigd en verstokt,
En hebt al 't noodlijk kwaad berokt.

Saturnus zijnen Vader lubt
En 't pekelschuim met bloed bedrupt:
Eene oorzaak, dat er Venus kwam,
680 Met hare onkuische minnevlam.

Jupijn, ontvonkt door Cypris' staal,
Voorts walgde van zijne eêgemaal,
Die bleef verschopt; een schoone boel,
Of jongen was zijn minnedoel.

685 Mercuur werd de alderslimste dief,
En Bacchus kreeg de kruiken lief,
En, struikelende na den dronk,
Zong heil'ge veerzen, dat het klonk.

Mars groeide in bloed en menschenmoord.
690 Dat Reuzen kwamen fel aan boord
Den Donderaar, met smaad en schimp
Doen ze Ossa parsten met Olymp,

En weêr met Ossa Pelion,
Eer hen een starker overwon; —
695 Dat Minos' bruid, het hitzig dier,
Zich liet bespringen van een' stier; —

Dat de Afrikaan, zoo wreed als sterk,
Van menschenhoofden bouwde een kerk;
En dat zijn tempelpriester had
700 Een doodshoofd tot zijn wierookvat,

677 In deze en de volgende 6 strofen worden eenige gruwelen uit de goden wereld als voorbeelden aangehaald van 't „noodlijk kwaad", het kwaaddoende Noodlot,.... àl hekel en spot van den dichter op de Praedestinatie, die door haar belijders werd toegelicht met menig geval uit het Oude Testament.

En, eer hij nog gebeden sprak,
Een menschenongeltoorts ontstak,
En plengde, met een heil'gen schijn,
Paars menschenbloed, in plaats van wijn,

En offerde, den Goôn tot brand,
Halflevend menscheningewand,
Terwijl een menschendarrem sluit
Om 't lijf zijn taaie menschenhuid,

Zijn offerkleed en feestsieraad;
En zong en schreeuwde zonder maat,
Uit parkement, vol bloedrood schrift,
Verrukt door innerlijke drift;

En deê weêrgalmen op elk vaers
Een rei van woeste moordenaars:
Wier wapen zwaard, noch kortelas,
Maar kakebeen of schinkel was; —

Dat Tantalus, nog vuil bemorst
Van verschen moord, opschaffen dorst
Het vleesch zijns zoons op Jovis disch, —
Niet bij g e v a l gebeurd en is:

Gij, Noodlot, nimmer gruwlen moê,
Waart d'oorzaak, u komt d'eere toe,
Die dobbeltronie Janus slacht,
Die achter grijnst, van voren lacht.

Zoo nog verraad smeult in zijne asch,
Ontdek zulks doch uw Priestren ras;
Scharp Argos' sabel langs hoe meer,
En Priams standers werp ter neêr!

EURYPILUS:

Houd op, gij hebt voldaan. Het Noodlot heeft volkomen
Uw dansen en gezang goedgunstig aangenomen.

723 *dobbeltronie:* Janus met de twee gezichten, hier, theologisch, bedoelende: met twee willen, een verborgenen en een openbaren.

DE DERDE HANDEL.

DIOMEDES. SCHILDWACHT. AGAMEMNON.
(DIENAARS.)

DIOMEDES (*hij sleept een lijk op het tooneel*):
Hoû, schildwacht, hoû!
SCHILDWACHT:
Wie daar?
DIOMEDES:
Ik moet den Veldheer spreken.
SCHILDWACHT:
Wie zijt ge? Meld uw naam, of geef het legerteeken.
DIOMEDES:
't Is Diomedes zelf.
SCHILDWACHT:
Koom, wek hem daar hij leît.
DIOMEDES:
Groot-meester van ons heir, die uwen leger spreidt
735 Van droge en dorre blaân: op, op! 't is tijd te waken.
AGAMEMNON:
Wel, Diomedes, vriend! zeg op, wat zijn 't voor zaken?
Wat brengt gij ons bij nacht? Is Hector op de been?
DIOMEDES:
'k Heb een Trojaanschen spie den hals versch afgesneên,
Als ik de ronde deed: hij is belast met brieven.
740 Ik sleep den booswicht hier. Het zal den Vorst believen
Te vorschen na 't geheim.
AGAMEMNON:
Koom, hoû de toorts wat dicht,
Opdat ik dezen gast beschouw in 't aangezicht.
't Is waarlijk een Trojaan van kleeding en van wezen.

Dit 's Priaams zegelring. Ik moet het inhoud lezen.
745 Op, mannen! 't is verraad; mijn dienaars, fluks! gaat heen,
Behalve Palameed, roept al den raad bijeen.

AGAMEMNON. ULYSSES. DIOMEDES. NESTOR. AJAX.

AGAMEMNON:

Gij, die, voor kronengoud en vorstelijke banden,
Nu voert den koopren helm, en met uw dappre handen
Van 't Aziaansche staal de vonken stuiven doet,
750 En Simoïs vermengt en verwt met brein en bloed;
Ik zal u voorts de reên en oorzaak gaan verklaren,
Waarom men t' ontijds dus den krijgsraad deê vergâren.
De Phrygiaan, die, 't heir verspiedende bij nacht,
Van Diomedes' hand zoo versch is omgebracht,
755 (Als hij, de ronde doend' hem kwam verbaasd ontmoeten,
En sleept' hem dood en warm voor uwer aller voeten,
Daar gij hem liggen ziet), was met een brief belaân,
Die me' uit zijn boezem trok, en iemand schijnt te raân
Tot grouwelijk verraad. Ik zal u laten hooren
760 Het inhoud van dit blad, 't welk vreemd klinkt in mijne (ooren:
„Neptunus' waarde zoon, die uw grootvaders Stad
Begunstigt waar gij moogt; de letters van dit blad
Betuigen mijne jonst, waardoor ik ben genegen
Te strekken over u mijn koninklijken zegen.
765 Dat gij ontvangen hebt 't jongst toegezonden goud,
Ik uit den spie verstond, wiens mond gij toevertrouwt
't Geheimnis van uw hart. Ik heb alreê genoten
De vruchten van 't Bestand, voor luttel tijds besloten,
En wacht op 't uiterst vast. Is ergens gunst te koop
770 Om goud, zoo spaar geen munt. Ik, Priaam, leve op hoop."
Daar is 't geheim des briefs! Wat dunkt u, Grieksche Vorsten?

ULYSSES:

Verdelg ze, o Juno! doch, die naar ons leven dorsten.

DIOMEDES:

Ontdek ze, o Hecate! die naar den ondergang
Van onze tenten staan.

---

758 *Die* = lijdend voorwerp van „trok" en onderwerp van „schijnt."

NESTOR:

Ontdek de waterslang,
775 Die schuilt in 't groene gras.
AJAX:

Saturnus breng' de waarheid
Ten lesten eens in 't licht.
AGAMEMNON:

Wie twijfelt aan de klaarheid
Van 't goddeloos verraad?
AJAX:

Ik twijfel, met verlof,
Die alle treken ken en sausen van het Hof.
AGAMEMNON:

Nu, Ajax! geef gehoor, en spreek niet ongeregeld.
NESTOR:
780 Is 't Koning Priams merk?
AGAMEMNON:

De brief was toegezegeld
Met 's Konings eigen ring; doch 't wapen is mislukt
In 't zeeglen, en zijn hand in 't schrijven wat gedrukt.
Mistrouwt gij aan mijn woord, geloof uwe eigene oogen.
Daar, Vader, lees den brief!
AJAX (*ter zijde*):

Een dochter van de Logen,
785 Een vondeling van 't Hof, een basterd van de Nijd
En overjaarde Wrok, 't uitbraaksel van de Spijt!
NESTOR:

't Schrift zwijmt na Priams hand; zoo doet de druk van
AJAX: ('t wapen.
Zoo paait men 't slechte volk: zoo leît men kinders slapen,
Maar Ajax nimmermeer.
AGAMEMNON:

't Zij hoe men 't stuk verschoon:

---

775 *Saturnus:* de Tijd.
778 *sausen:* brouwsels, knoeierijen.
779 *ongeregeld:* in het wilde weg.
788 *slechte:* onnoozele.

790 De Koning Nauplius is God Neptunus' zoon.
AJAX:
Ja, Palamedes is 't: ik houd het u ten besten.
AGAMEMNON:
Neptunus' eigen stad zijn Trojens hooge vesten;
Die draagt d' Eubeeër gunst; zoo doet zijn heilloos zaad.
AJAX (*ironisch*):
Ja, Palamedes is 't; die brouwt ons dit verraad.
795 Die booswicht moet van kant!
ULYSSES:
Beschut ons, goede Goden!
DIOMEDES:
Dat tref' Laomedon!
AJAX (*ter zijde*):
Of eer in tijds gevloden.
DIOMEDES:
Dat ongeluk en zij ons nimmermeer bescheerd!
AGAMEMNON:
Hier geldt geen loochenen, 't zij hoe men 't wendt of keert:
't Is Priams teekening; wij twijflen nu niet langer,
800 Of Palamedes gaat van deze boosheid zwanger.
AJAX:
Dat heeft men lang gezocht, en onder 't volk gestrooid;
En nu met dezen brief het schelmstuk opgetooid.
NESTOR:
Gij Heeren, ziet wel toe! 't zijn zorgelijke zaken:
Hij vangt wat wichtigs aan, die tot een schelm zal maken
805 Een welgeboren Vorst, een man van groot bewind;
Dies wensch ik, dat geen wraak uwe oogen en verblind'.
Het stuk met reden wikt; en velt geen onrijp oordeel!
AGAMEMNON:
Daar d'hoogheid wordt gekwetst, heeft niemand eenig (voordeel.
NESTOR:
Of d'hoogheid is gekwetst, dat hangt hier in geschil.

---

793 *Die* = 3e naamval meervoud.
796 *treff'* = kome neer op Laomedon, Priamus' vader.

AGAMEMNON:
810 Hij merkt de misdaad licht, die ze anders merken wil.
NESTOR:
Die iemand hatig is, zeer licht een brief kan dichten.
AGAMEMNON:
Nabootsen hand en merk, de onnoozelheid betichten?
NESTOR:
Dat is wel eer gebeurd.
AJAX:
Al waar het nooit geschied,
Zoo derf men 't nu bestaan.
AGAMEMNON:
Die 't leger heeft verspied,
815 Met brieven afgerecht, hier voor u leît verslagen.
AJAX:
Indien hij levend waar, men mocht hem ondervragen.
AGAMEMNON:
De doode meldt de zaak: het is een Phrygiaan.
AJAX:
Een slaaf, die korteling in 't oorloog werd gevaân.
AGAMEMNON:
Zoo zoû men alles wel in twijfel konnen trekken.
AJAX:
820 Zoo zoû men altijd wel des vromen naam bevlekken.
AGAMEMNON:
Die mensch was lang verdacht.
AJAX:
Zoo was de valsche tong
Des grooten Logenaars.
AGAMEMNON:
Gij, Ajax! zijt te jong
Om Agamemnons mond zoo kort te heeten liegen.
Of lust het u, zoo wil u-zelven niet bedriegen,
825 Maar dat uw degen passe op 't koninklijke staal.

---

810 *merkt:* karakteriseert, slaat aan; de beteekenis is: die de misdaad anders, minder noemt dan hoogverraad, acht ze te licht.

AJAX:
Zoo doet hij!
NESTOR:
Houdt gemak, gij, Heeren! laat de schaal
Van ware billijkheid beslechten de ongelijken.
Hoe kan uw hevig zwaard een wettig vonnis strijken?
Die 't recht heeft op zijn zij' vaak sneuvelt door het spits.
830 Bezadigd brein u schey'; die rechter is te bits;
Het mes zij op Dardans meineedig zaad verbitterd,
Drijf' Hector op de vlucht, als 't bliksemende schittert
In d'appel zijner oog, veeleer dan 't God geheng
Dat de eene bondgenoot het bloed des anders pleng,
835 En 't Dorisch leger rijt zijne eigene ingewanden,
Geweer en wapens meng, verwarre zwaard en handen!
Wat had de vijand stof te lachen in ons dood!
Hoe zoû hij vier en torts in onz' gedeelde vloot
Dan slingeren met macht, en met bebloede sabels
840 't Gedraaide kennip gaan doorhouwen van onz' kabels,
En zenden brandende de kielen zeewaart in,
In 't aanzien van de Stad en Priams hofgezin.
't Geschil aan mij verblijft, vertrouwt mijn zilverharen
En grauwen ouderdom, die veel is wedervaren.
AGAMEMNON:
845 Al waar 't mijn eigen bloed, zoo wil ik, dat men straf
De stichters van 't verraad.
AJAX:
Ik, dat een open graf
Hem levendig verzwelg.
NESTOR:
Wij stemmen 't all' te zamen;
Maar waar de boosheid schuilt, schijnt donker om te ramen.
AGAMEMNON:
De Goddeloos die neemt de scheemring tot zijn wijk.
NESTOR:
850 Men stel dan 't oordeel uit, tot dat het ieder blijk.

843 *verblijft* = gebiedende wijs.: bet.: laat aan mij over.
844 *die* = wien.

AGAMEMNON:
Ontbeert dit schijn en blijk?
NESTOR:
Het is te twijfelachtig.
AGAMEMNON:
Wat eischt gij voor bewijs: hoe bondig of hoe krachtig?
NESTOR:
Dat klaar en helder licht, gelijk de middag doet.
AGAMEMNON:
Hij kwetst 't gemeene best, die booze feiten voedt.
NESTOR:
855 Ik voê niet kwaads, maar vrees onschuldig bloed te storten.
AGAMEMNON:
Gij vreest niet eens, den staat door slapheid te verkorten.
NESTOR:
De rechter handelt wijs, die véel kwaaddoenders spaart,
Om éene onnoosle ziel te vrijen van het zwaard.
AGAMEMNON:
Zoo kan geen rijk bestaan.
NESTOR:
Zoo kan het eeuwig duren:
860 Gerechtigheid die bouwt de koninklijke muren;
Daar onrecht en geweld paleizen ommerukt.
Van elken druppel bloeds des geens, dien me' onderdrukt
En doemt door 't schendig staal, ontspruiten duizend (wrokken,
Die barsten uit tot wraak, wiens zweerd, eens uitgetrokken,
865 Keert langzaam in zijn scheê. Die heilig bloed vergiet,
Tergt Nemesis. Zie toe, en roer deez' Hydra niet.
't Is licht een hoofd geveld in reukeloozen tooren,
Maar kunst is 't (let hierop), den wortel gansch te smoren,
Wanneer de hals, in plaats van één, veel hoofden teelt.
AGAMEMNON:
870 Mijn oordeel van het uw hierinne niet verscheelt.

---

864 *wiens* = wier nl. van de wraak.
867 *reukeloozen* = roekeloozen.

Ik kniel voor Themis' troon; mijn daden dat betuigen.
't Waar dolligheid het recht uit haat en nijd te buigen.
Ik zal niet wetteloos bestaan door onbescheid.
Wie tegens 't algemeen en de Oppermajesteit
875 Zich-zelven schandelijk nocht eerloos heeft vergrepen,
Die loopt geen lijfsgevaar.

AJAX:

Och, waren nooit mijn schepen
Verzeild van Salamin in d' haven Tenedos!

AGAMEMNON:

Gevalt het u, zoo maak uwe ankertouwen los;
't En steekt den Grajen niet op tien of twalef kielen.

AJAX:

880 Maar doen twee Ajaxen 't gansch leger tegenhielen
En redden uwe vloot, daar 't al scheen overmand,
Daar Hectors fakkel reê de zeilen stak aan brand,
Doen stak 't er nauw genoeg, hoe of dit uit wil vallen.
Mijn vader Telamon was de eerste die de wallen
885 Van Trojen eer beklom en Hercles steef met kracht;
Een van de vijftig ook, die om de gulden vacht
Door 't klinkende gedruisch der Cyaneesche rotsen,
Na Colchos togen en den zeevoogd gingen trotsen:
Ik, volgende den aard van een zoo braven held,
890 Heb Helles' vloed gekruist, en hier in 't vlakke veld
Gespannen mijne tent, en nam het leed ter harten
Van Menelaüs en 't verongelijkte Sparten.
Dit 's mijn bezolding nu; dit 's, Ajax! al uwe eer.
Wat draal ik? 'k Heb verlof; men gunt me dat ik keer.

AGAMEMNON:

895 Uw vader Telamon, de terger der Trojanen,
Was oorzaak van veel bloeds en veler Grieken tranen;

---

871 *Themis* = godin van het recht.
877 *Salamin* = Salamis, eiland aan de Westkust van Attika, waarover Ajax' vader, Telamon, koning was. *Tenedos*: eiland aan de Trojaansche kust.
883 *stak 't:* klemde nauw de bange vraag, hoe enz.
884 *die* = onderwerp van „klom" en lijdend voorwerp van „steef" in het volgende vers.
885 *eer* = weleer.

Was oorzaak, dat de vloot der Phrygen overwoei,
Dat Alexander, in vergoeding zijner moei,
Mijn broeders bedgenoot en dierbaar pand vervoerde,
900 En door zijn roof Europe en Azië beroerde.
Wat uwe reis belangt, gij stoft al te onbedocht,
Als of aan u-alleen hing de overzeesche tocht.
Neen, Ajax! staak dien roem, en, wiltet mij vergeven,
Om eenen Ajax waar de tocht niet nagebleven.

NESTOR:

905 Gij, Heeren! waartoe dient dit onderling verwijt?
Het baart afkeerigheid, als de een den andren bijt.
Ik bid den Oppervorst: hij wil zijn gramschap sussen
En niet den oorloogsmoed van dezen krijgsheld blusschen,
Wiens brave daden volgt onsterfelijke naam:
910 De mond eens iegelijks gaat zwanger van zijn faam.
Een Veldheer, die met hoon zijne hopliên loont na 't strijen,
Zijn eigen heirkracht gaat de zeenwen stukken snijen.

AJAX (*werpt zijn zwaard ter aarde*):

Daar leît 't vervloekt geweer! De Goden straffen mij,
Indien ik immer gord den degen op mijn zij!
915 Geen held behaalt hier lof, hoe dapper, hoe rechtschapen,
Hoe vroom hij zit te paard. Dat zich een ander wapen!
Ik dien geen dwingeland, nocht geen vermetel hoofd,
Dat niets prijswaardig acht, als 't geen zijn harsen looft.

NESTOR:

Nu, Ajax! toom den moed, beweer uw zaak met reden.

AGAMEMNON (*tot Nestor*):

920 Wij zijn dit lang gewend: 't zijn de oude korzelheden;
Best, dat hij eerst bedaar.

NESTOR:

't Is heftig gekrakeeld.

---

897 *de vloot der Phrygen:* de vloot der Trojanen met Paris, dezelfde als Alexander.
898 *moei* = Hesione, in handen gevallen van Telamon en tevergeefs opgeëischt.
899 Bedoeld is Helena.
918 *harsen* = enkelvoudig vrouwelijk zelfstandig naamwoord voor ons „hersens".
919 *beweer:* verweer.

Het drukt me, de gemoên te zien aldus verdeeld,
En wenschte, dat die twist beslecht waar en bevredigd.
AGAMEMNON:
Ik wensch het desgelijks.
NESTOR:
Als elk het zijn verdedigt,
925 En trekt zijn streng na macht, is 't wild en ongezien.
AGAMEMNON:
Wat Agamemnon drijft, dat moet voor ál geschiên.
't Betaamt den minderen voor meerdre macht te duiken.
NESTOR:
Een koning kan zeer licht de ontvangen macht misbruiken.
AGAMEMNON:
Dat oordeel staat aan hem.
NESTOR:
En ook aan zijn gemeent,
930 Van wie hij zijne macht en heerlijkheid ontleent:
De Koning is om 't volk. Wijs, die zich weet te voegen
Na 's tijds gelegenheid, en ieder kan vernoegen:
Inzonderheid die zijn van zijn geheimen raad,
En leden van het rijk en pijlers van den staat.
935 Uw hoogheid alle ramp en ongeluk verhoede!
ULYSSES:
Ik spreek er zoo veel in (men houde 't mij te goede!)
Dat elk den Vorst verschoone en kwaad vermoeden schort',
Zoo lang, na luid des briefs, geen goud gevonden wordt
Ontrent de legerplaats van Palamedes' tenten.
940 Men onderzoek' het stuk, en staak' deez' dreigementen.
DIOMEDES:
Die raad mij wel gevalt.
AGAMEMNON:
Wat zeît er Nestor van?
NESTOR:
Oprechte munt de proef gewillig lijden kan;
Zoo zal 't navorschen ook geen eerlijk man beschamen.

---

925 *ongezien:* niet om te zien, leelijk.

ULYSSES:
Wie neemt dien last op zich?
AGAMEMNON:
U beiden zal 't betamen.
ULYSSES:
945 Het waar ons aangenaamst, indien het andren deên.
AGAMEMNON:
Volbrengt gij mijn bevel: verricht dit met u tweên.
(*Allen af.*)

CALCHES. (*alleen*)

CALCHES:
Onsterfelijke Goôn, wier overgroot vermogen
Uw priesterschap beschermt als d'appel uwer oogen;
Die uit uw stoelen daalt, beweven met een wolk,
950 En handhaaft uw gemeent, uw eer-ophoudend volk
En waarde speelgenoots, die over hunne waaien
De zoomen van hun kleed en mantels laten zwaaien,
Wier lang-gebaarde kin van haren hangt vermast,
Wier winkbrauw en gebaar niet loochent, hoe hun past
955 Een wettelooze macht, die prat op Vorstenbanden
En Keizerskronen treedt; wier hoeden, breed van randen,
Gebogen van ter zij', vóor spits en achter spits,
Beschaduwen 't gelaat, daar 't liefelijk en bits
Zich in het statig mengt, tot stijving van geboden
960 En zielentuchtiging; — onsterfelijke Goden!
Die onzen deemoed hebt geheven uit het stof
Op uwen tempeltroon, — o Goden! u zij lof,
Dat gij uwe eere wreekt, en straft ze, die vermetel
Opdragen 't kerkenrecht den wereldlijken zetel,
965 Die al te zeker staan op 't slibberig en steil,
En schroeven 't heiligdom ten dienst van burgerheil.
Dat Palamedes ons nu muilbande, en tot spot maak
't Gezag der tempeliers, de zekerheid der Godsspraak:
Dat hij op 't outer nu zijn nieuwe grouwlen zet,
970 En wuft en onbesuisd onze outerkleên besmet!

951 *waaien:* wade of waai is de knieschijf of ook de holte daaronder.
953 *vermast:* overladen.

Nu zal hij leeren, wat het inheeft, dus t' ontijde
Zijn vingeren te slaan aan 't priesterlijk gewijde.
Wij staan met Goden in onbrekelijk verbond;
Al wie ons wederspreekt, die wederspreekt Gods mond.
975 Wij zijn afdruksels Gods, onsterflijkheids gezanten.
Wij zijn gehuld, gezalfd tot Jupiters trawanten,
En voeren zijn levrei, en maken zijnen stoet,
En door ons' heiligheid men Godheid spreken moet.
Wat wereldlijke macht ons stout derf tegenwroeten,
980 Diens zetel zijgt en staat op waggelende voeten.
Onz' wenken bliksems zijn, en donders ieder woord.
Wij zijn een muur om 't rijk, de sleutels van stads poort,
De fakkels om een land in lichten brand te stellen.
Gesard, wij geven aan d' uitbraakselen der Hellen
985 En Vloeken vrijen toom, en geen Monarch zoo gauw
Zijn heir brengt op de been, als wij het woeste grauw.
Daar komt Euripilus.

CALCHES. EURYPILUS.

CALCHES:

Wel zoon! mijn zinnen hangen
In twijfel tusschen vrees en hartelijk verlangen.
Hoe is het spel vergaan? Is 't boschzwijn eens gejaagd?

EURYPILUS:

990 O, eer des Priesterdoms! men heeft te Recht gedaagd
Den vijand onzes naams, na dat men opgegraven
Had in zijn legertent d' ontvangen Trooische gaven.

CALCHES:

Mijn hart van blijdschap zwelt en geeft den geest meer bots;
Mijn ingewand ontspringt, nu eens die vijand Gods
995 Ten lesten is betrapt door d' Ithakoische strikken.
Het Noodlot dit bestuurt, geen ménschelijk beschikken.

EURYPILUS:

Maar of die schalke nog dit lijfsgevaar ontsprong

---

985 *Vloeken:* Furiën.
993 *bots:* schot.
994 *ontspringt:* springt op.

Door zijn ervaren brein en slibbergladde tong?

CALCHES:

De zaak en lijdt geen last; wij zullen 't zoo bestellen,
1000 Dat zijn doodvijanden en haters 't oordeel vellen.
Na dat men 't oude en langvergeten uit den hoek
Gehaald heeft, en doorzocht wel nauw zijns levens boek
Van dingen, die hem zijn ontschoten door de jaren:
En waar de logen geldt, daar zal men waarheid sparen,
1005 En geven 't valsch' een schijn van oprecht, en een verf
Van bloedbad, van verraad, van liên- en land-bederf.
Zijn vonnis boven-aan zal in het voorhoofd voeren:
Hoe dat hij driest bestond het heilige aan te roeren,
En brak met eenen band 's rijks banden al-te-maal;
1010 Het heir verwarrende met een gedeelde taal,
Bezwangrende een gedrocht en Hydra van geschillen,
Van nood, gebeurlijkheid, van moeten, en van willen,
En eischte in dit geschrei, dat slechts zijn bovenzang
Alléen zoû zijn gehoord, door kerk- en priester-dwang;
1015 Ja, wetten gevende, waarna dat d' outerknechten,
Een hemelsch Godvrij volk, zich zouden moeten rechten;
En steef het onderscheid van noodig en van nut,
En strekte door gezag der nieuwigheden stut,
Afslaande een wettige Verzameling van papen,
1020 En brengende om zijn tent vreemd krijgsvolk in de wapen,
Zelfs buiten 's Veldheers last; en duizend dingen meer.
Maar gaan we binnen, want de raad vergadert weêr.

(*Beiden af.*)

PALAMEDES (*alleen*):

O Nacht, wiens donker kleed beschaduwt alle menschen,
Zoo wel die heerlijk zijn, als die om nooddruft wenschen;
1025 Wat Boosheid dekt ge doch met dikke duisternis,
Wiens lagen of bedrog uw naarheid gunstig is?
Men vordert me in den raad; hoe derf ik mij vertrouwen?
Het is op mij gemunt: daar is wat kwaads gebrouwen.

1012 *Van nood*, enz.: = àl toespelingen op de Praedestinatie-kwestie.
1019 *Verzameling:* hier Nationale Synode.
1020 slaat op de Waardgelders.

Men mompelt allerleis: men strooit een valsch gerucht.
1030 Mijn vrienden zijn bezorgd: men raadt me dat ik vlucht.
Hoe kan een vroom gemoed (gij kent het, Hemellieden!),
Dat niets en is bewust, verstaan tot eerloos vlieden?
Hoe kan een edel hart verzwelgen, dat men zegg':
„Die droop voor schellem door, vóor Trojen, in 't beleg!
1035 En dorst zijn zaak, voor Recht gedagvaard, niet verweren,
Dewijl hij 't halsrecht, dat hem dreigde, niet kon keeren."
Neen, Palamedes! blijf, ontzie geen ongeval;
Al schiet men pijlen uit, gedopt in bittre gal,
Zoo brandmerk door uw vlucht, uit ijdele vervaarnis,
1040 De glorie niet uws naams, u-zelven tot bezwaarnis,
Uw magen tot verwijt, uw vijanden tot vreugd;
Maar beur uw voorhoofd op, en toon, dat ware deugd,
Als d'eedle pallemboom, geen last te dragen weigert
En tegens 't zwaar gewicht der lasteringen steigert.
1045 Het onverbreeklijk recht van 't oude Griekenland,
Ons handvestboek geschat een dier en heilig pand,
De gulden vrijheid, die vast treurt en slaat aan 't kwijnen,
Ik reis aan reis dus lang heb tegens 't ondermijnen
Der boozen voorgestreên; ik blijf haar schutsheer nog
1050 En voorspraak tegens list en uitgemaakt bedrog,
Zoo lang een druppel bloeds zal uit mijn aders leken,
Zoo lang mijn zuivre tong kan zuivre waarheid spreken.
De macht ontbreekt me niet, om dit gevaar te ontgaan:
Jupijns manhafte zoon, zijn neef de Peleaan,
1055 Erbieden zich om strijd, met hooge en heilige eeden,
Te keeren 's Veldheers grim en ongerechtigheden,
En mijn onnoozelheid, in spijt van logentaal
En ziedend-heete wraak, door wapenen en staal
Te vrijen wettelijk; maar, als ik 't overwege,
1060 't Is beter dat ik lij, dan dat ik mijne zege
Met burgermoord bevlek, en om hun onverstand
Griek tegens Griek, en standers tegens standers kant;
't Is beter dat m' één ziel verdelge van der aarde,
Als 't euvel uitwasch met den schitterenden zwaarde.

1054 *zijn neef de Peleaan:* bedoeld is mogelijk Prins Frederik Hendrik.

1065 Van dat men mij verkoor tot aller Vorsten mond
En als verdediger aan ons gebied verbond
Met diergezworen eên, verstond ik, zoo ik 't huiden
Hoog noodig voor den staat (hoe schendig zij 't misduiden)
En tot verzekering der Vorsten in 't gemeen
1070 Nog oordeel: dat 't gezag op 't heiligdom alleen
Den sceptren toebehoort en vorstelijken banden,
En dat geen tempelier zijn vingers en zijn handen
Zal schenden aan dien toom en teugel: als een recht
En hoogheid aan 's lands staat onscheidbaar vastgehecht.
1075 Het is van aanvang ook bij alle bondgenooten
Eenparig zoo verstaan, verdedigd, en besloten:
Zoo drijf ik dan niet nieuws of zeldzaams (zoo men 't (noemt),
Maar 't Priesterdom, dat slinks het wereldlijk verdoemt.
Genomen, ik waar stom en liet dien teugel slippen,
1080 Tot wroeging mijner ziele en schennis mijner lippen,
Zou niet te duchten staan gewetens scharpe dwang,
Waaraan gekoppeld is der steden ondergang?
Na 't bannen van de deugd, na 't grouwelijk bestormen
Van raadhuis en van kerk; na 't endeloos hervormen
1085 Van tempel, tempeldienst, en wat aan 't outer kleeft.
Wat raadsheer is zoo jong, die 't niet en heeft beleefd?
De kerkers galmen nog; de kussens en de zalen,
Ontbloot van grijzen raad, het rooken van de palen,
Beschreien hun geweld en 't zwaard, van bloed bespat.
1090 Hun dolligheid die spookt en rookt van stad tot stad.
Het heilig parkement, met heerlijk was bezegeld,
Betuigt hun razerij, te woest en ongeregeld.
Vergevet mij, indien mijn vromigheid, gesard,
Na zoo getrouw een dienst, uw zeeren raakt te hard.
1095 De Goden zullen, tot gerechtigheid bewogen,
De klare waarheid eens doen blinken, als de logen,
Van d' Ithakois gesmeed, van Chalches' tong gevijld,

1097 *gesmeed* en *gevijld* = valsche beeldspraak, immers vloekend met het beeld in 't voorgaande en 't volgende vers.

Gelijk een damp verstuift en als een rook verijlt.
Men maakt den Veldheer diets, om ons als kaf te wannen,
1100 Als waar men tegens hem met ijver ingespannen;
Schoon niemand meer dan ik zijne eer gevorderd heeft,
Hoewel getrouwe dienst mij kwâ belooning geeft.
't Is waar, ik duldde 't nooit, noch zal het niet gehengen
Met mijn bestemming, dat men reukeloos ga mengen
1105 't Bijzonder en 't gemeen, 'twelk groot geschil verwekt.
Het opperste gezag, als hij te velde trekt,
Is, met gemeenen raad, zijn scepter opgedragen:
Niet om 't bijzonder recht der Vorsten te belagen,
En deze macht zoo wijd te strekken, dat er één
1110 't Bijzonder eigendom zou smelten in 't gemeen,
En als een dwingeland zich in den zetel zetten,
En schenden de van ouds bezworen Grieksche wetten.
Hoe kan ik schaamteloos dat onrecht met hem staan
En, tegens eer en eed, mijn vaderland verraân?
1115 't Bezetten mijner tent met meerder tal van wachten
Geen wettig voedsel geeft tot allerlei gedachten,
Vermits het is geschied door Nestor's wijzen raad.
Ik was alreê gebrocht in veler hopliên haat;
Men zag noch hoorde niet als bliksemen en dondren;
1120 Men mompelde van moord, bloedstortingen en plondren.
Wat Vorst vermag dit niet? Wat raakt het iemands kroon,
Dat ik voorzichtelijk verzeker mijn persoon?
Dit maakt geen staat in staat, gelijk zij lastren darren,
Noch strekt niet om het heir door tweedracht te verwarren;
1125 Maar wel tot eenigheid, dewijl mijn lijfwachts eed
Noch tegens 't algemeen, noch 's Konings hoogheid streed.
Dat wij de schatkist van 's lands middelen uitputten,
Waardoor zich 't weerloos heir niet langer kan beschutten,
Ja, loopt geen klein gevaar van droeve nederlaag,
1130 Tenzij men met Priaam zich schandelijk verdraag; —
Is logen en verzierd. 't Zou waarheid bet gelijken,

1099 *om ons als kaf te wannen:* om ons af te scheiden, in verdenking te brengen.
1123 *darren:* durven.

Waar dit geduid op hen, die eerloos zich verrijken.
Maar daar en deert het niet; 't is niet zoo zeer om mij:
Men tracht den vrijen staat te kwetsen door mijn zij;
1135 Men roept tot slaafschen dienst het vrijgevochten Grieken,
En trekt bedektelijk slagveêren uit zijn wieken.
Men gaat den vroomste na, opdat men 't recht verstomm':
De Godsdienst strekt een grijns, en 't schelmstuk gaat voor
Wat kaal is en berooid tot Agamemnons voordeel (mom.
1140 De zaken handhaaft, niet uit wetenschap en oordeel,
Maar puur uit eigen baat: 't geraas, 't gedrang, 't gewoel
Is om den Heilig niet, maar om den heil'gen stoel.
Ik zal gedagvaard dan voor Agamemnon treden,
En, tegenwoordig, zelf den loozen raad bekleeden,
1145 En uitstaan met geduld het zij ook wat het zij.
Koom, lasters logentaal! ik ken mij zelven vrij.
Koom, overjaarde wrok! koom, lang gedreigde wrake!
Ik steun op mijn gemoed, en op mijn goede zake.
Ik stap mijn dood te moet: zij strek' 't gemeen tot baat,
1150 Als ik mijn bloed vergiet ten offer voor den staat.

PALAMEDES. AGAMEMNON. NESTOR. DIOMEDES. ULYSSES. (WACHTERS.)

PALAMEDES:

Ik ben, op uw ontbod, beheerscher van Mycenen
En Overste van 't heir! heir in den raad verschenen.
Wat onraad drijft u op, en dagvaardt ons bij nacht?

AGAMEMNON:

Gij, Palamedes, waart van over-lang verdacht,
1155 En 't kwaad vermoeden groeit, als of gij met de Phrygen
Hadt heimelijk bestand.

PALAMEDES:

D'onnoozle te betijgen
Is kleene kunst, en die geen braven Heeren past;

1132 Dit vers doelt op Aerssen's bekende geldzucht.
1135 *Grieken:* Griekenland.
1138 *gaat voor mom:* speelt poetsen, gemaskerd.
1144 *den loozen raad bekleeden:* kwansuis zelf in den raad zitten.

Dat last'ren eischt bewijs; daar is wat meer aan vast.
Wij hebben niet gemeens met dat meineedig Trojen.
AGAMEMNON:
1160 Hoe koomt gij dan berucht?
PALAMEDES:
Dat vraagt hen, die dit strooien,
Tot schennis mijnes naams!
AGAMEMNON:
Gemeenlijk wil't zoo gaan:
Waar iemand wordt belast, daar is een weinig aan.
PALAMEDES:
Zoo maakt de lastering dan vrome luiden schuldig?
AGAMEMNON:
Dat volgt niet; maar 't geroep is nu zóo menigvuldig
1165 In aller krijgsliên mond, en zelfs in Priams Stad,
Zoo dat men vast gelooft: daar hapert dit of dat.
PALAMEDES:
Onzeker landgerucht moet logen zijn, of waarheid.
Dat elk 't bedenken schorte, en wachte op meerd're (klaarheid.
AGAMEMNON:
De staat en lijdt het niet; het leger loopt gevaar.
PALAMEDES:
1170 Wat eischt dan de Oppervorst, dat ik de waarheid spaar
En logentaal verdicht, en valsche strikken breide,
Mijn eigen ziel verworg, en zoo van hier verscheide?
AGAMEMNON:
Spreek waarheid, meld ons fluks wat in dien boezem steekt.
PALAMEDES:
Een vroom en oprecht hart, dat ware deugden kweekt,
1175 En nooit zich kreuken liet door koninklijke giften.
AGAMEMNON:
Gij, zoon van Nauplius! (men zal uw woorden ziften),
U-zelven niet bedrieg, noch haal geen zwaard're straf
Uw misdaad op den hals; men heeft er tijding af.
Heeft Paris met een g'lei u niet aan boord gelegen?

(*Tot den Raad:*)

1180 Ziet daar, hij staat verstomd: hij heeft er op gezwegen;
Hij zet zijn doodverw; hij besterft in 't aangezicht;
Het kwaad geweten wroegt, het schellemstuk beticht
Zijn eigen meester. Zoo, zoo zal ik 't kluwen krijgen;
Wij hebben 't end alreê; hij staat het toe met zwijgen.

PALAMEDES:

1185 Niet schellemsch sta ik toe, noch ben in 't minst bewust
Van meineed of verraad, noch innerlijk ontrust;
Neen, Agamemnon! neen; maar ben al heel verwonderd
Om deez' beschuldiging, die in mijne ooren dondert.
Ik merk, uw valschheid dingt na mijn onnoozel bloed:
1190 Dat moogt ge storten, maar 't vrijsprekende gemoed
Uitblusschen, nimmermeer! Mijne onschuld 't hoofd zal
Ten golven uit, ofschoon haar lasterbuien treffen. (heffen
Is 't om mijn dood gedaan, zoo spaar deze ijdle reên;
Koom, koel uw moed aan mij en leid me daadlijk heen.

AGAMEMNON (*tot den Raad*):

1195 Hij maakt zich zelven 't zoek, ja, derf den Koning tergen;
Ontkent 't bekende feit en waant het te verbergen.
Wij moeten strenger gaan. (*Tot de wachters*):
Voorts! brengt de pijnbank hier
En parst de waarheid uit, met water en met vier;
Het is hardnekkigheid; brengt herwaarts haren koorden
1200 En rekt hem kruisgewijs. Hij past op niemands woorden.
Wij hebben dat weleer halssterkeren verleerd.

PALAMEDES:

Dat 's strijdig tegens recht.

AGAMEMNON:

Geen oorloogvorst zich keert
Aan iemands recht of wet; de Vorsten, vol en dronken,
D'handvesten nu en dan den Griekschen steden schonken:
1205 Hij neemt ze, die ze gaf den volke in eigendom;

1185 *Niet:* niets, gelijk.
1195 *Hij maakt zich zelven 't zoek:* hij doet zich anders voor dan hij is, hij huichelt.
1201 *halssterkeren:* halsstarrigeren.

't Is Heerengift, een Heer die eischt ze wederom.
Indien ze ons dienstig zijn, wij willen dat ze spreken;
Maar zwijgen, zoo ze ons 't hoofd met tegenstribben breken.
PALAMEDES:
Men heeft er dan vergeefs vaak oorloog om gevoerd,
1210 Vergeefs 't aanpalend rijk zijns nabuurs om beroerd,
En ijdel op gestoft? Uw vader, in zijn leven,
Sprak dikwijls: waartoe 't recht in parkement geschreven
Met letters rood van goud, gestarkt met Heerlijk was,
Wanneer geen burger ooit deszellefs vruchten las,
1215 Noch deel had aan 't genot? Och, overheerde Argieven!
AGAMEMNON:
Wij staan op 's vijands boôm; mijn willen, mijn believen,
Is aller Grieken wet. Acht iemand mijne stem
Een krachteloozen galm, mijn degen geeft ze klem.
Nu antwoord op onz' vraag; hier geldt geen tegenstreven.
PALAMEDES:
1220 Ik ben, Heer Koning! u nooit antwoord schuldig bleven.
AGAMEMNON:
Nu randt den booswicht aan; gij, pijnigers, koomt voort!
Wat voer ik woordenstrijd met dezen schelm! Hij hoort
Noch luistert na mijn reên. Men legg' hem 't vier wat nader:
Daar is niet aan verbeurd, al sneuvelt de verrader.
PALAMEDES:
1225 Gij, Heeren, ziet voor u! Ik ben in uwe macht;
Gebeurt me leed of smart, dat is geweld en kracht;
Gij moogt met luid gebaar de ruime locht vervullen,
Maar denkt, daar leven er die 't van u eischen zullen.
Belijdenis, door pijn uit iemands mond geparst,
1230 Wordt zelden vast geloofd, en schoon gij 't heelt, het barst
Ten dikken muren uit. Hij overtreedt de palen
Van billijkheid, die zoo waant iemand te achterhalen.
NESTOR:
Indien het u gevalt, o Veldheer! ga met mij,
Opdat we ons onderling bespreken, aan de een zij'.

1230 *heelt:* verheelt, verbergt.

AGAMEMNON (*tot Nestor, ter zijde*):
1235 Wat zeît de vader goeds?
NESTOR:
Ik zal, grootmachtig Koning!
Van u niet bidden 'tgeen mag dienen tot verschooning
Van meineed of verraad. Is hier de minste schuld,
Hij draag' verdiende straf en peenen, met geduld;
Maar dat gij niet en tracht door pijnigen en rekken
1240 Een misdaad uit den mond van dezen Vorst te trekken,
Tot kwetsing van de grootste, en van 't bijzonder recht
Des vorstelijken naams, en zoo u zelf bevecht.
Men heeft ook op dit stuk nu lang genoeg gedrongen.
Misschien is 't giftig spog van bitse lastertongen;
1245 Maar is er anders iet, men legg' hem dat te last,
En geef zijne onschuld plaats.
AGAMEMNON:
De booswicht die is vast,
O roem van Neleus' stam, het schelmstuk zal ons scheiden.
Wij vonden 't goed, hem zoo een weinig om te leiden;
Maar of hij 't loochnen dorst, al waar er blijk en schijn,
1250 Zou dan de pijnbank niet ons jongste toevlucht zijn?
NESTOR:
'tGeen blijkt, dat spreekt van zelf: wie vuil is moet zich schamen,
Daar vele teekenen een zaak bestemmen t' zamen.
Men neem' zoo kort een weg als me' immer nemen kan.
AGAMEMNON (*tot de wachters*):
Sleept hier den dooden spie.
(*Tot Palamedes:*) Wat dunkt u van dien man?
PALAMEDES:
1255 Het is een zielloos lijf.
AGAMEMNON:
Dat is 't niet, dat we vragen.
Is 't niet de spie, die vaak het leger kwam belagen?

1246 *onschuld:* ontschuldiging, verdediging.
1247 *het schelmstuk zal ons scheiden:* het bewézen schelmstuk zal tusschen ons beslissen.

PALAMEDES:
't Waar mooglijk.
AGAMEMNON:
't Is hij zelf, die dikwijls was gewend
Te duiken in de schâuw van Palamedes' tent.
PALAMEDES:
Mijn aangezicht dien mensch met kennis nooit aanschouwde.
AGAMEMNON:
1260 Uwe oogen zagen hem, doen gij hem toevertrouwde
't Geheim van brief aan brief; of als hij van Priaam
U schriften bracht en groette in 's grijzen konings naam.
PALAMEDES:
Mijn haar moet, als Megeer, van zwarte slangen krielen!
Mijn schimme namaals drage' alleen 'tgeen allen zielen
1265 In d' onderaardschen poel van Dis is toegedoemd!
Mijn naam die zij een vloek, waar dat hij wordt genoemd;
Of als Prometheus moet ik 't leverpikken lijen, —
Indien ik kennis heb van deez' verraderijen.
AGAMEMNON:
Spaar uw meineedigheid, o boos verraders-hart!
1270 Hoe dat gij hooger zweert, hoe dieper gij verwart.
Lees zelf den loozen brief van 's konings ring gezegeld,
Geteekend met zijn hand, en vloek niet ongeregeld.
PALAMEDES:
Het schrijven is Priaam noch Hector niet verboôn,
Noch strekt mij tot geen vlek. Gij kent het, goede Goôn,
1275 Die veer zijt van 't bedrog in uwen troon gezeten,
Hoe onbevlekt ik ben en zuiver van geweten.
AGAMEMNON:
Nu, Diomedes! tuig.
DIOMEDES:
Wat eischt men voor bescheed?
AGAMEMNON:
Tuig, wat u wedervoer als gij de ronde deedt.
DIOMEDES:
't Was over middernacht; de bleeke starren vielen.
1280 Eerst ging ik strandewaarts bezichtigen onz' kielen,

Maar alles was in stilt; doen namen wij ons pad
Na Ida, tusschen 't heir en tusschen 's vijands Stad;
Van derwaarts hoorden wij 't geruisch van iemands voeten
En hielden stal, belust wat of ons zoude ontmoeten:
1285 Of spook, of dier, of mensch. 't Gerucht kwam nader aan;
Mijn oor, begeerig, ving het ritselen der blaân,
Van 't lisch en 't groene kruid. Bij schemerschaâuw,ten (lesten,
Zoo worde ik hem gewaar (het dien' den Griek ten besten!)
En roep: Wie daar? — Hij zwijgt, en rukt gezwind voorbij.
1290 Ik volg met blank geweer, en kwets hem in zijn' dij,
En vat hem na den kraag; hij duikt, en, of het God gaf,
In 't duiken ik den spie steek botteling den strot af;
Met sneuvelt op het veld de schelm en looze dief.
Men rukt zijn boezem op en vindt er dezen brief,
1295 Waaruit de boodschap blijkt, en wien hij was gezonden.

AGAMEMNON:

Tot meerdre zekerheid, om alles te doorgronden,
Zoo heeft men nagevorscht wie deze lagen brouwt,
Wie schelmsch genoten heeft het vijandlijke goud;
En, 't loos geheim ontdekt! Ulysses, doe ons open,
1300 En toon waarmeê men tracht den krijgsraad om te koopen.

ULYSSES:

Ik bidde, ontschuldigt mij.

AGAMEMNON:

Voorts, open ons den schat,
Opdat de zake blijke, eer iemand ons bekladd'.

ULYSSES:

Daar ziet ge, o Vorsten! 't goud, tot ons bederf beschoren,
Wiens glans het oog verblindde en schendig kost bekoren
1305 De vaak beproefde trouw tot zoo vervloekt een feit
Als ooit is in Euroop bejammerd en beschreid;
't Meineedig Troje voedt, met zulk een lokaas, wolven

1284 *stal:* stand.
1292 *botteling:* bot af, in eens.
1299 *doe ons open:* openbaar ons.
1304 *Wiens:* welks.

En tijgers in ons heir. Dit heeft men opgedolven,
Daar Palamedes korts zijn leger had gespreed.
1310 Ach! dat een grootsche ziel zich zelve dus vergeet!
AGAMEMNON:
Tè hoog hij 't goed waardeert, die 't ijdel wereldsch goed (schat
Als waardig om een heir te stellen in een bloedbad.
PALAMEDES:
Ik hoor, ik denk, ik zie. Jupijn! gij kent mijn wit;
Zoo deedt ge, o Themis! ooit, die voor zijn voeten zit,
1315 Wiens Godsspraak ik bezweer in deze mijn verkleening,
Dat ze in Bœotiën van mijn oprechte meening
Getuigenisse geef, zoo lang haar Godheid spreekt,
En langs haar heil'ge kerk Cephisus stroomt en leekt.
AGAMEMNON:
Wij nemen 't voor bekend. 't Verraad is ons gebleken.
1320 Ga voorts in hechtenis, tot dat er wordt gestreken
Een vonnis over 't feit. Leg af 't meineedig zweerd.
(*Tot de wachters:*)
Ontwapent hem terstond. Wat draalt gij? Ik begeer't.
PALAMEDES:
Dit 's openbaar geweld.
AGAMEMNON:
Scheidt dezen van de vromen
Door scharpe vangenis; laat niemand bij hem komen,
1325 Tot dat hij 't rechte loon na zijn verdienste ontvang.
NESTOR (*voor zich heen*):
Een die niet denken derf, is wonder bloode en bang.
(*Allen af.*)

REI VAN EUBOEËRS:

Alreê het dun gezaaid gestarnt

1311 *schat als waardig:* waardig schat.
1314 *ooit:* altijd.
1319 *Wij nemen 't voor bekend:* wij beschouwen het als door u bekend.
1326 Brandt verhaalt: Toen de Plakkaten tegen de Remonstranten uitkwamen, kocht Burgemeester Hooft er een bij W. J. Blauw en zeide: „hij is een een blood man, die niet denken derf."

Verflauwt en niet zoo vierig barnt.
De schaduwe is aan 't overlenen.
1330 De nacht het opgeeft. Voor zich henen
De morgenstar drijft 's hemels heir.
De voerman van den Grooten Beer,
Opdat hij zijne beurt verwissel,
Vlucht heen met omgekeerden dissel.
1335 De gouden Titan rijst alreê
Met blauwe paarden uit der zee
En schittert over bosch en duinen
En Idaas bladerrijke kruinen.
O wellekome morgenstond!
1340 Gij voert hem spelen in den mond
Van endelooze zaligheden,
Die rustig, lustig, wel tevreden,
Beschouwt wat ons Nature geeft:
Wat schoonheid in haar aanschijn zweeft,
1345 Wat godlijk wordt door al haar leden,
Van 't diep verwondren aangebeden.
Die, in een liefelijke streek,
Bij 't ruischen van een zilver-beek,
Zijn landhuis sticht en boersche woning,
1350 Wat is dat een gezegend Koning!
Die niet en vlamt op ijdel lof,
En zijne lusten met zijn hof
Vernoegt, en indrinkt met zijne ooren
Den vooglenzang, die zich laat hooren,
1355 Als d' uchtenddauw langworpig leît
Bij druppels hier en daar gespreid
Op rozebladen, versch ontloken;
Wanneer zich opdoen duizend roken,
En duizend kleuren voor het oog,
1360 Van bloemen, als een regenboog,

1329 *overlenen:* buigen, wijken.
1335 *De gouden Titan:* Helios, de Zon.
1340 *spelen in den mond:* genietingen tegemoet.
1346 *Van 't diep verwondren:* door (onze) diepe bewondering.

Als Iris' bruilofts-kleed, geweven:
Een schilderij, die zwijmt na 't leven.
Hij plant, hij poot, of hij verzet,
Belaagt de vooglen met zijn net,
1365 Of, overlenende, met ijver
Den spartel-visch trekt uit den vijver,
Met zijn gebogen hangelroê;
Of, is hij zulke spelen moê,
Hij spant zijn paarden in vóor 't dagen
1370 En gaat met honden 't knijn belagen;
Of rijdt bij klaren zonneschijn
Door wegen, die gestrengeld zijn
Als voormaals der Cretensen doolhof.
Hier bloeit een afgetuinde koolhof,
1375 Daar lacht een beemd, een klaverweî,
Omsingeld met een boomenrij;
Men leêgt de koeien-uiers wakker;
Hier zwoegt en ploegt men op den akker,
En ginder hoopt men op 't gewas;
1380 Daar zaait men boekweit, ginder vlas;
Hier groeit en bloeit het weeldig koren,
Omheind met stekelige doren;
Daar spoeit een speeljacht over 't meer;
Hier rookt een dorrep; ginder veer
1385 Een slot wil in 't verschiet verflauwen,
En, hooger op, 't gebergte blauwen.
Veer dwaalt hij van dit leven af,
Dien d'onrust nagaat tot in 't graf;
Die, tot den avond van den morgen,
1390 Geknaagd, geplaagd wordt van de zorgen,
Van zorge, die niet rusten laat;
Die slaaf wordt van een vrijen staat,

1362 *zwijmt:* zweemt.
1365 *overlenende:* zich vooroverbuigende.
1373 *Doolhof:* op Creta, waar de Minotaurus zich bevond.
1374 *afgetuind:* door een „tuin" of haag afgesloten; *koolhof:* moestuin.
1379 *hoopt men op:* is men aan 't ophoopen van.

En tot gemeene best zal ramen,
En brengen zoo veel hoofden t' zamen.
1395 Hij wordt gebeten van de Nijd,
Hoe vroom en eerlijk hij zich kwijt.
De tabberd, ik beken 't, is eerlijk,
En 't kussen deftig en raadsheerlijk;
Maar och, wat is 't een lastig pak!
1400 Wat moeite nestelt onder 't dak,
Daar ieder vlamt na hoogre stoelen
En allerlei gebreken woelen.
Die ramp vermijdt mijn burger boer:
Hij drinkt, uit goud noch parlemoer,
1405 Geen aconith, noch spog van draken,
't Welk 't hart de ziel doet kwijnend braken.
Ook schuilt hij voor de ponjerds vrij,
Die, achter de tapisserij,
Den man van staat het lijf ontzeggen,
1410 En zijnen voorspoed lagen leggen.
Geen vreeze maakt hem 't leven zuur.
De gunst des volks, dat, wispeltuur
En wuft, nu strookt, nu stéekt zijn Heeren,
Hij zonder hertzeer mag ontberen.
1415 Van 't bedd' hij niet wordt opgeklopt
Half suizebollend, noch men stopt
Zijn hand, vroegmorgens, niet vol schriften.
Men zal zijn ommegang niet ziften;
Zijn huisgoôn niemands wrok bespiedt.
1420 Men mat hem door veel aanspraaks niet,
Daar hij beschanst zit met papieren,
Die door de slaafsche zinnen zwieren.
Hij siddert niet voor 's priesters stem,
Die al zijn vuilnis veegt aan hem

1397 *eerlijk:* eervol.
1405 *aconith:* vergiftig sap der plant van dien naam.
1409 *het lijf ontzeggen:* het leven benemen.
1412 *wispeltuur:* bijv. nw.
1413 *strookt:* streelt.

1425 En scheldt zijn Landsheer voor een bengel
En veinst zich Gods gezant en Engel. —

Door zoo veel klippen en gevaars,
Door 't onweer, dat de wichelaars
Met lastertongen wekken stedes,
1430 Drijft de afgesloofde Palamedes.
Zijn schipbreuk ziet men te gemoet,
Tenzij Neptuun zijn wettig bloed
Verschoone, en, aangebeên om bijstand,
De zee bezadig' met den drijtand.

DE VIERDE HANDEL.

OATES (*alleen*):

1435 O Chalcis! die de strand bekleedt met praal van huizen,
En telkens zeven werf hoort in één etmaal bruisen
Euripus' pekelschuim, zoo vaak, met zand vermengd,
Hij uit d'Ægeesche zee geweld van golven brengt
En steekt zijn hoornen op en komt uw hooge muren
1440 En Aulis' havendiep en, weêrzijds, de oevers schuren:
O vaderlijke stad! hoe luttel voelt ge nog,
Hoe Argos' wrok en wraak en 't Cephaleensch bedrog
Mijn ongerusten geest afmatten en vermoeien,
Hoe vrees en hoop in mij nu ebben, nu weer vloeien!
1445 Ach, vader Nauplius! uwe afkomst is in nood:
Men dingt hem na den hals, hij worstelt met den dood;
Men toetst de lastering, men schouwt hem vroom, en echter
Men gaat hem na, en stelt zijn vijand tot zijn rechter.
Hij, die de schild van 't recht, de mond der vrijheid is,
1450 Zijn vrijdom nu ontbeert in zware vangenis.
Hoe kan Ulysses doch een wettig vonnis spreken,
Wiens haat niet lievers wenschte als zich aan hem te wreken
Van sedert dat hij sleepte uitzinnig 't ploegespoor
Aan strand, doen Palameed het kind leid' in de voor;
1455 Waardoor hij zijne bruid Penelope most missen,
Om, Sparten te geval, de schandvlek uit te wisschen
Van Menelaüs' bed. En namaals, als de Thrax
Hem afsloeg zijn verzoek en mijnen broeder straks
Afveerdigde met graan, doen 't schier was omgekomen,

1435 *Chalcis;* een stad in Euboea; *Euripus:* een zeeëngte, die Euboea van Beotië scheidt en bekend is om haar onregelmatige vloeden.
1448 *nagaan:* vervolgen.

1460 Heeft de oude wrok allengs in felheid toegenomen.
Meer zaken ik verzwijg. Wat Tydeus' zoon belangt,
Dat 's een soldaat, die gansch aan Agamemnon hangt
En van zijn handen vliegt; maar weert vooral, o Grieken,
Dat doch de razebol, dien niemand kwalijk rieken
1465 Of luchten mag, en scharp twee woorden spellen kan,
Ter vierschaar niet en ga, noch over zulk een man,
Noch over zijne daân een onrijp oordeel stamer:
Zijn domheid wordt bereên van onzen vogelramer,
Thersites buldert uit wat Calches denkt of droomt,
1470 De onwetendheid die maakt hem stout en onbeschroomd.
Kortom, loftuiterij en baatzucht zien wij heden
En loshoofds dommekracht den rechterstoel bekleeden.
Dit wichelt mij niet goeds; mijn broeder is verraân,
Zijn haters meesters zijn. Hoe of dit wil vergaan?
1475 Maar ginds komt Ajax aan: men kent hem aan zijn (schrede,
Zijn aanzicht is vol viers; hij mort, en schijnt t'onvrede.
Best zoek ik heul aan hem.

OATES. AJAX.

OATES:

O, zone van Jupijn,
Wat tijding brengt gij ons? Zal heden, onder schijn
Van recht, de onnoozelheid mijns broeders sneuvlen moeten?

AJAX:

1480 De nooit verdiende peen en straffe zal hij boeten,
't En zij het wordt geschut.

OATES:

Wat zal ik best bestaan?
'k Ben radeloos :wat raad?

AJAX:

1461 *Tydeus'zoon:* Diomedes.
1465 *en:* en die.
1468 *bereên:* bereden. Calchas berijdt Thersites, den razebol. Bedoeld is G. B. van Santen, een der rechters, een echte bruut.
1482 *Mijn neef, de Peleaan:* stelt voor den Oldenbarnevelt voorsprekenden ambassadeur van Frankrijk, die opgehouden werd in Zeeland.

Mijn neef, de Peleaen,
Te Lesbos wordt verlet: 't zijn d' Ithakoische treken:
Men heeft met voordracht door de Atrieden dit besteken;
1485 Maar zonder dat, wij twee doorhieuwen met ons staal
's Gevangens banden, zelfs in spijt van logentaal
En valschheid, die doortrapt dit na haar wensch beschikken
En 's Vorsten brave ziel en wakkerheid verstrikken
Met openbaar geweld. Zij willen er meê voort.
1490 Foei, dat dus Atreus' zaad de Vorsten ringeloort!
Foei, dat zoo groot een man voor zulk een snoode vier-
(schaar
Betrokken, plengt zijn bloed, dat naderhand zoo dierbaar
Zal worden gewaardeerd, als 't klagen is te laat,
En Griekenland de lucht met droeven weêrgalm slaat
1495 Van klachten en gehuil; wanneer de vlechten hangen,
En handen gaan in 't haar, de tranen langs haar wangen
Afbiggelen bedrukt, en 't schelmstuk wordt verfoeid!
Maar dat d' Aartswichelaar geveinsd hier onder roeit
Met zijn doortrapte tong, en koestert onze plagen,
1500 En bakert ons bederf; — dat 's zonde te verdragen;
Dat in zoo fel een brand hij voedende olie giet,
Dat een verloopen Phryg gansch Grieken doet verdriet!
Het lust me ditmaal eens zijn leven te doorloopen.
Zijn vader, Thestor, had van kindsbeen af doorkropen
1505 't Half levende ingewand der dieren, zoo hij zeî,
En noemde zich een zoon van Phoebus en Agley,
En lette op voglenzang, op spook en ijdle droomen,

1484 *Atrieden:* Atreus' kleinzonen, Agamemnon en Menelaüs.
1485 *wij twee:* ziet op de Heeren van Asperen en van Schagen, die op een Zondagavond Oldenbarnevelt door de wacht heen wilden bevrijden.
1503 Voor den gedeeltelijk historischen ondergrond van de volgende caricatuur raadpleegt men het veiligst Burgemeester Hooft's „Memoriën en Adviezen." Voor het overige is hier op haar plaats de waarschuwing van Brandt: „dat wie hier neuswijs in alle personagiën, verzen en woorden geheimnis wil zoeken, zich zal bedrogen vinden." Wij voegen erbij: Wat hier historisch is, dat is de *geest* en de *toon*, in verband met het *geheel*. Hun „vreemdelingschap" van niet onbesproken verleden was een doorn in het oog van de vijanden der Calvinistische kemphanen, die Oldenbarnevelt's dood op hun geweten hebben.

Op drift van God en geest, op 't ruischen van de boomen,
En 's Hemels aangezicht, in 't aldernaaste dorp,
1510 't Welk rookte bij het lek, omtrent een' slingerworp.
Hier kweekt' hij Calches'brein en leerd' hem deftig klappen
En grollen mengen in landnutte wetenschappen,
En ramen op een haar na d' haren van een dog,
De korlen van een vijg, de biggen van een zog,
1515 Die rond en zwanger ging, na 't maaksel van haar jongen;
En oefende zijn geest op drie-, op zeven-sprongen,
En 't wettelijk gebruik van woord- en letterkracht,
Zeef, bekken en gebeent. Vaak leid' hij hem bij nacht
Op Idaas hooge kruin, en starende in de starren,
1520 Gaf diepe raadsels uit, en liet zijn zoon ontwarren
Verwarde vragen, en ontstrikken knoopen, daar
Een Godschalk Arabier of oud Egyptenaar
Of Indiaansch Bramaan om zweeten zoude en hijgen.
Hier prachte Calches meê, om nooddrufts eisch te krijgen,
1525 En bedelde achter land, gelijk hij was gewend;
Tot dat Laocoön en Panthus in het end
Hem kruiden in het hof. Dit wist hij zoo te smeeken,
Door ijdel lof en door 't oppronken der gebreken,
Dat hij verkoren werd Aartswichelaar van 't rijk.
1530 Doen blies de staat hem op: hij zat verguld gelijk
Een Godheid op 't altaar; en die nog korts gaat bedelen,
Regeert de Tempeliers en ringeloort 's Lands edelen.
Die rechte schijndeugd borst tot booze stukken uit,
Zag God noch menschen aan, schoffeerde een jonge bruid,
1535 Den bruîgom te geval: dit tuigt de grijze Nestor.
Den schimmen vloekt' hij toe zijn ouden vader Thestor.
Eens anders bedgenoot, al te eerloos van gemoed,

1510 *het lek:* zoowel het Lek, het Lak of meer van het Calvinistisch Rome: Génève, als de Lek, waar Trigland (Calches) gevormd werd en schoolmeester was geweest.
1522 *Godschalk:* knecht Gods, theologisch Arabier; schalk heeft hier zeker den schelmschen toon van de latere beteekenis.
1524 *prachte:* pochte.
1525 *achter land:* bij den weg.
1527 *smeeken:* vleien.

Tot schennis hij verzocht en maakt' haar kuischheid vroed,
Dat niemand Minos heeft noch Cerberus te vruchten,
1540 Dat Styx en Acheron zijn moliken en kluchten.
Eurypilus bedekt' het overige vuil
Zijns meesters, tot zoo lang hij bloô, gelijk een uil,
Van iedereen verpikt most Ilium begeven.
Doen kwam hij, al berooid, in Griekenland gedreven
1545 Aan Agamemnons hof, en vlamde op 't oud genot,
Uitgevend' hoe hij 's nachts, door inspraak van den God
Apollo, was vermaand uit Trojens slot en wallen
Te vlieden, om te ontgaan de dreigende ongevallen,
Die 't stamhuis van Dardaan nu hingen over 't hoofd.
1550 Dit nam ons priesterschap zoo in, en 't werd geloofd
Van 't volk. De faam ging voorts door alle steden strooien,
Hoe Calches had gezien den hoogen burg van Trojen
Verweldigd en de wacht in 't sluimeren gedood,
Minerva's kerk van heil en heiligdom ontbloot;
1555 De Sceesche poort beroofd van wijlen 's Konings asschen,
't Paleis met vlam omringd en 't Grieksche zwaard ver-
De stad, van wijn en slaap bedolven op haar feest; (rassen
Ja, tot waarteeken nog, hoe zijn ontwolkte geest
De vijand'lijke Goôn, op Ilium gebeten,
1560 Zag waren: Pallas, op de kruin van 't slot gezeten
Met helm en beukelaar, vast drild' haar taaie lans,
Of stak de krijgstrompet van tin en hoogen trans.
Der Goden Vader, afgestegen uit de wolken,
Steef zelf de zenuwen en arm der Grieksche volken,
1565 Dreef al wat Troje haat op de afkomst van Dardaan,
Den Vloeken toegedoemd, met ernst en ijver aan.
Zijn wreede Juno, met den aangegorden degen,
De Sceesche poort bezette, en hiel alszins de wegen
En toepaân veilig langs de zee en waterkant
1570 En riep met heesche keel de krijgsliên van de strand.
De vloot gaf drommen uit, den anderen tot bijstand.
Neptuun, die schudde vast met zijner gaffel drijtand

1539—'40 dat niemand bang hoeft te zijn voor de hel.
1555 *De Sceesche poort:* een poort van Troje.

's Muurs oude grondvest, die zoo diepe wortels schoot.
De Priesterschap, verbaasd en al bestorven, vlood
1575 Om troost na de outers toe, na Godgewijde drempels;
Maar al vergeefs, helaas! Zij vonden alle tempels
Verlaten van de Goôn, van heiligdom het koor;
Zij wierookten te spâ; geen Godheid gaf gehoor.
Daar spookten met haar toorts de wreede Razerijen,
1580 Met slingerslangig haar; men zag, aan alle zijen
De Stad ten val gedoemd! Zoo raakt' hij in zijne eer:
Wat Ilium ontnam, dat gaf hem Argos weêr.
De Veldheer most zijn tong tot groote kosten huren,
En de eerste in Ifigeen zijn huurlings wrok bezuren.
1585 Toen hij, op dat de vloot van Aulis raakte in zee,
Haar overgaf door dwang ten zoen van Hekate.
Een burger, die 't mishaagde en aanzag met verwondren,
Most vluchten en bedrukt zijn huisgoôn nog zien plondren
Door krijgsliên, heimelijk bij Calches opgeruid;
1590 Die zeî nog, dat deez' straf ontstond door Gods besluit.
De Atrieden weten 't wel, dat Thestors zoon een schelm is,
En evenwel, vermits hij hun een stalen helm is
Bij deez' gelegendheid, misbruiken ze zijn dienst
En boosheid tot hun wit; maar op het ongezienst
1595 Zoo zullen ze den boef en booswicht eens verschoppen,
Gelijk de kinders doen hunne afgesleurde poppen.

OATES:

Mijn broeder heeft den boef gekeken door en door,
Van voetzool tot de kruin, en kwam zijn lagen voor,
Tot der Argieven heil, en hiel met kracht den teugel,
1600 Tot dat de Wichelaar den voet kreeg in den beugel,
En door 's Veldmaarschalk's heup de steun der stegel-
(reep.
Nu leert hij 't Dorisch paard heendraven naar zijn zweep
En wakker luisteren naar 't prikklen van de sporen;
Nu rijdt hij die hem reê, en heeft alreê gezworen
1605 Bij Palamedes' dood. Wat raad? De tijd is kort,

1582 Moesten de Trojanen (de Zuid-Nederlanders) niets, de Grieken (de Noord-Nederlanders) moesten alles van hem hebben.

En hoe men langer draalt, hoe 't kwaad nog arger wordt.

AJAX:

De radelooze neemt het reedste tot zijn voordeel,
Niet zoo hij wil, maar mag. Zoo Nestor over 't oordeel
Mocht zitten, mogelijk viel 't vonnis niet zoo zwaar.
1610 't Was winst genoeg, indien wat tijds gewonnen waar,
Zoo hem de vierschaar sloeg voor eeuwig in de boeien.
Achilles midlertijd die kost er onder roeien,
De oploopendheid des volks mocht koelen, 's Veldheers haat
Verzachten, Nauplius zou spreken voor zijn zaad
1615 En wettige' erfgenaam, en treden ze onder oogen,
Die willens wetens dus uitstrooien deze logen.
Oates! 't voegt u best te dingen voor uw bloed.
Ga Agamemnon aan, en grijp hem in 't gemoed:
Betuig hem, hoe het strijdt met 's rechters stijl en orden,
1620 Dat iemand, wie 't ook zij, zal van zijn vijand worden
Veroordeeld; en hou aan en drijf het door, dat hij
Den zoon van Neleus laat' met de overige drij,
Ter vierschaar gaan; misschien zal hij 't uw beê vergunnen
Uit schaamte, en ook om dat zeer licht drie rechters kunnen
1625 Vermeestren 's vierden stem. Dit 's 't naaste, dat ik weet.

OATES:

Ik spoei mij binnen. Och! de Atrieden zijn te wreed;
Dies ben ik hopeloos, en vrees een droevig ende.

AJAX:

Jupijn uw' broeder vrije en al zijn haters schende! (*Af*).

AGAMEMNON. OATES. LIJFKNECHT.

AGAMEMNON (*ter zijde*):

De Eubeeërs krijten vast: wij maken 't langs hoe grover.
1630 Het moet er evenwel nu onder door of over.
Hier geldt geen aarzelen; de kans is al gewaagd.

1608 *mag:* kan.
1612 Bedoeld wordt Frankrijk's invloed.
1622 *Den zoon van Neleus:* Nestor (Junius).
1628 *vrije:* bevrijde.

OATES:

Gij, die als Oppervorst de bijl van 't leger draagt
En zijt geboren tot den troon en 't scepterzwaaien,
Wil door uw heuschheid doch ons ongenoegen paaien.
1635 De rechters spannen vast de vierschaar, en te gaâr
Mijn broeder dreigen met het uiterste gevaar
Van 't leven, en, van ouds op hunnen vijand nijdig
En hatig, dragen zich in 't oordeel te partijdig.
Schut deze onbillijkheid en weer ze door uw macht.

AGAMEMNON:

1640 Gij spreekt te spâ: de zaak is nu te veer gebracht.
De rechters zijn gelot; hij zal ze erkennen moeten;
Maar vindt gij 't goed, men zal 'tgeen streng schijnt wat verzoeten
Met nog een vierde stem. Wij stellen 't aan uw keur:
Kies die u best gevalt en draag ons iemand veur.

OATES:

1645 Dit ambt voegt Nestor best.

AGAMEMNON:

Mijn lijfknecht, zonder beiden
Zeg Nestor aan, dat hij in 't recht den twist help' scheiden,
Drie stemmen sterke met zijn wijsheid om de maat
Te ramen, als het past, en zonder gunst of haat.
(*Voor zich heen:*)
Zij wanen ons het werk met listen te onderkruipen.
1650 Maar 't is de doodssnak, 't zijn d'Eubeeërs laatste stuipen.
De zaak is zoo doornaaid, en zoo bezet in all's:
Hij raakt er eer niet af, of 't kost hem zijnen hals.
De kling die moet er deur, hetzij men 't recht of krom (schouwt;
Ja, eer de rechtbank zweeg, ik goot een tong van stom goud:
1655 Dat honderdoogig hoofd, dien wachter ben ik moê,
En Argos Argus haat, al waar 't maar om de koe,

1641 *gelot:* door het lot aangewezen.
1654 *ik goot,* enz.: met goud zou ik ze aan het spreken krijgen.
1656 *Argos:* Argos' vorst nl.; *Argus,* de honderdoogige bespieder van Zeus,

Die tot den buik toe treedt in frissche klaverweide.
Ik zie, ik zie den beul 't zwaard trekken uit der scheide,
Den ouden hondsvod vast staan siddren voor den slag:
1660 Daat leît de grijze kop, 's Lands uitgediend gezag!
(*Allen af.*)

ULYSSES. NESTOR. THERSITES. DIOMEDES. CALCHES.
ULYSSES:

Gij, Heeren, die ten dienst van 't Grieksche leger heden
Om Palamedes' zaak ter vierschaar zijt getreden,
U-allen is bekend het grouwelijk verraad,
Gebrouwen tot bederf van 's Lands gemeenen staat;
1665 En hoe de Eubeeër Vorst, uit Nauplius gesproten,
Het toegezonden goud meineedig heeft genoten
Van Koning Priams spie, en listig omgekocht
Veel hopliên, en zoo 't heir al meer en meer gebrocht
In 't uiterste gevaar, van onder Trojens wallen
1670 Vó r 't krieken van den dag, te worden overvallen.
Dewijl de misdaad dan zoo klaar en helder blijkt,
Ontbreekt er, dat m' er voort een wettig vonnis strijkt,
En na 't bedreven stuk den schuldige doe boeten
Zijn welverdiende straf! Gij, rechters, zult dan moeten
1675 Aanwijzen met uw stem, wat hem wordt opgeleid,
Die zich bewegen liet tot zoo vervloekt een feit.
Dat Nestor zich verklaar!
NESTOR:
Ik wensch, doorluchtste Heeren!
Dat wij, door 't oordeelen noch kwetsen, noch verzeeren
Den schoon gebloeiden staat: maar dat men liever hell'
1680 Tot matigheid, als al te streng een vonnis vell'.
THERSITES:
Wat zeît de grijze man? Gij suft, o oude vader!
Geen strengheid is te hard: het is een landverrader
Een overgeven schelm! Vindt zulk een bij u heul?

---

in dienst zijner jaloersche gade, Hera. Argus bewaakte de vaars, waarin Zeus zijn beminde Io had veranderd.
1683 *heul:* medeheulers.

Laat mij er meê begaan, en heiligt me tot beul.
1685 Ik heb voor lang gewenscht den booswicht aan te randen
En, tot elks schouwspel, hem te villen met mijn tanden.
ULYSSES:
Thersites! hoû gemak, en spreek op uwe beurt.
Gij, vader Nestor! dat gij 't leger niet gesteurd
Wilt hebben noch gekwetst, is lof- en prijzenswaardig:
1690 Dat acht ik, zal geschiên, indien wij heel rechtvaardig
Afhandlen deze zaak en laten 't recht geschiên,
En niemands bloed, noch stam, noch mogendheid ontzien.
Want zoo ge deze straf wilt zwakken door verschooning
En door de vingers zien die 't outer en de woning
1695 Uit goudzucht heeft belaagd, en dragen u als tolk
Van zulk een schendig stuk; — gewisselijk het volk
Zal 't zamenrotten en vergâren in veel hoopen,
En morren: dat men laat de grootste schelmen loopen,
En die handdadig zijn aan kleene zonden, hard
1700 Ter straffe vordert, en de goê gemeente sart,
En als bij d'ooren trekt; het krijgsvolk zal ons honen
En roepen: dat wij zijn aanzienders van personen,
Of dat wij 't met hem staan, die zulke netten breit.
DIOMEDES:
Daar dient wel opgelet. Hetgeen Ulysses zeît,
1705 Is niet dan al te waar. Laat deez' zijn schuld betalen,
Eer dat we op onzen hals der hopliên ongunst halen.
Ik zie veel zwarigheên, en vind mij al bevreesd,
En ducht niet zonder reên dat duizendhoofdig beest,
Bij deez' gelegendheid en onder Trojens vesten.
THERSITES:
1710 De vader, die wordt kindsch; men houde 't hem ten besten.
Wat uitspraak hoeft men hier? Hij brengt zijn vonnis meê.

1684—'86 Gerrit Beukelsz. van Zanten (Thersites) zou, vóórdat hij tot rechter over O. was gekozen, op de markt te Delft in een „ring" van volk gezegd hebben, dat men O., den „landverrader" met vier paarden van elkander behoorde te trekken. Ook zou deze Van Zanten den wensch geuit hebben: beul te zijn en den Advocaat te verscheuren. Tegelijk zinspeelt de dichter op v. Z.'s groote baktanden.

1694 *'t outer en de woning:* de Religie en den Staat.

NESTOR:
Om 't heil van 't vaderland vergunt me deze beê,
En bij u-zelven proeft en overweegt mijn zeggen:
Of 't ongeraden waar d' Eubeeër. Vorst te leggen
1715 In eeuwge hechtenis, opdat men niet en maak'
Zijn overoud geslacht verblind door heete wraak.
Hij heeft een langen sleep van hooggeboren magen:
Zijn vader Nauplius, als wij in Aulis lagen,
Zich in gedienstigheên niet weinig kweet, en bood
1720 Al wat hij bieden mocht tot redding van de vloot;
En Palamedes' dienst ging boven elks vermoeden.
ULYSSES:
Voorgaande deugden met een schelmstuk te vergoeden
Is Grieken ongewend; één schandelijke daad
Wischt alle weldaân uit; voorleden vroomheid baat
1725 Geen mensche, die van aard verwisselt en verwandelt,
Zich aan 't gemeen vergrijpt en met den vijand handelt.
Noch reeks van oud geslacht, noch stam, noch adeldom,
En wordt hier aangezien, noch buigt de wetten krom;
Want raakte dit in zwang, en waar die dag geboren,
1730 Wat zouder tegens staan? Zoo liep de staat verloren.
En om in hechtenis te brengen Palameed,
't Heeft veel bedenkens in en strijdt met onzen eed
Die ons zoo dier verbindt, naardien de man moet sterven,
Die schuld heeft aan verraad en 't algemeen bederven;
1735 Ook geen(en) burg noch huis verzekeren genoeg
Een vorstelijk persoon: men tracht of spade of vroeg
Naar zijn verlossing, en men zoekt de wacht te krenken;
Men houdt het vaderland in onrust en bedenken;
Men graaft de muren door, of draagt hem in een kist
1740 Voor boeken uit; men veinst, men hangelt, en men vischt

1712 en vlgg.: De verdedigende en verbiddende stem van den Franschen gezant.
1723 *Grieken*: Griekenland.
1725 *Verwandelt:* verandert.
1737 *krenken:* omkoopen.
1739 *kist:* zinspeling op de ontsnapping van O.'s vriend, Huig de Groot.

Om torens en om gracht; of, eer men het kan rieken,
Krijgt een gevangen Heer, gelijk een vogel, wieken,
En over zee en zand zweeft heen door de open lucht:
Als de Cecropische Dedaal zich gaf ter vlucht,
1745 En van zijn vangenis, waarin hij zat versteken,
Ontbonden, past zijn leed en ongelijk te wreken,
Hetgeen hij waant en droomt dat hem is aangedaan,
En derf al wat hij denkt uit wederwraak bestaan.
Meer dingen ik verzwijg, die stonden te bezorgen.

NESTOR:

1750 Ontsla u van die vrees door vaste en wisse borgen.

DIOMEDES:

Wat borge is mans genoeg?

NESTOR:

Achilles geef zijn woord
En Ajax....

(*De vorigen.* REI *van Peloponneezers en Ithakoizen.*)

NESTOR:

Wel, wat 's dit? Wie komt ons hier aan boord?

THERSITES:

Het is de goê gemeent.

NESTOR:

O goddelooze treken!

THERSITES:

Wat zegt gij! 't Is het volk; dat heeft er in te spreken.
1755 Wat zeît er 't leger toe? Koomt, geeft uw oordeel dra.
Zal Palameed, de landverrader, sterven?

REI:

Ja.

CALCHES:

Dat is de stemme Goods! Gij, rechters, neigt uwe ooren
En stemt met uw gemeent, of vreest der Goden toren.

ULYSSES:

Men lever hem den volke!

1746 *past:* zorgt.
1749 *die stonden te bezorgen:* die zouden de vreezen staan.

DIOMEDES:

Ik stem 't.

THERSITES:

Thersites ook.

NESTOR:

1760 Argievische landouw! mijne oogen zien den rook
Opgaan van uwen brand, en Calches ondertusschen
Die wiegt het volk in slaap, en niemand tracht te blusschen
Het vier, dat in zijn asch vast smeult en heimlijk smookt;
En die u hoeden zoû, die is het, die dit stookt,
1765 En uit bijzondren wrok geeft voedsel dezen vlammen.
Roemt op geen lange rij van oude-vaadrenstammen,
Op hoven, schoon van bouw, noch steden, trotsch van muur:
Men sloopt, men slecht het al op deze onzalige uur;
Men velt gezwind ter neêr wat langzaam is geklommen.
1770 Gaat, Grieken! rukt om veer die zuil der vorstendommen,
Den Atlas, die 't gebied met zijne schouders schraagt,
En onverwikkelijk dat groot gevaarte draagt;
Die onlangs heeft gevrijd uw dierverpande steden;
Gaat, Grieken! smoort de ziel van uw gerechtigheden,
1775 Verworgt uw trouwsten raad in zoo veel ongevals;
Rukt vrijheids voorspraak fel de tong uit zijnen hals!
Mijn ziel verdwijne aan lucht: dat Pylus mijne beenen
Ontvange, eer ik den val der Grieken hoor beweenen!

(*Allen af.*)

REI VAN EUBEEËRS:

Ach! waartoe of der Goden onbescheid
1780 Befaamde Deugd hier rust en vreê ontzeît,
En zonder staf en omzien, dwingt te gaan
Zoo steil een pad, zoo ongebaande een baan,

Door kreupelbosch, door wegen ruig begroeid

1773 Een van Oldenbarnevelt's prachtige politieke zetten was geweest: het gebruik maken van de geldverlegenheid des Engelschen konings en het voordeelig inlossen der Pandsteden.
1777 *Pylus:* Nestor's geboorteplaats.

En onbestraat, daar elke stap vermoeit,
1785 Een arbeidzaam hardvochtig man, geteeld
Om barrevoets gschoeid te gaan met eelt;

Daar vrouw Natuur gezaaid heeft scharp gesteent,
Dat zweeten doet zelfs reuzen, langgebeend;
Daar me' eenzaam dwaalt, daar, zonder spoor of pad,
1790 Voor 't oog geen spits verrijst van vlek of stad.

Zoo zwaar een weg, van 's Hemels hoogen trans,
Dreef Junoos wrok den bastaardzoon haars mans
Geweldig in; 't geklater van haar zweep
Van kindsbeen af zijn grove krachten sleep.

1795 Voor de eerste proef 't wicht met zijn handjes greep
Twee slangen aan, die 't fluks te barsten kneep;
De voêster schept' haar doodverw en zag stom
's Kinds vuistjens, zwart van adders, om en om.

Zijn stiefmoêr staâg raast op Alcmene beus,
1800 Als zij hem ziet van Hydra, leeuw, en reus,
Van Diomeed, Busyr, en stier, en beer,
En Kakos' moord met zege komen weêr,

En gespen, tot verwondring zijner eeuw,
Om zijne borst de slang en fieren leeuw,
1805 Geharrenast, onvergeleken held!
Met die hij trotsch ter neder had geveld.

Wat grouwelijk, wat schrikkelijk gedrocht
Lucht, zee, en aarde in 't licht te voorschijn brocht,
Legt niet gekneusd? Elk looft Alcides' deugd,
1810 Zoo wijd en zijd de zon het oog verheugt.

1785 *hardvochtig:* krachtig.
1792. *bastaardzoon:* Hercules. In de volgende verzen worden verschillende daden van Hercules Alcmene's zoon, opgehaald.

De Faam zijn roem voert over alle zeên;
Zijn Godheid wordt kerkplechtig aangebeên,
Van daar de zon de beide Mooren verft,
Tot daar ze daalt en in de baren sterft.

1815 Maar endelijk zoo breekt hij met zijn knods
Ter poorten in des onderaardschen Gods;
Der schimmen rijk na boven openlag,
't Sprietoogt er al, geslagen van den dag.

Van derwaarts hij opdondert onversaagd
1820 En voor zich heen den zwarten rekel jaagt;
Viert, kort, en vlijt de keten met zijn hand,
Waarmeed' hij forsch den driekop leîde aan band.

Mèt zweem de zon en 't licht ontzonk zijn ziel;
En als een kleed de nacht op 't aardrijk viel
1825 Van schrik en vrees. Hij dreef den grouwel voor
En voerd' hem zoo de Grieksche steden door.

Zoo had de vuist van Hercules geklemd.
Men zag nu aarde en onderaardsch getemd,
Als hij zijn hoofd door 's Hemels nave stak,
1830 En onderschoorde 't lichtgestarrend dak.

Alcides' deugd genoot dit tot haar loon,
Dat hij omhoog met de eeuwigheid der Goôn
Omtogen werd, en slaande 't hoofd omleeg
Rook 't wierook, dat van d' outers opwaarts steeg...

1835 Alcmena's zoon, die zulk een glorie kreegt!
Wat baat het dat gij 't aardrijk hebt geveegd
Van ongediert, van menigen tyran,
En dat de Goôn u bruikten tot hun wan?

1813 *de beide Mooren:* de twee landen Mauretanië.
1825 *Hij dreef den grouwel voor:* den driekoppigen helhond, Cerberus, voerde hij naar de aarde.

Als sedert uw vergoding de Opperhel,
1840 Naar ouden aard, wat grouwzaam is en fel
Weêr heeft geteeld, en rokkent enkel kwaad?
Als onkruid weêr vertreedt het edel zaad?

Och, of gij nooit van ons gescheiden waart!
Och, hadt gij doch gestaakt uw hemelvaart!
1845 Zoo zou onz' borst niet zuchten na omhoog,
Noch tranendauw neêrbigglen uit ons oog.

Zoo zouden wij niet derven de oude vreugd,
Noch, treurig, zien, hoe d'hooggemelde deugd
Zoo overvalsch beticht wordt en beklad,
1850 Hoe 't heilig bloed 't meineedig zweerd bespat;

Hoe de Oppervorst en aller guiten tolk
Dat edel brein ten roove geeft aan 't volk,
't Welk, opgeruid door Vorst en Priesterhaat,
In zijn bederf met blijdschap weien gaat.

1855 Nu raast en woedt de onwetende gemeent,
En onze staat voorbochtig overleent;
Flus, als ze ontwaakt, en denkt haar dolheid na
Komt naberouw en klagen veel te spâ.

Flus als 's mans deugd, na logens mist en damp,
1860 Opbeurt het hoofd en blinkt als 's Hemels lamp,
Dan zal 't gehuil betuigen, wie hij was;
Maar te vergeefs bevochtigen zijne asch.

1856 *voorbochtig overleent:* buigt voorover, dreigt te vallen.

DE VIJFDE HANDEL.

BODE. OATES.

BODE:

Vervloekte, afgrijselijke, en deerelijke moord!
Verfoeilijk schellemstuk! waar heeft men ooit gehoord
1865 Van zulk een grouwel? Kan de Hemel dat gehengen!
Wie zag doorluchtig bloed ooit schandelijker plengen?

OATES:

Die neêrlaag ons verhaal; vertel, van stuk tot stuk,
Mijn broeders uitgang en beklaaglijk ongeluk.

BODE:

Zoo fluks de rechters, na veel overlegs, ten leste
1870 Hem gaven 's krijgsvolks grim en hevigheid ten beste,
Teeg al de Pelopeesche en Itakoische schaar
Na 's Opperhoofdmans tent en legerplaatse, daar
Men Palamedes hiel verzekerd en gevangen,
En paap Eurypilus hem sterkte, om zijne gangen
1875 Te strekken na de dood, getroost en wel gemoed.
En Calches spreekt hem aan: „Gij, die ons aller bloed
En leven op een prijs gezet hebt, en u merklijk
Bezondigd en misgaan aan 't wereldlijk en 't kerklijk,
De goedige gemeent die vordert u tot straf;
1880 Uw jongste tijd is hier; dus breek dit marren af."
De Eubeeër Vorst die rees van daar hij was gezeten
En sprak: „O mannen, die verhit zijt en gebeten
Op mijne onnoozelheid, wat is dit voor een wijs',
Dat veertigjaar'ge dienst, en zoo veel slavernijs,

1867 *Die neêrlaag:* dat nederleggen, dien doodslag.
1877 *merklijk:* zéér merkelijk, duidelijk.
1884 *veertigjarige dienst:* de Grieksche Palamedes was daar te jong voor; dat moest op Oldenbarnevelt slaan, redeneerden 's dichters aanklagers terecht.

1885 Met stortinge van bloed vergolden wordt in 't ende?"
Zij kreten: „Landverraâr! Jupijn uw meineed schende!
Gij hebt uw vonnis weg!" Hij zweeg, en trad voor heen.
Zijn rechte zijde kwam de Aartswichelaar bekleên,
De slinke Eurypilus, en schenen zich te erbarmen.
1890 Een Cephaleensch soldaat, recht voor hem, op zijne armen
't Kwansuis meineedig goud droeg in een beukelaar.
Zoo ging hij moedig en met voegelijk gebaar,
Bedrommeld en bestuwd van krijgsliên en van trossen,
En vorderde zijn tred na Ida's hooge bosschen.
1895 Een heuvel rijst er aan den voet des bergs, die schuin
Groeit als een schouwtooneel, van wiens verheven kruin
En toppunt, als de vloot werp 't anker in deez' haven,
Een kerk, de Zon gewijd, gesierd met rijke gaven,
Verstrekte een baak in zee: vermits de God, die korts
1900 Voor d'Ooster gevel braaf te prijk stond, met een torts,
Wiens gouden flonkervlam natuurlijk scheen te lichten
En dag te zenden op der menschen aangezichten.
Nu leît dat schoon gebouw geschonden en ontsloopt,
En d' heil'ge steenen, hier en ginder opgehoopt,
1905 De vorig' heerlijkheid bestenen en beschreien.
Ons krijgsvolks moedwil in die godenpraal ging weien
En brandde en blaakte 't al. De aartswichelaar stond stom
En loeg om 't plonderen van Phebus' heiligdom,
En grenikte, als hij zag, hoe 't schuim der menschen veilig
1910 Een schouwspel maakte van den Phrygiaanschen Heilig.
Deze, eertijds een gewijde en afgekeurde plaats,
Nu een verspogen vloek, na 't woeden des soldaats,
Ten vadermoord gedoemd, met grouwelijke woorden,
Vast grimmelt van het volk, dat zwart van allen oorden
1915 Hier dringt en 't zamenschoolt; en Ida's steilheid leeft
Van menschen, daar de berg een open uitzicht heeft

1887 *Gij hebt uw vonnis weg:* het historisch antwoord van den rechter Voocht op Oldenbarnevelt's protest.
1889 *en schenen zich te erbarmen:* namen den schijn aan van medelij.
1899 *vermits:* voorzetsel „door", door het beeld nl. van den Zonnegod.
1911 *afgekeurde:* afgeperkte.

Op dezen heuveltop. Ontallijkheid van zielen
In zijn cypressen en gebogen takken krielen
En beven in de blaân. Wat is er een gewoel!
1920 Een ieder heeft zijn wit: deez' draagt zich stil en koel
In 't wereldlijk beloop, noch weet wat hij zal wenschen,
En om te kijken volgt slechts 't spoor van andre menschen;
Die braakt zijn gal, en scharpt zijn tong gelijk een pijl,
En bootst in 't spreken na den priesterlijken stijl,
1925 En scheldt, en is vol viers, en groeit in 's naasten schennis,
En wordt al heel bereên van ijver zonder kennis,
En dorst na 't edel bloed; een ander, ruim zoo flauw
In tegenijveren, uit vreeze van het grauw
Zich intoomt, en met rouw het treurspel komt bekijken,
1930 En 't voorspel tot bederf der Europeesche rijken;
Een eenig zwijger weegt de wereld in een schaal,
's Volks zotternij belacht en treurt om 's lijders kwaal.
De domme menigten haar handen t' zamenklappen,
Met dat hij, als een leeuw, grootmoedig aan komt stappen,
1935 En klimt den heuvel op, eer dat hem iemand vergt;
En, staande op 't opperste, na 't rijzende gebergt
Dat statig aanzicht wendt, waarmeê hij onbezweken
Plach in Mycenens zaal voor 't heilig recht te spreken,
En voor den Griekschen staat te dingen met zijn tong.
1940 Het nieuwsgier volk, door 's mans vrijpostig wezen, hong
In twijfel, of hij met den hals zijn schuld zou boeten,
Dan of men door genade 't vonnis zou verzoeten.

OATES:

Mijn borst die klopt, en schrik mijne aandacht breekt en stoort;
Doch vaar gij niet te min met uw vertelling voort.

BODE:

1945 Zoo staande in 't openbaar, met opgerechten hoofde:
„O, mannen!" zeit hij, „of uw heuschheid nooit geloofde
Al 'tgeen de valschheid heeft van landverraad erdicht —

1940 *vrijpostig:* vrijmoedig, dus niet in de ongunstige beteekenis van thans.
1946—1950. Bijna letterlijk de historische woorden van den grijsaard op het Haagsche schavot.

Dat was mijns harten wensch! 'k Heb, volgens mijnen plicht,
Gansch vroom en ongeveinsd en opentlijk gehandeld,
1950 En sterf een oprecht Griek, gelijk ik heb gewandeld."
Uit had hij, als daarop van wederzijden hem
De Priesters bij de Goôn verbaden met hun stem
En steenden overluid. Na 't sluiten der gebeden
Zoo weken ze af verbaasd en gaven zich beneden.
1955 Hij, met zijn dienaars hulp, getroost en wel te moê,
Bereidde zich ter dood, en tot de middel toe
Ten halven lijve naakt, in 't uiterst van zijn lijden,
Zijn lijfknecht oorlof gaf, die treurig trad der zijden
Na d' alderjongsten dienst. Daar stond de Deugd, gesierd
1960 Met ware onnoozelheid, van 't leelijk ongediert
Begrenen en begrimd; de beestelijke krijgers,
Van menschen nu veraard in luiperden en tijgers,
Van reedlijkheid ontkleed, bezeten van de wraak
En felste razerij, beving een grager smaak
1965 Na 't goddelijke bloed. Zij knarsten op de tanden;
De gramschap zag men uit hun dreigende oogen branden,
Die gloeiden vreeselijk, gelijk als kolen viers;
En nu verkropt van toorne, ontzind, en vol getiers
En vloekens, als de haat hun krachten had geslepen,
1970 De grouwelijke beuls en duivels steenen grepen
En bliksemden met macht op dezen vromen Vorst.
Ik zag den eersten steen afstuiten van zijn borst,
Den tweeden van den slaap zijns hoofds, en hoorde klinken
Den slag van 't bekkeneel; ter-stond verging hem 't blinken
1975 Van 't eerlijk zilverhaar; dat achtbare gelaat
Werd jammerlijk van bloed besprenkeld en begaad.
Mèt zeeg hij zwijmend neêr; de godvergeten boeven
Die hagelden zoo lang, tot dat z' hem gansch begroeven
En smoorden door 't gewicht van steenen meer en meer.
1980 Gelijk als Bacchus' rei ging razende te keer
Den zoeten Harpenaar (die vogelen kost lokken,

1958 *oorlof gaf:* wegzond.
1976 *begaad:* toegetakeld, bezoedeld.

En dieren, en 't geboomt) met tortsen, steenen, stokken,
En morzelden zijn vleesch met allerlei geweer, —
Zoodanig was het end van dezen wijzen Heer,
1985 Als 't reukelooze volk, toevliegende, op ging krabblen
Het bloedig puin, en om de wreede steenen grabblen:
Deez' uit nieuwsgierigheid, en die uit enklen haat,
Opdat zijn dolligheid en moordlust werd verzaad.
Veel doopten er in 't bloed de vocht bezweete doeken,
1990 En wrongen 't uit in wijn, en zopen 't op met vloeken,
En noodden juichend tot de onmenschelijke feest
Hun spitsbroêrs, van dien god en zelven tuimelgeest
Gedreven en geraakt. De Hemel strook' uw zinnen
Met troost, om door geduld dat onheil te verwinnen!

(*Af.*)

OATES:

1995 Grootvader! legt ge dood in d'afgrond, noch gevoelt
Uw godheid 't ongelijk uws naneefs? Koom, en spoelt
En wasch het aardrijk weêr van de oude grouwelvlekken!
Uw gramschap kost weleer der bergen kruinen dekken,
En, tot uw broeders wraak, de menschen en het vee
2000 (Doen Pyrrhe en haar gemaal niet zag als bare zee)
Verdrenken en verdoen; uw hoofd nu op wilt steken,
En toon u log noch traag, om straf en streng te wreken
U zelven en uws bloeds geleden smaad en hoon.
Koom, handhaaf uw geslacht, en de oude sluierkroon
2005 Van Koning Nauplius; op dat er, door uw oordeel
Nog blijk' dat Godenzaad heeft boven andre voordeel.

OATES. NEPTUUN.

NEPTUUN:

Mijn zoon, die 't broederlijk en deerlijk ongeluk
Besteent, schep moed, en toom en matig uwen druk!

1990 „Ten spijt van allerlei hinderpalen wisten velen der toeschouwers zich nu een weg te banen tot het schavot. Daar doopten zij hunne zakdoeken in het bloed van het slachtoffer, sneden splinters, met dat bloed doorweekt, van de planken af of grabbelden in het zand, dat er van doortrokken was". MOTLEY, Hoofdstuk XXI.

1997 *wasch:* verwek een zondvloed als weleer, gij, god der wateren, in de tijden van Deucalion en Pyrrha.

Zijn dood, zoo onverdiend als staat- en landbederflijk,
2010 Roept wraak, en maakt zijn naam roemruchtbaar en on-
De dappere Ajax en Achilles blijven stout (sterflijk.)
Bewaarders van het lijk, tot dat men namaals houdt
Zijne uitvaart, als zijne asch met tranen wordt begoten
Van Cadmus' borgerij, de schreiende Bœoten;
2015 Wanneer de toeloop van 't bij hem verdedigd volk
Zijn sterflijkheid verzelt ter onderaardsche kolk,
Verwelfd met elpenbeen, verdekt met marmorzerken;
Daar Themis antwoord geeft, en in haar kerk der kerken
Het wierook voor haar smookt, dicht aan de voeten van
2020 De aanbedelijke Maagd, men dezen grooten man
Een gouden pronkbeeld recht. De Grieksche Jonffers bringen
En leenen, tot deez' praal, hare afgestreken ringen.
Alreede zie ik staan den Heilig hallef naakt,
Vrijpostig als een held, die voor de vrijheid waakt,
2025 Beteekend door den hoed, bewaard zoo zorrigvuldig
Met d'eene, d'andre hand (aan Trojens goud onschuldig!)
D' handvesten toevertrouwd, 't gewijde parkement
En zegels gadeslaat, opdat ze niemand schend'.
De eerwaardige Godes 's mans deugden schijnt te vieren
2030 En dekt zijn grijze hoofd met heilige laurieren,
Terwijl hem vreeslijk lijf en leven wordt ontzeîd
Van 't grimmig ongediert, op zijne onnoozelheid
(Gemat van ouderdom en veertigjarig worstlen)
Als op een vetten roof met opgesteken borstlen,
2035 Met manen versch geschud en muilen opgespard,
Gebeten en verhit. Zijn fiere moed die tart
't Vierspouwen van den draak, eene onrust zijner eeuwe,
Het huilen van den wolf, het brullen van den leeuwe,
't Schuimbekkende everzwijn, het naar geloei des stiers,

2010 Van dit goede vers af, mist de moderne lezer gaarne het 5e bedrijf tot aan vs. 2279.
2023 vlgg. Beschrijving van de plaat, die op den titel van PALAMEDES volgde.
2037 *'t Vierspouwen van den draak:* de boosheid der Kerkelijken.
2038 *Het huilen van den wolf:* de bitsheid van Aerssen(?)
2039 *'t Schuimbekkende everzwijn:* de verwoedheid van Maurits (?).

2040 Het grijnzen van den beer, 't gebriesch eens tijgerdiers,
En 's luiperds tandgeknars. Zoo leeft zijn faam de jaren
En eeuwen door, in spijt der vadermoordenaren;
Die Phoenix zijner tijd! en hoe de nijd méer bast,
Hoe minder hij vertsaagt, hoe hooger dat hij wast.
2045 't Is billijk, dat zijn roem en lof ten grave uit zwelle.
Æoliën hem wijdt en heiligt een kapelle
En jaargetijdig feest, en zet op 't hoog outaar
Zijn beeltenis met zang en deftig kerkgebaar.
De priesters, met hun pracht en blinkende gewaden,
2050 Hem offrend', halen op zijn heerelijke daden.
Maar groot is 't jammer, en beschreilijk 't ongeval,
't Welk om één vrome ziel gansch Grieken treffen zal:
Groot is de ellende, daar zijn haters zich in wikklen.
Mijn neef, uw vader gaat met geile minne prikkelen
2055 Der Koninginnen en Princessen eenzaam bed,
Wier bruidegoms de krijg voor Trojen houdt verlet,
Wier poezelachtig vleesch, door 't lang ontberen welig,
Den wellust kiest voor schaamt en draagt zich overspelig,
En heelt zijn kitteling, en lonkt, en streelt, en kust,
2060 En onderlingen brand met zoet omhelzen bluscht,
Versmaadt der mannen trouw om 't puik der jongelingen.
De oneerelijke galm van spelen, dansen, zingen
Door 't gulden welfsel rolt, en Venus strooit er 't zaad
Om neêrslag, bloed en moord en alderhande kwaad,
2065 Om tranen en gehuil te maaien en te oegsten,
Om Vorst en Vorstendom en Rijken te verwoesten,
En 't dolende overschot, met twijfelige stap,
Te zenden over zee en zand in ballingschap,
Zoo verre en zoo uitheemsch, dat nieuwsgier 't volk komt
2070 En dut of 't menschen zijn, of zeker slag van apen. (gapen,
Achilles'gramschap slacht Thersites met één vuist.
De moord slaat Diomeed voor Trojen; 't water bruist
En raakt aan 't zieden, als mijn grimmigheid verbolgen

2054 Men raadplege hier het verhaal van den terugtocht der Grieken.
2074 *de stormen:* bedoeld zijn wellicht Maurits' wroegingen.

Haar vinnen van zich steekt, waarop de stormen volgen,
2075 Die Agamemnon, in het keeren met zijn vloot,
Afeischen rekening van Palamedes'dood
En 't bloed mijns bloedverwants, en pijnigen 't gewissen
Des fellen moordenaars, die enkel duisternissen
Met roode stralen viers en kromme bliksems ziet
2080 Gespouwen en doorkloofd, en met zijne ooren niet
Als schorre donders hoort en ijselijke slagen,
En drijft onwetende na Samos, door de vlagen,
In 't eeuwig schuimend graf van Icarus, en looft
Den zaligen Priaam, voor 't hoog outaar onthoofd,
2085 Vergeet zijn zegefeest, en vangt, vol schriks en bevens,
Met zijn gehoor 't gekraak van stevens tevens stevens,
Van zijde tegens zij', scheepskielen tegens kiel.
Des vaders Nauplius met smart verkropte ziel,
Die, op de Eubeeër kust, 't weêrkeeren van de Greeken,
2090 Alreê geroken heeft, een fakkel doet ontsteken
En licht in zee, van 't slot, dat, steil en hoog gebouwd,
Op 's bergs verheven kruin, van wederzijds beschouwt
Een bare zee, wier diepe en holle waatren woelen,
De eilanden alleszins en vasten grond bespoelen.
2095 De stuurliên van de vloot, verlokt door deze toorts,
Zich geven derwaarts aan, daar ze al te zamen voorts,
In plaatse van de nood en lijfsgevaar te ontglippen,
Vervallen in 't gedruisch der Caphareesche klippen,
En 't luidende gehuil van zoo verbolgen vloed,
2100 Die statig barnt en op de blinde klippen woedt.
Daar houdt gerechte Wraak de ontrampeneerde schepen
Verlet door 't scharp gesteent, als van haar hand gegrepen,
Of met een dijk beweld van zand, dat hallef drijft,
En, door gebrek van vloed, hen sloopt en stukken wrijft;
2105 Of achter driftig, voór gestrand op harde kaaien, (en.
Of stoot ze aan splinters door den draaistroom, in het zwaai-
De schippers vloeken de onherbergelijke reê
En haten 't droge land en roepen om de zee,

2083 *graf van Icarus:* Icarische Zee.
2105 *driftig:* drijvend, vlot.

Wiens heesche en schorre keel, door 't naar gehuil der men-
2110 (Dat ijdel en vergeefs met kerkbelofte en wenschen (schen
Mijn gramschap paaien wil) wordt over 't vlak verdoofd.
Ulysses evenwel en 't wrongkroondragend Hoofd
Ontslippen dit gevaar, gespaard tot droever treurspel:
Daar gener schipbreuk van 't voorspooksel is en 't veurspel.
2115 'k Zie Clytemnestre alreê geveinsdelijk en blij
Onthalen haar gemaal, en Argos' borgerij
Haar Vorst met ware vreugd begroeten en ontvangen.
De lucht geslagen wordt met fluiten en gezangen.
De kerken gaan ter feest; de koninklijke zaal
2120 Wordt statig toegerust met overdaad van praal.
Banketten recht men aan, hoedanig voor hun tranen
De jongste maaltijd was der blijde Phrygianen.
Het tafelbedde blinkt van 't Iliasche paars,
En 's purpers glans vermeert bij toorts en wassekaars.
2125 't Goud van Assaracus verzwelgt de Grieksche wijnen
En Godenlekkernij; de koppen vol robijnen
Het sterfelijk gezicht en de oogen scheemren doen.
't Goud recht er wildbraad aan en pauw en kallekoen.
Hij-zelf leît hoog en prat, en munt door zijn sieraden
2130 Voor andren uit, met bonte en spikklige gewaden,
En draagt aan 't lijf de pracht en kleeding van Priaam.
Zijn eegemaal bezweert hem, bij 's verwinners naam,
Dat hij 't versiersel doch zijns vijands af wil leggen
Voor beetre wisseling. Licht is hij te gezeggen
2135 Om 't handwerk aan te doen der lieve bedgenoot,
(Onkundig van 't gevaar der korts aanstaande dood).
Verschrikt nocht siddert niet! Een balling om zal brengen
De Vorst der Koningen, een overspeelder plengen
Het bloed des echten mans. Dit offer strekt ten zoen
Van Ifigeen. De disch zal zijnen Heer zien bloen,
2140 Het roode vocht den wijn bespatten; 's Konings leven
Van Argos' Koningin ter neêrlaag wordt gegeven.
Het aangetogen kleed dat weigert en ontzeît

2112 *'t wrongkroondragend Hoofd:* Agamemnon.

Zijn handen doorgang; dies hij zwoegt en arrebeidt
2145 En lucht zoekt, maar vergeefs; de schooten, ruim van vou-
En zonder opening, zijn hoofd besloten houwen. (wen
De suffert gansch verwijfd hem in de lenden steekt;
Maar overmits de moed in 't kwetsen hem ontbreekt,
Het mes ten halven keert. De Vorst begint te worstlen,
2150 En, als in 't wilde woud het boschzwijn, ruig van borstlen,
Gegrepen van het net, nochtans te ontvlieden tracht
En alszins uitkomst zoekt, en woedt met domme kracht
Gansch ijdel en vergeefs, vermits het, vol verschrikken,
Door 't woelen enger maakt de looze jagersstrikken; —
2155 Zoo woelt en tracht hij ook bedompeld, om het valsch
En blindgeweven kleed te rukken van den hals,
En in den wijden schoot en plooien ingewikkeld,
Alom zijn vijand zoekt, angstvallig aangeprikkeld.
De dochter van Tyndaar, al woênde en razend, straks
2160 Verzelt den gruwelmoord, gewapend met eene aks,
En, als men aan 't outaar, op plechtige offerfeesten,
Vóor 't slachten met der bijl eerst merkt den nek der beesten
En stieren, alzoo mikt ze en wikt z' haar felle vuist
Dan ginder, dan weêr hier, en neemt het wis en juist.
2165 Hij leît er toe, de schelm; weg heeft hij 't; 't is geklonken
Met dezen dwingeland, wiens wreedheid heeft gedronken
't Neptuniaansche bloed zoo gretig en zoo helsch.
't Hoofd, kwalijk afgehakt, hangt aan een lapken vels.
Hier vloeit het schuimend rood; daar grijnzen mond en oogen.
2170 Cassandra, vol van God, ter zaal komt ingevlogen,
En met haar rozenhoed den lijke de uiterste eer
Bewijst en kranst den romp. Zij gaat ze fluks te keer
Met d'akse, warm van bloed, en dekt den zielelooze
Met zijn geroofden buit, die, vallende, de rozen
2175 En frissche bloemen kreukt en verwt den marmorvloer.
„Leg" roept de moorderes, „leg daar, o koningshoer!
O schandvlek van mijn bed! o, kanker van goê zeden!

2172 *ze* = Cassandra.
2174 *zijn geroofden buit* = Cassandra, door Agamemnon meegevoerd.

Dat hebdij voor uw lang gepleegde vuiligheden!"
Het daadlijk juichend hof en vroolijke paleis
2180 Geeft nu een naren galm en is vol moordgeschreis.
Electra zwijmt van schrik, en angstig voor haar moeders
Verwoedheid, bergt gezwind d'onnoozelheid des broeders,
Door Phocius, den oom. Zij zelve, in duisterheid
En vangenis bemuurd, een treurig leven leidt,
2185 Tot de overspeelder haar, om achterdocht te schouwen,
Doet met een akkerman, als een boerinne, trouwen;
Ter tijd toe, dat de wraak de moordenaars verrast,
Die, als ze in Pallas' kerk den grooten Goden vast
Met blijschap offren, om Orestes' overlijden,
2190 Besprongen worden en benard van alle zijden.
De smart geeft wapenen aan dochter en aan zoon:
De moedermoord bespat het aangezicht der Goôn,
Die, toornig en verhit, om 't schendig kerkontwijen,
Dagvaarden staande voets de felle Razerijen,
2195 Met biezend slangenhaar en ijselijk gegrim.
De neêrslag knaagt hun 't hart; de moederlijke schim,
Gewapend met een torts, hen nastapt door den tempel.
Zij vlieden voor en zien de Vloeken op den drempel;
Zijn aller menschen vloek om zulk een grouwelmoord.
2200 De daken stieren ze ongehuisvest altijd voort.
Dat leert na heilig bloed van Godenkinders dorsten
Tot in het derde lid! Ik ga den val der Vorsten
En Koningen voorbij. Ik zwijg, hoe Griekenland
Veroorzaakt moord uit moord en mengelt brand in brand
2205 En uitroeit stam met stam, geslachten met geslachten,
Door schennis schennis boet, verkrachten met verkrachten,
En aan 't gewijde slaat zijn vingers onbesuisd,
En in zijn boezem wroet; terwijl Ulysses kruist
De zeên, veel jaren lang, van 't pekelschuim bedolven,
2210 Gesmeten herrewaarts en derwaarts met mijn golven,
Gesold, gerold, door zoet en zuur, door heet en koud,

2179 *daadlijk:* zooeven, pas nog.
2208 Men brenge zich hier het verhaal van Ulysses' zwerftochten te binnen.

Geweekt van 't nat, gebraân van hit, en zoor van 't zout.
Nadat hij is ontslipt de Caphareesche lagen,
De winden hem aan de onherberglijke oevers jagen,
2215 Van 't forsche Traciêr volk, daar Hebrus' koude vliet
Zijn water loost en in d'Ægeesche baren giet;
Van derwaarts wederom na d' Afrikaansche kusten,
Daar zijn gezelschap zich ter neêr wil slaan en rusten,
Verlokt door 't lekker ooft; dan na Trinacria,
2220 In 't hol van Polipheem, den Cyclops, die te spâ
Zijn dronkenschap beklaagt, omdat hij nu, in 't duiken
En 't rijzen van de zon, eenoogig niet mag bruiken
Den zienelijken God en 't aangebeden licht;
Dan tweemaal, daar Æool zijn zetel heeft gesticht,
2225 En over buien heerscht en breidelt dwarrelwinden;
Dan weer na Antiphaat, ooit hongrig om verslinden
Het rauwe menschenvleesch, waar hij 't bekomen kon;
Dan bij de Tooveres, een dochter van de Zon,
Die haar verspieders fluks verscheppen kan in zwijnen,
2230 En d' Ithakois verlet drie-honderd zonneschijnen,
Tot dat ze, in 't scheiden, zich met Telegoon vertroost,
In wiens schoon aanschijn zweeft en leeft haar boelschaps kroost.
Van derwaarts wendt hij 't roer naar de Oceaansche baren,
En daalt daar onderaardsche en doodsche schimmen waren;
2235 Dan wederom zijn schip aan Circe's oorden stiert,
Daar met lijkstatie hij Elpenoor's uitvaart viert.
Van hier langs de oevers der zoetzingende Sirenen,
Die onder navel visch en boven maagden schenen.
Ik zwijg, hoe hij 't gevaar van Scylle en van Charybd,
2240 Haar draaistroom, barning, kolk en woest gesteente ontslipt,
De rotsen, wit van schuim, en grondelooze afgronden,
En 't blaffende gehuil der blauwe en zeegroen' honden:

2212 *zoor:* uitgedroogd, dor.
2222 *bruiken:* genieten.
2223 *zienelijken God:* Apollo.
2231 *Telegoon:* zoon van Ulysses en Circe.

En landt daar Phaëtus' haar vaders beesten hoedt;
Die 't hongrig scheepsvolk slacht, wiens zonde Ulysses boet
1245 Met schipbreuk, als hij naakt, tot berging van zijn leven,
Na negen dagen, bij Calypso komt gedreven;
Die, als hij is ontrukt den kaken van den dood,
Hem zeven jaren stooft en koestert in haar schoot,
En leert den Griek, met min te stoken en te lesschen,
2250 Hoe zacht een minnaar rust in de armen der Godessen,
Ter tijd toe, dat ze een zoon en schoone dochter teelt:
Deze op de moeder trekt, die is zijns vaders beeld.
Na dat hij van haar scheidt (en zij 't niet kan ontzeggen),
En ziet Phæaciën met blijschap voor zich leggen,
2255 Ik mijnen drietand rep en breek zijn nieuwe kiel.
Leucothoë die bergt zijn half verzopen ziel,
De strand ontvangt hem naakt; hier schuilt hij in de bladen;
De koninklijke maagd, meêdoogende, gewaden
Verschaft den vreemdeling, begaan om Peneloop.
2260 Hij vindt zijne eegemaal ten laatsten met een hoop
Verliefde vrijers, die vast na haar kuischheid dingen,
Besingeld en omheind, en koomt ze stout bespringen
En stort hen overhoop, en valt, na lange ellend,
In de armen zijner bruid; maar voor het dreigement
2265 Der heil'ge Godsspraak (die hem waarschouwt voor zijn bas-
Bevreesd, ontzinnig hij de groote Goden lastert, (terd)
En zich bezijden 's weegs in eenzaamheid versteekt
Ter tijd toe Telegoon, door Circe's zorg gekweekt,
Belust te aanschouwen eens het aangezicht zijns vaders,
2270 Hem onbekend verwondt en doodlijk kwetst in de aders
Met een vergiftige en daartoe bescheerde doorn;
Waaraan de booswicht sterft, en bluscht Neptunus' toorn.

2244 *wiens:* welks.
2256 De zeenimf Leucothoë, den bijna verdronken Ulysses.
2258 *de koninklijke maagd* = Nausicaä.
2265 *Basterd:* Telegon. Een orakel had voorspeld, dat Ulysses door de hand van zijn zoon zou sterven. Daarom verbande Ulysses Telemachus, doch Telegon bracht de godsspraak in vervulling zonder zijn vader te kennen.
2271 *bescheerde:* bestemde.

OATES:

Grootvader! vlucht ge uw zoon en laat g' hem in dit lijen,
Getroost met woorden en met schoone profecijen,
2275 En mart ge met uw wraak? O vader! wat zal 't zijn?
Het menschelijk geslacht wordt welig. Op, Jupijn!
De hemel wordt bestormd, beklommen van de boosheid
Der nieuwe reuzen; op! en bliksem hun godloosheid.
(*Beiden af.*)

PRIAAM. HECUBA.

PRIAAM:

Dit ongeluk is hem voor ons te spâ beschoren!
2280 Waar dit wat eer gebeurd, nooit hadden wij verloren
Zoo veel beroemde steên, tot nadeel van 't gemein.
Nu, Grieksche wijsheid! loop en raaskaal zonder brein.
't Huis van Assaracus heeft zelve Pelops handen
Den grootsten vijand der Trojanen aan zien randen,
2285 En onder 't deksel van meineedig landverraad
Zoo schendig doemen. Vaart nu wel, o Grieksche staat!
O radelooze macht, die in uw degens strompelt,
Droomt van geen Trojen meer. Waakt, om niet overrompeld
Te worden, noch verrast van Hector's schittrig staal!

HECUBA:

2290 Die zegen dauwt op ons uit 's Hemels milde zaal.
De goden toonen zich op heden goedertieren.

PRIAAM:

Ik wil, dat Hof en Stad op deze tijding vieren.

REI VAN TROJAANSCHE MAAGDEN:

Trojaansche, wijdberoemde jeugd!
Zingt Pallas lof en juicht van vreugd,
2295 En eert met kerkgebaren
Haar drempels en outaren!

De feestelijke schare dans'
En schudd' voor haar den lauwerkrans;

2279 *hem* = Palamedes.
2283 Priamus was van Assaracus', Agamemnon van Pelops' huis.
2287 *radelooze:* hier in dubbelen zin gebruikt.

Dat maagdelijke pruiken
2300 In groene olijven duiken,

En 't haar, met zilver niet vertuid
Noch paerlesnoer, maar als een bruid
Den witten hals bekleede,
En dekk' na de oude zede.

2305 Dat Aziën te zamen school':
't Zij die op de oevers van Pactool
t Goud scheemren zien en blinken,
Of die Meander drinken;

Of treên Cayster's boord, die wit
2310 Van langgehalsde zwanen zit,
Die in de zuivre plassen
Haar blanke pluimen wasschen;

't Zij 't volk van Sagaris besproeid,
Die d' ankers schuurt en bochtig vloeit;
2315 't Zij 'tgeen, verdreven balling,
Noch voeder heeft noch stalling

Voor Grieksche kleppers, en met druk
Vlood herwaarts, om Achilles' juk
En heerschappij te schouwen
2320 In veilige landouwen;

En voor Caïcus Xanthus koor,
En de Iliasche vesten voor
Lyrnes, wiens zwakke muren
Geen stormen en verduren.

2306 *Pactool:* rivier in Lydië, die goud bevatte.
2308 *Meander:* stroom in Phrygië.
2309 *Cayster:* zwanenrijk water in Lydië.
2313 *Sagaris:* vischrijke rivier in Phrygië.
2321 *Caicus:* rivier in Mysië; *Xanthus:* beroemde Trojaansche stroom.
2323 *Lyrnes:* stad in Mysië, door Homerus reeds genoemd, later verdwenen.

2325 Wekt heil'gen galm en huwt uw keel
Aan luit en zangerige veêl!
Wilt heldre stemmen paren
Met spel van wind en snaren;

En trekt met goddelijk geluid
2330 De blijde ziel ten ooren uit,
Gelijk met maatgezangen
Gij Paris gingt ontvangen;

Doen, op het water, rei aan rei
Met vreugd ontmoette zijn galei,
2335 En welkom hiet van harten
De schoone bruid van Sparten,

Die Proteus brandde met haar min
En uitblonk als een Zeegodin:
Zóó Venus kwam bepereld
2340 In 't paerlemoer ter wereld;

En doen de schoonheid van Heleen
Niet sterflijks, maar een zonne scheen,
Die, sierlijk uitgestreken,
Het hoofd eerst op komt steken,

2345 En in het zilver van den vloed
Haar gouden pruike schittren doet,
En in 't kristal 't vergulsel
Ziet spieglen van haar hulsel.

O dochter van den Dondergod,
2350 Minerve! gij bewaakt het slot
Van uw godsdienstig Trojen.
De vijanden verstrooien,

2343 *uitgestreken:* uitgedost.

En Agamemnon zuipt verwoed
Zijn trouwsten raadsmans edel bloed;
2355 Het leger gaat zijn speren
Nu tegens Argos keeren;

Mycenen, van verstand beroofd,
Haar wijsheids bekkeneel doorklooft
En langs het veld loopt scharsen
2360 Met de uitgetogen harsen.

Stads grootste vijand voor de poort
Leît van zijn eigen volk vermoord;
Lof, lof zij u, Godesse!
O strijdbre krijgeresse!

2365 Voor u galmt 't vroolijke geschrei,
Voor u klinkt ruischpijp en schalmei,
Voor u gehuwde vrouwen
En jonffers feestdag houwen,

En met vermengde reien treên
2370 Na wit albast en marmorsteen.
De priesters op uw drempels
Ontsluiten alle tempels,

Zoo fluks 't Goddinnebeeld genaakt,
Dat over Dardans stamhuis waakt,
2375 De scharen na u tochten,
En zijn met loof bevlochten.

Stokoude grijserds, levens zat,
Hun wensch deelachtig, komen mat
U offerwijnen brengen
2380 En sidderende plengen.

2359 *scharsen:* voor gek loopen.
2370 De beelden der Goden.
2375 *tochten:* verlangen.

GIJSBRECHT VAN AEMSTEL

INGELEID EN TOEGELICHT
DOOR L. SIMONS

INHOUD

Pag.

L. S. Inleiding ..... III.

VIRGILIUS. Aenaeas. IIe Boek in Vondels rijm-vertaling ..... IX.

J. V/D. VONDEL. Opdracht aan Huigh de Groot ..... XXXIX.

Voorspel van Gijsbrecht aan Schout, Burgemeesters, Schepens en Raad van Amsterdam 1

Kort Begrijp 4

Sprekende en Stomme Personagien 7

Gijsbrecht van Aemstel,

Het eerste bedrijf 9

Het tweede bedrijf 26

Het derde bedrijf 39

Het vierde bedrijf 48

Het vijfde bedrijf 61

INLEIDING

GIJSBRECHT VAN AEMSTEL (1637).

Vondel heeft zijn Gijsbrecht een „treurspel" genoemd, en in zijn opdracht aan Huigh de Groot verklaard, niet willens tegen „de Tooneelwetten" te hebben gezondigd. *De* kritiek heeft sints lang, vooral in de 19e Eeuw, uitgemaakt, niet alleen dat dit laatste ruimschoots wel het geval is, maar ook dat zijn stuk geen „treurspel", zijn hoofdfiguur geen treurspelheld is, en bovendien nog met de stukken bewezen, dat onze dichter, in zake de „historie", meer de fantasie dan deze gevolgd heeft. In dit alles had de kritiek volkomen gelijk. Dit neemt niet weg, dat *Gijsbrecht van Aemstel* een van de levendigste, kleurrijkste, meest verscheidene en meest boeiende dramatische werken is, die onze tooneel-letterkunde van Vondel of eenig dichter bezit, en dat het publiek, dit stuk twee-en-driekwart eeuw in eere houdend, een voortreffelijk inzicht heeft betoond.

In de geschiedenis van elke kunst en in haar verschillende tijdvakken komen momenten, waarop hoogbegaafde kunstenaars intuitief een versmeltingsvorm vinden voor het oude, en het nieuwe dat hun tijd tracht uit te drukken, en waarmee zij dus veler zoeken en verlangen in éenen bevredigen. De kritiek, aan strakke vormen zich bindend, en die daaraan het levende werk komt toetsen, vindt er zich niet terecht in; doch het begrip der menigte, intuitief als dat van den kunstenaar, houdt het nieuwe werk vast als een openbaring en vervulling. REMBRANDT heeft in zijn Korporaal-

schap van Banning Cock het formeel ietwat doode portret-schutterstuk levenskracht en levenskleur gegeven, er de trilling van den bewogen tijd en het eigen bewogen leven in gelegd. VONDEL doet hetzelfde, ongeveer in denzelfden tijd, als Amsterdam zich de weelde gaat veroorloven van een vasten theaterbouw.

Dit, op zich zelf, is een teeken dat het zijn geliefde stad:

de groote aloude stad, vermaard in oorelogen,
zoo scheeprijk en waarvoor zich zee en stranden bogen —

wèl gaat; dat er kunstzin ontwaakt is in de rijkwordende burgerij. 't Is ook een teeken van bevrijding van den band van het enge Calvinisme, Vondels grootsten vijand, zijn leven lang. Nu mag Vondel die trotsche kerk voor zijn geliefkoosde kunst inwijden. En het wordt een gelegenheidswerk van de gulste gratie. Van overal grijpt hij; alles bloeit tegelijk in hem op: zijn verheerlijkende liefde voor Amsterdam; zijn bewondering voor Vergilius Maro; zijn ontkiemend gevoel voor het katholicisme; zijn verlangen naar den vrede, dat een haten van het oorlogsgerucht is, waaronder zijn Holland nog altijd zucht; zijn innigst herinneren aan eigen huwelijksheil en den zoeten trouw van elkaar steunende echtgenooten; zijn verzet tegen 't leed des levens en zijn onderwerping aan de Goddelijke besturing. Hij gebruikt als motieven wat zich aan hem voordoet: Hoofts behandeling van de middeleeuwsche overlevering omtrent de samenzwering tegen Floris V; de geschiedenis van het beleg en de verrassing van Troje, in Vergilius' *Aeneas* gegeven, met de incidenten en verschijningen; het turfschip van Breda, dat in 's lands historie het Trojaansche paard vervangt. En als kunstvormen benut hij het romantische gebeuren en afwisselen; het klassieke verhaal; en den rustgevenden reizang-tot-bedrijfsafsluiting. Zijn humor speelt om den spion en

den praatgragen monnik; zijn meegevoel om de lijdende hoofdpersonen; zijn bewondering om de offervaardigheid, die voor Geloof en Stad en Land zich tot martelares weet te maken. En zoo aldus, gul, van buiten en uit zich zelf, velerlei schats aandragend, weet hij, in diezelfde scheppingsgulheid, die uit het velerlei het één vermag te vormen, ons een stuk te geven, zoo innerlijk als uiterlijk bewogen, zoo levendig en kleurrijk, en daarbij gesloten in den warmen stroom van een altijd rake en rijke dichtkunst, die den eentonigen Alexandrijn buigt, beweegt, stijfzet, strak houdt, verbreedt om beurten, al naar het oogenblik dit vragen komt, en die onze tot dan nog altijd wat stroeve taal opeens weet te doen spreken met nooit falende echtheid van woord en klank, rijk en toch kernig.

Er zijn werken, die ons alleen reeds aanstonds en blijvend boeien om de weelderigheid van innerlijken levensstroom, die er ons uit toevloeit. Zoo een is de *Gijsbrecht*. En wie bedenkt hoe betrekkelijk hulpeloos en ongevormd onze eigen dramatische kunst nog was toen Vondel, eind 1637, zich aan het schrijven van dit werk zette, kan nog levendiger beseffen, hoe verrast en verheugd zijn publiek moet zijn geweest toen daar op eenmaal, in hun eersten vasten schouwburg, dit kleurrijk, levendig, innerlijk en aandachtig spel ter eere van hun roemruchte stad voor hun verrukte ooren en oogen gevoerd werd. — Onze Nederlandsche dramatische kunst had het tot haar eerste voldragen vrucht gebracht; ook al zou zij, bij Vondel zelf, verder een anderen weg inslaan. —

* * *

De lezer die wat dieper in dit werk wil indringen mag worden verwezen naar mijn zoo juist herdrukte uitvoerige studie, indertijd voor de prachtuitgaaf der firma Bohn geschreven.*)

*) Zie *Studies en Lezingen*, Ned. Bibliotheek CXXVI/VII.

Een paar opmerkingen kunnen hier volstaan. Vondel heeft zich geinspireerd op het verhaal der verwoesting van Troje, gelijk Publius Vergilius Maro, de Romeinsche dichter, door V. den „goddelijken Mantuaan" genoemd, dit zijn held Aeneas aan Dido, koningin van Karthago, laat doen. De hoofdlijnen daarvan zijn: de belegeraars van Troje, de Grieken, om eindelijk aan het langdurig beleg een eind te maken, verzieren eenen aanslag: zij bouwen een houten paard, waarin krijgslieden geborgen zijn, en gedragen zich alsof zij van het beleg afzien. Hoewel door den priester Laookoon gewaarschuwd, halen de Trojanen, door godsdienstige overwegingen geleid, het paard in, en worden dan 's nachts overrompeld, de stad uitgemoord en verwoest, waarbij Aeneas met zijn vader en zoontje met moeite ontkomt. Godentusschenkomst, verschijningen en voorspellingen luisteren dit verhaal op. Voor Vondel waren de moeilijkheden, om dit tot een drama, den Ondergang van Amsterdam, in de 13e eeuw, toen eigenlijk een visschersdorp, om te werken, zeer groot, gelijk in mijn studie uitvoerig is nagegaan. Wat hem er bij hielp was, dat zijn tijdgenooten zoomin als hij, aan historische nauwkeurigheid in een tooneelstuk hechtten, en hij dus al aanstonds in plaats van het 13e eeuwsch Amsterdam, dàt kon nemen van het begin der 17e eeuw (vóór de uitleggingen met de grachten: Heeren-, Keizers- Prinsen-), en, met het oog op het slot van zijn stuk, het kasteel van Aemstel aan den IJkant bij Schreierstoren plaatsen, in stee van het zijn waarschijnlijke plek bij de N. Z. Kolk te geven — een plek, waarop het in geen geval voor hem dienstig was, daar het dan, bij een inval v. d. Haarlemschen kant aànstonds en niet aan het eind, zou zijn omsingeld, en Gijsbrecht en de zijnen het bedreigde kasteel niet aan den waterkant hadden kunnen verlaten. Voorts

denke die lezer zich het Stadhuis vóor den bouw van Van Kampen, die immers eerst na 1637 zelf ondernomen werd; doch de Beurs, hoewel pas in 1607 daar gesticht, in het oude Amsterdam van Gijsbrecht, ter plaatse aan het Rokin; het Kathuizer klooster bij het nog bestaande kerkhof, dus buiten den Singel, de begrenzing van het gedachte Amsterdam, gelegen; en het Klarissenklooster àan dien Singel, waar zich nog „het Klooster" bevindt. En late dan zijn verbeelding willig leiden door die van den dichter, om hem te doen zien Amsterdam, waarvan deze zoo roemend zong:

> Aan d'Aemstel en aan 't IJ daar doet zich heerlijk ope,
> Zij die als Keizerin de kroon draagt van Europe.

* * *

Voor wie den *Aeneas* niet kennen, geef ik, als bijlage, Vondels Rijm-vertaling (1660) van het tweede Boek, dat de verwoesting van Troje verhaalt. De lezing ervan zal hen het volgen van den dichter niet alleen vergemakkelijken, maar ook eerst een juist denkbeeld geven van het kunstvermogen, waarmee hij zijn illuster voorbeeld verdietschte. En wat Vondel aan Hoofts *Geeraert van Velzen* van Velzen ontleende: hoe Floris V diens gemalin Machteld schendig verkracht zou hebben en dit tot den wraak der edelen aanleiding gaf, waarbij dan Gijsbrecht van Aemstel, in de samenzwering tegen den graaf betrokken, als wijsgeerig bemiddelaar zocht op te treden:

> Wil 't beste deel des volks verheerd zijn door tirannen,
> Het oordeel staat aan hen. Dies dulden zij, elk'een
> Die dulde dan met hun, of geef' zich elders heen,

— dat alles vindt hij verder in het stuk zelf verwerkt. Naar Seneca'sch gebruik doet Gijsbrecht de voorrede, en leidt den

hoorder-lezer in, in wat aan het nu „opgeheven" beleg is voorafgegaan.

* * *

Voor den tekst van deze uitgaaf zijn zoowel de eerste editie als de latere herziening ervan door Vondel, in 1659, geraadpleegd. Waar de herziening een verbetering te achten was, heb ik die overgenomen; waar ik meende dat Vondel zich door latere vormelijkheid van inniger naieviteit had laten afsturen heb ik vooral de vroegere echtheid behouden. Verantwoording ook hiervan is in mijn uitvoerige Studie te vinden. Voor de Aanteekeningen heb ik natuurlijk niet verzuimd het werk van voorgangers te benutten, zonder me er aan te binden.

L. S.

VERGILIUS' AENEAS
HET TWEEDE BOEK

PUBLIUS VERGILIUS MARO

AENEAS

HET TWEEDE BOEK

Elk zweeg en zag hem aan, met aandacht en verlangen,
De vorst Aeneas heeft hierop dus aangevangen,
Van 't hooge tafelbedde: „o koninklijke vrouw!
Gij heet me mijnen druk en onuitspreekbren rouw
5 Vernieuwen; hoe de Griek zoo deerlijk het vermogen
Van Ilium verdelgde, en wat ik met mijne oogen
Al jammeren aanschouwde, en mede in zulk een staat
Vooraan bezuren most. Wat Myrmidonsch soldaat,
Wat Doloper, of wie van wreede Ulysses' bende
10 Zou, zonder tranen, die verwoestinge en ellende
Verhalen? Ook bevalt de nacht, met dauw gelaân,
Het aardrijk, en 't gestarnte, alreede aan 't overslaan,
De midnacht roept te bedde al, die hier zijn gezeten;
Doch is uw lust zoo groot, om ons fortuin te weten,
15 En Trojes ondergang te hooren, kort en klaar;
Zoo zal ik (schoon mijn geest nog gruwt, aan dit gevaar
Te denken, en mijn hart van droefheid sluit) beginnen.
De Grieksche krijgsraad, die de vest niet zag te winnen,
En, na veel jaren krijgs, verzwakt en afgemat,
20 Van 't noodlot afgekaatst, ging bouwen voor de stad,
Door Pallas' drift en geest, een houten paard, gestegen
Zoo hoog gelijk een berg, met ribben ingeslegen
Van dennen; onder schijn van veilig wederom
Te keeren over zee, door zulk een heiligdom,
25 Minerve toegewijd. Dus laat de Faam zich hooren.
Men sluit de braafsten, eerst bij lotinge uitgekoren,
Ter zijde al stil in 't paard, en stopt den hollen buik
Met blank gewapenden, bij duister, en ter sluik.
Een eiland, Tenedos, legt in 't gezicht der veste
30 Van Troje, en was befaamd in 't oostersche geweste,
En rijk van middelen, zoo lang als Priaams rijk
Nog overende stond; nu is het slechts een wijk
En inham, daar de kiel zich nauwlijks mag betrouwen.
De krijgsvloot, hier gevoerd, om achterdocht te schouwen,

---

5 vgl. hiermee het begin van *Arends* verhaal vs. 1083—1090— Voor *wreede Ulysses* staat bij V. *de helsche Grobber.*

26 vgl. Gysbr. vs. 370: Zou 't braafste puik, hiertoe geloot en uitgezocht.

35 Verbergt zich op de kust. Wij wanen, zij toog weg
Naar Argos toe voor wind. De stad, van 't lang beleg
Ontslagen, is verheugd. Men zet de poorten open.
Het lust de burgerij, naar buiten toe te loopen,
Bezichtigen het veld, daar 's vijands leger lag;
40 De doodsche plaats te zien en d'oevers, daar het plag
Te grimmelen. Hier sloeg de Thessaliêr zich neder,
Hier stond Achilles' tent. Hier lag de vloot, in weder
En onweêr veilig. Hier ging 't heftig op een slaan.
De sommigen zien 't paard met een verbaasdheid aan,
45 't Geschenk, dat, hun ten vloek, Minerve is opgedragen,
Verwonderd om 't gevaart. Hetzij dat Trojes plagen
Dit eischten, 't zij bedrog of wat het wezen woû;
Thymetes was de man, die d'eerste dit gebouw
Hiet sleepen in de stad en op den burg te zetten;
50 Maar Capys, en die scherp en nauwer hierop letten,
Gebieden, dat men 't Grieksch, met recht verdacht, geschenk
Verbrande, of 's vijands laag in zee plompe en verdrenk',
Of polse in 't hol des buiks met boren en met sloopen.
Het wispelturig grauw, hierover in veel hoopen
55 Gereten, staat gekant uit ijver tegens een.
Toen komt Laocoön geloopen naar beneen
Van 't hooge slot, vol viers, vooruit, gevolgd van vele
En eenen langen sleep. Hij roept met luide keele
Van verre: „o licht misleide en slechte burgerij!
60 Wat is dit voor een dolle en blinde razernij?
Gelooft ge, dat de vloot des vijands zij vertogen?
Of acht ge een Grieksch geschenk vrij van bedrog en logen?
En kent ge Ulysses dus en zijnen valschen aard?
De Grieken schuilen stil in 't hol van dit gevaart;
65 Of deze stormkat is gebouwd, om onze wallen
En huizen te bespiên, en Troje t'overvallen;
Of hier is een verraad bewimpeld met dit hout.
Trojanen! wacht u wel, eer gij het paard betrouwt.
Het zij hiermee zoo 't wil, ik vrees voor Grieksche treken
70 En hun schenkagiên meest, en alle hoofsche streken."
Zoo sprak de man en schoot een zware schacht, vol vier
Uit al zijn macht ter zijde en in den buik van 't dier,
En door de ribben heen, zoodat ze stond en trilde.
De buik, van dezen slag geklonken, galmde en gilde
75 En rammelde uit zijn hol; en had ons toen het hoofd
Niet averechts gestaan en 't noodlot ons beroofd
Van zinnen, aangezien geen God dit woû gehengen;
Het punt der speere kon 't verraad ter schande brengen,

36-37 Zie *Gijsbrecht* vs. 21/22

Dat in dien schuilhoek stak, en Troje, op dezen dag,
80 En Priams hof stond nog, zoo trotsch gelijk het plag.
Maar ondertusschen wordt een jongeling, geteugeld,
De handen op den rug en arm aan arm gevleugeld,
Naar 's konings hof gesleept, van eenen herderstroep,
Met allerhande smaad en vreeselijk geroep.
85 Hij kwam al willens zelf hun in den mond geloopen,
Dus vreemd en onbekend, om Trojes poorten open
Te zetten voor den Griek, te stichten dit verraad.
Een stoutaard, een, getroost van beide, hoe 't beslaat,
Ons in te luiden of een wissen dood te lijden.
90 De jeugd van Troje schiet hier toe, van alle zijden,
Nieuwsgierig hem te zien, te hoonen met veel schimp
Dien opgevangen gast. Nu luister, met wat glimp
De Griek zijn laag verbloemt, en leer u eens gewennen,
Uit één verraders stuk dien ganschen hoop te kennen;
95 Want toen hij weerloos en verbaasd in 't midden stond,
Bezien van al den drang, en overal in 't rond
Den troep van Troje had bekeken met zijne oogen:
„Och," sprak hij, „wat gewest, wat zee wordt nu bewogen
Om mij te bergen? Of wat hoop kan ergens zijn
100 Voor mij, ellendig mensch, in dezen droeven schijn,
Die nimmer bij den Griek verblijf vinde, en, verdreven
Bij Dardans hof, verdien gestraft aan lijf en leven?"
Dat kermen zet terstond de harten om, en al
d'Oploopendheid bedaart. Wij porren hem, hij zal
105 Ons melden, uit wat stam en bloed hij zij gesproten;
Wat zijne boodschap houdt; waarom hij, ginds verstooten,
Zich vangen laat bij ons. Hij, endelijk bedaard
Van schrik, begint: „o Vorst! ik wil u onbezwaard
De waarheid, hoe het legt in onzen raad beschoren,
110 Ontvouwen. Ik ontken vooreerst niet, een geboren
Rechtschapen Griek te zijn; en schoon, gelijk ge ziet,
Mij 't onrechtvaardig lot tot ramp schiep en verstiet,
Gij zult uit Sinons mond bedrog noch logen hooren.
Misschien kwam u de naam van Belus' neef ter ooren,
115 Vorst Palamedes, wijd befaamd, van rijk tot rijk,
Die om gedicht verraad, op overschendig blijk,
Onschuldig werd ter dood, in 't Grieksche heir, verwezen,
Om 't afraân van den krijg; nu wordt de held geprezen,
En na zijn dood beklaagd. Mijn vader, arm van staat,
120 Zond mij, zijn bloedverwant, naar Troje, voor soldaat
En krijgsgenoot des helds, in 't opgaan van mijn leven,
In 't bloeiendst van mijn jeugd. Wij zijn in staat gebleven,

81-82 Zie G. vs. 299-300. Vgl. 't volgende verhaal van Sinon met dat van Vosmeer.

En deelden in zijne eer, zoo lang hij bleef in staat
Ter goede fame, en 't rijk nog bloeide bij zijn raad.
125 Maar toen hij, door den nijd en schalke Ulysses' treken,
(Ik rep niet onbekends) van 't leven wierd versteken,
Versleet ik jammerlijk mijn leven vast in druk
En eenzaamheid, en wrokte in 't harte, om 't ongeluk
Van mijnen bloedverwant, die zonder schuld most bloeden,
130 Doch kropte 't zoo niet in, of mijne wraak, aan 't woeden,
Ontviel, al t'onbedocht, dat ik, zoo 't vallen woû,
Zoo 't heir met zege keerde in 't vaderland, dit zou
Vergelden naar mijn macht, en haalde, door die woorden,
Den haat op mijnen hals bij allen, die dit hoorden.
135 Dit was de bronaâr van mijn onheil, hierom zocht
Ulysses, dag op dag, wat nieuws, om mij verdocht
Te houden bij het heir, en schrik op 't lijf te jagen;
En hierom strooide hij geruchten uit zijn lagen,
Al heimlijk onder 't grauw heel dubbelzinnig uit,
140 En strekt zich overtuigd met al wat hatig luidt.
Hij rustte niet totdat, door Calchas' hulp gesteven....
Maar waarom dus vergeefs bij dit verhaal gebleven,
Dat u verdriet? Waarom op meer bescheids gewacht;
Zoo gij de Grieken toch al even zuiver acht,
145 En reê genoeg verstaat, waarvoor men mij moet houden?
Nu helpt me voort om hals: de zoons van Atreus zouden
Dit mild vergelden; dit 's hetgeen Ulysses zocht."
Toen haakten wij met kracht (het minste niet verdocht
Op Grieksche treken en zoo groote schelmerijen),
150 Om d'oorzaak te verstaan. Hij vaart, kwansuis voor lijen
Beducht, al bevende met zijn vertelling voort:
„De Grieken wenschten lang, voor Trojes muur en poort,
Hun leger, afgemat van oorloge, op te breken,
Naar huis te trekken, het beleg te laten steken;
155 En och, of 't waar gebeurd! maar 't onweer uit der zee,
De storm verlet ze reis op reis op deze reê,
En dreigt ze, op hun vertrek, met schipbreuke en gevaren.
Het stormde inzonderheid en bulderde op de baren,
Toen dit ahornen paard volbouwd en vaardig stond.
160 Wij zenden, dus beducht, om raad naar Febus' mond
Eurypilus, die keert met deze droeve maren,
Uit God Apollo's koor: toen Grieken heen zou varen
Naar Troje, most de wind gezoend zijn door het bloed
Van een geslachte maagd, ter dood gedoemd; zoo moet
165 De Griek nu wederom door bloed de Godheid eeren,
En slachten eenen Griek, om veilig thuis te keeren.

---

155 Vgl. Vosmeer 355.

Al 't leger stond verbaasd om 't antwoord, en Gods wil;
Het ijsde koud van schrik, en niet één lid stond stil,
Beducht wie zich ter dood, ten offer most bereiden,
170 Wien God Apollo daagde, om naar 't altaar te leiden.
Toen rukte Ulyssus forsch waarzegger Calchas daar
In 't midden onder 't volk, met vreeselijk gebaar,
Om stip der Goden wil en wit te hooren melden;
En veel begunstigers al van te voren spelden,
175 Dat d'afgerechte schalk, vol log, bedrog en gal,
Het mij vergelden zou, en zagen zwijgende al
Het onweêr komen. Hij, om niemand te bedragen,
Ter dood te wijzen, zweeg, bleef dicht tien heele dagen.
Ten leste, door 't geroep des eilanders geperst,
180 Hem, volgens hun besprek, de stem ter kele uitberst,
Die doemt me ten altaar, dat alle stemmen sluiten,
En 't geen een ieder vreest, dat zoeken ze te stuiten,
Te schuiven van hun hals op mijnen hals alleen;
En 't liep zoo hoog, dat reê de droeve dag verscheen.
185 Men stelt den offer toe, en zout, met garst gemengeld,
En d' offerband wordt mij om d'ooren vast gestrengeld.
'k Beken het, ik ontliep den dood, en rukte voort
Den offerband van 't hoofd, lag 's nachts bijkans gesmoord,
In liezen en moeras, en slijm, totdat ze dropen
190 Van stad af, onder 't zeil; zijn ze anders afgeloopen.
Nu wanhoop ik van ooit mijn vaderland te zien,
En kinders, zoet van aard, en lieven vader, wien
Te duchten staat, dat hij 't onschuldig zal bekoopen,
En boeten (nu de zoon de halsstraffe is ontslopen),
195 Met mijn onnoozel kroost; weshalve ik smeek en bid,
Om Gods wil, die omhoog in 't licht des hemels zit;
Ter liefde van de trouw, die nimmer vlekken kende;
Indien men ergens trouw, van hier aan 's werelds ende,
Noch onder menschen vindt, ontferm u over mij,
200 Ellendig arrem mensch, die dus onschuldig lij!"
Wij, door zijn tranen ter meedoogendheid gedreven,
Zijn met den man belaân, en schenken hem het leven.
De koning Priam zelf is d'eerste, die belast
Te slaken zijne koord, om d'armen stijf en vast
205 Gekneveld, en vermaant hem straf noch leed te schromen:
„Gij zijt dan, zegt hij, wie gij zijn moogt, hier gekomen,
Gedenk niet langer aan de Grajen, die zijn heen.
Begeef u op ons zijde, en antwoordt recht op 't geen
U nu wordt afgevraagd. Wat wil dit? Waarom plantten

188-189 G. vs. 496-497.
204-205 G, 347 en 405.

210 De Grieken zulk een paard op Xanthus' waterkanten?
Wiens werk is 't? Wat is 't wit? Is 't uit godsdienstigheid?
Of is 't een stormgevaart?" Dus sprak zijn majesteit.
Hij echter, afgerecht op list en Grieksche treken,
Begon, van band geslaakt, de handen op te steken,
215 En hief ze met zijn stemme aldus naar 's hemels troon:
„Gij, eeuwigdurende gestarnte, onschendbre Goôn!
Ik neem uw Godheid tot getuige; gij, altaren,
En heilloos offermes, die met bezweete haren
Ik nauwlijks ben ontvloôn, en gij, o offerband,
220 Gebonden om mijn hoofd, dat reê ter offerand
Verwezen was; het sta ons vrij, aldus ontweken
Der Grieken recht en macht, den dieren eed te breken,
Te haten dat geslacht, als vijanden, en voort
Te brengen aan den dag wat bij hen wordt gesmoord,
225 Nu wij niet langer staan gebonden aan hun wetten.
En gij, Trojanen, nu geen lagen u bezetten,
Dewijl ik u verlosse en redde uit nood en last,
Zoo houdt mij uw belofte en woord, gelijk het past;
Indien ik waarheid spreke, u al den aanslag melde,
230 En uwe deugd, aan mij bewezen, rijk vergelde:
De hoop van 't oorlogsend stond doorgaans bij den raad
Op Pallas' hulp gegrond; maar sedert Tydeus' zaad
En snoode Ulysses, tuk op alle schelmerijen,
Bestonden Pallas' kerk en heiligdom t'ontwijen,
235 Daar Trojes heil aan hing, en rukten 't uit de kerk;
Toen 't looze moordgeweer de slotwacht viel te sterk,
En zij 't geheiligd beeld, de huif en kuische banden
Der goddelijke maagd, met hun bebloede handen,
Aangrepen, van dien tijd ontzonk den Griek de moed,
240 De voorspoed keerde hem den nek toe, heel verwoed,
Ons krijgsmacht kreeg een krak en endlooze ongevallen,
En dees' Godin vergramt een weerzin in ons allen,
Waarvan Minerve zelf geen donkre teekens gaf;
Want nauwlijks brocht men 't beeld van 't slot in 't leger af,
245 Of 't sloeg twee blikken op, als kolen, gloênde vonken;
Het zilte zweet brak uit; de speer en beuklaar blonken
En klonken; driewerf sprong ze in 't veld op, als verbaasd.
Terstond riep Calchas dat men t' zeil most met der haast,
Dat Grieken Troje niet verdelgen kon noch dwingen,
250 Ten waar ze t'Argos met de Goôn te rade gingen,
En 't goddelijke beeld, hetwelk zij over zee
Vervoerden, wederom herstelden op zijn steê.

221/2 Gijsbr. 338.
241 vgl Gijsbr. 1161.

Maar dat de vijand nu naar Grieken is vertogen,
Zijn vaderland, is om den stoel der orelogen,
255 Met 's hemels hulp, nog eens te planten, wreed en valsch,
En onverziens u hier te vallen op den hals.
Aldus weet Calchas' tong dit voorspook te bedieden,
En door zijn aanraân werd dit paard (om ramp t'ontvlieden,
Om Pallas' heiligdom en godheid, dus besmet
260 En gruwelijk ontwijd, te zoenen) hier gezet;
Doch om te hinderen, dat dit gevaart van eiken
Niet door de poort en muur gehaald wierd, tot een teiken
Van heil, en d'oude dienst der Goden eene stut
Der stede strekte, en volk en burgerij beschutt',
265 Zoo ried hen Calchas dit dus hoog in top te trekken,
Te bouwen aan de lucht; want kwaamt ge u zelfs bevlekken,
Uwe ongewijde hand aan Pallas' gift te slaan;
Dat stuk zou Priaams rijk, dat zou den Frygiaan
Tot eenen zwaren val (de hemel keer' dit lijen
270 Van ons op 's vijands hoofd) en ondergang gedijen.
Maar draafde 't bij uw hand de stad op, heel en gaaf,
Zoo zoude d'Aziaan, in 't harnas trotsch en braaf,
Het hof van Pelops fel bestormen en zijn wallen,
En zulk een heilloos lot ons bloed te beurte vallen."
275 Die valsche treken en doortraptheid, snood en loos,
Des schelmschen Sinons, zoo meineedig en zoo boos,
Vervoeren ons, dat wij gerust op logens slapen;
En die door Tydeus' zoon, noch door Achilles' wapen,
Noch vijf paar jaren krijgs, noch duizend schepen niet
280 Gedwongen wierden, zijn in 't net, eer 't iemand ziet,
Bezet door zijn bedrog en krokodille-tranen.
Maar toen bejegende ons, dat waard is te vermanen,
Iet schrikkelijks, daar wij, rampzaligen! met reên
Ons uit verbaasdheid om ontstelden in 't gemeen,
285 En dat het slechte volk in zijne rust kwam storen:
Laocoön, bij 't lot ten priester uitgekoren,
Neptuin ter eere, slachtte op strand, naar 's lands manier,
Voor 't heilig zeealtaar een vreeselijken stier;
En zie, twee opgekrulde en groote slangen komen,
290 Van 't eiland Tenedos ('k verhaal het u met schromen),
Gekropen op de zee, die stil lag, op ons aan.
Zij streven te gelijk naar strand toe, daar wij staan.
Men ziet de borst en mane, als rood met bloed bestreken,
Omhoog en boven uit het effen water steken.
295 Het achterlijf sleept na, door 't schuim en zoute vocht.

255-275 Men ziet hoe Vondel onmogelijk die Trojaansche paard-historie aldus gebruiken kon

De rugge kringelt zich geweldig, bocht bij bocht.
Het water bruischt van schuim. Men ziet ze daadlijk landen,
En smettig bloed en vier uit beî haar blikken branden.
Zij likken met de tong, driekantig en gesplitst,
300 Al lillende den bek, die schuifelende sist.
Wij zien ze en bergen bleek, al vliênde, ons lieve leven.
Zij komen recht naar God Neptunus' priester streven,
Zij krullen zich om beî zijn kinders, één voor één,
En knagen voort d'onnoozle al 't vleesch af van het been;
305 Hierna den vader zelf gegrepen, die 't wil hinderen,
En al gewapend komt tot noodweer voor zijn kinderen.
Zij slingren zich om hem en zijne middel vlug
Wel tweemaal; tweemaal slaan ze om zijnen hals den rug,
Met schubben geschakeerd, en steken, dus gevlochten,
310 Hun hoofden boven hem; en hij, dus aangevochten,
Randt ze aan, om met geweld zich van dien knoop t'ontslaan;
Maar als zijn offerband alreede is aangedaan
Van etter, zwart vergift, en bloed, hij, doodsch bezweken,
Uit nood begint een keel zoo schriklijk op te steken,
315 Dat zijn geschrei omhoog aan 't hemelsch welfsel stuit.
Zoo bulkt de stier, met een afgrijselijk geluid,
Als hij voor 't outer raakt aan 't stooten en aan 't stampen,
En d'offerslachters bijl komt op den nek afschampen,
De stier de bijle ontloopt. De draken, even sterk
320 In 't spoeden, schieten snel naar boven in de kerk,
En tijen naar den burg der gramme maagd Minerve,
Die bergt met haar rondas de dieren, ten bederve
Gezonden, en om troost aan heur altaar gevloôn.
Dat gaf een schrik, zoo groot als niemand is gewoon,
325 Aan al 't verbaasde volk, gedoodverfd op de wangen.
Men roept: „Laocoön heeft zijne straf ontvangen,
Gelijk hij wel verdient, die 't godgeheiligd paard
Schoffeerde met zijn punt, en, stout en onbezwaard,
De speer ter zijde en in de ribben heeft gedreven."
330 Zij riepen te gelijk, men most met ijver streven,
Vervoeren Pallas' beeld ter kerke steêwaart in,
En bidden om genâ, en zoenen dees' Godin!
Wij vallen er op aan, met een vak muurs te sloopen,
En zetten ons steêvest voor 'svijands lagen open.
335 Elk slaat de hand aan 't werk. Men helpt, met veel geschals,
Het paard op rollen, worpt een kabel om den hals.
Het groot gevaart, bedekt tot ons bederf geschapen,
En zwanger van geweer en mannen, schild en wapen,
Begint de wallen op te steigren. Al de jeugd,
340 De knaap en huwbre maagd, heft aan, met volle vreugd,
Een heilig feestgezang, en laat zich vroolijk hooren.

Wie 't zeel raakt, acht zich nu ter goeder uur geboren.
Dus gaat het voort, en glijdt, al knikkende, op het glad
Ter stede in. Ilium, o vaderland! o stad
345 En zetel van de Goôn! en gij, Dardansche vesten,
Befaamd ten oreloge, in d'uiterste gewesten!
Het stoot wel vierwerf op den drempel van de poort.
Wel viermaal klinkt de buik van 't harnas, dat men 't hoort.
Wij, even blinde en minst omzichtig' ijveraren!
350 Zijn even drok hiermede eendrachtig voortgevaren,
En planten 't moordgedrocht gerust op 't heilig slot.
Cassandre, nooit geloofd, door 't hoog beleid van God,
Bij eenigen Trojaan, begint haar mond t'ontsluiten,
En openbaart den slag, ons toegedreigd van buiten;
355 Maar wij, rampzalig volk! besteken op dien dag,
Den jongsten dag des rijks, gelijk men 's feestdaags plag,
De kerken van de Goôn, door al de stad, met meien,
De zon ging midlerwijl het licht en duister scheien;
De schaduw viel op zee, en dekte met een mist
360 Het aardrijk, en de lucht en aller Grieken list.
De Trooischen, hier en daar gespreid langs d'oude muren,
Versleten, stil en stom, en alle slaapziek, d'uren
Der nachtwachte, afgemat van waken, nacht en dag.
Zoo ras nu d'Amiraal, de voerder van 's rijks vlag,
365 Zijn nachtvier uitstak, ging het Grieksche heir eenmoedig,
Eer nog de stille maan, hun gunstig, opkwam, spoedig
En zonder toeven t'zeil, van Tenedos, naar 't strand,
Daar eerst de krijgsvloot lag en 't leger was geplant;
En Sinon, op zijn luim, beschut in zijn vermeten
370 Van d'onverzoenbre Goôn, ontsloot al stil 't bezeten
En zwanger paard, waardoor het krijgsvolk, dicht en diep
Begraven in dit hol, nu lucht en adem schiep,
En blij te voorschijn kwam gestegen, d'een na d'ander,
Al hoofden, Sthenelus, en d'overste Tissander,
375 En snoode Ulysses, bij een uitgeschoten koord
Vorst Neoptolemus, uit Peleus' stam gesproten,
Afglijende; Athamas en Thoas en dan voort
Vorst Menelaüs, en Machaon, met den grooten
Epeüs, stichter van 't bedrog, naar Griekens stijl.
380 Zij overrompelen de hoofdstad in der ijl,
Die in haar eersten slaap en dronkenschap versmoorde.
Men brengt de wacht om hals, en zet, eer 't iemand hoorde,
De poorten op, ontvangt de spitsbroêrs van 't verraad,
En rukt bijeen al wat hun leus en wit verstaat.
385 Het was omtrent deze uur, die d'oppergoden schiepen
Den afgeslaafden mensch ter ruste, als, in zijn diepen
En eersten slaap gesmoord, hij zacht legt uitgestrekt;

Wanneer mij in den droom, als uit het graf gewekt,
De geest van Hector scheen, heel drukkig, voor mijne oogen
390 Te staan, met eene wolk van tranen droef betogen;
Gelijk hij eertijds, vuil van bloed, op 's vijands spoor,
En met de koorden om 't been, en tusschen beide door
De beenen, dik en bol, gekneveld en geslagen,
Gesleurd werd achter aan Achilles' oorlogswagen.
395 Hoe was de held, helaas, zichzelf zoo ongelijk!
Hoe weinig zweemde dees naar Hector, zuil van 't rijk,
Die, met Achilles' helm en harnas aangeschoten,
Naar huis kwam, of den brand ontstak in 'svijands vloten.
De baard hing morsig, al zijn haar geklist van bloed.
400 Al 't lichaam was doorwond, daar hij, met macht en moed,
Zijn vaders veste en hof beschermde, en zocht te wreken.
Mij docht, ik schreide en scheen bedrukt hem aan te spreken:
„O, licht van Dardans rijk! o, vaste toeverlaat
Van Trojes burgerij! waar bleeft ge? uw raad en daad
405 Verwacht men. Hector! uit wat schuilhoek en geweste
Bezoekt ge ons nu, dus spade en traag, ten lange leste?
Hoe komen we u te zien, na zulk een nederlaag
Van vaderland en volk, gesneuveld vlaag op vlaag?
Nu zooveel zwarigheên en rampen zijn geleden
410 Bij stad en burgerij, vermoeid en afgestreden?
Hoe is uw aanschijn, eer zoo helder, dus geschend?
Hoe zien we u dus gewond en nauwelijks gekend?"
Hij zweeg, en keerde zich niet eens aan mijne vragen,
Al t'ijdel en vergeefs; maar zuchtte eens, heel verslagen,
415 Uit 't allerbinnenst van zijn harte en ziele, en sprak:
„O, zoon van Venus! spoê u voort; sta op en pak
U weg uit dezen brand, de vijand heeft de veste.
Het hooge Troje gaat te grond. Gij hebt ten leste
U zelf voor 't vaderland en vader Priaams rijk
420 Gekweten naar uw macht. Dees' hand waar' Trojes wijk,
Waar' Troje door de hand van menschen te beschermen.
De stad laat heiligdom en huisgoôn nu uwe ermen
En zorg op 't allerhoogst bevolen. Neem ze meê,
Ten troost in uwe ellende, en, sukklende over zee
425 En waatren, zoek het land, daar gij in 't end zult landen,
En stichten eene stad. Zoo haalt hij met zijn handen
De huif en 't wonderbeeld van Veste, en 't eeuwig vier
Uit 's tempels binnenkoor, verdwijnt, en stuift van hier."
Terwijl wordt van de veste een groot misbaar vernomen;

---

389 De geest van Hector bij Vondel de geest van Machteld, die Badeloch verschijnt, vs. 760 vlg.
417 Gijsbr. vs. 798. — 425 Gijsbr. Rafael: vs. 1861.

430 En schoon mijn vaders huis, ter zijde af, in de boomen
Gedoken stond, nog hoorde een ieder het geluid
Al luider opgaan, en den wapenklank, gestuit
Op harnas en op staal, ons schrikkelijk genaken.
Ik vlieg uit mijnen slaap op vaders tin en daken,
435 En luister wakker toe; gelijk een herder haast,
In top van eenen berg, verschrikt wordt en verbaasd,
Indien hij onverhoeds 't gedruisch des viers hoort streven,
Dat van een sterken wind in 't koren wordt gedreven,
Of zoo hij 't ruischen hoort van eene snelle beek,
440 Ter steenrotse afgestort, die oevers kent noch streek,
En over akkers bruist en welige gewassen,
Het zweet des akkermans ter neer smijt met haar plassen,
En bosschen met zich sleept en heendrijft met den stroom.
Toen zagen we eerst, helaas, als schietende uit den droom,
445 Den trouwen Griekschen aard; wat lagen men ons leïde.
Deïfobus' gebouw, wiens vlam zich nog verspreidde
Van onder, lag er al met kracht ter neer geveld.
Ukalegon, hier naast, in lichten brand gesteld,
Bescheen 't Sigeesche meer. Men hoorde samenspannen
450 Een krijgstrompetgeklank en naar gedruisch van mannen.
Ik grijp de wapens en 't geweer aan, droef en dul,
Doch zonder overleg en kennis en belul.
Maar 't hart van ijver brandt om wederstand te baren,
En met mijn spitsbroêrs een hoop krijgsvolk te vergâren;
455 Gelijkerhand naar 't hof te loopen. Razernij
En gramschap holpen voort mijn hoofd aan 't hollen; mij
Viel in hoe braaf het luidt in 't harrenas te sterven.
Maar Panthus, pas den moord ontslopen, komt er zwerven;
Och! Panthus, Otreus' zoon, Apollo's offerman
460 Ten hove, en, overlaân met heiligdommen van
Gevluchte Goden, sleept het neefken aan zijn zijde
En, buiten zinnen, vlucht naar strand toe, maar t'ontijde.
„Och, Panthus!" roep ik, „och! hoe staat het met den staat?
Wat slot bezet men best?" Hij kent die stem op straat
465 En antwoordt mij bedrukt, met zuchten en met stenen:
„De jongste dag en uur van Troje is nu verschenen,
Van niemand onder ons t'ontworstlen noch t'ontgaan.
't Is uit met Troje, 't is met Ilium gedaan.

---

434 Evenals Gijsbr. doet, 850 en 874. Men merkt echter 't verschil in de situatie op.
444-45 vgl. Badeloch: 854-55.
446 vgl. Gijsbr. 878.
457: Gijsbr. 887.
466 vgl. Peter 833, en later Arend 1137.

Al d'eer der Frygen legt in d'assche en stuift vast hene
470 Jupijn gaf grimmig ons dus over aan Mycene.
De Griek is meester van de stad, in lichten brand.
Het vreeselijke paard, op 't hooge slot geplant,
Baart krijgsvolk. Sinon, wien 't verraad gelukt te wonder,
Sticht, al braveerende en verheugd, den brand hier onder,
475 En andren houden wacht aan d'opgezette poort,
Met zooveel duizenden, als nimmer werd gehoord,
Dat over zee, van verre, ons uit Mycene zochten.
De sommigen staan schrap en schutten 's burgers tochten
En houden wijk en straat bezet met hun geweer.
480 Men biedt het bloote spits met sabelen, om neer
Te houwen wat zich rept. De voorste wacht van allen
Biedt nauwlijks wederstand aan poorten en aan wallen
En houwt in 't honderd toe." Op zulk een oorlogstoon
Een antwoord, al te droef, van Panthus, Otreus' zoon
485 En drift der Goden, vlieg ik, zonder om te kijken,
Naar brand, naar vijand toe, door levenden en lijken,
Waar 't nood is, waar de wraak en dolle lust mij winkt;
Waar 't roepen en geschrei, dat aan den hemel klinkt,
Mij dagvaart. Ifitus, stokoud en zat van leven,
490 Ook Rifeus, Hypanis en Dymas mede streven
Eendrachtig aan ons zij, daar ze ons, bij maneschijn,
Gemoeten op de straat en trekken ééne lijn,
Gevolgd van Mygdons zoon, Chorebus, onder andre,
In 't opgaan van zijn jeugd; die, razende op Cassandre
495 Verslingerd, korts op hoop, als een behuwde zoon
Van Priam, bij geval te Troje, 's konings troon
En 't Frygiaansche rijk kwam stutten met zijn daden;
Doch niet ter goeder uur, dewijl hij, niet te raden,
En, van zijn dolle bruid gewaarschuwd, onbezind,
500 Al wat ze spelde, los en wuft sloeg in den wind.
Ik, die ze al samen zie getroost een kans te wagen,
Vermaan ze: „o borsten! die zoo vroom en onverslagen
En rustig zijt, om mij, die 't uiterst wagen zal,
Te volgen op dit spoor; gij ziet nu overal
505 De kans des krijgs gekeerd, en hoe 't er staat geschoren.
De Goden, die dit rijk beschutten van te voren,
Verlieten kerken en altaren. Al te spâ
Zoekt gij de stad in nood, en staande ter genâ
Der vlamme en haren gloed, te redden en te bergen.
510 Maar laat ons evenwel den nood het uiterst vergen,
En rukken regelrecht op onzen vijand aan
En sterven. Wanhoop houdt alleen de wanhoop staan."

---

493 Chorebus en Cassandre, vgl. Heer Heemskerk en Kristijn, Gijsbr. 1145-85.

Dat voert de borsten aan en moedigt ze al te zamen.
Wij (eveneens gelijk doorgaans de wolven kwamen,
515 Verhit op verschen roof, van hongersnood geprest,
Die hen al razende, bij nacht, dreef uit hun nest,
Dat uitgehongerd hen verwacht met droge kaken),
Aan 't streven op dit woord (wij passen slechts te raken).
Door vijand en door zwaard en midden door de steê,
520 In een gewissen dood, bedekt voor spits en sneê
In holle schaduwen van 's nachts helduistre veêren.
Wie zou dees' nederlaag en nachtmoord, op 't begeeren
Van iemand, naar den eisch uitdrukken, of dien last
En zulk een zwarigheid beschreien, als het past?
525 d'Aloude koningsstad, die eeuwen lang regeerde,
Gaat plotseling te grond, ook die zich niet verweerde,
Een machtelooze hoop van menschen, wordt alszins,
Op straat, in huis, in kerk, in godsplaats, hier en gins
Verwoed ter neêr geveld, en ons' Trojanen moeten
530 Het niet alleen, maar zelfs de triomfeerders boeten,
Met hunnen eigen hals; want, onder 't woên van 't zwaard,
Ontvonkt d'aloude deugd ook 's overwonnen aard.
De rouw is overal, en overal het ijzen.
Ook sterven ze niet alle op eenerhande wijzen.
535 Androgeos kwam d'eerste ons met een grooten stoet
Van Grieken tegen, en hij zag ons onvermoed
Voor Grieken aan, en sprak eer hij nog iemand kende,
Aldus ons minzaam aan: „o volk van onze bende!
O mannen, haast u, voort; waar staakt ge nu dus lang?
540 Alle anderen plondren fel in Trojes ondergang.
En strijken vast den buit; en komt ge eerst opgeschoten
Uit uwen langen slaap ter stede in, uit ons vloten?"
Androgeos vernam (want niemand rond en naakt
Hem antwoord gaf), dat hij in 't midden was geraakt
545 Van 's vijands troep, versloeg, zweeg stil, en trad terugge,
Als een, die, op een slang in doornen treênde, vlugge
En snellijk deist van schrik, terwijl de slang, op 't veld,
Om haren blauwen hals van helsche boosheid zwelt.
Zoo teeg Androgeos, ontroerd door dit ontmoeten,
550 Ook deur. Wij schieten toe, om hen met spits te groeten,
En worden vreeselijk omringd van 's vijands tal,
Besloten en bezet, en houwen ze overal
Ter neder, overmits d'onkundigheid der wegen
En hun verbijsteringe en schrik, bij nacht verlegen.

514-17 vgl. Arend 1152-55.
525/6 Arend 1119 enz.
553/54 Zie Arend 1128 enz.

555 Zoo gunstig was Fortuin 't begin van onzen tocht.
Dat gaf Chorebus moed, toen hij hen overmocht.
Hij sprak braveerende, op die zege dapper gaande:
„O, spitsbroêrs! volgt den weg, dien 't avontuur ons baande;
Verandert fluks van schild; schiet Grieksche wapens aan.
560 't Zij list of vromigheid en mannelijk bestaan;
Wat schaadt het hoe men hier den vijand demp' ten leste?
De vijand geeft ons zelf zijn wapens hier ten beste."
Zoo spreekt hij, en bedekt, met pluime en storremhoed,
Androgeos ontrukt, zijn hoofd, en vat met moed
565 Den braven schild, en bindt het Grieksche zwaard op zijde.
Zoo volgt hem Rifeus; zoo volgt Dymas, en de blijde
Genootschap, elk gesterkt met dien geraapten buit.
Zoo vallen we op den Griek, hoe fel ons 't noodlot stuit.
Wij worden handgemeen bij donker, forsch en felle,
570 En sturen menigen Mycener geest ter helle.
De sommigen aan 't vliên naar strand toe, naar de vloot,
En bergen schandelijk hun leven voor den dood.
De sommigen, in 't paard oneerlijk opgestegen,
Verschuilen in den buik. Och! 't is vergeefs den degen
575 Getrokken, als de Goôn omhoog u tegen zijn.
Maar zie, Cassandre werd bij 't haar, in droeven schijn,
Bij 't hangend haar gesleurd, uit Pallas' koor en tempel,
De dochter van Priaam; terwijl ze van den drempel
Hare oogen, doch vergeefs, om troost ten hemel sloeg,
580 Haar blakende oogen; want de handen, teêr genoeg,
Gekneveld waren en met koorden vast geknepen.
Chorebus, die dit zag, van smerte om 't hart benepen,
Werd razende, en, der dood getroost, beroofd van zin,
Vloog midden in den drang op 's vijands heirspitse in.
585 Wij sluiten ons heel dicht en volgen hem te zamen.
Toen zocht ons eigen volk ons met geschut te pramen,
Van boven uit de kerke, en menig raakte om hals
Wel deerlijk; toen ze, om schild en paardspluim, loos en valsch
Verwisseld, op een sprong, aan Frygiaansche drachten,
590 Ons voor hun vijanden en booze Grieken achtten.
De Grieken rukten toen van overal bijeen,
Op 't luid misbaar der maagd, uit spijt dat zij, 't gemeen
Ter schande, met geweld ontweldigd wierd hun allen,
Die fel gelijkerhand ons komen aangevallen;

---

576 vgl. 1178 Arends verhaal van Kristyn enz.
586 vgl. Arend 1162
591 Arend 1186. Voor de vergelijking van 597 enz. zie bij Arend 1190 vgl. en mijn opmerking daarover in mijn Studie, pag. 280.

595 De heftige Ajax en de zoons van Atreus meê,
En al 't Myceensche heir; gelijk, op land of zee,
De winden alle vier, uit hun spelonk gebroken,
Elkandren bulderende aanranden en bestoken,
Dat bosch, geboomte en stam luidruchtig knakt en kraakt,
600 God Nereus met zijn volk de baren gaande maakt,
En op de tanden neemt, en keert al 't onderst boven.
De vijand, flus van schrik, bij donker nacht, verstoven,
Door al de stad gejaagd, met zulk een mommerij
Van Grieksche wapenen, waakt op en komt ons bij,
605 En 't hoofd te biên, zoodra zijn oog de livreien
En valsche beuklaars, 't oor de spraak kan onderscheiden.
Men overrompelt ons, door menigte overmand.
Chorebus sneuvelt eerst door Peneleus in 't zand,
Voor 't onbevlekte altaar der dappere krijgsgodesse;
610 Ook Rifeus, onbevlekt van wandel, die een lesse
Van recht en billijkheid alleen in Troje strekt.
De Godheid kent haar wit, al is 't voor ons bedekt.
Hier moeten Hypanis en Dymas 't leven laten,
Geschoten van ons volk. Wat kan het Panthus baten,
615 Dat hij 't gewijde bergt, godvruchtig, onbevlekt,
Daar Febus' mijter hem in 't vallen niet bedekt!
O, asch van Troje! o brand, de jongste brand van allen,
Gij kunt getuigen, dat ik, in 't vergaan en vallen
Van mijn heer vaders stad, mij zelf niet heb gespaard,
620 Noch geen gevaar gevreesd, noch vijanden, noch zwaard;
En brocht mijn noodlot meê met Troje te bederven,
'k Had ruim genoeg verdiend van 's vijands hand te sterven.
'k Ontglip, met Ifitus en Pelias, den dood,
En wordt van hier gerukt, en dat ternauwernood;
625 Want d'een, te zwaarlijk van Ulysses' hand geschonnen,
En d'ander, oud en stram, mij nauwlijks volgen konnen.
Wij vliegen, op gekerm en moordkreet, daadlijk voort
Van hier naar Priams hof; daar ging de krijg, de moord,
De wreedheid zoo te werk, alsof er in geen wijken,
630 Noch al de stad dan hier gevochten wierd, geen lijken
Te vinden waren; zoo was Mars in zijnen schik.
Wij zien de Grieken hier bestoken, bol en dik,
De tinnen van het hof, en, om de poort te rammen,
Den stormbok aangevoerd, en, onder 't schilddak, vlammen
635 Op zege voor de poort. De stormleer, aan den muur

608 bij Arend 1196.
614 voor Panthus, zie Proost Willem 1144 en 1201-05.
619-20 vgl. Gijsbrecht 1050-54.
633-45 Als voor 't Stadhuis bij Gijsbrecht vs. 1318-28.

Gehangen, dreigt het dak. Men klimt op avontuur
De posten op, beschut aan d'eene hand, voor vlagen
Van schichten, met den schild, en d'andre hand geslagen
Aan 't hooge dak van 't hof. De Trooischen bieden weer,
640 En stooten toren, trans en tin van boven neer,
Om op het uiterst nog, met dit geweer en wapen,
En wat ze, om tegenweer uit nood, te zamen rapen,
Hun leven voor den dood te vrijen, naar hun macht.
Zij rollen balken en vergulde praal en pracht
645 Van d'oude koningen op 'svijands troep van boven.
En andren gaan, vol moeds, den koning hulp beloven,
Verdedigen in 't hof, en de overwonnen schaar
Der burgerije streng handhaven in gevaar;
Bezetten deur en poort omlaag met blanken degen,
650 En macht van volk. Hier stond, om, in den nood verlegen,
Naar Priams hof ter sluik te gaan, een achterdeur,
Waardoor Andromache gewoon was, na als veur,
Den schoonvaâr (toen het rijk nog veilig was van plagen)
Te vinden, en haar zoontje in grootvaârs schoot te dragen.
655 Ik raak, hier langs gebergd, op 't hofdak, van welks kruin
d'Ellendige Trojaan vergeefs met schichten schuin
Op zijnen vijand schiet. Hierneffens stond een toren
Gerezen boven 't dak, waaruit men van te voren
Gansch Troje en al de vloot en 't Grieksche leger zag.
660 Men tast dien toren aan. Wij houwen, slag op slag,
De binten onder bij den zolder fluks in stukken,
En stooten kap en kruin van boven neer, en rukken
Al wat er rijst omver. Dit storten gaf een slag
En ruimte in 's vijands troep, die, waar hij ruimte zag,
665 De scheur met andren stopt; hoe vreeselijk wij hakten,
En steen, en blok, en wat ons 't reedst was nedersmakten.
De forsche Pyrrhus, blank in 't harnas, en met staal
Gewapend in de vuist, braveert ons voor 't portaal,
En aan de poort van 't hof; gelijk een slang, gezwollen,
670 Gevoed van giftig kruid, nu wederom ten vollen
Verveld, veel jeugdiger te voorschijn komt, na vorst
En gure winterkoû; nadat ze lang bemorst
In d'aarde kroop en dook, en, als de zon aan 't klimmen
Geraakt, haar gladden rug kort intrekt, en laat glimmen,
675 Zich bakert in de zon, daar zij, de borst zoo jong
Uitstekende, vast drilt met haar driekante tong.
De groote Perifas verzelt hem, en wij kennen
Automedon, gewoon Achilles' koets te mennen,

655-60 vgl. Gijsbrecht 1337 enz.
677-79 eenigszins als bij Gijsbrecht 1301-3.

Te dragen 's meesters schild, als schildknaap van zijn heer.
680 Wij zien er al de jeugd van Scyrus zich, langs leer
En posten, te gelijk omhoog naar 't dak begeven,
Het vierwerk slingeren naar boven, opwaart streven.
Hij zelf vooraan aanvaardt de heirbijl met zijn vuist,
En valt aan 't breken van de hofpoorte onbesuisd,
685 Verwrikt de koopren deur uit haar metalen pannen.
Toen kwam al wat de deur van binnen zocht te mannen,
Het binnenhof, vertrek, en ruime zaal bij zaal
Van d'oude koningen en Priam, altemaal
Te voorschijn; al het hof stond open, om t'aanschouwen,
690 Door breuken, in de poorte en eiken balk gehouwen.
Maar binnen in het hof ging 't huilen en gekrijt
En woelen deerlijk aan; de kamers, hoog en wijd
Gewelfd, aan 't galmen, op 't gekerm der eedle vrouwen,
Dat aan den hemel klonk. De joffers, vol mistrouwen,
695 Aan 't vluchten hene en weer, door 't hof, van hulp ontbloot,
Omhelzen post bij post, en kussen ze in dien nood.
De forsche Pyrrhus met zijn heirbijl houwt van buiten,
Gelijk zijn vader plag, vast toe. Wat kan hem stuiten?
Geen slotwerk, nochte wacht. Door 't stadig rammen springt
700 De hofdeur uit haar slot, en panne, en wat haar dwingt;
En stijl en post bezwijkt, en ploft en stort ter aarde.
Men maakt met kracht ruim baan. De Grieken, met den zwaarde
Dus ingedrongen, slaan en smijten voort omveer
Al wat hun wederstaat. Zij vellen fluks ter neêr
705 Al wie hun eerst gemoet, en, onder 't bloedig slachten,
Bezetten al het hof met uitgezette wachten.
Geen sterke waterstroom, die dijk en dammen breekt,
Zich schuimende aan 't gevaart, dat zijnen loop schut, wreekt,
Kwam ooit geweldiger aanbruisen, over wallen
710 En veld en akkers heen, noch sleepte vee en stallen
Geweldiger met zich en zijne volle vaart.
Ik zelf zag Pyrrhus woên en moorden met zijn zwaard,
En Atreus' zonen beî, ter poorte in, niemand sparen.
Ik zag er Hecuba, verzeld met honderd snaren
715 Of aangehuwden, en Priaam, met 's levens schat,
Zijn eigen bloed, het vier, dat hij ontsteken had
Uit ijver op 't altaar, te jammerlijk bevlekken.
De vijftig kamers van zijn kinderen, om te wekken
Een afkomst, zonder tal, al telgen uit zijn stam,

707-11 bij Arend 1213-20. Zie ook hierover mijn Studie t. a. p.
714 *snaren:* nakomelingen.

720 Die leggen, met haar pracht en praal, al door de vlam
Verteerd, de pijlers, die van goud en roofschat blonken;
En waar de felle brand gedoofd is en zijn vonken,
Daar houdt de Griek de wacht. Misschien dat gij nu haakt
Te hooren hoe Priaam ook aan zijn end geraakt.
725 Toen d'oude man den val der overwonnen stede,
De port van zijn paleis geveld en 's vijands schrede
In 't hof zag, schoot hij, traag van ouderdom, en stijf,
En bevende, en vermoeid, het harnas aan zijn lijf,
Het harnas nu ontwend, weleer zoo trotsch gedragen,
730 En gordde 't zwaard vergeefs op zijde, om onverslagen,
In 't midden van den drang der vijanden, ter nood,
Al vechtende te staan naar d'eerelijksten dood.
In 't midden van het hof, en d'open lucht beneden,
Stond een altaar gebouwd, heel treflijk; daar bekleeden
735 De lauwertakken, oud van jaren, 't heiligdom
Der huisgoôn, met hun loof en schaduwen, alom.
Hier zocht nu Hecuba bij 't outer ramp t'ontschuilen,
Met hare dochteren, die vruchtloos, onder 't huilen,
Der Goden beelden nog omhelzen voor het lest.
730 Zij scholen dicht bijeen, als duiven, die, geprest
Van bijster onweêr, snel gedaald, den storm ontweken.
Maar toen ze Priam zelf in 't harnas zag gesteken,
Hetwelk hij in zijn jeugd voorheen gedragen had,
Hief ze aan: „Mijn arme man! wat dolheid drijft u, dat
745 Gij u met dit geweer nog wapent? Och, waarhene?
Wat zoekt ge? Al waar het, dat mijn Hector hier verschene
Wij zijn met zulk een hulpe en schutsheer niet gered,
In dezen droeven staat. Koom eenmaal herwaarts; zet
U hier; bij dit altaar is noodhulp te verwerven
750 Voor u en ons, of laat ons hier te zamen sterven."
Zoo spreekt ze, en trekt hem naar zich toe, met deze beê,
En zet den ouden man op die gewijde steê.
Maar zie Polytus, een van Priaams zoons, gedreven,
Om Pyrrhus' moordgeweer t'ontvluchten, en het leven
755 Te bergen, streeft gewond door vijand en geweer,
De kamers in en uit, de zalen op en neer.
De felle Pyrrhus volgt, verbolgen en ontsteken,
Hem kort van achter na, uit lust om zich te wreken,
Vat toe, doorstoot hem fel, met zijnen scherpen schicht;
760 Daar hij ten leste, voor der ouderen gezicht
Gerakende, in zijn bloed te deerlijk komt te sneven,
En, onder 't vreeslijk bloên, den lesten snik te geven;

720-23 de Bodé vs. 1510-11.

Toen kon Priaam, schoon hij den dood voor oogen zag,
Zich van uitvaren, noch van toorne, uit onverdrag,
765 Onthouden, maar hij riep wel luide: „o, Oversnooden!
Is nog meedoogendheid hier boven bij de Goden,
En gaat die wreede moord, dit schelmstuk hun aan 't hart,
Zij zetten deze daad rechtvaardig u met smart,
Naar uw verdienst, betaald voor eeuwig; zij beloonen,
770 Dat gij, zoo schandelijk, de bloem van mijne zonen,
Voor 's vaders oogen, in zijn tegenwoordigheid,
Om hals brengt en vermoordt, uit wrake en onbescheid.
Maar die Achilles, uit wiens stam gij liegt te spruiten,
Droeg tegens Priam zelf, zijn grootsten vijand, buiten
775 De stad zich anders, en hij schaamde in zijne ziel
Zichzelf voor mij, die hem bedrukt te voete viel,
Te breken woord en trouw, en gaf, beweegd door gaven,
Mij 't lijk van Hector weer, om eerlijk te begraven,
En liet me vrij en frank vertrekken naar mijn stad."
780 Aldus sprak d'oude man, en smeet, doch afgemat,
Gansch moedeloos een schicht, die nauwlijks op hem vatte,
En, knarsende op 't metaal, teruggestuitte en spatte,
Ook effen aan de vlam des beuklaars hangen bleef.
Toen riep hem Pyrrhus toe: „Weest gij dan bode, en geef
785 Mijn vader dit bescheid, en, zonder te vergeten,
Vertel mijn schellemstuk, dus schendig en vermeten;
Hoe Neoptolemus van zijnen stam veraardt;
Leg daar!" Zoo spreekt hij, sleept en sleurt er onbezwaard
Den grijzen, bevenden en afgeleefden vader
790 Tot aan het outer toe, daar 't bloed, uit wonde en ader
Van zijnen zone, nog met plassen vloeit en zijpt.
Hier slibbert hij in 't bloed. De felle Pyrrhus grijpt
Het haar met d'eene en 't zwaard met d'andre, en duwt ten leste
Het zwaard hem in de zij, wel diep, tot aan 't geveste.
795 Aldus kwam Priam hier zoo deerlijk aan zijn dood;
Dat lot viel hem te beurt, nadat hij Troje in nood
Verbrand zag en verwoest, en Pergamum in d'asschen;
Die stam van Azië, zoo hoog in top gewassen,
Om over zooveel volk en landen te gebiên;
800 Die romp van zulk een man, zoo wijd en zijd ontzien,
Bedekt hier nu het strand, het hoofd van 't lijf gescheiden,
Zoodat men nauwelijks kan kennen een van beiden.
Maar toen beving mijn hart een schrik, al t'ijslijk groot.
'k Verstomde stokstijf, toen me in mijn gedachten schoot

763-65, voor Priaam bisschop Gozewijn, in 't verhaal v.d.Bode 1446, enz. voor Pyrrhus: Haemsteê. Ook verder: Gozewijns dood als Van Priaam.

805 Mijn lieve vader, zijn gedaante, en staat, en leven;
Toen ik den koning, van ééne oude als hij, zag sneven
En sterven aan die wonde een al te wreeden dood.
Ik docht om mijn Kreüze, alleen van hulpe ontbloot;
Om mijn geplonderd huis; hoe kleene Iülus schreide,
810 Verlegen in dien nood. 'k Zie om, en wat geleide,
Wat volk mij overschiet. Zij waren al van hier
Vermoeid en moedeloos gesprongen in het vier,
In 't midden van de vlamme, of ploften op de straten,
En hadden in dien schijn mij dus alleen gelaten.
815 Nu schoot ik hier alleen slechts over, en vernam
De dochter van Tyndaar, een telg uit Leda's stam,
Al stil in Vesta's kerke en eenen hoek gescholen.
De brand verlichtte klaar mijne oogen, die vast dolen
En weiden overal. Dit wijf (ten ondergang
820 Van Troje en 't vaderland geschapen, bijster bang
Voor Troje en iedereen, zoo fel op haar gebeten,
Om Pergamums bederf; en voor den Griek, bezeten
Van wrake; en voor den haat van haar verlaten heer)
Verstak zich en zat, schuw van elk, bij 't outer neer.
825 Mijn bloed begon te ziên, mijn gramschap op te steken,
Om mij, mijn vaderland en zijnen val te wreken,
En dit vervloekte wijf te straffen. Zij kwansuis
Zal onbeschadigd Sparte en vaders hof en huis,
Aloud Mycene, zien en veilig wederkeeren,
830 En als een koningin na Troje triomfeeren?
Zij weder haar gemaal ontmoeten in zijn hof,
En, met een langen sleep van Iliadinnen of
Trojaansche knechts, haar kroost en ouders zien en zegen;
Daar Priam hier in 't stof geveld legt met den degen,
835 Heel Ilium in d'assche, en Trojes strand, te wreed
Getrapt, zoo dikwijl bloed en water heeft gezweet?
Nog zoo niet; want hoewel, met eene vrouw t'ontzeggen,
Te straffen, nimmer eer en prijs is in te leggen;
Schoon met haar dood geen roem en lof te halen waar;
840 Men zal me niettemin nog loven, dat ik haar,
Dit snood, dit heilloos wijf, verdelge en doe gevoelen
Haar welverdiende straf. Mijn moed aan haar te koelen,
Ten zielzoen van de mijne, is al mijn troost en lust.
Zoo tuimelden al mijn gedachten, ongerust
845 Van dolle wraak vervoerd, wanneer mijn goedertieren

---

816 *de dochter van Tyndaar:* Helene, om wie heel den strijd tegen Troje begonnen is.

Vrouw moeder, nooit voorheen zoo klaar aan hare zwieren
Gekend, zich openbaarde en dicht voor mij verscheen,
In helder licht, bij nacht, die voor dien glans verdween.
Zij kwam, als een Godin, zoo heerlijk voor mijn oogen,
850 Zoo groot, gelijk ze omhoog zichzelve komt vertoogen.
Zij vat me liefelijk bij mijne rechterhand,
Ontsluit haar rozenmond, en spreekt, in zulk een stand:
„Wat matelooze rouw, o zoon! uit mij geboren,
Ontstelt uw zinnen, dus oploopende van tooren?
855 Hoe raast ge dus? Waar is uw groote zorg, weleer
Voor ons gedragen? Wilt gij nu niet liever weer
Gaan zien waar d'oude man, uw vader, is gebleven?
Of uwe gemalin Kreüze nog mag leven,
En 't kind, de kleene Ascaan, die van der Grieken macht
860 En troepen zijn bezet? Want hadde ik niet met kracht
Zorgvuldig hen behoed en 's vijands hand gebonden,
Zij waren lang van vier en 's vijands zwaard verslonden.
Wat wijdt ge dit uit haat de schoonheid van Heleen
Uit Sparte, of Paris, die haar kwam te schaken? Geen
865 Van beiden heeft hier schuld. Der Goden ongenade,
Der Goden gramschap komt ten leste, al komt ze spade
En rooit de mogendheid, die zoo verheven stond,
Het trotsche Trojen uit, verdelgt het in den grond.
Zie op: wij zullen al de dampen, die u dekken,
870 De nevels, die 't gezicht beneevlen en betrekken,
Verschuiven van uw oog; nu schroom noch weiger niet
Te volgen onderdaan wat moeder u gebiedt.
Ter stede, daar gij die gevaarten ziet in stukken
Ter aarde worpen, steen en muren ommerukken,
875 En wolken, dik van rook en smook, en stof en puin
Ten hemel wentelen en drijven, weet Neptuin
Met zijn getande vork de muren aan te vatten,
Te schudden, dat ze voort uit hunne grondvest spatten;
Hij rukt de gansche stad van haren wortel af.
880 De felle Juno staat vooraan, tot Trojes straf.
Zij houdt de Sceesche poort bezet en daagt, met roepen
En 't zwaard op zijde, uit wrake al haar gezworen troepen
Ter poorte in, uit de vloot. Zie achter u, daar ziet
Gij Pallas op den burg gezeten, in 't verschiet.
885 Zij glinstert, met een wolk bewimpeld en behangen,
En dekt zich met den schild en 't wreede hoofd vol slangen.
De vader Jupiter geeft zelf den Grieken moed
En zet ze krachten bij, en schendt, gelijk verwoed,

---

846 *mijn goedertieren vrouw moeder:* Godin Venus. Over haar verschijning en die van Rafael, zie mijn *Studie* pag. 243-45. Ook Gijsbr. 1356-58.

De Goden aan op 't spits van Dardans oorlogsknechten.
890 Voort, voort, mijn zoon! hoû op, hoû op en staak dit vechten
'k Verlaat u nimmermeer en zal door al 't gedruisch
U leveren gezond en gaaf in vaders huis."
Zoo sprak zij, en bij nacht uit mijn gezicht verdwenen
In dikke duisternisse en schaduwen, verschenen
895 Vervloekte troniën en groote Goôn, in schijn,
Gelijk zij Troje en 't volk van Troje vijand zijn.
Toen zag ik hoe gansch Troje in d'asch lag voor mijn oogen,
En Ilium, van God Neptunus opgetogen,
Verzinken tot den grond; gelijk men d'akkermans
900 Ziet eenen ouden boom, op 't hoog gebergte, gansch
Vernielen, dien ze slag op slag met bijlen houwen,
En alle om strijd, met kracht en aangebonden touwen,
Omverrerukken, dat hij met zijn krone op 't veld
Vast waggelt, knikt en dreigt en krom voorover helt,
905 Als een, die vallen wil, totdat allengs door kloven,
En van zijn struik gescheurd, hij krakende, van boven,
Ten leste een harden slag in 't nederstorten maakt.
Ik stijg omlaag en red, door al wat moordt en blaakt,
Mij, onder Gods geleî, wiens hulp en nadruk blijken,
910 Daar 't krijgsvolk, daar de brand en vlammen voor mij wijken.
Maar toen men nu aan 't huis en vaders drempel kwam,
En 't overoude hof, gebouwd van zijnen stam,
Woû vader (wat ik hem uit zorge zocht te vergen,
Om eerst vooral zijn lijf op 't hoog gebergt te bergen),
915 Na Trojes ondergang niet leven in dien stand,
Noch, als 's lands balling, oud omsukklen achter land.
„Gijlieden," zegt hij, „nog in 't beste van uw leven,
In uwe volle kracht, moogt u ter vlucht begeven;
Behaagde het den Goôn te rekken mijnen tijd,
920 Zij hadden, mij ter liefde, ook wel dit huis bevrijd.
Wij zagen hier genoeg, te bitter om verzwelgen,
Aan eenen ondergang en hebben het verdelgen
Der rijksstede overleefd. Laat mij berecht, voor dood,
Hier leggen, en vertrekt; ik zal mij zelf ter nood
925 Wel met mijne eigen hand voorthelpen uit elks oogen;
De vijand, die mij vindt en uittrekt, uit meedoogen
Ten minste eens zuchten op het lijk des overleên.
Al mis ik d'eer van 't graf, die haverij is kleen,
Ik leefde al overlang den grooten Goôn hier boven

---

916 *achter land:* (Mnl.) door het land.

917 *Anchises.* Zie Gozewijn *Gijsbr.* vs. 958 en over zijn beoogden zelfmoord mijn Studie 243-45.

930 In weerwil en ten last, van iedereen verschoven,
Al sedert God Jupijn, de vader van de Goôn,
Die d'aarde wetten stelt, mij kwam uit 'shemels troon,
Met zijnen donder slaan en met den bliksem zengen."
Hier stond hij op; hier was hij geenszins af te brengen.
935 Wij, daarentegens, en mijn trouwe gemalin
Kreüze, Ascaan, en voort het gansche huisgezin,
Aan 't bidden altemaal, met tranen op de kaken,
Aan 't smeeken: Vader zou ons samen, in 't genaken
Der vijanden, toch niet, met zich en huis en al,
940 Verreukeloozen, noch het persende ongeval
Stijfzinnig wederstaan; maar vader heeft geene ooren.
Hij slaat het echter af, blijft zitten als te voren,
En bij zijn opzet. Ik grijp wederom uit nood
De wapens, en verlange uit smerte naar den dood;
945 Want hier geene uitkomst was, noch raad, die ons mocht baten.
„O, vader! docht ge, dat uw zoon u kon verlaten?
Of zetten buitenshuis een voetstap zonder u?
Ontviel u zulk een woord, daar billijk elk af gruw?
Indien 't den Goôn belieft, dat van dees' groote stede
950 Niets overschiete, en brengt uw vast besluit dit mede,
En lust het u uw bloed, en u, dus zwak en krank,
Te brokken in 't bederf en Trojes ondergangk;
Gij raakt door dezen weg gemakklijk om uw leven.
De wreede Pyrrhus, door wiens hand de zoon most sneven,
955 Voor 's vaders aangezicht, en die den vader, daar
Ter stede, nederhieuw voor 't godgewijde altaar,
Zal straks, nog warm en nat van Priams bloed, verwoeder
Opdondren hier ter steê. Hebt gij, mijn lieve moeder
Mij hierom dus gered door ijzer, vlam en vier,
960 Opdat ik hier in 't hof den vijand, dat ik hier
Ascaan, mijn vader, en Kreüze zaag verloren
En in elkanders bloed verslagen en versmoren?
Te wapen, mannen! Op, te wapen! het is tijd;
De jongste dag verdaagt ons naar den lesten strijd,
965 Nu wij verwonnen zijn. Men voer me in 's vijands bende!
Gedoogt, dat ik den strijd hervatte in onze ellende;
Wij zullen heden al niet sterven zonder wraak."
Ik gord het zwaard op zij, na zulk een rede, en raak
Ten huize uit, met den schild aan mijnen arm gehangen.
970 Maar mijne gemalin Kreüze schut mijn gangen,
En valt en vat me bij de beenen in de deur.
Zij hangt me om 't lijf, en houdt Ascaan, het kleentje, veur

958 Zie Gijsbrecht tegenover Gozewijn vs. 1029. En 963/7: 1769-1773.

Mijne oogen. „Gaat ge hene, en hebt ge uw dood alreede
Besloten in uw geest, zoo neem ons alszins mede,
975 Ook waar ge trekt; of zoo gij, die uw stuk verstaat,
Nog eenige uitkomst stelt in wapenen en raad,
Beschut dan eerst dit huis. Aan wien (wat raakt u nader?)
Geeft gij dit kleene kind Iülus, uwen vader,
En mij, uw echtgenoot, dus lang hiervoor geacht,
980 Ten beste, hier ter steê?" Dus schreeuwt ze, uit al haar, macht
En vult het heele huis met luid misbaar en treuren,
Waarop men dadelijk iet zeldzaams zag gebeuren,
Dat wonder luidt in 't oor; want tusschen beide ons heen,
En voor het droef gezicht en oog der oudren, scheen
985 Van kleene Iülus' kruine een helder licht te stralen,
Een vlam, die effen 't haar en haarlok, in het dwalen,
Met hare tonge lekt, en zonder zenge weidt
Rondom het hoofd des kinds. Wij, uit onwetendheid,
Verschrikken, sidderen, en pogen ondertusschen
990 Den brand van 't haar te slaan en 't heilig vier te blusschen
Met water; maar Anchys, mijn vader, hief zijn oog
En aangezicht, meteen zijn handen, naar omhoog,
Ten hemel op, en sprak, vol blijdschap om dien zegen:
„Almachtige Jupijn! indien ge u laat bewegen
995 Door smeeken en gebeên, zoo sla uwe oogen neer
Op ons; dat 's al mijn bede; en zoo wij immermeer
Door ons godvruchtigheid verdienden uw genade,
Zoo sterk dit voorspook; schut, o vader! onze schade,
En help ons uit den nood." Zoo ras als d'oude man
1000 Dit uitsprak, klonk met kracht de felle donder, van
De slinke hand, een star verschoot terstond bij duister,
Omhoog en aan de lucht, die, als een torts, haar luister
Met eenen langen staart vast sleepte naar zich heen.
Wij zagen ze, over 't dak van 't huis af, naar beneên
1005 Gedaald, zich in het bosch van Ida gaan versteken,
Een vierspoor trekken, en een pad met licht bestreken,
Dat overal een lucht van rook en zwavel gaf.
Mijn vader overtuigd staat van zijn opzet af.
Hij recht zich overend, begint de Goôn te smeeken,
1010 En 't heilige gestarnte t'aanbidden, als hun teeken:
„Nu langer niet getoefd; nu voort, ik volge u, zoon!
Waar gij mij leidt. Behoedt, o vaderlandsche Goôn!
Mijn huis, behoedt mijn neef; gij geeft ons uit den hoogen

1010 Vgl. Anchises' toestemming om zich nà het goddelijk teeken te doen redden, met Gijsbrechts omslag (vs. 1873) nà Rafaels verschijning.
1013 *mijn neef:* mijn kleinkind.

Dit voorspook; Troje's lot hangt aan uw alvermogen.
1015 Mijn zoon! ik geef het op, en weigre niet dus bloot
Te volge uwe baan, gelijk een vluchtgenoot."
Zoo sprak hij, en men kon den brand en vlam nu hooren
Genaken langs de veste, en luider dan te voren,
En hoe de viervloed bruiste en rolde naar ons toe.
1020 „Mijn lieve vader! laat ik u, dus stram en moê,
Dan nemen op den hals, en op mijn schouders laden:
Die last bezwaart me niet. Wij loopen op die paden
Alle eenerlei gevaar, hetzij 't gelukke of niet,
Wij wachten beide één lot, ééne uitkomst in 't verdriet.
1025 De kleene Iülus ga aan mijne zijde zachter,
En mijne bedgenoot Kreüze hoü van achter
Mijn streek en voetspoor stil van verre in dit geval.
Gij, dienaars! hoort en let wat ik u zeggen zal:
Daar rijst, wanneer men komt ter stede uit, voor de wallen,
1030 Een heuvel en een kerk, van ouderdom vervallen,
En Ceres toegewijd; hier staat een oude boom,
Een lijkcypres, bij ons' voorouders lang uit schroom
Godvruchtiglijk gevierd; hier zullen wij te gader,
Een ieder langs zijn pad, bijeenverzamen. — Vader!
1035 Aanvaard nu heiligdom en haardgoôn in uw arm.
Het waar een gruwelstuk, indien ik, versch en warm,
Uit zulk een schrikkelijk gevecht en moord gekomen,
Dit roerde en aanraakte, eer ik water heb genomen
Uit eenen verschen vliet, en afspoel' bloed en vlek."
1040 Aldus vermaan ik hem, sla over mijnen nek
Een rosse leeuwshuid om de schouders en ter zijen,
En weet mij onder 't pak des grijzen mans te vlijen;
De kleene Iülus vat mij bij de rechte hand,
En volgt zijns vaders tred, doch ongelijk, in 't zand.
1045 Mijn echtgenoote volgt van achter al verlegen.
Wij spoeden te gelijk, langs dichtbeplante wegen,
En ik, die flus geen bui van schichten, nochte slag,
Noch dichten Griekschen troep, die mij gemoette, ontzag,
Ontstel me nu om kleen gerucht, om 't minste zuchten
1050 Des winds, en 't ritslen van elk blad baart vrees en duchten
En achterdocht in mij, die straks in mijnen geest
Voor al 't gezelschap en mijn halspak ben bevreesd.
Nu kwam ik aan de poort, omtrent de vest, gedropen,
En docht, wij waren nu genoeg 't gevaar ontslopen,
1055 Wanneer me dunkt dat ik hier voeten trapplen hoor,
En vader, die terug bij duister zag naar 't spoor,
Begon te roepen: „Zoon, och, rep u; zoon! zij naken."

1028 vgl. Gijsbr. 1883 en 1035 vgl. 1879.

Ik zie de beukelaars vast flikkren, wapens blaken
En blikkren. Och! ik weet nu nauwlijks, noch kan raân
1060 Wat Godheid, mijn geluk ongunstig, mij, belaân
En bevende in dien nood, beroofde van mijn zinnen;
Want zoo ik buitenswegs, om veiligheid te winnen,
Van 't algemeene pad bezijden afsla, weet
Ik niet, of mijn Kreüze en liefste, eilaas! zoo wreed
1065 Mij door den dood ontrukt, toen achterbleef, of dwaalde
Van 't pad af, of vermoeid, opdat zij adem haalde,
Zich ergens nederzette, omdat ik sedert nooit
Haar met mijn oogen kwam t'aanschouwen, noch ook ooit
Eens naar heur omzag, of dit nadocht, eer we samen
1070 Aan Ceres' ouden berg en offerdrempel kwamen.
Wij, eindelijk, aldus vergaderd hier bijeen,
Vermisten niemand dan mijn lief Kreüze alleen,
Tot hartewee van man en zone en vluchtgezinde.
Wat Goôn of menschen liet ik, dolle en gansch verblinde
1075 Van gramschap, ongeschend! wat zag mijn bange ziel,
In 't ondergaan der stad, dat mij zoo bitter viel!
'k Beveel Ascaan, Anchys, mijn vader, en het heilig,
De Trooische haardgoôn, aan mijn spitsbroêrs, schuil ze veilig
In zeker bochtig dal, en schiet het harnas aan,
1080 Om blank gewapend weer nog eens naar steê te gaan.
'k Getroost me, mij nog eens in dezen nood te geven,
Gansch Trojen op en neer te loopen, en mijn leven
Al weder in gevaar te stellen van dien moord.
Ik ga ten eerste naar de veste en donkre poort,
1085 Daar ik, bij duister nacht, ben uitgegaan met schromen
En volg omzichtig 't spoor, waar langs ik was gekomen.
Mijn hart verschrikt, zoo doodsch, zoo ijslijk zag 't dat heen.
Ik ga naar huis, misschien, misschien of zij alleen
Haar toevlucht derwaart nam. De Griek, hier ingevlogen,
1090 Bezette 't gansche huis. De wind joeg, voor mijne oogen,
Den hongerigen gloed naar boven met der vlucht.
De vlam sloeg uit het dak, de vonk stoof in de lucht.
Ik ga naar Priams hof den burg terstond bespieden.
Vervloekte Ulysses hier en Fenix, om het vlieden
1095 Te schutten, stonden vast hun beurt en nachtwacht uit,
Om Juno's vrijburg en de galerij, vol buit
En roof gestapeld, dicht te houden, te bewaren.
Men zag den Trooischen schat hier van alom vergâren,
Al wat men uit den brand der kerken had geroofd,
1100 De tafels van de Goôn, de kunst, die 't goud verdooft,

1094 enz. Vgl. andermaal 't verhaal v. d. Bode 1508 en vgl.

Den kelk, uit louter goud geklonken, die hier praalde,
Geplonderde offerkleên en wat men samenhaalde.
Het vrouwentimmer, en de kinders, op een rij
In 't lange, staan bevreesd en bevende hier bij;
1105 En ik verstout me 'snachts mijn klachten uit te smijten,
Langs wijk en straat luidkeels te kermen en te krijten,
Te roepen, doch vergeefs, en droever nooit dan nu:
„Kreüze, eilaas! Kreüze, och lief! waar vinde ik u?"
Terwijl ik haar aldus, en zonder rust, loop zoeken,
1110 Al razende, huis in, huis uit, in alle hoeken
En wijken van de stad, verscheen Kreüze's geest
En schim mij, grooter dan ze in 't leven was geweest,
In een gestaltenis, mij droever dan, in 't ende
En voor haar afscheid, ik haar met mijne oogen kende.
1115 Ik stond verbaasd van schrik, en al mijn haren staan
Te berge, en mijne keel vergeet geluid te slaan.
Toen sprak ze tegens mij, en streek, in zulk een smarte,
Met dezen zoeten troost de zorgen van mijn harte:
„Wat slaaft ge, o lieve man! uzelven af om niet?
1120 Hier is niet zonder Gods beleid en wil geschied.
Gij moogt Kreüze niet met u uit Troje brengen.
De groote hemelvoogd wil geenszins dit gehengen.
Gij moet nog lang de wilde en woeste zee alom
Beploegen, zwerven in onzeker ballingsdom.
1125 Gij zult belanden in 't Hesperische geweste,
Daar 's Tibers versche stroom den vetten akker mestte,
En langzaam afdrijft, door het land, dat helden teelt.
Daar staat een lot van weelde en 't koninklijke beeld,
Een schoone maagd, en 't rijk, haar bruidsschat u te winnen.
1130 Nu schrei niet om Kreüze, en zet ze eens uit uw zinnen;
Want ik, uit Dardans stam, en Venus aangetrouwd,
Zal niet de gevels zien, van Myrmidons gebouwd,
En trotsche Dolopen, noch Grieksche joffren dienen;
Dewijl ik, hier omhoog in top, bij d'ongezienen
1135 Voortaan verblijf, en blijf voor eeuwig metterwoon,
Onthaald bij Cybele, de moeder van de Goôn.
Nu leef gezond en lang; volhard in gunste en liefde
Van uw en mijnen zoon!" Zoo sprak ze, die mij griefde
In 't scheiden, daar ik weende en zuchtte heel ontsteld.
1140 En zij voor 't oog verdwijnt, aan dunne lucht versmelt.
Wij poogden driewerf haar t'omhelzen, al benepen,
En driewerf naar heur geest en schim vergeefs gegrepen,

1119 Kreüze's verschijning en die van Rafael.
1138 Zoo verschijnt Machtelds geest voor Badeloch. En zoo herhaalt zich ook tot drie malen toe Rafaels verschijning. Zie hierachter, noot bij 1865-72.

Ontglipt ze aan onzen arm, gelijk de wind ontglipt,
Die licht is, en gelijk de vlugge slaap ontslipt.
1145 Den nacht dus doorgebrocht uit zucht tot mijn beminde,
Geraak ik weder bij mijn spitsbroêrs, en bevinde
En sta verwonderd, dat hier zulk een groot getal
Van mannen, vrouwen, jeugd en volk van overal
Opnieuw vergaderd is; een arme hoop, benepen
1150 Van rouwe, en reede om voort in ballingschap te schepen.
Zij waren van alom verzameld, welgemoed,
Getroost om, neffens mij, te wagen goed en bloed;
Mij over zee en zand te volgen, te bezuren
Zoo lief als leed, in 't land, waar ik hen heen zou sturen.
1155 Nu rees de morgenstar, die voert den dageraad
Op Ida's toppen aan. De Grieksche schildwacht staat
En houdt de poort bezet. Hier was geen hulp te hopen;
Dies nam ik voort de wijk, zag om, en zocht een open,
En met mijn vader op den hals, nooit dragens moê,
1160 Begaf me naar den berg, en recht naar Ida toe.

1148-50 Gijsbr. 1391-92.

OPDRACHT

DEN HEERE

HUIGH DE GROOT,

GEZANT DER KONINGINNE EN KRONE VAN ZWEDEN,
BIJ DEN ALLERCHRISTELIJKSTEN KONING,
LODEWIJCK VAN BOURBON, KONING VAN FRANCKRIJCK
EN NAVARRE.

Mijn Heer,

Het rijzen van onzen nieuwen Schouwburg, gevorderd door de Heeren Weesvaders, en inzonderheid door den ijver des Raadsheeren Nikolaes van Kampen, niet onbedreven in bouwkunst en liefhebber van alle fraaie geesten en wetenschappen, dede onzen lust rijzen, om dit aanzienelijk gebouw in te wijen met eenig werk, dat deze stad en burgerije mocht behagen; waarom wij voor onze stoffe uitkozen de jammerlijke ver-

---

HUGO DE GROOT was, evenals Oldenbarneveld, het voorwerp van Vondels bizonderste vereering. Hij bewonderde hem als mensch, beklaagde hem als onschuldig verwezen balling, was diep onder den indruk van zijn dichtersmeesterschap. Zoo vertaalde hij zijn *Sofompaneas* en zou later voor zijn eigen *Adam in Ballingschap* diens Latijnsche behandeling van hetzelfde gegeven sterk in het oog houden. — Hem de *Gijsbreght* te mogen opdragen was hem een genieting. En de Groot waardeerde èn het werk en de opdracht. —

rijzen: verrijzen; *gevorderd:* bevorderd; *de heeren Weesvaders:* het Weeshuis genoot $^2/_3$ der opbrengst van den Schouwburg en de Regenten van het Weeshuis, hier als Weesvaders aangeduid, hadden er het beheer over. Tot op het oogenblik waarop deze schouwburg, de eerste, geopend werd, werden de vertooningen — van Rederijkerskamers — gegeven in de *Academie*, de stichting van dr. Samuel Coster, die aldus tegelijk oorsprong van Amsterdams Universiteit en van haar Schouwburg werd.

woesting van Aemstelredam en ballingschap van Gijsbrecht van Aemstel, toenmaals Heer derzelve stede:

Genus a quo principe nostrum:
De rechte stam van Amsterdam.
(Æneis, III, v. 168.)

Het is kennelijk, dat d'aloude dichters poogden de gedichten den volke smakelijk te maken, met zaken te ververschen, die hunne Vorsten en Voorouderen betroffen. Homeer verhief de daden en rampen der Grieken, zijne landslieden, en trompette wat gedurende en na het beleg van Troje gebeurde. Maro geleide Æneas, na Priaams ondergang, van Xanthus aan den Tiber, en huwde het Latijnsche aan het Trojaansche geslacht, waaruit de Romers zich roemen gesproten te zijn. Silius voert den Punischen, Lukaan den burgerlijken oorlog. De poëten onzer eeuwe volgen der alouden voetstappen. Tasso doet der Christenen ooren naar hem luisteren, terwijl hij Bouillons christelijke dapperheid voor Jerusalem zingt. Ronsard kittelt de Franken met zijnen Francus, Hektors oir, den stam der Fransche Koningen; en Hooft, de Drost van Muiden, streelt d'Amsterlanders en zijn geboortestad, in Velzens treurspel, met de voorspelling van de Vecht en de Batouwers met zijnen *Baeto*, der Katten Vorst, waarvan de Baet-houwers, nu Hollanders genoemd, hunnen oorsprong rekenen; en onder de Grieksche tooneeldichters hangen Sofokles, Euripides, en Æschylus doorgaans om Ilium,

---

Genus a quo principe Nostrum: uit wien ons geslacht zijn oorsprong nam *met zaken te ververschen:* op te halen — *Maro:* Publius Vergilius Maro, de beroemde latijnsche dichter 70—17 v. Chr. — *huwde het Latijnsche ras*, d. w. z. in zijn dichtwerk, de *Aeneas*, verhaal der omzwervingen van Aeneas na den val van Troje, laat hij Aeneas huwen met een Romeinsche — *Silius voert den oorlog:* behandelt dien in zijn gedicht; *Silius en Lucanus*, twee Latijnsche dichters — *Tasso*, Tarquato Tasso, beroemd Italiaansch dichter (1544—'95) — *Ronsard*, Fransche dichter uit de 16e eeuw (1525—'85) — *Velzens treurspel:* 't treurspel van Gheraerdt van Velzen, uit het jaar 1605, waarop Vondel zich, als gezegd, inspireerde — *Baet-houwers:* Een historische woordverklaring van Vondel voor Bataven: baathebbers. Men weet dat men nu *Betuwe*, beste aue, grond, voor den oorsprong der Bataven naam aanneemt. Bewoners der Betuwe, Batouwe — de *Tooneeldichters hangen doorgaans om Ilium:* ontleenen hun stof aan Troje.— *Sofokles, Euripides en Aeschylus:* De gewone volgorde,

en wat daar aan vast is, gelijk wolken om het gebergte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe, t'Argos, en elders, en smelten tot tranen van droefheid, of raken aan 't hollen van dolligheid en ijdele inbeeldingen: (Æn. IV, 469—73.)

Gelijk het Pentheus docht, wanneer zijn brein aan 't glijen
Geraakte, dat hij zag ontelbre Razerijen:
Twee Thebens in de lucht, twee zonnen, klaar van straal,
Of Agamemnons zoon, Orestes, t'elkemaal
Op 't hoog tooneel gejaagd, terwijl, met schrik bevangen,
Hij vlood voor 's moeders geest, voorzien met zwarte slangen
En tortsen, daar de Wraak den drempel dicht bezet.

Het en is ook de reden niet ongelijk, dat onze eigen zaken ons meer ter harte gaan, dan die van vreemden en uitheemschen. Beneffens dit inzicht prikkelde ons hiertoe de genegenheid, om eens (waar het mogelijk) den schoonen brand van Troje t' Amsterdam, in het gezicht zijner ingezetenen, te stichten, naar het voorbeeld des goddelijken Mantuaans, die een vier ontstak, dat geuriger en heerlijker blaakt dan de hemelsche vlam, die den fenix verteert; gelijk hij d' eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons lust (zijn wij des waardig) laag bij der aarde te

---

waarin deze drie groote treurspeldichters van Griekenland genoemd worden is meest de chronologische: Aeschylus (525 v. Chr.); Sophocles (496—406); Euripides (480—406). Maar Vondel was toen nog niet tot de waardeering van den oerkrachtigen en eenvoudig-grootschen Aeschylus gekomen en plaatste, gelijk nu weinigen meer zouden doen, Europides boven hem — *Of raken aan het hollen van dolligheid en ijdele inbeeldingen:* Dezen zin is een goed voorbeeld van de moeilijkheid van het begrijpen en waardeeren van Vondel, als men niet rekening houdt met zijn geheel ander gebruik der woorden dan wij. Woorden die op ons een *zeer sterken* en ook ònpoëtischen indruk maken, voelt hij zoo heel anders „Aan het hollen raken van dolligheid" staat voor òns: *voortgejaagd worden door waanzin"*; „ijdele inbeeldingen" voor: *niet-te-grijpen visioenen.* Het zijn trouwens weer niet de dichters die dit doen, maar, als uit het volgend citaat blijkt, hun personen. Het opgejaagd worden door schrikverschijningen van de wrekende Razernijen is een vaak voorkomend motief van het Grieksche treurspel — *Het en is ook de reden niet ongelijk,* het is niet onredelijk, maar natuurlijk — *de genegenheid:* de neiging, lust — *den schoonen brand* enz. gelijk Publius Vergilius Maro, de Romeinsche dichter, door Vondel niet minder hoogvereerd dan door Dante, den brand van Troje beschreven had (zie hiervóor).

zweven, en uit wiens assche, eens om de honderd jaren, een fenix te voorschijn komt, dien ik nu met den vinger niet en hoef te wijzen, nadien de glans van zijn pennen alle de wereld in d' oogen schittert.

Wij bouwden dit treurspel op de gedachtenis, ons bij de schrijvers en den faam daarvan nagelaten, en stoffeerden en bekleedden de zaak naar de wetten, regelen en (gouden) vrijheid der (edele) poëzije; ook naar de tooneelwetten, waartegens wij wetende niet misdeden, 't en waar misschien in talrijkheid van personagieën, dat wij kwalijk konden vermijden, zonder het werk zijnen eisch te weigeren.

Of eenige Amsterdammers mochten walgen van den zwaren val hunner muren en 't verstrooien der voorouderen te hooren; zoo wordt die bittere nasmaak verzoet, door Rafaëls voorspelling van de heerlijke verrijzenisse der verdelgde vesten en verstrooielingen; dat wij nu op 't allergelukkigste beleven, onder de wijze regeering der tegenwoordige Burgemeesteren, die het gemeen beste boven hun eigen behartigen, en geenen oorlog prijzen, dan die om vrede gevoerd wordt.

Ik vermat mij verwaandelijk, dit Uwe Exc. op te dragen, en dat te vrijpostiger, overmits Uwe Exc. van den treurigen tooneelstijl, die, de hoogdravendste, onder allerlei slag van schrijven de kroon spant, niet afkeerig schijnt; gelijk blijkt bij den gekruisten Christus, eertijds in vrijheid, sedert bij de Thebaan-

---

De Fenix : Huigh de Groot zelf — *zijn pennen:* Woordspeling met *pen*, vleugel des vogels en *pen*, veder, van den dichter de Groot. — *Wetten, regelen en vrijheid der poezye, ook naar de Tooneelwetten enz.*: Het „geef me een regel schrifts van u en ik zal u hangen", is wel voor niemand zoo waar gebleken als voor Vondel met dezen regel uit zijn opdracht. Want de latere bedillers van zijn stuk hebben niet opgehouden hem die wetten onder den neus te duwen. Heel karakteristiek voor Vondel dit zich *willen* onderwerpen aan de wetten, en er toch, naar zijn inspiratie, zich niet er om bekommeren. — *mochten walgen:* Weer een voorbeeld van woordgebruik, waarvan de indruk op ons anders is dan blijkbaar bij den dichter: „of 't hun kwalijk zou maken" — *En geenen oorlog prijzen dan die om vrede gevoerd wordt.* Vondel, ondanks zijn veelvuldig bezingen van oorlogsfeiten, was een vredesman — *Treurige tooneelstijl*, d. w. z. stijl van het treurspel — *Gelijk blijkt:* de Groot schreef drie latijnsche treurspelen; „de degelijke Jozef" of *Sofompaneas* had V. in 1635 in hollandsche verzen overgebracht.

sche dochter, in gevangenis, en onlangs bij den degelijken Jozef, in ballingschap geteeld, en van ons, zoo wij best konden, op het Nederduitsche tooneel gebracht, tot stichtelijk vermaak dezer loflijke burgerije, en van alle eerlijke lieden. Wij vertrouwen, dat dit Uwe Exc. te min zal mishagen, aangezien hier, onder de oudste en treffelijkste edelen en bondgenooten niet oneerlijk in 't harnas sneuvelt de Ridder Heemskerk, een adellijke en manhaftige rank uit dat bloed, waarvan Uwe Exc. zijn brave afkomst telt.

Ik offer Uwe Exc. in zijne ballingschap mijnen Gijsbrecht van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uit meêdoogen, die eer meêdoogen dan gramschap waardig is, en leef lang ter eere van uw Vaderland!

t' Amsterdam CIC IC CXXXVII den XVIen van Wijnmaand.

Uwe Exc. ootmoedige dienaar,
JOOST VAN DEN VONDEL.

---

waarvan uwe Exc. zijn brave afkomst telt: H. de Groots grootmoeder was een Heemskerk geweest.

die eer meedoogen dan gramschap: immers de Graafsgezinden hadden Gijsbrecht als een verrader en moordenaar van zijn wettigen graaf voorgesteld; wat hij volgens V. niet was.

VOORSPEL VAN GIJSBRECHT VAN AEMSTEL

AAN SCHOUT, BURGEMEESTERS,
SCHEPENS, EN RAAD VAN AMSTERDAM.

De trotsche Schouwburg heft zijn spitsen kap
Nu op, en gaat de starren naderen,
En wellekoomt, met dartel handgeklap,
Al 't Raadhuis en ons wijze Vaderen.
5 Het heilig Raadhuis wijdt den Schouwburg in,
En wacht met zijn aandachtige ooren,
Zoo vierig, als Karthagoos Koningin,
Belust het droef verhaal te hooren,
Hoe Ilium van Argos werd verplet,
10 En door de torts in d' assche raakte;
Dat, zoeter dan al 't Afrikaansch banket
De tong, haar lekkre zinnen smaakte.
Het nieuw Tooneel drie eeuwen springt terug,
Om Aemstels vesten te verstoren,
15 En bouwt de wreedheid eene breede brug.
't Aeloude Troje wordt herboren
En gaat te gronde in 't gloeiende Amsterdam.

1—2 *De trotsche Schouwburg gaat de starren naderen.* Een pompeuse en feestelijke vergrooting van den bescheiden 1sten Amsterdamschen Schouwburg. — vs 5 *Het heilig Raadhuis:* 't hoogverhevene. Eigenaardig dat dit gebeurde op *Zondag* (3 Jan. 1638). Men weet dat Burgemeesters en Schepenen in deze vertooningen van *Gijsbrecht* gemoeid zijn geworden door het hevig verzet der Calvinistische predikanten om al die Roomschigheid op het tooneel, en dat de Stedelijke Overheid toen met merkwaardig historisch inzicht dien aanval afwees, op grond dat in een stuk, in de Middeleeuwen spelend, kwalijk anders dan *Roomsche* ceremoniën vertoond konden worden.

7 *Als karthagoos koningin:* Dido, luisterend naar Aeneas.

12 *haar lekkre zinnen:* gretige, beluste zinnen. —

Onze Amstel zal een Xanthus strekken,
Geverfd van bloed; de Kermerlandsche vlam,
20 Als 't Grieksche vier, de daken lekken.
't Bestormd stadhuis dat zweemt naar Priams hof.
Hoe kort kan 's werelds pracht verandren!
Hoe stuift ze weg voor wind in rook en stof!
Kristijnen strekken hier Kassandren,
25 Bij 't hair gesleurd. De Bisschop Gozewijn
Besprenkelt, als Priaam, d' autaren,
Daar Pyrrhus woedt en moordt, in Haamsteês schijn,
En geen Klaris noch grijze haren
Verschoont. De helsche en goddelooze Vries
30 Geen snoode Ulysses wijkt in boosheid.
Nooit leê Heleen door 't schaken dit verlies,
Dat, door des schenners trouweloosheid,
Vrouw Machteld deê. De schalke Vossemeer
Bootst Sinons aard na in 't stoffeeren.
35 Het zwanger paard van Troje baart 'er weêr
De krijgsliên, die de kans doen keeren.
Heer Gijsbrecht draagt zich als Anchises' zoon,
En wordt door tegenspoed niet slapper;
Zijn deugden staan in top voor elk ten toon,
40 Niet min godvruchtelijk als dapper.
Proost Willem stort in 't priesterlijk gewaad,
Als Panthus, Phebus' priester, neder;
Vrouw Badeloch, die op Kreüze slaat,

---

18 *Onze Amstel* = De Xanthus, bij Troje.

21 *dat zweemt:* heeft overeenkomst, in de plaats in 't verhaal. —

24 *Kristijnen strekken Kassandren.* vgl. vs 1146 — „O burgers bergt Kristijn, heer Gijsbrechts Zuster". Zij wordt, voor het altaar gesleurd, als Kassandra, dochter van koning Priaam. (Aeneas 575 h/v.)

26—27 Pyrrhus woedt in 't Trojaansch verhaal, als Haemstee in dit treurspel, die Gozewijn doodt als Pyrrhus Priaam. (Aeneas 751—795, h/v.)

34 *in 't stoffeeren:* 't vullen; verzinnen van een verhaal. —

35 Leg den nadruk op *weer.* D. w. z.: hier herhaalt zich de geschiedenis van 't Trojaansche paard. Vondel laat het turfschip in zijn stuk een „zeepaard" noemen, om vooral de gelijkenis niet te missen met het paard van Troje.

43 *die op Kreuze slaat:* die in dit Amsterdamsch verhaal de plaats inneemt van Kreuze in het Trojaansche.

Verbeeldt ons, hoe getrouw en teeder
45 Oprechte liefde in rampen is belaân
Met haar beminde wedergade.
In Veenerick herleeft de kleine Askaan,
Waarmeê de held op Gods genade
Zich scheep begeeft, en op een beter wacht:
50 Dat wij ter goeder uur beleven,
Nu Amsterdam en 't Aemstelers geslacht
Zijn kroon ten Hemel heeft geheven.
Zoo eens de vreê ons scheeprijk Y bestraal',
En 't oorloogs onweêr rust van ruischen,
55 Kiest gansch Euroop dees stad tot Amiraal;
En 'k zie eerlang ons zilvren kruisen
Bezaaid met goud van starren, eerst ontdekt,
En 't wapen, tot een hemelsch teeken,
Omhoog, van mist noch aardschen damp bevlekt,
60 Den zeeheld hart en moed inspreken,
Daar hij, beducht door 't gieren van de naald,
Door d'ijszee drijft en dwaalt.

---

45 *belaan zijn met:* Evenzeer beladen zijn als. —
49 *op een beter wacht:* versta: wacht op een beteren tijd. —
55 *tot amiraal kiezen:* in vredeswedstrijd, als bij 't z.g.n. „admiraal-zeilen".
56—63 Versta: ik zie eerlang ons Amsterdamsche wapen, met pas ontdekte sterren, als een nieuw hemelteeken, den zeeheld tot baken strekken bij zijn drijftochten in de IJszee. „Amsterdams glorie fonkelt aan den hemel".

KORT BEGRIJP.

Gijsbrecht van Aemstel, Heer van Aemstelredam en Aemsterland, met meer treffelijke Heeren en Edelen, om het vangen van Graaf Floris, die den ouden adel verdrukte en Vrouw Machteld van Velzen, zijn zusters dochter, schendig verkrachte, lang in ballingschap omgezworven hebbende, kwam, na den dood van 's Graven erfgenaam, weder t' Aemstelredam; maar de Graafsgezinden (waaronder Kennemers en Waterlanders de verbitterdsten waren) belegerden hem in zijn stad een rond jaar lang, en, om die te vermeesteren, verzierden ten leste eenen aanslag, en gelieten zich of ze aftrokken. Die van de stad vervolgden hen een stuk weegs, en brochten Vosmeer, den doortrapten spie, uitgemaakt om d'Aemstelredammers te bedriegen, gevangen. Dezen, van Gijsbrecht ondervraagd, werd het leven geschonken, en belast het rijsschip, genoemd het Zeepaard (waarin het puik van ridderen en knapen, en de bloem der krijgslieden met den reus verborgen lagen), te helpen inhalen. Ter middernacht, zijnde Kerstnacht, eer de maan op, en terwijl de burgerij zonder achterdenken ter kerke in haren ijver opgetrokken was, overweldigde de verborgen lage de Haerelemmer poort, en Vosmeer stichtte brand in 't rijsschip en door al de stad; waarop Diedrick van

---

Kort Begrijp: Kort overzicht van het stuk.

Ik zal zoowel hier als in het vervolg me onthouden van de bij de meeste verklaarders gebruikelijke methode om den lezer te doen weten waar Vondel „onhistorisch" werd. Zijn stuk is geen geschiedenis*les*, maar een geschied*verbeelding*, die voor den lezer alleen bedorven wordt door aanwijzing van tgeen historisch onjuist is. 't Komt er niets op aan, of Vondel zelfs afweek van 't geen de geschiedkunde van zijn dagen als waar aannam. En nog minder of hij verschilt van onze wetenschap van heden.

verzierden een aanslag: verzonnen een aanslag.

gelieten zich: hielden zich, gedroegen zich.

uitgemaakt: uitgezonden.

achterdenken: achterdocht.

de verborgen lage: de verborgen (hinder)laag.

Haarlem met zijn krijgsvolk, dat zich heimelijk in 't Kathuizers klooster onthield, en voorts Willem van Egmond met het gansche leger, 'twelk spade in den avond wederkeerde, binnenrukten. Heer Peter, Deken van de groote kerk, bracht d' eerste tijding op het huis, zoo Mevrouw van Aemstel over haren droom en gezicht vast bekommerd was; dies de Heer van Aemstel, gevolgd van de reedste bloedverwanten en bondgenooten, naar den Dam vloog, en daar en elders orden zocht te stellen en kerk en markt te beschermen; doch ál vergeefs: waarvan Badeloch bescheid kreeg door zijnen broeder Arend. Het raadhuis middelerwijl bestormd en vermeesterd zijnde, raakte Gijsbrecht van daar in het Klarisse-klooster, begeerig om Bisschop Gozewijn van Aemstel, zijnen oom, en d'Abdis Klaris van Velzen, zijn nicht, te bergen; hetwelk zij weigerden. De vijanden, op d' abdij aanvallende, dwongen den Heer over den binnen-Aemstel te vluchten. Hij, aldaar de nieuwe zijde verloren, en d' oude mede in brand ziende, en hoorende de ruiterij de Doelebrug overtrekken, week na den burg met eenen hoop vluchtelingen, en verhaalde zijn gemalin het overige van zijn wedervaren; gelijk ook de Bode kort daarop hem verslag dede, hoe het met d' abdije en al de stad voort afgeloopen was. Terstond dede men van 't slot eenen uitval en werd binnengedreven, met verlies van Arend van Aemstel, dien de broeder doodlijk gewond boven brocht, daar hij dadelijk den geest gaf. Straks kwam de Heer van Voorn het Huis opeischen, hetwelk Gijsbrecht hem rustig afsloeg. Maar terwijl hij ijverde om gemalin en kinders met alle gevluchten scheep te doen gaan, en voorhad zelf het huis te verdedigen, verscheen 'er Rafaël, een der zeven Engelen, die hem vermaande zich met allen den zijnen te water en naar Pruisen te begeven, en daar een stad, die nog Holland heet, te stichten, en vertroostte den godvruchtigen held, met de voorspelling der toekomende grootheid van Aemstelredam, en 't geluk zijner nakomelingen. En daarop verliet Gijsbrecht het slot.

---

zoo: terwijl.
reedste: meer strijdvaardige.
te bergen: in veiligheid te brengen.
verscheen er Rafael: — Over de verschijning van d'Engel Gods tot besluit van het stuk, als *deus ex machina* zie mijn uitvoerige Gijsbrecht-studie.

Het tooneel is voor en in de stad, en op het huis. Gijsbrecht van Aemstel doet de voorrede. De Reyen bestaan uit Amsterdamsche maagden, Edelingen, Klarissen, en Burchtzaten. Het treurspel begint namiddag ten drie uren, en eindigt in den morgenstond.

Gijsbrecht doet de voorrede: In de stukken van Seneca was zulk een voorredenaar gebruikelijk. Dat Vondel er zijn hoofdpersoon voor benut komt de levendigheid ten goede.

Het treurspel begint namiddag ten drie uren en eindigt in den morgenstond: vermeld met het oog op de „wet" der eenheid van tijd: een treurspelhandeling moest binnen 24 uur afloopen. De tijd is bovendien mooi in overeenstemming met den aard der handeling. Het eerste, het blijde, bedrijf, speelt dus nog in het licht; de verdere in winteravondduister; bij het eind schemert de nieuwe dageraad. —

SPREKENDE PERSONAGIEN:

GIJSBRECHT VAN AEMSTEL.
WILLEBORD, Vader van 't Kathuizer-klooster.
AREND VAN AEMSTEL, Gijsbrechts broeder.
VOSMEER, de spie.
REI VAN AMSTERDAMSCHE MAAGDEN.
WILLEM VAN EGMOND, Veldheer.
DIEDRICK VAN HAARLEM, Maarschalk.
HOPLIEDEN.
POORTIER VAN 'T KLOOSTER.
REI VAN EDELINGEN.
BADELOCH, Vrouw van Aemstel.
HEER PETER, Deken.
BONDGENOOTEN.
REI VAN KLARISSEN.
GOZEWIJN VAN AEMSTEL, Bisschop van Utrecht.
KLARIS VAN VELZEN, Moeder van 't Klarissenklooster.
REI VAN BURCHTZATEN.
BODE.
VLUCHTELINGEN.
DE HEER VAN VOORN, met den Trompetter.
ADELGUND, Gijsbrechts dochter.
VEENERICK, Gijsbrechts zoontje.
RAFAEL, een der zeven Engelen.

STOMME PERSONAGIEN:

KATHUIZER.
EGMONTS Soldaten.
GIJSBRECHT VAN AEMSTELS Dienaars (en krijgsknechten).
WITTE VAN HAEMSTEE, Graaf Floris' onechte zoon.

STOMME PERSONAGIEN: WITTE VAN HAEMSTEE: Dat deze onder de stomme personagien genoemd wordt, lijkt mij bewijs voor de stelling, dat het z.g.n. binnendringen in het Klaerissenklooster te *vertoonen* reeds bij de eerste voorstelling door Vondel bedoeld was, daar Haemstee anders alleen in het verhaal van den Bode vermeld werd. Stomme vertooningen waren in 1637 zeer in den smaak — haast zou men, met een beroep op tgeen dr. Worp meedeelt over Karel van Mander's vertooningen in zijn *Noah* kunnen zeggen: — *gebleven*. J. A. Worp, Gesch. v. h. drama en tooneel in Nederland, 1e deel 178.

HET EERSTE BEDRIJF

(*Het tooneel is voor de stad, buiten de Haarlemmer poort.*)

GIJSBRECHT (en KRIJGSKNECHTEN.)

GIJSBRECHT *doet de voorrede:*

Het hemelsche gerecht heeft zich, ten langen leste,
Erbarremd over mij en mijn benauwde veste
En arme burgerij, en, op mijn volks gebed
En dagelijksch geschrei, de bange stad ontzet.
De vijand, zonder dat wij uitkomst durfden hopen,
Is, zonder slag of stoot, van zelf het veld verloopen.
Mijn broeder jaagt hem na. Zij nemen vast de wijk,
En vluchten haastig langs den Haerelemmer dijk.
Zoo stuift de zee voor wind met haar gedreven golven;
Zoo zag men menigmaal een kudde wreede wolven
En felle tigers vliên, voor 't ijselijk geschreeuw
Van aller dieren vorst, den hongerigen leeuw,
Om niet al levendig en versch te zijn verslonden
Van hem, die op zijn jacht geen aas en had gevonden.

Hoe snel, hoe onverziens is deze kans gedraaid!
Alhier, daar 't leger lag, is 't veld alszins bezaaid
Met wapens en geweer, verbaasd van 't lijf gereten
Van ingebeelden schrik, en uit der hand gesmeten

---

1 *Het hemelsche Gerecht:* Door dezen aanvang doet Gijsbrecht onmiddellijk uitkomen dat al het gebeurende Godsbestiering is, en wordt hiermee aanstonds de eindelijke verschijning van den Engel Rafael voorbereid. We zouden nu zeggen: Vondel laat dadelijk het *religieuse* motief hooren.

14—15 en 22—23. Ik laat hier tusschen deze regels en verder telkens een regel wit, om den overgang in Gijsbrechts uitingen van stemmings-uiting tot beschrijving en herinnering duidelijk te laten voelen.

17 *geweer:* in 't algemeen: middel tot verweer, dus ook harnas, speer.

Om zonder hindernis te vlieden langs den weg.
20 Ja, op 't verjaren zelf van 't jarige beleg,
Wordt d' afgestreden muur van 't lang beleg ontslagen.
Hoe zal het gansche land van ons verlossing wagen!

De Kermerlander had, met Waterlander, dier
Gezworen duizendwerf, dat hij, met zwaard en vier,
25 Vernielen zoû eerlang de menschen en de daken,
En tot een kerrekhof en asch en puinhoop maken
Mijn oud, mijn wettig erf, en delven al mijn eer
In éenen poel, tot wraak van Floris, hunnen heer,
Om wiens vervloekten dood ik lijde zoo onschuldig,
30 Als iemand lijden mag; doch draag mijn kruis geduldig....
Of zoo ik schuldig ben, en heeft het mij gemist,
't Is uit onnoozelheid, en zonder arg of list.
Neef Velzen, lang getergd, van eigen wraak geprikkeld,
En Woerden hebben mij hier listig ingewikkeld,
35 En 't schoonste voorgesteld, en eerst de zaak verbloemd
Met wonderbaren glimp; maar 'k heb hun wit verdoemd,
Zoodra als ik verstond, hoe grof zij zich vergrepen,
Met den gevangen Graaf op Engeland te schepen.
En sloeg dien voorslag af, ten beste van 't gemeen,
40 En ried de Ridderschap en al de groote stêen
Te roepen, om den Vorst zijn' moedwil te besnoeien,
En geen uitheemsche macht noch Koningen te moeien
Noch overzeesch geweld te halen in het land;
Veel min het Hoofd des lands te helpen aan een' kant.
45 Waaruit een springvloed is van zwarigheên gesproten,
Die over steden ging en vastgebouwde sloten

---

23 *dier:* vergelijk: een duren eed zweren. —
31 *heeft het mij gemist:* heb ik mij misdragen.
32 *uit onnoozelheid:* in alle onschuld.
34—35 *Neef Velzen en Woerden*, zijn, ook bij Hooft, de voornaamste aanvoerders van het verzet tegen graaf Floris. De eerste zou op dezen de schennis zijner vrouwe Machteld te wreken hebben gehad.
37—40. Aldus nl. Gijsbrecht's houding in Hoofts treurspel van *Gheraerdt van Velzen*, waarvan Vondel terecht uitging, als bij velen zijner hoorders bekend. Zie ook mijn Inleiding en Studie.

En dorpen, zonder end, en menschen zonder tal,
Van allerhanden staat, dien 't eeuwig smarten zal.

Nog hield de wraak geen' stand, en gaf zich nooit tevreden;
50 Al had zij uitgeroeid, ten negensten gelede,
Wat Velzens stam bestond, of van zijn maagschap scheen.
De nieuwe ridderschap en steden in 't gemeen
Verbonden zich wel streng, met diergezworen eeden
Handtastinge en geschrift, dat zij bezeeglen deden,
55 Van nu in eeuwigheid, met onverzoenbren haat,
Aan Woerden, Velzens bloed, en Aemstel, dezen smaad
Te wreken, en van zoen te reppen noch te roeren.
Ons maagschap zit verdrukt, durf schild noch wapen voeren,
En geeft gewillig schot en lot, om zoo gerust
60 Te leven, en de glans des adels blijft gebluscht.
Hier holp geen tusschenspraak van Koningen en Heeren;
Men woû mijn trouwe stad nog 't onderst boven keeren,
Met burgerij, met al, wat mij is hoû en trouw.
De hoop was, dat de tijd allengskens slijten zou
65 De bitterheid des volks, en d'oude wrok versterven;
Waarom ik mij getroostte in ballingschap te zwerven
Veel jaren achter-een. Of immers toen de zoon
Van Floris werd gehaald in aller zielen troon,
Verhoopte ik, zonder last van deze burgerije,
70 Te keeren in 't bezit en d' erref-heerschappije
Van Vecht en Aemstelstroom; dan, laas! 't is al om niet.
En was 't om mij alleen, het waar' een klein verdriet:
Ik liet mij-zelf, van lid tot lid, in stukken zagen,
En nam op mij alleen de gruwelijkste plagen,
75 Die ooit tyran bedacht, was dan de schuld geboet,
En sprak men daarmeê vrij mijn al t' onnoozel bloed,
Mijn lieve gemalin en willige onderzaten!
Ik wou, om hunnent wil alleen, mijn leven laten,

---

49 *Nog hield de wraak*, nl. die van Floris' aanhangers tegen zijn moordenaars.
54 *Handtastinge:* op handslag.
76 *mijn al t'onnoozel bloed:* mijn zoo gansch onschuldige kinderen.

Of springen in één' poel, en stoppen deze wel,
80 En dempen met één' sprong de nimmerzatte hel.
Dat weet Hij, die het al bezichtigt uit den Hoogen,
En wat in duister schuilt met zijn alzienden oogen
Ontdekt tot op den grond, en alle herten kent.
Waarom hij ook mijn recht gehandhaafd heeft in 't end,
85 En met den zegekrans mij heerlijk begenadigd,
En tegens al de macht der vijanden verdadigd,
Die licht slaan in den wind van ouds genoten deugd,
Waaraan wij volk en vorst verplichtten van ons jeugd,
Zoo ijvrig, zonder ooit van trouwe te veranderen:

90 Mijn vader heeft gestrekt een hoofd van Waterlanderen
En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
(Hoewel door nood geparst) vervolgd den adeldom,
En aller vijandschap op zijnen hals geladen.
De koning Willem zoû getuigen van zijn daden,
95 Indien hij eenmaal mocht verrijzen uit het graf.
Ik heb Graaf Floris trouw gehandhaafd bij zijn staf,
Zoo lang hij zat vervoogd, en niet een woord kon spreken:
'k Heb hem zijn vaders dood rechtvaardig helpen wreken,
Het koninklijk gebeente ontdekt, den Vries getemd,
100 En, als geheime raad, in al zijn heil gestemd:
Met Breeroo, voor de vuist, het Vlaamsche heir geslagen,
En in Kazant met kracht den standerd weggedragen.
Toen Guido nijdig was, dat Floris, al t' uitheemsch
Gezind, zijn' erfgenaam wou huwen aan den Teems,
105 En Vlaandren Walchren zocht te trappen met zijn rotten.
Ook voer ik over zee, om hem de kroon der Schotten
Te zetten op het hoofd, hoewel het anders viel.
Ik stond den Graaf en 't volk ten dienst met lijf en ziel:
En nog verzamelt men in 't harnas zoo veel troepen,
110 Die over Amsterdam en Aemstel wrake roepen,

---

90 Hier begint een historische verdediging, die natuurlijk alweer niet te streng historisch is op te vatten.
97 *zoo lang hij zat vervoogd:* zoo lang hij minderjarig was.
103 *Guido:* Graaf Guy van Vlaanderen.

En brullen nacht en dag, en zien niet, hoe de vlam
Van dezen fellen brand haar eersten oorsprong nam
Uit Floris' geile borst, en 't schandelijk omhelzen
Het schennen van mijn Nicht, die schoone bloem van Velzen!
115 't Verongelijken van den adel in zijn recht,
Bezworen met zijn' mond! — Verblinde menschen! zegt,
Indien geen wrok en wraak uw oogen nu verblinden,
Zoudt gij niet stofs genoeg tot Aemstels onschuld vinden?

Hoe zocht men hem van ouds te maken tot een' slaaf!
120 Wat leed hij niet al leeds van Bisschop en van Graaf!
Men wou zijn loflijk bloed in 't Bisdom niet gedoogen.
d'Aartsbisschop aan den Rhijn kon met zijn nijdige oogen
Niet aanzien ons geluk, gaf Gozewijn den schop,
En zette zijnen neef den hoogen mijter op.
125 Wij streden om den staf, tot dat ze mij en Woerden,
Aan weêrzij van zijn paard, tot een triomfe voerden
In Utrecht, met veel smaad van ieder aangehoord.
Men heeft mij 't Vreelandsch slot ontweldigd, hem (Montfoort.
'k Beken, het slot was mij met voorwaarde opgedragen,
130 Maar nergens om gebouwd, dan om mijn land te plagen.
'k Heb 's-Graven vangenis wel zeven jaren lang
Bezuurd, en Zwanenburg nog afgestaan door dwang,
Mijn erf in leen verkeerd, en manschap moeten zweren:
Daar ik eerst God-alleen, en anders geene Heeren
135 En kende in mijn gebied, noch rekeninge gaf.
Nog dringt men evenwel op mij zoo stijf en straf.
Doch Haarlem draagt met recht de grootste schuld van allen
Dat om zijn voordeel wrokt, en wenscht mijn sterke wallen
Te slechten tot den grond, in schijn van 's Graven zaak,
140 En weet zijn baatzucht loos te dekken met den wraak,

121—23 Dien Gozewijn, oud-Bisschop van Utrecht, zien we, als balling, in het 3e bedrijf optreden.

133 *mijn erf in leen verkeerd:* zoodat hij nu leenman werd van den Graaf, wien hij den eed van trouw moest zweren (manschap zweren). —

137 *Doch Haarlem.* Tusschen Amsterdam en Haarlem bestond nog in Vondels tijd een zekere animositeit, als o. a. blijkt uit Brederoo's uitdaging aan de

Misbruikt hiertoe den Zeeuw, de Hollanders en Vriezen,
Om door mijn grootheid niet aan eere te verliezen.

Zoo leît de zaak bij mij, en daarop ga ik aan,
En heb in 't zwaar beleg de stormen uitgestaan,
145 En dag en nacht vooraan geworsteld op de wallen,
't Vermoeide volk gesterkt, en rustig uitgevallen;
Mijn' broeder Ot gekwetst zien sterven in mijn schoot,
Krakeelen neêrgeleîd; in brand, in hongersnood,
Gelijk een vader mij voor 't algemeen gedragen.
150 En nooit bezweek mijn moed in droeve nederlagen,
Noch 'k blies mij-zelven op in voorspoed, noch zocht roem
In 's vijands ondergang; hoe noode ik vijand noem,
Die onverzoenelijk zich tegens mij verzetten,
En wenschen met mijn bloed hun blank geweer te smetten.
155 'k Vergeef hun deze feil en die onwetenheid,
En stel mij in Zijn hand, die Recht van onrecht scheidt,
En strekt in 's Hemels stoel der onderdrukten trooster.

Maar 'k zie den Vader daar van ons Kathuizer klooster
Genaken van ter zij, opdat hij mij begroet.
160 Hij schijnt om ons geluk verheugd en wel-gemoed.
'k Zal best verstaan uit hem, die nooit en was besproken,
Waarom het leger zij dus schichtig opgebroken.

Haarlemmer schutters, om 't tegen d'Amsterdammers met het leegen van den beker op te nemen:

Gij Haarlemsche droge harten nu,
Ay, toont eens wie ge zijt?
Wij, Amsterdammers, tarten U
Te drinken eens om strijd! — Enz.

Zulke stadsrivaliteiten waren, en zijn, echt Nederlandsch.

143 *En daarop ga ik aan:* Daarop steun ik mijn goed recht.

152 *Hoe noode ik vijand noem*, enz. d. w. z. zelfs hen, die mij dit alles aandoen, noem ik nog ongaarne mijn vijanden.

156—57 Het motief der Godsdienstige onderwerping keert terug —

158 *'t Kathuizer kloozer.* Dit lag, zelfs in 1638, nog buiten de stadswallen, in den tuin (Jardin, Jordaan) van Amsterdam. En Vondel stelde zich Amsterdam voor van 1585, dus voòr den uitleg der stad met de Heeren-, Keizers- en Prinsengrachten.

162 *schichtig:* overijld, in angst.

WILLEBORD. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD

Mijn welgeboren Heer! de zoete Jesus zij
Met u en uwe stad, en sta u eeuwig bij
In allerhanden nood! De Broeders van ons orden
En ik zijn zoo verblijd, alsof we levend worden
Getrokken in den troon van Gods volmaakte vreugd.
Ons klooster zingt en klingt, en is niet méer verheugd
Op 't allerhoogste feest en heilig jaargetije,
Hetwelk de Kerke viert ter eere van Marije,
Die zuivre Moedermaagd, of Christus, haren Zoon,
Die ons verloste aan 't kruis en droeg een doornekroon,
Als nu, om uwentwil, die van de wreede plagen
Des goddeloozen krijgs verlost zijt en ontslagen,
Nu al uw vijanden verbaasd zijn doorgegaan,
En laten tenten, tuig, en hunne hutten staan,
En alles wat zij meer uw volk ten beste geven.
'k Geloof, Gods Engel-zelf die heeft ze weggedreven,
Als 't heir des Assyriers, die zijn vermeetle stem
Hiskia hooren liet tot voor Jeruzalem,
Hetwelk in éenen nacht zoo wonderlijk verkeerde,
Doen Een, die 't al regeert, dat stoffen hem verleerde!
Hoe menig dreigement en vloek heb ik gehoord!
Hoe heeft men gift en gal gebraakt, en brand en moord
Getierd, en 't gansche jaar gescholden en gekreten,
Niet anders, of zij u met tanden wouden eten!
D'een zette u levend, en geketend, op een rad;
Een ander rolde u naakt in Velzens spijkervat;
Een ander woû uw hoofd, uw bekkeneel, vergulden,
En vatten in fijn goud. 't Was bijster, hoe ze brulden,

---

164 *de zoete Jesus:* Ook Fransch: le doux Jésus.
179—180 Zie 2 Koningen XVIII en XIX.
188—190 De traditie wil, dat men Velzen in een met spijkers beslagen vat gerold heeft. Ook 't vergulden van een vijands schedel, om daaruit te drinken, behoort tot de oude barbaarschheden.
190 *bijster:* luidruchtig. De Engelschen spreken van *boisterous.*

En deelden bloed voor wijn, uw vleesch voor voedsel uit,
En keven om 't geraamt, en dongen naar uw huid,
En wouden die getouwd op eenen ketel spannen,
Tot endeloozen schrik van schelmen en tyrannen.
195 Maar God zij eeuwig dank, die hunne boosheid schut!

GIJSBRECHT:

Dien d' Opperste beschermt, die heeft een vaste stut.
Godvruchte vader! dat u God en Christus loonen,
Nadien de broeders zich met u zoo gunstig toonen
Te mijwaart. Ik vertrouw, uw vierige gebeên
200 Die hebben dag en nacht voor mijne stad gestreên,
De stormen afgekeerd en 't vier van onze daken;
Want wapens zijn onnut, zoo d'Englen niet en waken,
En 't ijverig gebed van 't geestelijke volk.
Wat hing u over 't hoofd een zwarte en donkre wolk
205 Van zwarigheên, terwijl hier 't leger heeft gelegen!
Gij zijt niet misgedeeld in 's oorloogs milden zegen.

WILLEBORD:

Geen hair is ons gekrenkt, geen overlast gebeurd.
Men heeft het klooster nooit in zijnen dienst gesteurd.
Wij hebben staâg volhard in onzen ouden ijver.
210 De boomgaard leed geen schaâ aan vruchten, noch de vijver
Aan visschen, noch de kerk aan d'allerkleenste ruit.

GIJSBRECHT:

Wie heeft dan des soldaats baldadigheid gestuit?
Wat hield zoo kort in dwang die breidellooze gasten?

WILLEBORD:

Met geen inlegering woû Egmond ons belasten,
215 Behalve dat hij-zelf en zijne lijfwacht meê
(Die altijd tuchtig is) hier nam zijn legersteê,
En boven onze poort liet aanslaan 's-Graven wapen,

---

193 *getouwd:* gelooid. *Op eenen ketel:* dus als trommelvel.
210—11 — De volgorde is teekenachtig voor het genre monnik, dat V. zich voorstelde.
213 *Zoo kort in dwang:* Denk aan „den teugel korten", tegenover 't „breidellooze", dat volgt.
216 *tuchtig:* d. i. onder tucht staat.

Daar wij in zekerheid gerust op mochten slapen.
GIJSBRECHT:
Dat doet mij wel, gelijk een liefelijke lucht.
220 Ik-zelf en al de stad was meest om u beducht,
En vreesden of ge lang verjaagd waart en geplonderd.
Maar, vader! zeg mij eens: een ieder is verwonderd,
Waarom 't verbitterd heir zoo onverziens vertrok,
En liever niet volhardde in 't opzet van zijn' wrok?
WILLEBORD:
225 Verwonder u niet eens, de nood heeft hen gedrongen.
GIJSBRECHT:
Mijn burgers lagen stil, en 't leger onbesprongen!
WILLEBORD:
Van buiten wel, maar niet van binnen, dat gij 't weet.
Het wintert fel, wanneer één wolf den andren eet:
Zoo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hooren,
230 Al 'tgeen ik heb gehoord met dees mijn eigen ooren,
En met mijn oogen zelf gezien, nog dezen dag?
GIJSBRECHT:
Godvruchte vader! spreek, ik luister naar 't verslag.
WILLEBORD:
Nadat ik d'Oversten een wijl had hooren mompelen
Van Amsterdam, al stil, bij duister t'overrompelen,
235 Rees tusschen Diedrick-zelf en Egmont een krakeel,
Dat uitborst meer en meer, en ieder trok een deel
Van 't krijgsvolk op zijn zij, en zocht het stuk te stijven,
En naar zijn eigen hoofd den aanslag door te drijven.
Veel hopliên ijverden te slissen het geschil;
240 Maar Diedrick, stijf van kop, die nimmer luistren wil
Naar reden noch bescheid, en 't veld behoudt met krijten,
Werd trotscher, overmits de lange Klaes van Kyten,

---

226 *onbesprongen:* ònaangevallen.

237 *'t stuk te stijven:* Een „stuk" bij V. vaak voor „aanslag" — Dus: zocht steun voor zijn plannen.

Uit heel 't volgende verhaal van den monnik, in verband met dat van Vosmeer blijkt dus dat de graafsgezinden een heel spel gespeeld hebben om eerst Willebord, en door zijn toedoen en dat van Vosmeer, later Gijsbrecht er in te laten loopen. Zie vooral vers: 413—414.

De Sparewouwer reus, zoo onbeschoft als groot,
In alles wat hij dreef hem hulp en bijstand bood,
245 En Egmont met zijn klok en grove stem vervaarde,
En dreef hem met een vuist, dat hij een wijl ter aarde
In zwijm lag en voor dood. Die moedwil en die hoon,
Den Veldheer aangedaan, ging velen aan hun kroon,
En zonder het ontzag des reuzen, fel gebeten,
250 Men had elkanderen terstond in 't hair gezeten,
En onder één banier malkándren aangerand.
Men raasde een heele week. De haat, het misverstand,
En misvertrouwen wies. Daar sporrelden de zinnen.
Men vreesde min de stad en meer verraad van binnen;
255 Tot dat al d' Oversten verzamelden heel stil
In 't klooster, dezen dag, tot slechting van 't geschil.
Doch al vergeefs! men was veeleer gezind te vechten,
En deze oneffenheid met degens te beslechten,
Dan, reklijk en bedaard, te luistren naar verdrag.
260 Ik trad 'er in den hoop, gelijk ik somwijl placht,
En sprak hen toe, en brocht aldus hen aan 't bedaren:
„Manhafte Hopliên! God wil 't leger lange sparen
In onderlingen peis, het eenig dat er mag
Uw' vijand, wie 't ook zij, gedijen tot ontzag:
265 De tweedracht is een pest, die allen staat te schromen.
Gedenkt, dat u de stad, die 't riekt, op 't lijf zal komen.
Wat middel is 'er, om aan Aemstel 't hoofd te biên,
Nu elk, wantrouwig, d'een naar d'ander om moet zien?
Gij zijt, aleer men 't gist, geslagen of gevangen.
270 Wanneer de herder dwaalt, wat pad, wat rechte gangen
Kan d'arme kudde gaan? Dus, maakt een kort besluit:
Verdraagt het scheel, of schort den krijg, en scheidt 'er uit
En keert van waar gij kwaamt. Waartoe veel werks be-
(gonnen,
Berokkend zoo veel spels, als 't niet wordt afgesponnen?"

---

245 *En dreef hem met een vuist:* sloeg hem met zijn vuist op den grond.
248 *ging velen aan hun kroon:* ging veler eer te nà. —
274 *Berokkend-afgesponnen:* op 't spinrokken gebracht, maar er niet afgewerkt.

275 Ik merkte, dat mijn raad niet weinig en vermocht;
Men nam mijn woorden in. Zij kregen achterdocht
En zorge voor gevaar van uw versteurde wallen,
En dat de burgerij en landzaat uit mocht vallen.
Daar liep een klein gerucht, gij waart al op de been.
280 De doodsschrik kwam 'er in. Men rukte 't heir bijeen.
Men brak al heimlijk op, en zonder eenig teeken
Van horen of trompet, of hut in brand te steken.

GIJSBRECHT:

Gij hebt de stad en mij geen kleinen dienst gedaan:
Een deugd, die nimmer zal uit mijn gedachten gaan.
285 Gedenk mij in 't gebed voor uw autaar ten goede!

WILLEBORD:

De zoete Jesus neme u eeuwig in zijn hoede!

(*Willebord af. Tromgeroffel.*)

AREND VAN AEMSTEL. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL. VOSMEER.

AREND:

Heer broeder! zijt gerust, en luid van vreugd de klokken!

GIJSBRECHT:

Waar is het heir? Hoe veer waart gij hen nagetrokken?

AREND:

Omtrent een boogscheut weegs aan geen' zij Sloterdijk.

GIJSBRECHT

290 Hoe ging 't u op den tocht?

AREND: Zij stoven al gelijk
Vooruit, als voor den wolf een kudde onnoozle schapen.
Mijn volk hoefde op dien tocht geweer noch eenig wapen
En keert met rijken buit. De Kermers schenen stom;
Want hoe men 't vechten zocht, zij zagen niet eens om,
295 En rekten vast hun pad, van doodschen schrik bezeten.

276 *versteurde wallen:* letterlijk: verstoorde wallen; vijandelijke.
284 *een deugd:* weldaad.
293 *schenen stom:* schenen verslagen.
295 *en rekten vast hun pad:* haastten zich in hun voorwaarts-ijlen.

GIJSBRECHT:
Nooit kraaide haan, als hem de kam was afgebeten.
Een dog en baste nooit, maar droop, als hij 't verloor,
Met ingetrokken staart en hangende ooren door.
Wat vogel brengt ge dus gekneveld en gevleugeld?
AREND:
300 't Is eener uit de vlucht van 't vluchtige geveugelt,
Gegrepen buiten dijks, alwaar hij stak in 't slik.
GIJSBRECHT:
Hoe beeft hij! 't Aangezicht ziet doodsch en bleek van schrik!
AREND:
Hij is gesleept, gesleurd, en heeft veel smaads geleden.
Een woedende gemeente en staat in recht noch reden,
305 Wen ze iemand overmag.
GIJSBRECHT: Men breng hem hier voor mij.
(*Vosmeer, geboeid, werpt zich voor Gijsbrecht op de knieën.*)
Wie zijt gij? Waar vandaan?
VOSMEER: Heer Gijsbrecht! straf me vrij;
Ik ben van 's vijands volk en waardig om te sterven:
'k Heb meê gezocht uw stad en burgers te bederven,
En duizend-maal verdiend een schandelijken dood.
310 Ik geef mij in uw hand, geperst door hoogen nood.
Mijn ramp wil Kennemer- en Waterland behagen;
Maar 'k zal den dood van u met minder pijn verdragen,
Dan van mijn eigen volk, dat zich ondankbaar toont,
En mijn' getrouwen dienst zoo onrechtvaardig loont.
GIJSBRECHT:
315 Wat zijt ge voor een gast? En in wat land geboren?
VOSMEER:
Ik ben een Goyers kind, vervallen in Gods tooren,

---

302 Deze regel wordt altijd Arend in den mond gelegd. En dan 304 en de eerste helft van 305 ook in dien van Gijsbrecht. 't Is duidelijk dat dit onjuist is: Gijsbrecht merkt op, hoe gehavend Vosmeer er uit ziet, en Arend verontschuldigt dit; zooals later de heer van Vooren de wandaden der krijgslieden doen zal. Evenals in de groote *Gijsbrecht*-uitgaaf heb ik dus de Persoonsaanwijzingen op deze plaats gewijzigd.

Te Haarlem opgevoed. 'k Ontliep mijn' oudren vroeg.
Mijn vader viel me hard, want ik me paslijk droeg.
'k Heb, al mijn leven lang, gevollegd vreemde Heeren,
En buiten moeten, 'tgeen ik thuis niet woude leeren.
De bittere armoê heeft mijn hersenen gewet.
'k Heb menig stuk verzierd, en 't lijf daar naar gezet,
Om door een brave daad of aanslag op te raken,
En door een anders schaâ eens mijn fortuin te maken;
Maar altijd heeft ze mij den rugge toegewend:
Doch nooit zoo dwars als lest. Het noodlot, ik beken 't,
Is sterker dan de mensch of zijn geboortestarre;
En of ons brein iet bouwt, dit stoot het al om verre,
Met eenen dartlen voet. Met wat een listigheid,
Met wat een' rijpen raad was d'aanslag aangeleid,
Om te vermeesteren uw lang bestormde muren.
Zoo Vosmeer, naar zijn' zin, dat schip had mogen sturen,
Gelijk het bij hem lag, zij hadden, het is waar,
Gewonnen in één uur door list, dat in een jaar
Door uiterlijk geweld noch stormen werd veroverd. —
Het schijnt, dat d'Oversten verblind zijn en betooverd.

GIJSBRECHT:

Sta op, en heel mij niets van alles wat gij weet.

---

317 *Te Haarlem opgevoed.*
318 *Want ik me paslijk droeg.* } Er is over deze regels veel te doen geweest. Vondel veranderde zelf Haarlem in Laren, waarop Van Lennep meende dat een Goyers kind, in Laren opgevoed, niet veel zei, en ondanks dr. de Vooys, die Laren beter vindt, houd ik het in dezen met Van Lennep, Thijm. Met „*paslijk*" kon de laatste weer niet overweg, omdat hij het als „redelijk" verklaarde, en dan klopte 't voorafgaande „want" niet meer, zoodat hij er „*schoon*" van maken wou. Doch ik meen, met Meyer en de Vooys, dat „*paslijk*" is op te vatten als: „zoo zoo, matigjes." En dan zijn we er. Vosmeer vertelt dus dat hij geboren is in 't Gooi (dus op Gijsbrechts gebied). Maar omdat hij zich niet te best gedroeg had hij last met zijn vader, ontliep zijn ouders en werd te Haarlem, onder G's vijanden, groot. Dit klopt dan prachtig, ook met zijn rol, daar hij, met zijn nieuwe gewestgenooten in onmin, zich nu onder den landsvader komt stellen, tot wiens landzaten hij naar zijn geboorte behoort.
333 *Gelijk het bij hem lag:* gelijk 't in zijn plan lag. —
337 *heel mij niets:* verberg me niets.

VOSMEER:

Nu ben ik immers vrij van Hollands dieren eed,
En Egmond kan mij hier niet heeten of verbieden?
340 Hij dreigt me met den dood, en parst me hier te vlieden.
Mijn aanslag is verbrod en ijdel en onnut.
Heer Gijzelbrecht, genaâ! Ik geef mij in uw schut.
Gij kunt me, wilt ge slechts, een vriend en vader strekken,
Nadien ik u 't verraad volkomen wil ontdekken,
345 En hoe 't geschoren lag in 's krijgs geheimen raad,
Tot ondergang van u en uwen heelen Staat.

GIJSBRECHT:

Ontbindt den knecht, zoo mag hij onverhinderd spreken.

VOSMEER:

De hopliên wenschten dik het leger op te breken,
Nadien met storm op storm, en endeloos gevecht,
350 Het heele ronde jaar niet meer was uitgerecht
Dan moeite en volk gespild en tijd onnut versleten,
Hetwelk zoo menig-maal den veldheer werd verweten:
Een smaad die lastig viel. En hield hem niet verplicht
Zijn eer en eed, hij had zijn anker lang gelicht.
355 En och! of 't waar gebeurd een goede wijl te voren,
Mij waar dit ongeluk noch onheil niet beschoren!
Want 't is een maand geleên, dat ik hem heimlijk ried,
Te maken, op mijn woord, een ende van 't verdriet;
En zoo hij was gezind een luttel volks te wagen,
360 Ik woû hem in de stad op beî mijn handen dragen,
En stappen zelf vooraan, en maken hen het spoor.
Ik opende mijn wit, en sloeg het middel voor:
'k Had somwijl door de graft, bij duister nacht, gezwommen,
En al de wacht bespied, en 't groot rondeel beklommen,
365 Dat aan den hoek van 't IJ uw sterke stad bewaart.

---

345 *hoe 't geschoren lag:* beraamd was.
348 *dik:* dikwijls.
353 *lastig:* pijnlijk.
362 *mijn wit:* mijn doel.
364 *'t rondeel:* ronde versterking, uitstekend buiten de vestingmuren op de hoeken, om belegerden te vergunnen rond te kijken.

Hier lagen blijden in, en ander krijgsgevaart.
'k Nam aan, en 't kon geschiên, door muur en al te boren
Recht waterpas, zoo stil, dat niemand mij zoû hooren.
Wanneer nu door de breuk een krijgsman henen mocht,
370 Zoû 't braafste puik, hier toe geloot en uitgezocht,
De graft, daar ze ondiepst is, met rijs op Kerstnacht dammen
En kruipen in 't rondeel, om d' eerste poort te rammen,
Als d' afgewaakte wacht geveld lag en vermoord.
Het heir dan over Dam, en door geramde poort,
375 Aan 't nederhouwen wat op straat zich openbaarde,
Terwijl de burgerij kapel en kerk bewaarde!
En 't was te nacht de tijd. En vraagt ge naar bewijs?
Gij ziet, hoe daar een schip, het Zeepaard, leît vol rijs,
Hetwelk men door de vlucht verzuimd heeft en vergeten.
380 Wat werd 'er niet al tijds met kibbelen versleten!
De hoofden lagen vast ellendig overhoop.
Men schoof de schuld op mij: „'k Had menschenvleesch goedkoop,
Noch wist niet wat ik dreef. Zij zouden 't niet gehengen,
Dat ik het volk zoo licht zoû op de vleeschbank brengen,
385 En jagen in hun dood!" Dus ging 't aan d' éene zij;
Aan d'ander stemde men eendrachtelijk met mij.
Terwijl verliep de kans en d' aanslag die bleef steken.
Doen zochten-d'er een deel hun leed aan mij te wreken.
Daar kwamen, zonder slot, veel klachten t' mijnen last:
390 „Ik was een toovenaar," en daarop raakte ik vast,
En most, door pijn geparst, al 't opgedichte melden.
Men doemde mij ter dood, en heden zoû 't mij gelden;
Maar gistrenavond brak een vriend mijn boeien los.

---

366 *blijden:* steenenwerpers. — *krijgsgevaart:* werptuigen in den oorlog.
372 *om d' eerste poort te rammen:* dat is: te rammeien. — open te breken.
376 *bewaarde:* In den zin van: bekleedde, vulde.
378 *Zeepaard:* Hier dacht Vondel meer aan de *Aeneas*, dan aan 't geen in Vosmeers mond past. —
391 „op de pijnbank moest ik (de toovenarij) toegeven, die men mij te last gelegd had (opgedicht, toegedicht)" — Zoo althans heeft de regel zin, hoewel men zich geneigd voelt, „*'t opgedichte*" te lezen als: wat ik u daar juist opdichtte, bekende.

Ik vluchtte langs den dijk, gelijk een hollend ros,
395 Doch hield 'er niet, uit angst van 't leven te verliezen.
Ik sloeg ter zijen af, en schoot 'er in de biezen,
En stak in diep moeras al den verleden nacht.
Zij trokken mij voorbij. Ik hiel me stil, en zag 't,
Tot dat uw burger kwam de Kermers nagevlogen.
400 Ik riep om hulp, en werd uit het moeras getogen,
Want anders was ik daar gebleven en versmoord.
Doch zoo ik sterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
Aan wien ik 't heb verdiend, dit lastig leven laten,
Dan bij mijn eigen volk, die mij met onrecht haten.

GIJSBRECHT:

405 Ga henen, ik schenk u 't lijf.
(*tot Arend*): 't En is geen straffens tijd;
Wij zijn van onzen hals de groote vijand kwijt.
(*tot Vosmeer*):
'k Ontvang u in mijn dienst, en zal u wel betalen.
Ga, help ter-stond het rijs en 't Zeepaard binnenhalen.
De koû begint, en is nog veer van haar vertrek.
410 In 't wachthuis en op 't slot is hout- en brand-gebrek;
Men mag ze straks verzien, en barnen 't rijs tot asschen,
Zoo kunnen zij hiermeê de vesten niet verrassen.
(*Tot Arend:*)
Ik hoor de Goyer doet de waarheid niet te kort,
Want zijn vertelling stemt met vader Willebord.

REI VAN AMSTERDAMSCHE MAAGDEN.

415 Nu stelt het puik van zoete kelen,
Om daar gezangen op te spelen,
Tot lof van God, die op zijn' troon,
Gezeten is, zoo hoog en heerlijk,
Van waar hij zien kon, hoe begeerlijk
420 Het Sparen stak naar Aemstels kroon!

405—406. Ik heb, omdat ze meest, verkeerdelijk, ook tot Vosmeer gezegd worden, even aangeduid dat de laatste helft van 405, met 406, blijkbaar tot Arend gericht wordt, evenals 413, 414.
415 *Nu stelt:* maakt op, stemt.
420 *Het Sparen:* Haarlem.

Hoe Wraak, met zwaarden en met speren,
De torenkroon van 't hoofd woû scheren
Der schoone en wijdvermaarde Stad,
En rukken, door geweld van benden,
425 Der vesten gordel van haar lenden,
En plondren haar kleenood en schat,

En schenden d'edele en getrouwe,
Gelijk de Schender Velzens vrouwe,
Wel ruim zoo waardig als Heleen
430 Den brand van een herboren Troje,
En krijg, die 't overschot verstrooie,
Na dat men jaren heeft gestreên.

Waar is de reus met al zijn stoffen,
Die Gijsbrechts stad ter neêr woû ploffen,
435 En om haar muur zijn armen slaan?
Wat ijdle schrik heeft hem geslagen?
Wat ijdle vreeze mag hen jagen,
Die nu met schande strijken gaan?

't Is tijd, de kerken te stoffeeren,
440 Te dansen, en te banketteeren,
En met een' uitgelaten geest
Dees blijschap aan de vreugd te huwen,
Die vroolijke Englen ons vernuwen
Met zang, op Gods geboortefeest.

445 Trek in, o Aemstel! trek nu binnen,
Die zonder slag kunt overwinnen;
Trek in, o brave burgerij,
Die u zoo moedig hebt gekweten.
Geen eeuw en zal uw eer vergeten.
450 De hemel sta u eeuwig bij!

422—428 't Is een heel gelukkige vondst van beeldspraak, die d'aanslag van Haarlem op Amsterdam vergelijkt met dien van Floris op Machteld van Velzen, die haar ook de kroon van het hoofd nam.

439 *stoffeeren:* kan zoowel opgevat worden als „versieren", en als „vullen". Zie ook 376 : *de Kerk bewaren.*

HET TWEEDE BEDRIJF

(*Het Tooneel is voor het Kathuizer klooster, buiten de Haarlemmer poort, te nacht.*)

WILLEM VAN EGMOND. DIEDRIK VAN HAARLEM, HOPLIEDEN.

EGMOND:
Wij zijn bij 't klooster weêr, daar Willebord in vreê
Met al de broeders woont, en stort zijn avondbeê.
't Zal noodig zijn, dat wij den hopliên openbaren
Hetgeen op handen is.
DIEDRICK: 't Is tijd; zij wisten garen,
455 Wat heimlijk bij ons broeit; verlos hen van de pijn.
EGMOND:
Manhafte hopliên! hoort: wij hebben, onder schijn
Van onderling krakeel, een' aanslag voorgenomen,
Om beter tot ons wit op éenen sprong te komen.
Men heeft daarop het heir van daag teruggevoerd;
460 Maar dat en is het niet, waarop de Veldheer loert,
Noch 'tgeen men onder 't volk veel dagen hoorde mompelen:
Ons wit is, dezen nacht den vijand t' overromplen,
Nu hij zich veilig acht en buiten krijgsgevaar.
Vóor 't opgaan van de maan ('t en dunke niemand zwaar)
465 Zal 't leger meester zijn van poorten en van vesten.
Wat is 'er dan voor u een rijke buit ten besten!
Hoe zult ge weiden gaan op 't slot en in de stad!
Zoo iemant streeft naar eer, ik toon hem 't rechte pad,
De heirbaan van de deugd, om moedig op te steigeren:
470 Zij offert u den prijs, 't en zij 't uw handen weigeren —

455 *pijn:* moeilijkheid, pijnlijke onzekerheid.
458 *op eenen sprong:* in èen slag; plotseling.

Wie rustig is die spreek, en hoû de wapens reê.
Wie zich flauwhertig vindt, dat die teruggetreê.

Ik heb mij op dit stuk met weinigen beraden,
En 't Zeepaard, 'twelk eerst lag aan 't Y, met rijs doen laden,
475 Opdat 'er de soldaat gerust in schuilen mocht.
De Sparewouwer reus, met ijver aangezocht,
Ging met de bloem des volks en 't puik van al de grooten
Te nacht grootmoedig scheep, op 't noemen van de loten;
Mijn broeder Wouter zelf, Vianen, met de zorg
480 En hope van zijn huis, Abkoû, en Ryzenborg,
Put, Grobber, Kuilenburg, met Arkel, Borsslen, Vooren,
En 's Graven zonen beide; en 't schip, naar dat wij hooren
Uit ons doortrapten spie, is al in stad gehaald
Door Vossemeers beleid; zoo dat 'er niets en faalt,
485 Dan nu te nacht, zoo ras zij poort en sloten breken
En Zwanenburreg viert, te letten op dat teeken,
En voort met alle macht te volgen op het licht
Des schrikkelijken brands, dien Vosmeer binnen sticht.
HOPLIEDEN:
De Veldheer geef slechts last, aan ons zal 't niet gebreken.
EGMOND:
490 Waar zal men best een deel van 't oorlogsvolk versteken?
DIEDRICK:
't Katuizers klooster in ons 't reedst, het leît hierbij.
EGMOND:
Dat volk is liefst verschoond, en van inleegring vrij.
HOPLIEDEN:
't Is voor een korte wijl.
EGMOND: Een Godshuis zoo t' ontwijen?
Ik heb het lang verschoond.

---

471 *Wie rustig is:* ten strijde uitgerust, strijdvaardig.
478 *op 't noemen van de loten:* naar de aanwijzing van het lot.
479—80 *zorg en hope van zijn huis:* zijn eerstgeboorne, die hem met zorg en hoop vult.
486 *En Zwanenburreg viert:* Zie verder 1672, waar Badeloch spreekt over den Admiraal Persyn, die uit Zwanenburg, 't slot, op Gijsbrecht loert. Zijn medestanders wachten dus nu op een teeken van hem: een vuurvlam, in den nacht.

DIEDRICK: Laat mij daarmeê betijen.
495 Gij, hopliên! voert terwijl den voortocht herwaart aan,
Wanneer gij koomt, zoo zal het klooster openstaan,
Of 't moest mij aan de macht, dat zweer ik hen, ontbreken.
EGMOND:
Ik ga terwijl naar stad, om Vosmeer nog te spreken,
Die te gezetter tijd koomt zwemmen door den boom.
500 Versteur de broeders niet, maar hoû u wat in toom,
En roep niet luid, men mocht uw stem te verre hooren.
DIEDRICK:
Een krijgsman laat zich niet van papen ringelooren.

POORTIER. DIEDRICK VAN HAERLEM.
(*Diedrick klopt aan de poort.*)

POORTIER:
Wie klopt 'er?
DIEDRICK: Doe vrij op, en vrees niet: 't is uw vriend.
POORTIER:
't Is avond, en een tijd daar ons geen vriendschap dient.
505 Koom morgen vroeg, bij daag.
DIEDRICK: Wat zal ons hier gebeuren!
'k Zeg ander-werf, doe op!
POORTIER: Men opent hier geen deuren
Zoo spade; ga uw gang; koom morgen tijdig weêr.
DIEDRICK:
Ik zeg, voor 't lest, doe op; en doet gij 't niet, ik zweer....
POORTIER:
Wie zijt gij, die dus raast als wild en uitgelaten?
510 Wij dochten langer niet om ruiters noch soldaten.
Heer Maarschalk! wel, hoe dus? Wat jaagt u hier zoo spaâ
Men sloeg u 't heilig kruis, toen 't leger optrok, na.
'k Geloof niet, dat gij ons al weder zoekt te kwellen.
En koomt ge dus alleen? Waar zijn uw rotgezellen?

---

498 *Naar stad*, d. w. z. naar de nabijheid der stad.
506 *doe op:* doe open.
Men ziet hier 't gebeuren voor zich: Diedrick klopt; de kloosterpoortier komt met zijn lantaren en ontdekt wie hij is.

DIEDRICK:
515 Ik koom alleen. Waar is uw meester Willebord?
POORTIER:
Ter kerke, daar hij vast, en zijn gebeden stort.
DIEDRICK:
Ga, roep hem, want ik moet dien goeden vader spreken.
POORTIER:
O Jesus! sta ons bij, dit is een mislijk teeken.
Ik heb gebeld. Hij koomt.
(*Tot een monnik, die op het schellen verschijnt:*)
Ga, roep den vader, fluks;
(*Tot Diedrick:*)
520 Soldaten brengen ons heel zelden veel geluks;
Wij zien ze noô van voor, en alderliefst van achter.
DIEDRICK:
Al wie een Hopman huist, die heeft een trouwen wachter
En ridderlijk beschut, en hoeft geen poort noch slot.
POORTIER:
De beste wachter is de sterke en groote God,
525 Die nimmermeer en slaapt, en luistert na ons zuchten.
Wij bidden staag om peis, en haten krijgsgeruchten,
En hooren met verdriet het kraaien van dien haan.
In oorlog houden eerst Abdij en klooster aan.
DIEDRICK:
Gij zat hier in 't beleg voor allen moedwil veilig.
POORTIER:
530 Wij weten 't Egmond dank, en houden hem voor heilig.
Daar is de vader zelf, zoo bleek en afgevast. (*Af.*)

DIEDRICK. WILLEBORD.

WILLEBORD:
Heer Maarschalk! wel, wat nu?

---

518 *dit is een mislijk teeken:* een teeken dat het mis gaat loopen; noodlottig.
523 *ridderlijk beschut:* bescherming eens ridders.
528 *houden aan:* Waarschijnlijk in den zin van: „Worden 't eerst aangehouden", d. w. z.: Soldaten houden er 't eerst aan, omdat zij weten dat er wat te halen is.

DIEDRICK: Ik koom bij u te gast.
WILLEBORD:
Gij zijt mij wellekoom, al koomt gij ongebeden.
'k Verwachtte u t' avond niet, en luister naar de reden,
535 Dat gij dus schichtig keert; daar is wat meer aan vast.
DIEDRICK;
'k Verzoek alleen aan u, en dat door Egmonds last,
Of ik wat krijgsvolk mag te nacht in 't klooster leggen?
Het is een krijgsmans beê, gij moogt ze niet ontzeggen.
WILLEBORD:
'k Geloof, gij deunt met mij.
DIEDRICK: 't Is errenst, en geen spel,
540 En Egmonds eigen last. Hij gaf me dit bevel.
WILLEBORD:
Hoe zal men dit verstaan? Heeft Egmond dat bevolen?
Hij stak nooit Godshuis aan, noch zocht zich bij de kolen
Te warmen van dat vier. 't Is enkel misverstand.
Gij zijt mij wellekoom, mijn Heer! daar is mijn hand.
545 'k Zal u en uwen stoet gewillig innelaten;
Maar 't Godshuis op te doen baldadigen soldaten
Of ruitren, 'k lij het niet: 'k vermag 't met geen gemoed.
Het klooster is Gods erf, en Jezus' eigen goed.
Wie kloosters raakt, die raakt den appel van Gods oogen.
550 Heer Overste ! geloof, 't is buiten ons vermogen.
DIEDRICK:
't Is om een uur of twee te doen, ten hoogste drij.
Ik blijf u borg, en hou uw kerk en klooster vrij
Van overlast en schaâ.... en zal de boosheid straffen.
WILLEBORD:
Met krijgsmans borregtocht en heb ik niet te schaffen:
555 Al was 't de Veldheer zelf, ik zeî 't hem in 't gezicht.
Dit is een overoud en vorstelijk gesticht,
Verzorgd in vreê en krijg met zegelen en brieven:
Dat wie het kwetst, gedenk een' Vorst des Rijks te grieven,

535 *Schichtig:* als een schicht, pijl. Dus: schielijk.
539 *deunt:* Speelt met me; gekscheert.
547 *met geen gemoed:* ik kan 't niet van me verkrijgen.

Die zegt: „Hij raakt mijn kroon, wie 't Godshuis iet mis-
(doet."
560 Sint Andries is 't gewijd. 't En past geen krijgsmans voet.
't Zij veer, dat Diedrick nu 's Kathuizers vijand werde!
Twee Alexanders zelfs, de Vierde en ook de Derde
Gelijk de tweede Urbaen, bevestigden dit slach
Van Godsdienst, daar men Bruin wel d' eer van geven mag.
565 Ja, opdat geen gerucht zoû steuren ons gemoeden,
Mag niemant deze plaats, beneden honderd roeden,
Betimmeren, veel min bezwaren met den last,
Dien d'oorloog na zich sleept, of eenig oorlogsgast.
Wij staan op keizerlijke en pauselijke wetten.
DIEDRICK:
570 De wetten zwijgen stil voor wapens en trompetten.
De nood breekt wet; gij moogt op geene wetten staan.
WILLEBORD:
Ontwijdt gij dan 't gewijde?
DIEDRICK: Als David heeft gedaan,
Doen hij voor Sauls zwaard te Nobe kwam gevloden,
En zijnen honger boette aan priesterlijke brooden,
575 Dat niemand en vermocht, 't en waar 't gezalfde hoofd.
WILLEBORD:
De stoute Uzia werd rechtvaardiglijk beroofd
Van zijn gezondheid, doen hij 't heiligdom ontwijdde.
De Priesters hebben God en d'Engelen op hun zijde.
Dit is het errefdeel, dat ons te beurte viel.
580 Hij laadt des Graven vloek rampzalig op zijn ziel,
Die 't Godshuis in zijn recht en vrijdom wil verdrukken.
Hebt gij een' aanslag voor, het kan u niet gelukken.
DIEDRICK:
Hoe luidt des Graven vloek, dat ik u wel versta?

562—64 Versta: deze kloosterorde, door Bruin, (Bruno Van Keulen) gesticht, is door de pausen Alexander en Urbanus bevestigd.
572 *Als David heeft gedaan.* Zie I Sam. XXI
575 *Vermocht:* dat niemand geoorloofd was.
576 *De stoute Uzia:* De vermetele Uzia (zie 2 Kronieken XXVI, 16—21) die melaatsch werd.
580 *rampzalig:* jammerlijk

WILLEBORD:
„Dat aller Heil'gen toorne en eeuwige ongenâ
585 „Alleen niet treffen zal den kinders en den vader,
„O gruwel; maar hij moet, met Judas, Gods verrader,
„Met Lucifer en al zijn Engelen vergaan,
„En schaamrood en verdoemd voor Jesus vierschaar staan".
't Is schrikkelijk. Begin uw hart nog niet te beven?
DIEDRICK: (ven.
590 Ja, 't klooster heeft dien vloek den Landsheer voorgeschre-
WILLEBORD:
Het zij daarmeê zoo 't wil — men opent nu geen poort.
't Is Kerstmis: 't klooster viert Gods vroolijke geboort;
De hoogste feest van 't jaar. Dus laat dit werrek steken.
DIEDRICK:
Kathuizer, hier en geldt geen prevelen, noch preeken;
595 Bewillig mijn verzoek, en sta mijn bede toe,
Of anders lij, dat ik het óngebeden doe.
De tijd verloopt, 't is spa: daar komen mijn soldaten.
WILLEBORD:
'k Getroost mij eer de dood, dan ik dit toe zal taten.
(*De krijgslieden rukken aan, gereed naar binnen te trekken*).
Wat, wilt gij 't Helsche vier op uwe halzen laân?
DIEDRICK:
600 T'sa, mannen! vaart vrij voort, en steekt het klooster aan.
't Is koud, zoo mogen wij ons bij de kolen warmen.
WILLEBORD:
Och, Maarschalk! hoû gemak, en wil u doch erbarmen!
't En is geen Christenmensch, die brand in kloosters sticht.
Al wat het Godshuis heeft, huisvesting, vier en licht,
605 En spijs en drank, het is voor 't krijgsvolk al ten beste.
DIEDRICK:
Nu mannen, trekt vrij in! trekt voor, ik blijf de leste.

---

587 *Lucifer en al zijn engelen*, d. w. z. al zijn mede-afvalligen.
592 *vroolijk:* blij.
593 *de feest:* 't Woord is pas later onzijdig geworden onder invloed der afkorting d' *feest*. Zoo ook *uur*.
605 *al ten beste:* tot hun dienst.

(*Het tooneel is voor de wallen der stad.*)

VOSMEER. WILLEM VAN EGMOND.

VOSMEER (*komt van eene zijde*):
Ik koom al heimelijk gezwommen door de grachten.
Waar sammelt Egmond nu? Hij zoû mij hier verwachten.
't Is donker. Ik ben nat, en klippertand van koû.
EGMOND (*komt van de andere zijde*):
610 Wel, waar of Vosmeer blijft? Ons afscheid was, hij zoû
Voorzeker op deez' uur alhier zich laten vinden.
VOSMEER:
Hier is de man al zelf. Wie zich durf onderwinden
Een' aanslag vol gevaars, moet passen op zijn tijd.
EGMOND:
Weest welkoom, brave borst! Nu blijkt het, dat ge zijt
615 Een krijgsman, op wiens woord men wel een kerk mag (bouwen.
Hoe hebt gij 't met den Heer van Aemstel al gebrouwen?
VOSMEER:
Zoo geestig, dat 'er niets aan dezen aanslag faalt.
De burgerij heeft zelf het Zeepaard ingehaald,
Met zangen en triomf, als die van Troje deden.
620 Ik stuurde en hield het roer; maar 't oorlogsvolk beneden
En liep geen klein gevaar. De bodem slorpte 't nat,
Door 't stooten op een' paal, waardoor een ieder zat
In 't water tot de knie, en vreesde te verstikken.
Het ongemak was groot. Nog durfde niemand kikken;
625 Doch 't lek geraakte dicht, en stopte wonderbaar
Van zelf. Doen brocht de hoest ons weder in gevaar;
Vermits men 't schor geluid bescheidelijk kon hooren;

---

612 Uit V o s m e e r s verwijt tot den veldheer heeft men willen afleiden dat hij minstens ook een adellijk man moest zijn. Anders had hij zijn chef niet aldus durven porren. Er is hier echter m. i. niets in het spel dan de echt-hollandsche, en zeker ook wel avontuurlijke familiariteit van den mindere, die zich zijn gewichtige rol bewust is. —

617 *zoo geestig:* Zoo handig, knap.

619 *Als die van Troje deden:* Hier is Vondel aan 't woord, niet de spion.

627 *bescheidelijk:* vlg. 874: „ik kan *bescheielijk* en klaar 't geklikklak hooren." Dus: onderscheidelijk, duidelijk.

Zoo God niet had verdoofd des Amsterdammers ooren,
Wij waren van ons stem en eigen keel verraân.
630 Ik gaf mij-zelven moed, en hief eens rustig aan
Te zingen dat het klonk, schoon hart en nieren krompen;
Dan trantelde ik van koû; dan viel ik eens aan 't pompen.
Zoo raakten wij in stad, daar, als een waterval,
Al 't vollek schoot naar 't schip, van straat en burregwal.
635 De geest van oud en jong dooreen scheen uitgespannen.
Men brocht het Vosmeer toe met kroezen en met kannen.
Maar 't zag 'er deerlijk uit, doen Gijsbrecht liet gebiên,
Men zou de naaste poort en 't slot van rijs verzien;
Want door het lang beleg, en door de koude dagen,
640 Was al de torf verbrand. Ik holp ze rustig dragen,
En scheen de gauwst van al, in 't bangste van dien nood.
Want had het lang geduurd, de zolder waar ontbloot,
Waaronder 't krijgsvolk lag gedoken in zijn lagen.
Doch d' avond viel heel kort, en ik begon te klagen,
645 En hield me gansch vermoeid, en riep: „Van daag genoeg
Geslaafd: men staak' het werk, en valle 'r morgen vroeg
Met nieuwe kracht op aan. Het is nu tijd van vieren,
Nadien gij van den schrik der Hollandsche banieren
Genadig zijt verlost, en ik er 't lijf afbrocht."
650 Ik schonk ze vrij gelag, en gaf ze geld, en zocht
Geveinsd den arrebeid tot 's morgens uit te stellen.
De tijd gehengt nu niet, u alles te vertellen:
Hoe slecht het in het schip en onder 't krijgsvolk stond,
En elk verscheelde, en wat een ieder raadzaamst vond;
655 Hoe ik ze menig-maal door dreigement deê zwijgen,
En kon ze, om 't leven zelf, niet aan 't bedaren krijgen;
Hoe Arkel, zeer verkoud, zijn' eigen ponjaard bloot

---

629 *van:* door.
632 *trantelde:* („trant" is: gang. Zie ook *Lucifer:* op zijn trommel en trant) dus: trappelen.
655 *dooreen scheen uitgespannen:* Door elkaar waren zij uit de spanning, dus: dartel, luchtig.
652 *gehengt:* gedoogt.
654 *elk verscheelde:* elk iets anders wilde.
657 Zooals in 't turfschip van Breda Matthijs Held.

Gezet had op den strot, en troostte zich den dood,
Om al zijn makkers niet door 't hoesten te verklikken.
660 Nu schort 'er, dat wij elk ons werrek voort beschikken.
Het Zeepaard, zwanger van gewapenden, zal gaan
In arbeid, en van vracht, vóor 't opgaan van de maan,
Omtrent ter middernacht, verlossen, als de kerken
Op 't Hoogtij zijn gepropt van menschen, die 't niet merken.
665 Dan zal de laag, in twee gedeeld, eer 't iemand hoort,
Terstond vermeestren gaan de Haarelemmer poort,
En rammen ze met kracht; en ik, om u te lichten
Van veer, zal daadlijk brand in 't holle Zeepaard stichten
Dat midden in de stad bij d'andre schepen leît.

EGMOND:

670 De Maarschalk wacht op u in 't klooster, al bereid,
Terstond met duizend man de muren in te trekken,
En 't leger legt niet veer. Ik ga het hen ontdekken.

VOSMEER:

En ik al weêr na stad. Nu, Veldheer! pas op 't stuk.

EGMOND:

God geef, dat u en mij dees aanslag wel geluk!

---

662 *zal gaan in arbeid:* zal gaan baren en (663) verlossen.
665 *de laag:* zij die in de hinderlaag lagen.

REI VAN EDELINGEN:

675 Wij, Edelingen, blij van geest,
Ter kerke gaan, op 't hooge feest,
Den eerstgeboren Heiland groeten,
En knielen voor de kleene voeten
Van 't Kind, waarvoor Herodes vreest;

680 Het kind, waarvoor een starre rijst,
Die Wijzen met haar stralen wijst
De donkre plaats van zijn geboorte,
En leidt hen binnen Davids poorte,
Daar d' Allerhoogste 't laagste prijst.

685 Het Oosten offert wierook, goud,
En myrrh, tot 's levens onderhoud
Van Hem, die, neêrgedaald van boven,
In 't arme Bethlem leît verschoven,
Hoewel hij alles heeft gebouwd.

690 't Gevogelt', dat op wieken zweeft,
Zijn nest, de vos zijn holen heeft,
En woont in bergen en in bosschen; —
Een stal van ezelen en ossen
Den Schepper nauwlijks herberg geeft.

(*In de Stad voor de kerk*)

675 *Rei van Edelingen.* Alberdingk Thijm merkte op, dat dit een Driekoningenlied is, geen Kerstlied, en dat Vondel, na 't waarschijnlijk vroeger geschreven te hebben, 't hier nu in zijn treurspel invlechtte. 't Past er, door klank en stemming, intusschen wel al wonderwel in, en ligt mooi, in zijn teerheid, tusschen het uitbundige danklied der eerste Rei en de droeve stemming der derde. Als het vroeger geschreven werd, is het slot-couplet er vermoedelijk aan toegevoegd, om het verband met 't moment der handeling van het nu bedreigd geweten Amsterdam.

683 *Davids poorte:* 't oude Bethlehem.

684 Daar God zich vereenzelvigt met het eenvoudigste wezen.

688 *verschoven:* in een hoek geduwd, veronachtzaamd.

695 De kribbe Hem een wieg verstrekt,
Die 't aardrijk met den hemel dekt
En ellek dier bestelt zijn voeder.
O Kind! gij zijt, gelijk uw Moeder,
Met pracht noch hoovaardij bevlekt.

700 Hier voert de neêrgedaalde God
De trotsche wereld om met spot
In zijn triomf, tot smaad der hoven;
Hier voert hij 't needrig harte boven
Met Hem in 't onverwinbre slot.

705 Hier schuilt dat Godlijk aangezicht,
Waaruit de zonne schept haar licht
En alle starren glans en luister;
Hier leit Hij zonder glans in 't duister,
Die Englen tot zijn dienst verplicht.

710 Des Hemels reien wiegen Hem
In slaap, met hunne zoete stem,
Die nooit van vaak en was beschoten,
En wekt het hoofd van alle grooten,
In 't koninklijk Jerusalem.

715 Augustus' Rijk verliest zijn eer,
De Roomsche schepter reikt niet veer,
Het Oost versmaadt Latijnsche namen;

---

697 *elk dier bestelt zijn voeder:* die elk dier zijn voedsel geeft.
700 *God voert ons:* zooals de Romeinsche overwinnaars bij hun intocht in Rome de overwonnen Vorsten meevoerden. Immers de drie Koningen moesten 't kindeke hier komen huldigen.
704 *'t onverwinbre slot:* de Hemel.
716 *de Roomsche;* Romeinsche.
717 *Het Oost versmaadt Latijnsche namen: Alberdingk Thijm* vat dit letterlijk op; *Meyer* ziet er een toespeling in op de scheuring van het Romeinsche rijk in een Oostelijk en Westelijk deel; *de Vooys* verklaart: „het machtig Romeinsche rijk heeft het Oosten niet kunnen onderwerpen" — En zoo vat ikzelf den regel ook op.

Maar Dees beheerscht het al te zamen,
Ook daar de zonne neemt haar' keer.

720 De Hemel, 't Aardrijk, en de Hel
Die luistren scharp na zijn bevel,
En siddren voor de zuivre wetten,
Die Hij door visschers laat trompetten
En blazen over duin en del.

725 De doeken, daar dit kind in leît,
Is 't purper van zijn majesteit,
Waarin de harders Hem aanschouwen,
Dien God de zielen komt vertrouwen,
Gelijk van ouds was toegezeîd:

730 Dat God zijn kudde weiden zal,
En hoên voor ramp en ongeval,
En na 'et verdwaalde schaapken vragen,
En dat op zijne schouders dragen,
Met vreugd, bij 't overig getal.

735 Hier is de wijsheid ongeacht;
Hier geldt geen adel, staat, noch pracht.
De Hemel heeft het kleen verkoren;
Al wie door oodmoed wordt herboren
Die is van 't Hemelsche geslacht.

740 Gij, die der Vorsten harten leidt
Gelijk een beek, en schift en scheidt
Het licht van dikke duisternissen;
Laat den tiran zijn' aanslag missen,
Die den Onnoosle lagen leît.

---

719 *Ook daar de Zonne neemt haar keer:* 't Westen.
723 *visschers:* de apostelen.
729 Enz. *Van ouds* slaat op de boeken van het Oude Testament. Evenwel is de vergelijking van den goeden Herder uit het N. T.
738 *Al wie door ootmoed wordt herboren:* Hier, in de verheerlijking van den ootmoed, vinden we de kern van heel Vondels beschouwing der noodzakelijke verhouding tusschen menschen en God.

HET DERDE BEDRIJF

BADELOCH. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL (*later*). HEER PETER (*later*). BONDGENOOTEN. AREND VAN AEMSTEL (*later*).

BADELOCH (*alleen*):

745 Ik trok zoo dra niet aan mijn pronk- en Kersnacht-kleêren,
Om in de kerk met al de stad te triomfeeren
Voor God, die 't leger dreef van d'aangevochten wal,
En zich verneêren kwam in Bethlems armen stal,
Of 'k raakte, in eenen stoel, aan 't sluimren en aan 't (droomen,
750 En ben benauwd en bang uit mijnen slaap gekomen;
Gelijk de dauw getuigt, die op mijn kaken leît.

GIJSBRECHT:

Mijn liefste! wat is dit? Hoe ziet gij zoo beschreid?
Wat nevel van verdriet bezwalkt uw blinkende oogen?
Sta stil, mijn lief! sta stil, uw Gijsbrecht zal ze drogen;
755 Nu kus hem eens, en zeg, wat is het dat u smart?

BADELOCH:

Mij leît, 'k en weet niet wat, een zwarigheid op 't hart:
Ik heb in mijnen slaap iet schrikkelijks vernomen:
Een droom bezwaart mijn hart: gezichten doen me schro- (men.

Derde bedrijf. Speelt in Gijsbrechts slot.

BADELOCHS achterblijven, haar in slaap vallen op het oogenblik waarop ze ter kerke zou gaan, is wat naief-gewild, om een gelegenheid te vinden een der motieven uit de A e n e a s in dit treurspel te veramsterdamschen. Even naief trouwens doet ons straks Badelochs mededeeling aan den geest van Machteld aan, dat Amsterdam verlost is. — Maar men was in de 17e eeuw veel minder rationalistisch in een kunstwerk dan wij.

752—55 Vondel heeft deze regels in 1659 heelemaal veranderd en verdeftigd. Zie mijn Gijsbrecht-studie N. B. pag. 313.

GIJSBRECHT:
De droomen zijn bedrog; gij vreest uit misverstand.
BADELOCH:
760 Nicht Machteld, docht me, stond voor mijne ledekant,
Bedrukt en in dien schijn, waarin zij, bij haar leven,
Mij dik haar hartewee te kennen placht te geven:
Wen ze in haar tranen zwom, en, van geduld beroofd,
De handen deerlijk wrong, het hair trok uit heur hoofd,
765 De blanke borsten krabde, en scheurde 't kleed aan flarden,
En zag begruisd van stof, zoo dat ik 't nauw kon harden,
Noch hooren al 't gekarm en jammerlijk misbaar,
Noch 't schelden op den Graaf, voor „schelm, geweldenaar
Verkrachter van een vrouw...." zoo kuisch, zoo welge-
(boren
770 Helaas! zij kwam mij niet in die gestalt' te voren,
Waarmeê haar zuivre ziel, van droefheid afgepijnd
In 't leven, nu voor God en d' Engelen verschijnt,
Met eenen pallemtak in haar sneeuwwitte handen,
En in het sneeuwwit kleed, en oogen, die nu branden
775 In 't hemelsch paradijs, als starren aan de lucht.
Ik sprak ze al schreiende aan, na eenen diepen zucht:
„O adellijke spruit van 't hooge huis te Woerden
Om welker ongelijk de helden oorlog voerden...
Dat oorlog, 'twelk, na dat gij in den Hemel trokt,
780 Zoo onverzoenelijk tot nog toe smookt en wrokt:
Wat oorzaak drijft u hier op ongeruste paden,
Of koomt ge om onzent-wil, met zwarigheên beladen,
Om d'uwen bij te staan in 't kommerlijk beleg?
Nicht Machteld! 't is vergeefs: de vijanden zijn weg.
785 Wat treurt ge? Wij zijn vrij van lagen, van bespringen;
Dus help ons nu omhoog bij God triomfe zingen;
Omring uw hoofd met licht, in steê van lauwerkrans,
En leî der Englen rei met vroolijkheid ten dans!"
Zij schudde 't hoofd, en scheen van gramschap te verandren
790 In 't aangezicht, en sloeg de handen van malkanderen,

761 *schijn:* verschijning, uiterlijk.
781 *ongeruste paden:* paden van onrust.

En steende, en zuchtte zwaar, en borst in 't eind dus uit,
Maar met een heesche keel en dof en schor geluid:
„Onnoozle! zijt ge nu van vijanden ontslagen?
En slaapt ge zoo gerust? En vreest ge niemands lagen?
795 Daar gij, om mijnent-wil, op 't alderuiterst zijt,
En naast aan uwen val? Op, op! 't en is geen tijd
Van slapen; het is tijd, naar andere gewesten
Te vlieden, van dit huis. De vijand heeft de vesten.
De zeestad staat in brand; het is met haar gedaan.
800 Oom Gijsbrecht heeft vergeefs zijn burgers voorgestaan.
Geen tegenworstelen noch strijden mag u baten.
Gods Heil'gen hebben kerk en outers lang verlaten.
Op, op! berg Gozewijn! vooral mijn eenig pand,
Klaris, mijn zoete zorg, eer 't heilig klooster brand',
805 Of eenig booswicht haar mishandel' en misbruike,
Naar zijn' vervloekten lust, en zij haar oogen luike.
Al zijn de straten dicht bezet en nauw bewaard,
'k Zal Gijsbrecht, ongekwetst van spiets of eenig zwaard,
En, zonder eene nop van 't kleed door 't vier te zengen,
810 Geleien, en gezond op dezen drempel brengen.
Verlaat dan fluks dit slot: steek af, op Gods genâ
En geef u zeewaart in. Voort, voort eer 't wordt te spa.
Al d'Englen zullen u voor stormen en voor stranden
Behoeden, en de vloot behouden doen belanden."
815 Gedenk eens, welk een schrik mijn slaaprig hart beving!
Mijn hair dat rees te berg, en aan een ieder hing
Een druppel nats; het zweet begost mij uit te breken.
Mijn lijf werd kil als ijs. Ik woû en kost niet spreken,
En schoot uit mijnen droom, al bevende en bevreesd,
820 Greep toe, en zocht vergeefs t' omhelzen haren geest,
Die door mijn armen droop, en wegstoof uit mijn oogen,

799 *De zeestad:* in de eerste uitgaven: de stad, die.
802 *verlaten:* opgegeven.
803 *mijn eenig pand:* mijn eenig kind. In de 19e eeuw nog dikwijls: „'t pand van onzen trouw".
804 *Klaris, mijn zoete zorg.* „Zorg" zie te voren vers 479. Vondel heeft daar later, veel minder gevoelig: „mijn eigen hart" van gemaakt.
806 *oogen luike:* haar oogen sluite; sterve.

En liet me heel verbaasd en van het spook bedrogen.
Dit is het, dat me steurt en in de zinnen speelt.
GIJSBRECHT:
't Is louter ijdelheid, die zich het brein verbeeldt.
BADELOCH:
825 Och, of het ijdel waar! Ik heb mijn uur verslapen,
Om naar de kerk te gaan. t Is spade.

(HEER PETER. BADELOCH. GIJSBRECHT.)

PETER (*achter de schermen*): Wapen, wapen!
BADELOCH:
Bescherm ons, goede God! behoe ons voor gevaar!
'k Hoor onraad. Och, ik zorg mijn droom is al te waar.
(*Peter verschijnt.*)
GIJSBRECHT:
Heer Peter! wel, hoe dus? Wat port u zoo te roepen?
830 Wat jaagt u hier bij nacht?
PETER: God lof, dat ik de troepen
Des vijands ben ontvloôn, ter dood toe afgemat!
GIJSBRECHT:
Wát vijand? Hoe? Gij raast.
PETER: De vijand is in stad.
Het is met Amsterdam en met zijn hooge wallen
Gedaan; zij is de wraak in 't end te buit gevallen!
835 De gruwelijke reus heeft eene poort vermand;
Het Zeepaard lost zijn vracht en Vosmeer sticht den brand,
In 't midden van 't gevecht, met schimpen en braveeren.
De wachters vechten flauw, en zien hen niet te keeren.

---

822 *verbaasd:* (in de oude beteekenis) ontzet, ontdaan.
en van het spook bedrogen: onder den invloed der bedriegelijke verschijning van het visioen.
827 *Wapen, wapen.* In den dubbelen zin van een oproep „te wapen", en van den zeer ouden: ach en wee! — Als bij Maerlant: Wapene Martijn. — Deze geheele verschijning van Peter is zeer levendig en dramatisch.
828 *ik zorg:* ik vrees.
838: *Zien hen niet te keeren:* Zien geen kans hen te keeren.

Het leger trekt vast in met duizenden, een macht
840 Zoo groot, als Waterland nog nooit te velde bracht,
En Kennemer, en Vries, en Zee- en Holland samen,
Met allen die, op ons gebeten, herwaart kwamen.
De Kersnacht heeft gediend tot dit verraders-werk,
Bestaan vóor maneschijn, toen 't vollek in de kerk
845 Met offren bezig was, en zingen in de koren;
Terwijl de stad vol vreugd, als Christus, scheen herboren,
Wij, weder uit den muil der bleeke Dood verlost.
Vergeefs heeft dit beleg u zoo veel zweets gekost,
En bloed en arrebeid, nu alles loopt verloren.

GIJSBRECHT:

850 Ik zal ter-stond omhoog gaan zien van Schreijers toren.
Gij, dienaars, brengt mijn' helm en harnas bij der hand. (*Af*)

BADELOCH:

Helaas! Wat gaat mij aan in dezen droeven stand!
Is dat triomf? Heet dat zijn vijanden verjagen?
Nu kent men Haarlem eerst, nu blijken Egmonds lagen!
855 Nu lachen ze om mijn stad, zoo lang van hen benijd.
Mijn goede vrome man gaat kwijnen, en verbijt
Zijn leed des daags, en brengt de nachten door met waken.
Ik vind hem menig-maal met tranen op de kaken,
En vraag ik, wat hem deert: hij zucht en antwoordt niet,
860 En kropt zijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.
Hoe veel gelukkiger zijn arme en slechte dorpen,
En hutten laag gebouwd, min stormen onderworpen
Dan eenig heerenhuis, dat door 't geboomte steekt,
En daar het bulderen des winds zijn kracht op breekt.

---

845 *Met offeren:* met 't brengen van dankoffers, in den vorm van zang en gebed.

850 Hier lokaliseert Vondel voor zijn hoorders de ligging van Gijsbrechts kasteel aan het IJ. (Dat immers eerst in de 19e Eeuw daar ingedijkt werd.) Dat Gijsbrecht gaat uitkijken eer hij uittrekt gebeurt onder den invloed van den *Aeneas*.

852 *Wat gaat mij aan:* wat overkomt me. Badelochs bittere wanhoopsstemming doet hier dramatisch heel goed, al lijken 869 en 870 wel ruim „mooi" van beeldspraak.

865 Weet hiervan eenig mensch, ik weet 'er van te spreken:
Als ik den ganschen tijd mijns levens overreken,
Van mijne bruiloft af, van dat ik zat verloofd:
Wat stormen waaiden mij niet sedert over 't hoofd!
Wat toren is zoo hoog, van waar ik deze baren
870 En zee kan overzien van al mijn wedervaren?
En wie ziet nog het end van dien begonnen strijd?
Hiermeê ga ik mijn' man, naast God mijn toevlucht, kwijt!

PETER:
Geduld, Mevrouw! geduld. God proeft zijn uitverkoren.

GIJSBRECHT (*opkomend*):
Ik kan bescheielijk en klaar 't geklikklak hooren
875 En 't rammelen van 't staal; 't geluid koomt dichter bij.
De schepen branden al en schitteren in 't IJ,
En in de Diemer meer en alle burregwallen.
Ik zag het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen;
En 't naaste huis daaraan dat staat in lichten brand.
880 De klokken kleppen vast. De heele waterkant
Die is in rep en roer. Het bloedig zwaard gaat weien.
Men steekt 'er de trompet. Men hoort de menschen schreien.
Brengt hier mijn harrenas! T'sa, dienaars! schaft geweer.
Al wie in 't harnas sterft, die sterft met krijgsmans eer.
885 Waar, vrienden in den nood! waar zijn ons bondgenooten?

PETER:
Voor 't huis vergaâren vast de besten van de grooten:
Heer Heemskerck, die vol viers om uwe zuster kwam,
Oudshooren en Polaan, hoe grijs hij is en stram,
Heer Zwieten, Teilingen, en Waarmond, en uw broeder,
890 En Kuik, en Kraaienhorst. Geen tigers zijn verwoeder,
Om aan te gaan op roof.

GIJSBRECHT: Men roep hen voor den dag.

---

872 *ik ga kwijt:* ik raak kwijt.
877 *burregwallen:* burchtwallen, hier stadswallen.
883 *geweer:* wapentuig.
891 *aangaan:* los branden.

(*De vorigen.* AREND. BONDGENOOTEN.)

BONDGENOOTEN:
Mijn Heer, 't is vechtens tijd, zoo vechten helpen mag.
Wij zijn getroost met u te leven en te sterven.
GIJSBRECHT:
Gij zult in eeuwigheid bij God uw loon verwerven,
895 Voor dezen trouwen dienst, in mijnen lesten nood.
Gij ziet hier anders niet voor oogen dan de dood:
Doch zoo ge zijt gezind den vijand te verletten
Zoo veel ons mooglijk zij, en 't leven op te zetten
Bij stad en burgerij, zoo volgt me: dat 's u voor!
BONDGENOOTEN:
900 Wij volgen al gelijk, en houden 't zelve spoor.
BADELOCH:
Beschermt mijn lieven man, dat bid ik, vrome Heeren!
AREND:
Vrouw zuster! ik beloof, 'k zal zonder hem niet keeren.

---

897 *te verletten: lat* in Mnl. is: lui, traag. *Verletten* dus: vertragen, ophouden, afbreuk doen.
898—99 *'t leven op te zetten bij stad en burgerij.* Voor stad en burgerij 't leven te wagen.
901 *vrome:* dappere.

REI VAN KLARISSEN:

O Kerstnacht, schooner dan de dagen!
Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
905 Dat in uw duisternisse blinkt,
En wordt gevierd en aangebeden!
Zijn hoogmoed luistert naar geen reden,
Hoe schel die in zijn ooren klinkt.

Hij poogt d' Onnoosle te vernielen,
910 Door 't moorden van onnoosle zielen,
En wekt een stad- en landgeschrei,
In Bethlehem en op den akker,
En maakt den geest van Rachel wakker,
Die waren gaat door beemd en weî,

915 Dan naar 't Westen dan naar 't Oosten.
Wie zal die droeve moeder troosten,
Nu zij haar lieve kinders derft?
Nu zij die ziet in 't bloed versmoren
Aleer ze nauwlijks zijn geboren?
920 En zoo veel zwaarden rood geverfd?

Zij ziet de mellek op de tippen
Van die bestorven en bleeke lippen,
Gerukt nog versch van moeders borst;
Zij ziet de teêre traantjes hangen,
925 Als dauw, aan druppels op de wangen —
Zij ziet ze vuil van bloed bemorst.

(Het tooneel is hier in het klooster bij den Heiligen Weg.)

909—10 hij poogt 't kindeke Jezus te vernielen door alle kinderen te dooden.
913 *Rachel* voor de Moeder van Israël. — Ook in den *Jozef in Dothan:* „Zie Rachels kinderen en knapen". De voorstelling van die onrustig zwervende, ontroostbare moeder Israels hecht zich wèl vast in onze verbeelding. Over de klankwaarde van deze Rei handelde ik in mijn lezing: *Hoe lezen we boeken best? — Studies en Lezingen*, Ned. Bibl.

De winkbrauw dekt nu, met zijn boogjes,
Gelokene en geen lachende oogjes,
Die straalden tot in 't moeders hart,
930 Als starren, die met haar gewemel,
Het aanschijn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een' mist betrokken werd.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen,
En tellen zoo veel jonge bloemen,
935 Die doen verwelkten eer ze nog
Haar frissche bladeren ontloken
En liefelijk voor ieder roken
En 's morgens dronken 't eerste zog?

Zoo velt de zein de korenaâren,
940 Zoo schudt een bui de groene blaâren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staatzucht brouwen,
Wanneer ze raast uit misvertrouwen!
Wat luidt zoo schendig, dat haar rouwt?

945 Bedrukte Rachel! staak dit waren:
Uw kinders sterven martelaren
En eerstelingen van het zaad,
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlijk tot Gods eer zal bloeien,
950 En door geen tiranny vergaat.

---

939 *zein:* later *zicht:* zeis.
942 *Staatzucht.* Een bij Vondel veelvuldig voorkomende uitdrukking, waar onder hij verstaat: heerschzucht, tyranny, zucht tot verzet om zelf te heerschen. Hier in den eersten zin genomen.
945—50 De onnoozele kindermoord wordt voorgesteld als een voorspel tot Jezus' dood. Zooals ook in de *Jeftha* de offerande van Ifis als zoodanig wordt voorgesteld.

HET VIERDE BEDRIJF

GOZEWIJN VAN AEMSTEL. KLARIS VAN VELZEN.
REI VAN KLARISSEN.

GOZEWIJN:

Het loopt met Amsterdam, gelijk gij hoort, ten ende,
En wij verwachten deel aan d'algemeene ellende,
't En zij dat elk van ons zich dadelijk verzie.
Voor mij, 'k ben oud en traag: mij voegt niet, dat ik vlie.
955 Zoo vele moeite en is het leven mij niet waardig.
Belief het God, hij koom; zijn dienaar staat al vaardig:
Hij haal mij in zijn' troon en aangename rust.
Maar gij, mijn dochterkens! Wien nog het leven lust,
En in het bloeiendst zijt van uwe jonge jaren,
960 Zet gij 't op vluchten aan, of Jesus u woû sparen
En helpen in der nood! Klarisse, reine maagd,
Die t'onrecht nog den haat van vader Velzen draagt,
Begeef u op de vlucht; al d'andren zullen volgen.
De vijand, blind van wraak, is bitter en verbolgen,
965 En allermeest op u. O moeder! vlucht voorheen.
Ik zal u bijstand doen met tranen en gebeên,
En volge u met mijn hart, daar mij geen voeten brengen.
Ga henen, Machtelts kind! of God het woû gehengen
Dat gij geborgen werdt!.... 'k Ben meest met u begaan.

KLARIS:

970 Och, vader Gozewijn! waar ziet ge mij voor aan?
Zoo ik u dus begaf, hoe zoû dat mij betamen?
Gij zijt mijn maagschap doch, naar vleesch en geest te zamen.

---

953 *zich voorzien:* voor zich zelf zorgen.
957 *in zijn troon:* d. w. z. in zijn Hemel.

Zou ik u hier alleen verlaten tot een' roof,
Die mij een vader strekte en 't Christelijk geloof
975 Mij in het herte prent', van kindsbeen af herbaarde,
Den geest versterkte, en 't lijf in reinigheid bewaarde?
'k Verlaat u nimmermeer.

REI: Dit outer is ons wijk.

GOZEWIJN:

O edel maagdeken! hoe zijt ge zoo gelijk
Van aard die Klare zelf, naar wie gij heet Klarisse!
980 Waar vind ik onderscheid in dees gelijkenisse?
Toen 't Sarazijnsche heir vermeesterde al de stad,
Daar Sinte Klare was, hoe droeg zij zich? Zij trad
Grootmoedig in de poort van 't klooster, daar ze woonde,
En zag den vijand weg, zoo ras hij zich vertoonde.
985 Haar moed, haar sterk geloof, en ijverig gebed
Verstrekten haar een zwaard, en harnas, en helmet.
Gij moogt dan, nu gij hebt die zelleve gedachten,
Met mij, voor dit autaar, de vijanden verwachten;
Maar trek me (dat mijn dood zij veer van schande en smaad)
990 Eerst aan dit stramme lijf mijn statigste gewaad,
Gelijk een Bisschop voegt, aleer zij ons verrassen.
Zet mij den mijter op; hij zal niet kwalijk passen
Op mijn gezalfde kruin. Breng hier den gouden ring,
En steek aan deze hand, die beeft, den vingerling,
995 Daar ik de bruid van 't Sticht, de Roomsche kerk, meê trouwde.
Geef mij den harderstaf, tot steunsel van mijn oude,
Daar ik Gods kudde meê gehoed heb en geweid.
'k Heb nooit de teekens van het bisdom afgeleid
Met wil, maar door bedwang: al leef ik als gebannen;
1000 Al ruimde ik Henrick plaats, en Willem, en twee Jannen.
En 't waar een klein verlies, al had men mij verkort
In naam en eer, was slechts geen Christenbloed gestort,
En zoo veel zaads vertreên van mensche- en paardevoeten,
Most niet 't onschuldig volk de schuld der Heeren boeten.
1005 Nu, kinders! zet u hier, en dat een ieder non,
Met mij den lofzang zing van oude Simeon:

REI:

Vergun, o God! op zijne bede,
Naar uw belofte, uw' knecht verlof,
Op dat hij reize in ruste en vrede
1010 Omhoog naar 'et Hemelsche vredehof:

Nadien ik met mijne eigene oogen
Den algemeenen Heiland zag,
Die als een zon schijnt uit den hoogen,
Daar ieder zich in verblijden mag:

1015 Een schoone zon, die met haar stralen
Het blinde Heidendom verlicht,
En Jacobs huis en Isrels palen
Verheerlijkt, en nog veel vaster sticht.

DE VORIGEN. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL.

GIJSBRECHT:

Dat God u-allen spare! Is 't hier nog tijd van zingen?
1020 De vijand zakt vast neêr om 't klooster te bespringen.
Oom Gozewijn! koom hier; gij zijt stokoud en traag,
Gedoog dat ik u op mijn beide schouders draag.
Klarisse-nicht, gij zult mij volgen met dees reien,
Waar God of 't goed geluk ons-allen wil geleien.
1025 Nu, vader, volg mijn' raad. De vijand woedt en raast.
Wie 't leven bergen wil, die berg het in der haast.

GOZEWIJN:

Gemak, mijn trouwe neef! gij moogt dees moeite derven.

KLARIS:

Wij zijn aleens gezind, en wel getroost te sterven.

GIJSBRECHT:

Hoe nu? Heeft God mij dan door water en door vier,
1030 Door spiets en zwaard gered en menig blank rapier,
Dat ik den Bisschop nog voor 't outer zou zien slachten,
En in het lauwe bloed de nonnekens verkrachten?
Dat werde nimmer waar. O Goddelijk geslacht!

Nicht Machtels geest verscheen mijn liefste dezen nacht:
1035 En mij belastte een stem haar kind en oom te bergen.
Haar schimme waart om u, en moet ik 't u nog vergen?
En maakt ge zelf uw ziel nog schuldig aan dien moord?
De krijgsliên zijn niet veer van deze kloosterpoort;
Die legt met éenen slag ter aarde neêrgeworpen.
1040 Dees Godgewijde vloer zal 't kuische bloed haast slorpen.
Het krijgsvolk nadert vast; ik hoor het aan 't gedruisch.
Ik bidde, om Zijnent wil, die levendig aan 't kruis
Om ons genageld hing, voor Sions wreede muren:
Ik bid u, om zijn hand- en voet- en hartkwetsuren,
1045 En om de doornekroon, die 't hoofd verplette en brak,
En om de scharpe spiets, die in zijn zijde stak....
Vergun me dezen troost, in zoo veel zwarigheden,
Dat ik uw leven berg, o vader! dat ik heden
Onschuldig blijven mag aan uwer aller bloed.
1050 Dit eenige is mijn wensch. — En kan ik uw gemoed
Door smeeken noch gebeên noch bittre tranen buigen,
Zoo neem ik God en al zijn Heil'gen tot getuigen,
Dat geenerlei gevaar, noch zelf de felle dood
Mij hinderden, uw lijf te bergen in den nood.

GOZEWIJN:

1055 Gij hebt godvruchtig, neef, u neffens ons gekweten.
Wij zullen 't noch voor God noch Engelen vergeten.
Den grooten God-alleen zij eere in 't Hemelrijk!
Wij bidden u, sta op! Gij doet ons ongelijk,
Dat gij ter aarde knielt voor sterfelijke menschen.
1060 Hoe zoû ik schooner dood na 'et lange leven wenschen,
Dan hier, voor martelaar, op deze heil'ge steê,
Te offeren mijn bloed, in 't vierigst van mijn beê,
Op 't allerhoogste feest van Gods geboortenisse!
Waar of de Dood vertrekt? Ik heb een rein gewisse,
1065 En haakte lang te gaan naar aller zielen bed;
Al sedert dat ik uit mijn zetel werd gezet,
Doen Uitrecht, dat den Vorst, gelijk zijn' vader, eerde,

1036 *moet ik 't u nog vergen:* moet ik 't u nog afsmeeken (dat ge u redden laat).
1064 *vertrekt:* uitblijft — *Gewisse:* geweten.

Door staatzucht opgeruid, mij wars den nek toekeerde,
Van dien tijd was ik al dit lastig leven moê.
GIJSBRECHT:
1070 Daar is de vijand-zelf. Ik vlieg naar boven toe,
En zal, zoo lang ik mag, de kloosterpoort beschutten,
Of mijne hulp nog kon uw leven onderstutten! (*Af.*)

(*Het tooneel is op 't kasteel.*)

BADELOCH. REI VAN BURGZATEN. AREND VAN AEMSTEL (*binnenkomend*).

BADELOCH:
Heer broeder! wel, wat 's dit? Hoe keert ge dus alleen?
O God, waar blijft mijn Heer! Is hij gebleven?
AREND: Neen.
BADELOCH:
1075 Wat tijding brengt ge dan? Zeg op, is hij gebleven?
AREND:
Ik liet hem voor 't stadhuis gezond en nog in 't leven.
BADELOCH:
Helaas! Waar mag hij zijn, mijn troost, mijn hoop, mijn (hoofd!
En keert ge zonder hem?.... Dat hadt ge niet beloofd.
AREND:
Versla u niet, maar toef. Gij zult hem haast aanschouwen.
BADELOCH:
1080 Dat toeven valt me bang. Och, was hij slechts behouen,
In 't onweêr, dat de staat in zee drijft zonder roer!

1072/73 Nadat Gijsbrecht weggevlucht is, wil de traditie dat alsdan een stomme vertooning volgt, die den inval in het klooster, met Witte van Haemstede (vgl. 1406 en vlg.) onder de aanvallers, en den moord op bisschop en nonnen laat zien. Hierover mijn *Gijsbrecht*-studie, pag. 309 vlgg. (CXXVI/VII N. B.)
1074 „Waar *blijft* mijn Heer. Is hij *gebleven*": Woordspeling. In den laatsten zin beduidt het: is hij in den oorlog gebleven, gesneuveld?
1079 „Ontstel niet, maar heb geduld".
1081 In de andere uitgaaf staat: *daar het schip*. Maar de lezing: *dat de staat* lijkt me teekenachtiger.

Ik bid, verhaal me doch al 'tgeen u wedervoer.
AREND:
Gij eischt een' zwaren eisch. Wie zoû daar niet voor gruwen?
Het zal ons hartewee en droefheid slechts vernuwen.
1085 Wie hoort dit treurspel aan, die niet zijn tranen laat?
Al stond hier Grobber-zelf, of 't heilloos basterdzaad,
Het waar onmogelijk dat hij dit hooren konde.
Het is een nieuwe slag in mijne versche wonde.
Ook steken we allebeî nog midden in den druk,
1090 En wachten op den slag van 't uiterste ongeluk,
Tenzij het God verzie, en zet de wrake palen —
Doch nu gij 't zoo begeert, hoor toe, ik zal 't verhalen:
Wij kwamen niet zoo haast omtrent den Middeldam,
Daar wat vergaâring was van burgren; men vernam,
1095 Hoe 't ingetrokken heir de Nieuwe Zijde alreede
Vermeesterd had, en 't volk onnutten weêrstand dede;
Dies Gijsbrecht liet gebiên, men zoû in vaardigheid
De bruggen, daar de stad zich recht in 't midden scheidt,
Verbranden, en vooral den Middeldam bezetten;
1100 Om 's vijands overkomst, waar 't mooglijk, te beletten;
En dat men d' Oude Zij mocht vrijen voor gevaar,
Schoon of het krijgsvolk van de Nieuwe meester waar.
Hij zellef was de voorste, om ellek moed te geven,
En ging daarop met ons naar merkt en raadhuis streven,
1105 En brocht met al zijn macht de burgers op de been;
Die rukten hier en daar van alleszins bijeen.
Men spande ketenen voor 't haastige verrassen.

1086 't *heilloos basterdzaad:* de basterdzoon van Graaf Floris: Witte van Haemstee.

1095 *de Nieuwe Zij.* Voor lezers die Amsterdam niet goed kennen sta hier opgemerkt, dat het deel ten Oosten van den Amstel, d.i. Damrak en Rokin met Warmoesstraat, Nes en Burgwallen het *oude* stadsdeel was; terwijl ten Westen de *Nieuwe Zij* lag, met Nieuwendijk etc. In heel deze beschrijving van den aanval op Amsterdam heeft Vondel trouwens alle verhoudingen en afstanden sterk vergroot, zelfs voor wat Amsterdam aan 't eind der 16e eeuw was! De indruk moest immers gewekt worden van een „groote, aloude stad", als Troje!

1097 *in vaardigheid:* vlug, ree.

1106 *van alleszins:* van overal.

Men stopt den toegang dicht met zakken, kisten, kassen,
En alles wat men reedst kon vinden bij der hand.
1110 Doen vlogen wij met hem te zamen naar den brand,
Om, waar het mogelijk, daar orden op te stellen;
Maar, laes! het was te spaâ. Wat mond kan u vertellen
Den zuren arrebeid van dezen naren nacht,
En met hoe groot een' moord die over wordt gebracht!
1115 Men zag de doôn gestrooid langs burregwal en straten,
Geen kruisweg, die niet dicht bezet werd van soldaten.
Men ziet 'er alleszins verbaasdheid, en men hoort
Zich mengen onder-een bloedstorting, brand, en moord.
De groote aaloude stad, vermaard in oorelogen,
1120 Zoo scheeprijk, en voor wie zich zee en stroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur en rijken tot ontzag,
Gaat plotseling te gronde en zinkt met éenen slag.
Wij worden niettemin door wanhoop aangedreven;
Dat menig Graafsgezinde en Kermer kost zijn leven:
1125 En 't Aemsterlandsche bloed en sneuvelt niet alleen.
De lijken groeien aan, en leggen onder-een.
Het aanzicht naar de straat gekeerd of op hun ruggen.
De kennis van den weg, van stegen, straten, bruggen,
En stads gelegenheid, bij 't schijnsel van de maan,
1130 Kwam dapper ons te baat, en hield de drommen staan
Der vijanden, die dik het zetten op een loopen.
Dan ging 'er eens een deur, en dan een venster open:
Wij groeiden in getal en moed, en rukten voort,
Of 't mooglijk waar' geweest, de Haarelemmerpoort,
1135 Die overweldigd was, met dooden te verkroppen,
En weêr met kracht al wat in steê was uit te kloppen;
Maar kwamen veel te spaâ. De nauw ontslipte wacht

1114 *over wordt gebracht:* door wordt gebracht.
1117 *alleszins:* alom. — *verbaasdheid:* ontzetting.
1120 *voor wie zich zee en stroomen bogen:* figuurlijk, Vondel denkt aan de zee- en stroom*goden*, zich buigend voor de Maagd van Amsterdam.
1127 Teekenende trekjes als deze kenmerken den Hollandschen schilder. Zie ook 1166/67.
1130 *dapper:* uitstekend.

Verhaalde ons, hoe alreê de voortocht, met de kracht
Der ruitren, binnen was. Wie zou daar tegens mogen!
1140 En of men hier en daar een brug had opgetogen,
Men rechtte weinig uit. De brand nam immer toe.
d'Ontsteldheid was te groot. Men wist niet waar, of hoe.
Mijn broêr, Proost Willem, kwam, geladen onder d' armen
Met 't overschot van 't kruis des Heilands: „Helpt beschermen
1145 Ons hoofdkerk, rijk gebouwd ter eere van Katrijn
En Jesus Moeder-zelf. O burgers! bergt Kristijn,
Heer Gijsbrechts zuster, doch!" en nauwlijks kon hij (spreken:
„Ik heb ze in 't Vrouwenkoor al bevende versteken,
En raakte nauwlijks uit. De landreus is 'er veur:
1150 Men hoort zijn stem. Hij loopt met boomen op de deur.
Om Gods wil, gaat de kerk op 't hooge feest ontzetten!"
Wij schieten derwaart aan, om 't onheil te beletten,
Als beren, die bij nacht van honger uitgejaagd,
Gebeten zijn op roof. Wij vliegen onversaagd
1155 Door vier en zwaarden heen, om 't al voor God te wagen:
Maar vinden voor ons komst de kerkdeur opgeslagen,
En hooren eenen galm, die uitberst over straat
En over al de stad, en God voor 't voorhoofd slaat
In zijnen hoogen troon, als eer de kerk der Joden.
1160 D'altaren en het koor zijn opgehoopt met dooden.
Wat bleef 'er ongeschend! Wat kreeg 'er niet een' krak!

1138 *voortocht:* nu: Voorhoede. Letterlijk: „wat vooraan trekt".
1140 *opgetogen:* opgetrokken. Van *tiegen, toog, getogen.* wv. o. a. 't juist genoemde *voortocht.*
1142 „Alles was te veel in verwarring".
1144 de Kerk zou, als relikwie, een stuk bezeten hebben van *het* kruis, w.a. Jezus geslagen was, en dit vervat in een zilver verguld kruis.
1145 De Nieuwe Kerk had tot patronessen: de H. Maagd en Sint Katharine.
1148 *versteken*: verborgen. Nog bij *Van Alphen*, in 't bekende versje van Cornelis, die een glas *gebroken* en de stukken *verstoken* heeft.
1150 *met boomen:* het gebruikelijke werktuig om een poort te forceeren.
1156 *opgeslagen:* opengeslagen.
1158 *God voor 't voorhoofd slaat* enz. Niet in letterlijken, maar in figuurlijken zin bedoeld: die God ontzet, als een daad van schennis, gelijk weleer 't vernietigen van den tempel der Joden.

't Gevluchte vollek zit op trans, gewelf, en dak,
En biedt nog tegenweer, en kwetst óns zelfs met steenen
En hout, uit misverstand. Men hoort de vrouwen weenen
1165 En kinders, die vol schriks krioelen hier en daar,
De binnentransen langs. De kaarsen op 't autaar
Zijn sommigen gebluscht, en sommigen die blaken.
De kerrekschenners woên, en passen wat te raken,
En vechten om den buit, en plondren 't al; ook zelf
1170 Het Marianum, dat te pronk hing van 't gewelf,
Wordt afgerukt. Men zet in 't glibbrig bloed zijn stappen;
Men torst er kelken uit, kasuifelen en kappen,
Die stijf staan van gesteente en paarlen en rood goud,
Om 't heerlijkst, als het plach, wanneer men hoogtijd houdt,
1175 En koor- en outerkleên. De Kerstnacht lag in stukken.

BADELOCH:

Hoe ging 't u met Kristijn? Hoe most dit Gijsbrecht (drukken!

AREND:

En mij! — bedenk dat eens. Hoe staat mij 't schouwspel (voor!
Men sleepte ze bij 't hair uit ons Liefvrouwen koor,
Om d' armen dun en teêr met koorden stijf gebonden.
1180 Hoe diep ging dit in 't hart, die naar haar huwlijk stonden!
Doch Heemskerck meest, die dol dit langer niet verdroeg,
Toen zij naar 's hemels troon haar blakende oogen sloeg.
Wij sloten ons wel dicht, en volgden hem al tzamen,
En rukten ze uit de macht des kneevlers. Daarop kwamen
1185 De Gelderschen, de Zeeuw, de Vries en Kennemaar
Van alleszins te hoop, vol spijts, op 't groot misbaar,
En om d' ontrukte maagd. Men zag er 's Graven zonen,

1168 *en passen wat te raken:* doen hun best, te treffen wat zij kunnen.
1170 *Het Maria-num:* groot, soms tweezijdig Mariabeeld, omgeven van nimbus, aureool of stralende zon.
1172 *Kasuifel:* miskleed.
1174 „die op hooge feesttijden werden getoond".
1175 *De Kerstnacht lag in stukken:* het kerstfeest was opgebroken, al zijn heerlijkheid vernield.
1182 *blakende oogen:* glanzende oogen.

Men zag er d' Egmonds zelfs en Diedrick meê zich toonen
Om 't moedigste in dien strijd, met Grobber, helsch van
1190 De winden buldren zoo, eer 't bijster weêr bedaart, (aard.
Des winters tegens een, en weten van geen strijken,
En zetten in gevaar de dammen en de dijken,
Door 't parsen van den vloed. De vijand werd te sterk,
En groeide, en deê met kracht ons deizen uit de kerk,
1195 En wijken naar den Dam, om versch te zijn gesteven.
Neef Heemskerck had bij 't koor alreê den geest gegeven,
Die ridderlijke held en eere van zijn' stam!
Polanen viel 'er bij, die hem te hulpe kwam,
En niemand week in moed noch billijkheid van oordeel,
1200 En Kuyk, hem zeer gelijk. De deugd en had geen voordeel.
Het Heiligdom van 't Kruis den Proost deê weinig nuts.
Geen stool beschutte hem, noch geen vierkante muts,
Noch geen Godvruchtigheid kon Jesus' Priester helpen,
Toen wij, o Willem-broêr! uw bloed niet mochten stelpen,
1205 Daar gij te sneuvlen kwaamt, recht over 't hoog autaar.

BADELOCH:

Wat hoor ik hier al leeds! Hoe voel ik mij zoo naar!
Verhaal mij evenwel al d' overige ellende;
't Begin vernoegt me niet, 'k verlang met schrik naar
('t ende.
Hoe kon mijn droeve man zoo scheiden van zijn bloed!

AREND:

1210 In zoo veel rampen hield hij al den zelven moed,
En ijverde om den Dam te houden onbezweken,
Waarlangs de vijand zocht geweldig in te breken;
Gelijk een waterstroom geweld baart op een sluis,
En elks gehoor verdooft met ijselijk gedruisch:
1215 De deuren van de sluis zich kanten tegens 't wringen

1190 Men leze naast deze vergelijking wat V. bij Vergilius gevonden had, en geve hém den lauwer (zie mijn Gijsbrecht-studie, pag. 280. En hiervóor).
1195 *om versch te zijn gesteven:* om versche krachten te winnen.
1202 *Stool:* „Stola, breede band, dien de priester om den hals draagt".
1213 enz. Zie gelijksoortige opmerking over deze fraaie vergelijking, ter zelfde plaatse — *geweld baart.* Krachtiger en teekenachtiger dan „geweld doet", de andere lezing.

Des springvloeds, voor een wijl, tot dat zij openspringen,
En geven 't water ruimt, den springvloed vrijen toom;
Die wint dan veld, en rukt de wortels met den boom,
En huis en hof omveer, en zet de lage landen
1220 In éene bare zee, met groene en nieuwe stranden.
Dus ging 't, nadat men wel een heel uur lang den Dam
Verdadigd had, zoodra de burgerij de vlam
Ten dake van de kerk ten hemel uitgeslagen,
En 't heerelijk gebouw zag branden lichter lagen,
1225 En hoorde 't moordgeschrei des volks, dat, oud en jong,
Van boven, om het vier t'ontgaan, te barsten sprong
Of in de spietsen viel ter aarde. Dit gezichte
Benam hun al den moed. De helsche Grobber stichtte
Met een gewijde torts den brand in 't heilig dak.
1230 Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stak!
Toen was het: „Elk voor zich! een ieder berg' zijn leven!"
Mijn broeder riep, ik zoû mij fluks op 't slot begeven,
En zijne gemalin en kinderen gade-slaan.
Hij zelf week op 't stadhuis, en bleef de leste staan.
1235 Ik werd op weg verlet, en koom den burg bewaren,
En hoop de goede God zal mijn' Heer broeder sparen!

BADELOCH:

Een hopelooze hoop! Och, Gijsbrecht, lieve Heer!....
Ik reken hem al dood, en zie hem nimmer weêr.

(*Zij zinkt neer*).

1219/20 Na de hevige stuwing der voorafgaande regels loopt het vers hier langzaam en breed uit, mèt den verbeelden watervloed.
1224 *lichter lagen:* nu: „lichter laaie".
1230: Deze regel heeft menigeen hoofdbreken gekost. De uitdrukking: „dat hem de moord stak" is in de 17e *E* zeer veelvuldig in gebruik, in den zin van: „dat hem de huivel hale". (zie Nedl. Wdboek, op *Moord*, dl. IX, 1107/08) En zoo verklaar ik dezen regel: Hoe verdroeg God het, en liet hij dien Grobber niet eer door den duivel halen. Of: liet hem niet eer door den dood treffen.
1233 *gadeslaan:* zorg dragen voor.
1238 De aanduiding van Badelochs neerzinken is te lezen uit de volgende beschrijving der Rei van haar staatsjuffers: regels 1275-80.
Voor mijn oordeel over dezen Reizang tegenover de drie andere van het spel zie mijn Studie pag. 279.

REI VAN BURCHTZATEN. BADELOCH:

REI VAN BURCHTZATEN:

Waar werd oprechter trouw,
1240 Dan tusschen man en vrouw,
Ter wereld ooit gevonden?
Twee zielen, gloende aan-een-gesmeed,
Of vast geschakeld en verbonden
In lief en leed.
1245 De band, die 't harte bindt
Der moeder aan het kind,
Gebaard met wee en smarte,
Aan hare borst met melk gevoed,
Zoo lang gedragen onder 't harte,
1250 Verbindt het bloed:
Nog sterker bindt de band
Van 't paar, door hand aan hand
Verknocht, om niet te scheiden,
Nadat ze, jaren lang gepaard,
1255 Een kuisch en vreedzaam leven leidden,
Gelijk van aard.
Daar zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel,
En hart met hart te gader;
1260 Die liefde is sterker dan de dood,
Geen liefde koomt Gods liefde nader,
Noch schijnt zoo groot.
Geen water bluscht dit vuur,
Het edelst, dat Natuur
1265 Ter wereld heeft ontsteken.
Dit is het krachtigste ciment,
Dat harten bindt, als muren breken
Tot puin in 't end.
Door deze liefde treurt
1270 De tortelduif, gescheurd
Van haar beminden tortel.
Zij jammert op den dorren rank

Van eenen boom, verdroogd van wortel,
Haar leven lank.
1275 Zoo treurt nu Aemstels vrouw,
En smelt, als sneeuw, van rouw
Tot water en tot tranen;
Zij rekent Gijsbrecht nu al dood,
Die om zijn stad en onderdanen
1280 Zich geeft te bloot.
O God! verlicht haar kruis,
Dat zij den held op 't Huis
Met blijschap mag ontvangen,
Die tusschen hoop en vreeze drijft,
1285 En zucht, en uitziet met verlangen
Waar Aemstel blijft.

BADELOCH:

Mij dunkt, ik hoor gerucht; daar roept een aan de poort.
God lof! het is mijn Heer. Ik heb zijn stem gehoord.

1284 *Die* slaat terug op *zij* van regel 1282. Dus: „zij, die tusschen hoop en vreeze drijft, moge den held op het huis ontvangen."

HET VIJFDE BEDRIJF

GIJSBRECHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BODE.

GIJSBRECHT:

Mijn lief! hoe hebt ge dus uw oogen uitgekreten?

BADELOCH:

1290 Nu gij behouden zijt, is al mijn leed vergeten,
Mijn trouwe bruidegom! mijn hoofd, mijn troost, mijn schat:
Nu gij behouden zijt, wat geef ik om de stad,
Om al des werelds goed! — Hoe zijt ge hier gekomen?

GIJSBRECHT:

Nadat de vijand nu den Dam had ingenomen,
1295 Nam ik en 't overschot naar 't raadhuis toe de wijk,
En hield hem staan met kracht, als water voor den dijk:
Wen 't landvolk, opgeklept, zich zoekt bij nacht te redden,
En brengt vast zoden aan, en steenen, palen, bedden,
En bulsters, en al wat den zeedijk stutten kan
1300 Daar die is doorgeweekt, en zweet met alle man.
Dat speet den grooten Reus; die liet zich vreeslijk hooren,
En stak met hals en hoofd, gelijk een steile toren
En spitse, boven 't volk en alle hoofden uit,
En scheen een olifant, die omsnoft met zijn' snuit.
1305 Zijn spietse was een mast in zijne grove vingeren.
Ik zag hem man op man gelijk konijnen slingeren
Wel drie-maal om zijn hoofd, gevat bij 't eene been,
En kneuzen dan den kop op stoepen of op steen.

(*Op 't Kasteel.*)

1294 *Om al des werelds goed;* drukt beter B's gevoelen uit dan de variant: „om al het wereldsch goed."

1296-1300. *Wen 't landvolk zoekt te redden, zoden enz. aanbrengt en zweet met alle man.* 't Laatste hoort dus bij den algemeenen zin.

Hij kan met zijnen pols een burgwal over springen.
1310 Hij proeft op grendelen de deugd der stalen klingen,
En houwt met eenen slag door ijzer en door staal,
En proeft zijn bekkeneel op poorten van metaal.
Hij scheen een Polyfeem, het krijgsvolk scheen zijn kudde.
De toren van 't stadhuis beweegde zich en schudde,
1315 Zoo dik hij op een' post of op den gevel stiet.
Hij vreesde Herkles' knods noch Samsons vuisten niet.
De Kermers volgen hem en Noorderlandsche knechten.
Men voert den stormbok aan, men gaat de ladders rechten,
En klimt, met d'eene hand ten gevel uitgestrekt,
1320 In d'ander met den schild, die hals en hoofd bedekt
Voor eene hagelbui van steenen, hout, en pijlen.
Ons jeugd, daar tegens aan, die wentelt heele stijlen
En eiken balleken en uitgelezen hout
En wat 'er is van ouds tot pracht en praal gebouwd
1325 Van boven in den hoop; en of ze luttel hopen,
Zoo dient het om hun huid ten dierste te verkoopen,
En Burgemeesteren en Raden voor te staan,
Tot kwijting van den eed haar overheid gedaan.
Men ziet 'er zelf het bloed der overheid verhitten,
1330 En stijven de gemeent, behalve die hier zitten
Blootshoofd en half gekleed, en zonder weer te biên,
Van zwakken ouderdom, en durreven wel zien
Zoo eerelijk een dood kloekhartig onder d'oogen,
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
1335 Een deel der burgerij beneên met hellebaard
En sabelen en spiets, de poort en muur bewaart.
Ik steeg den toren op, die boven 't dak koomt rijzen,

1313 *Hij scheen een Polyfeem.* Van den reus Polyfemus is sprake in het volgende boek van den *Aeneas*, als de Trojaansche vluchtelingen op Sicilie door Achemenides worden tehulp geroepen (856-926). Zie ook 't 2e Boek 677-79.
1318/20 *Men voert den stormbok aan.* Zie Aeneas, 2e boek, 634-645.
1327 *En Burgemeesteren en Raden.* Een hoofsche toespeling op Amsterdams Bestuurderen, die de openingsvoorstelling van den Schouwburg met hun bezoek vereerden.
1337 *Ik steeg den toren op.* Over Gijsbrechts toren-klimmen is veel te doen geweest. Hij heeft al den Schreierstoren beklommen en den boom bij het

In 't midden van 't stadhuis; van waar men u kon wijzen
De tenten om de stad, en hoe al 't leger lag,
1340 En van wiens trans men flauw den Dom van Uitrecht zag,
Bij klaar en helder weêr. 'k Zag hier uit, hoe ze streden,
En met den storrembok de poort geweld aan deden,
En ramden reis op reis, verdadigd door een dak
Van schilden, dicht gevoegd. De deur gaf krak op krak.
1345 Wij stelden fluks in 't werk de dissels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in stukken alle stijlen,
En stieten spitze en al 't gevaart van boven af;
Hetwelk een slag en rook de marrekt over gaf,
En maakte een vreeslijk loch in zoo veel ijzren koppen;
1350 Dat anderen ter-stond, gevoegd in orden, stoppen.
Terwijle stak de kerk de naaste huizen aan;
Van daar begon de vlam in 't leien dak te slaan
Van 't Raadhuis, en de rook en smook verblindde ons oogen.
De poort bezweek; het volk kwam razende ingevlogen.
1355 'k Was al mijn vrienden kwijt, en stond verbaasd en stom.

BADELOCH:

En zaagt ge toen nog niet naar vrouw en kinders om?

GIJSBRECHT:

In die verbaasdheid scheen een wolksken uit den hoogen
En goddelijke glans te blinken voor mijn oogen,
En uit die heldre wolk kwam eene stemme voort:
1360 (Ik heb het licht gezien, en zelf de stem gehoord!)
„O Gijsbrecht! laat ge nu Klaris, uw nicht, verlegen?
Mag u oom Gozewijn, die grijze, niet bewegen?
En stelt ge huis en vrouw en kindren in gevaar?"
Toen schrikte ik, en steeg af, en pakte mij van daar,
1365 Door een' verholen gang, die uitkoomt in een' kelder.
'k Aanbad het heilig licht, dat voor mij ging zoo helder;

Klarissen-klooster (zie h. n.) Doch waarom niet in dit geval, waar 't er op aan kwam om te zien wat de vijand deed? Aeneas (657/58) beklimt òok een toren, doch met minder doel.

1355-57 *verbaasd(heid):* ontstelt(enis).

1356-58 *de wolk en stem.* Als in de *Aeneas*: het licht om het hoofdje van Julius (985) en de stem der Godin Venus, die Aeneas raadt naar Kreuze om te zien (853-860).

Ik raakte op straat, en kwam in 't klooster vrank en vrij;
Maar niemand gaf gehoor, noch luisterde naar mij,
Die tegens 't ongeval nog reukeloos woû wrijten,
1370 En boven op het dak mij in het uiterst kwijten;
Want eer ik bovenkwam, lag poort en post omveer.
Dies gleê ik bij een touw in 't kloosterschuitjen neêr,
Dat juist nog achter lag, en 'k voer den Aemstel over.
Daar klom ik op een' boom, nu dor en zonder loover,
1375 En luisterde, hoe 't met Gods klooster voort verging.
Mij docht, dat ik 't misbaar met beî mijn ooren ving,
En zag, toen ik een poos verbaasd had zitten pronken,
Een dikken rook en smook, en na den rook de vonken.
Ik hoorde paardevolk, dat langs de Doelebrug
1380 Kwam trapplen na ons toe. Mijn voeten werden vlug.
Men had, o groot verzuim! de brug niet afgesmeten.
Ik vloog 'er heen, en zocht te stillen die vast kreten,
En gaf hun moed, en woû de ruiters houden staan:
„Zij zouden achter mij de brug in stukken slaan,
1385 Of steken die in brand;" maar niemand durfde 't wagen.
Ook zag ik d'oude zij nu branden lichter lagen;
Een voorboô van hetgeen was naderhand gebeurd,
En dat de Middeldam alreê most zijn gescheurd;
Dies gaf ik 't op, en voort de gansche stad ten besten,
1390 En waarschuwde iedereen, en gaf me langs de vesten
Na 't slot toe, met een' sleep van menschen, arm en rijk,
Een' troostelooze hoop, die herwaart neemt de wijk.

BODE:

Most ik den Bisschop nog zien sterven en d'Abdisse!

1377 *verbaasd had zitten pronken:* ontdaan had zitten suffen. Men kan toegeven dat dit nu juist niet het gelukkigst is wat G. op dit oogenblik had kunnen uitrichten. En dat hij beter gedaan had met verder de maatregelen tegen den vijand te leiden. Maar 't is toch een heel menschelijk-naief trekje, hem eens versuft te toonen onder al wat hij dezen nacht had meegemaakt. G. is trouwens meer vechtjas dan veldheer. (Zie ook mijn Studie, pag. 268).
1381 *de brug niet afgesmeten:* Afsmijten, in den zin van a f b r e k e n komt voor bij Hooft e. a. en nu nog in Vlaanderen.
1383/85 Hier is Gijsbrecht weer op zijn krachtigst.
1389 *gaf de stad ten besten:* gaf de stad aan haar lot over.
1392 *Een troostelooze hoop.* Aeneas 1148/50.

Och, vader Gozewijn! Och, reine maagd Klarisse!
GIJSBRECHT:
1395 Hoe is het mogelijk, dat gij 't hebt konnen zien?
BODE:
't Is mooglijk, gunt ge mij, dat ik u daarop dien:
Toen Heemskerk Borselen geveld had voor uw oogen,
Lag 't lijk ter zijden 't koor, in eenen hoek getogen,
Nadat ik in den drang des vijands mij verstak,
1400 Mits gij te-rugge-week en vielt dat pas te zwak.
Zoodra men, om den brand, de groote kerk most ruimen,
Ontwapende ik den doode, en zett'e helm en pluimen
Van Borselen op 't hoofd, en toog zijn rusting aan,
En bond het zwaard op zij, om in dien schijn te gaan
1405 Ons vijanden bespiên, en letten hoe men 't maakte.
Ik volgde Haemsteê na, toen hij in 't klooster raakte,
En vloog de kerkdeur in, daar Gozewijn nog zat,
In 't midden van den rei, die even vierig bad,
En door een vast geloof op God zoo moedig steunde,
1410 Dat niemand zich het woên der vijanden bekreunde.
Hij scheen een zon gelijk en zij de klare maan,
Al d' andren starren die met vreugd ten reye gaan,
En juichen om dees twee, daar zij haar' glans uit scheppen.
Men zag ze naauwlijks iet dan kuische lippen reppen.
1415 Maar Haemsteê vaart hem toe met opgestroopten arm,
Beklad en rood, en van Kristijnes bloed nog warm,
En vat hem bij den baard met d' eene, met den degen
Gereed in d' andre hand, bebloed en bloot. Mit stegen
De nonnen op, en geen, hoe lieflijk van gemoed,
1420 Die geen leeuwin geleek, wanneer ze brult en woedt,
Dewijl de jager 't nest wil plondren en berooven.
Zoo kwam oprechte trouw en eedle gramschap boven.
Zij worstelen een wijl. Klaris zet voet bij voet,

1396 *dat ik u daarop dien.* Op die vraag nl., met 't antwoord.
1400 *en vielt dat pas te zwak:* nu ge op dit oogenblik te zwak waart om het uit te houden.
1415 *Haemstee* is in de *Aeneas*: de felle Pyrrhus: Gozewijn Priaam. 't Geheel is echter fraai „verroomscht".

Omarremt Gozewijn, omringd van haren stoet.
1425 Wie zoû 't godvruchtig hoofd een hair bezeeren konnen
Omheind met eenen muur van Godverloofde nonnen,
Gestrengeld arm in arm? O, Christelijke knoop!
Ik zie de Deugden zelf, Geloof, en Liefde, en Hoop,
Met hare zusteren, die tegens Ondeugd strijden,
1430 En naar den zege staan door kruis en medelijden.
De vijand stond versuft, en deisde om deze zaak;
Maar 't aanzien van Klaris beweegde 't hart tot wraak,
En bracht hem in den zin den moord van zijnen vader,
En dat zij d' afkomst was van Velzen, den verrader.
1435 Hij blaakte, en kreeg een koorts, en door de koortse dorst
Naar haar en Aemstels bloed, en stiet eerst door de borst
Met zijn bebloeden dolk dan d' eene non, dan d'andere.
Zij vielen overhoop, en lagen bij malkandere
In 't rond, gelijk een krans van rozen, wit en rood.
1440 Toen stond Klarisse daar bij Gozewijn, ontbloot
Van menschelijke hulp. Gij zoudt ze beî zien pronken,
Als bloemen, op haar' steel, in eenen beemd, verdronken
Van eenen rooden plas. d'Een zuchtte nog, en d'een
Vertrok het hoofd, die d' arm, en deze nog haar been.
1445 Een ander had den geest zoo dadelijk gegeven.
De Bisschop, schoon hij stond op d'oevers van zijn leven,
En toomde zich niet in van gramschap en van rouw:
„Uw vader leî de hand wel eerloos aan een vrouw,
Maar zoop nooit vrouwenbloed, of is daar om gelasterd;
1450 Dus blijkt het dat ge zijt een óverwonnen basterd

1440-1444. In deze schilderende regels treft hoe de dichter door zijn „gelijkenissen" ons veel minder ontroert dan door zijn uitbeelding. Die krans van rozen, en die bloemen op haar steel in een bloedplas „doen 't" zoo oneindig minder voor onze verbeelding dan die regel: „Toen stond Klarissen daar bij Gozewijn, ontbloot van menschelijke hulp".
En zelfs de ietwat Hollandsch-peuterige teekening van de stuiptrekkende nonnen is toch pakkend.
1446 vgl. Aeneas 763: „Toen kon Priaam, schoon hij den dood voor oogen zag". enz.
1450 *overwonnen basterd:* in overspel gewonnen bastaard —„in onderscheiding van gewonen bastaard uit twee ongetrouwden, die na rechten t'samen hadden

Naar lichaam en naar geest; nu gij uw aard betoont
Aan nonnen, die altijd in 't woeden zijn verschoond."
En d'ander antwoordt hem: „Gij zult die eedle reien,
Als bastaardbisschop, dan gaan volgen en geleien;
1455 Hardnekkige, leg nu den valschen mijter neêr!"
Zoo sprak het basterdzaad, en rukte hem om veer,
Met stoel, met al in 't bloed; de mijter viel 'er mede.
Klarisse viel 'er bij, toen zij haar beste dede,
En hield hem even sterk om zijnen hals gevat,
1460 En scheen gevormd albast, met purper overspat.
Hij duwde 't bloedig zwaard in 's grijzen loome zijde,
Tot aan 't verguld gevest. Zoo zag men eer, ten tijde
Van 't blinde Heidendom, voor 't aangesteken vier,
Met 's priesters mes gekeeld een' witten offerstier,
1465 Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kransen dekken.

GIJSBRECHT:

Hoe droeg Klarisse zich?

BODE: Zij holp den degen trekken
Uit 's ooms gewonde zij, en zette hem terstond
Den mijter op het hoofd, en kust den bleeken mond.
Hij opent pijnelijk zijn half-geloken oogen,
1470 En ziet ze nog eens aan, en schijnt met haar bewogen,
Die hem zijn oogen luikt. Hij geeft den lesten zucht;
Zij vangt den veegen geest en die benaauwde lucht....
En zwijmt een poos van druk. Maar Haemsteê, eer ze weder
Bekoomt, die worrept haar op 't doode lichaam neder,

---

mogen trouwen." — Nedl. Woordenboek, II, 1058/59.

De nadruk zal moeten liggen op 't volgende: „naar lichaam en naar geest". D. w. z. ge zijt niet alleen in eigenlijken zin een basterd, maar ook oneigenlijk een verbasterd zoon, die immers niet eenmaal uw vaders aard volgt. — Vgl. ook 't volgende: „bastaardbisschop", een valsche bisschop.

1461 Aeneas 794.

1462-1465 Het verhaal van den Bode is mij *te* zeer opgesierd met gelijkenissen, vooral in deze droeve schildering.

1466-1487. Deze episode komt niet voor in den *Aeneas*, waar Priaams dochteren ongeschend blijven. Echter zijn nog heden in den oorlog zulke schenddaden op overwonnenen geenszins ongewoon, en het lustte Vondel Klaris als martelares te teekenen.

1475 En boet 'er schendig meê zijn' Godvergeten lust.
z'Ontwaakt in 't ende, en wordt van 't schellemstuk bewust,
En roept: „Mijn bruidegom! zie neder, hoe ik lije,
En hoe men mij schoffeert. O zuivre Maagd Marije!
O Klare! aanschouwt ge dit? Vrouw Machteld, zie uw kind!"
1480 De booswicht slaat heur klacht en woorden in den wind,
Gelijk een vogel grijp 't gepiep der simple duiven,
Wen hij 'er uit de vlucht een vastkrijgt in zijn kluiven.
„Ga henen," zegt hij, „klaag uw moeder uwe smart!"
Hij trappelt ze op den buik en op 't benauwde hart,
1485 Dat haar het bloed ten neus en monde uit kwam gevlogen,
En zij den doodssnik gaf, en sloot die hemelsche oogen,
En uitging, of ze sliep, in 's Bisschops open arm.

BADELOCH:

Hoort God dan langer niet het jammerlijk gekarm
Van zijn verkoren schaar? Of lust het Hem, de boosheid
1490 Te stijven in haar kwaad, door zijne straffeloosheid?

GIJSBRECHT:

Was toen zijn moed gekoeld van alle schenderij,
En d'oude wrok gepaaid?

BODE: Het en bleef er nog niet bij.
Niet verre van 't autaar, vereerd met rijke gaven,
Stond een albasten tombe; in deze lag begraven
1495 Het kostelijk gebeente en d'overheilige asch
Van een, die om 't geloof aan God gemarteld was;
Daar most de snoode schelm zich-zelven nog aan wreken.
't Is wonder, als God zwijgt, dat dooden niet en spreken!
Hij schon en sloeg 'er aan zijn klauwen, vuil van bloed,
1500 En brak ze brullende op met grooten overmoed.
Terstond kwam hem een geur en ietwat lieflijks tegen;
Maar die verwaten mensch, — wat zoû zijn hart bewegen?—
Vaart grimmig voort, en strooit de beenders hier en daar,
En smijt de tombe in twee, en breekt 't gewijde autaar,
1505 En doet terstond den brand in 't dak van 't klooster steken.
Het vier nam d' overhand, waarvoor de plondraars weken.

1481 *Vogel Grijp:* Griffioen. Havik.
1501 Van heiligen ging een zoete geur uit (de Vooys).

Ik kwam ontrent de Beurs, te water uitgebouwd,
Nu half gebrand, en zag al 't zilverwerk en goud
(Geplonderd heiligdom!) tapijten en schildrijen,
1510 Scharlaken en fluweel, langsheen de galerijen
Geworpen over-hoop, daar Grobber hield de wacht.
De vlamme speelde in 't goud, en schitterde bij nacht.
Men zag 'er bij een schaar van weduwen en weezen,
Bekreten en bedrukt, en die nog erger vreezen.
1515 Zoo raakte ik onbekend door 't krijgsvolk heen bij 't slot,
Tot berging van mijn lijf. 'k Vertrouw mij u en God.—
De wind steekt op; men hoort hem in de vlammen bruizen.
Een zee van gloed verdrinkt al d'overige huizen.
De burg lijdt last. 't Waar best, dat gij een' uitval deedt,
1520 En dan de brug afbraakt.
GIJSBRECHT: Mijn broeder staat gereed.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL. HEER PETER. VLUCHTELINGEN.

BADELOCH (*alleen*):
Wat zien we te gemoet? De burgzaat koomt gevloden.
Mijn man loopt weêr terug, en zoekt vast bij de dooden
Zijn' broeder, dien hij mist, en al te trouw bemint,
En niet verlaten zal, 't en zij dat hij hem vindt,
1525 En, levendig of dood, mag torsen op den rugge
In 't uiterste gevaar. Daar sloopen ze de brugge.
Helaas! Wat gaat mij aan? Waar vinde ik mijnen Heer?

1507 *de Beurs*. Dat die er in Gijsbrechts tijd nog niet was, wist ieder Amsterdammer van 1638 wel, daar men immers de eerste in de 17e Eeuw op het Rokin had zien bouwen (1608). De episode is geïnspireerd door de *Aeneas*, 1094-1104; in haar overbrenging op die 17e eeuwsche Beurs hebben we een aantrekelijke proeve van 17e eeuwsche historische naieveteit.
1517-1520 Een heel gelukkige overgang van verhaal tot actie — die zeer levendig inzet met den uitval, door Badeloch kernig voor ons geteekend.
1521 *burgzaat:* burchtbewoners.
1523 *al te trouw:* zeer bijzonder trouw.

AREND.
Och, broeder! laat me los.
GIJSBRECHT: Hoe is 't?
AREND: 'k En kan niet meer.
BADELOCH:
Hoe is het, Arend-broêr?
PETER: Nu doe ons eenig teeken.
AREND:
1530 Ik ben den adem kwijt. Ik kan niet langer spreken.
Mijn hart bezwijkt door 't bloên. Ik heb mijn' plicht voldaan:
Mijn vaderlijke stad ten ende voorgestaan,
Nadat ik had zoo lang in ballingschap gezworven.
Heer broeder, 'k neem verlof; en als ik ben gestorven
1335 Zoo voer, indien ge moet verlaten deze plaats,
Mijn lijk met u, opdat de wraaklust des soldaats
Het niet onteer', en gun het een gewijde stede.
Gedenk mijn ziel voor God, o Priester! in uw bede.
Ik scheî, ik zwijm, ik sterf. Mijn tijd is hier geweest.
1540 Och, vrienden, bidt voor mij; o God! ontvang mijn' geest.
PETER:
Hij is berecht, en heeft genaâ bij God verworven.
GIJSBRECHT:
Hij is met krijgsmans eer in 't harrenas gestorven,
En volgt zijn' broeder Ot in 't Hemelsch vaderland,
En triomfeert bij God.
BADELOCH: Gij mist uw rechte hand.
REI VAN VLUCHTELINGEN.
1545 Nu zal hij zich voortaan ten uitval niet beledigen,
Noch 't Vreelandsch slot noch dit met zulk een' moed ver-
(dedigen,
Noch 't Amsterdamsche recht beschutten met zijn zwaard,

1534 *'K neem verlof:* oorlof: afscheid.
1541 *Hij is berecht:* Eerst: *hij is al dood.* Vondel, later, in zijn katholicisme, laat nu den doode door Peter berechten.
1545-1549 Bizonder gelukte, kernige, mooi opklinkende grafrede.
1545 *beledigen:* verledigen.

En draven voor het heir op een luidbrieschend paard,
Om prijs en eer in 't stof door zweet en bloed te winnen.
GIJSBRECHT:
1550 Men trek het lichaam uit; men draag den doode binnen.

DE HEER VAN VOOREN, MET DEN TROMPETTER.
GIJSBRECHT VAN AEMSTEL.

VOOREN:
Mijn Heer! uw ongeluk is ons van harte leed.
Wij staan voor deze graft tot storremen gereed:
't Waar tijd en meer dan tijd, dat gij u kort berade,
En gaaft het huis voort op, met hope van genade....
1555 En schutte d'ongenaâ! Ik eisch 't, in 's-Graven naam,
En dat door Egmonds last.
GIJSBRECHT: Gij eischt, dat ik 't mij schaam.
'k En scheî 'er zoo niet af, als met mijn eigen leven,
En eer ik sterref, zal nog menig met mij sneven.
VOOREN:
Is 't eere, dat een held zich zelf verreukeloos?
GIJSBRECHT:
1560 Men houdt de plaats op hoop.
VOOREN: Hier is geen hoop altoos.
Met houden is hier niet-met-allen uit te rechten.
GIJSBRECHT:
Dat mag men dan bezien. Wij zullen 'er om vechten
VOOREN:
't Was vechtens tijd, aleer de vijand uwe stad,
De poorten en de vest geheel vermeesterd had;
1565 Toen alle klokken brand en moord en onraad klepten,
En burger en soldaat om 't zeerst hun handen repten.
Nu die verweldigd zijn, het Raadhuis afgebrand,
En wat in 't harnas blonk, gesneuveld en vermand,

1555 *Schutte d'ongena*: den ongenadigen aanval voorkwaamt.
1559 *zich zelf verreukeloos;* zich roekeloos blootstelle.
1561 *altoos;* letterlijk: ten allen tijde. Hier: in 't geheel niet.

Is 't al vergeefs het slot en overschot verdadigd.
1570 Beraâ u kort.... Gij wordt nog mooglijk begenadigd.
GIJSBRECHT:
't Is mijn gewoonte niet te bidden om genaâ.
VOOREN:
't Is wijsheid, dat men zich uit nood te buiten ga,
En zijn gewoonte stake en stel 't gevaar voor oogen.
Zij kiezen 't best van twee, die beter niet en mogen.
GIJSBRECHT:
1575 'k Verwacht een uitkomst dan: en geef het op aan God.
VOOREN:
Wat uitkomst wacht ge toch? Gij zult terstond dit slot
Van alle kanten zien beladdren en bespringen.
GIJSBRECHT:
Men zal me van het IJ zoo lichtelijk niet dwingen.
Ik heb nog overal veel vrienden op mijn hand.
1580 Mijn toeverlaat, naast God, dat is de waterkant.
VOOREN:
Geloof me, 'k zoek u niet met woorden te versagen:
Gij zult het van dien kant zoo heerlijk op zien dagen,
Met schuiten zonder tal, eer u de zon beschijn.
Wat riemen voert of zeil, heeft d' Amiraal Persijn
1585 Beslagen in zijn' dienst bij Vries en Waterlanderen.
Al 't omgelegen volk rukt haastig bij malkanderen,
En trekt vast op den brand van kerk en torens aan.
Hoe is het mogelijk, die macht te wederstaan
Met zoo een handvol volks, dat door de nederlagen
1590 Der versch vernielde stad vol schriks is en verslagen?
Gij vielt, 't is waar, van 't slot op uwen vijand uit;
Wat holp 't? Men dreef u in. Gij waart zoo kort gestuit
En keerde op uwen burg met roô bebloede koppen,
Van vreeze, dat men u den toegang toe mocht stoppen.
GIJSBRECHT:
1595 'k Ontving geen leed; alleen mijn boezem zag bemorst

1585 *beslagen in zijn dienst:* heeft er beslag op gelegd.
1592 *zoo kort gestuit:* ge kondt zoo weinig vér komen.

Van bloed, vermids een kay, geslingerd langs mijn borst,
Het vel had afgeschuurd en effen 't vleesch gewreven.
Geen doodsschrîk dreef ons meer dan wij ons-zelven dreven.
VOOREN:
Daar niet gewonnen wordt, is 't ijdel dat men strijdt.
GIJSBRECHT:
1600 Een krijgsman wint genoeg, al wint hij niet dan tijd.
VOOREN:
't Was raadzaamst bij verdrag, en niet uit nood, gegeven.
GIJSBRECHT:
Mijn moeder leerde mij, dat ik geen' raad zoû leven
Met vijanden, waarvan men 't argste moet vermoên.
Mijn Heer! ik heb uw' raad voor dees tijd niet van doen.
VOOREN:
1605 Mijn meesters harte trekt naar alle brave helden,
Die voor hun eere en erf zich vroom ter weere stelden.
d'Onmatigheid van wraak, gepleegd na Velzens dood,
Heeft Egmond nooit bestemd, noch iemands schuld vergroot.
Ik ken hem, als mij-zelf; hij mint u in 't bijzonder.
GIJSBRECHT:
1610 Hij mint mij, als het blijkt, en keert het bovenste onder;
Hij mint mij averechts. Zijn liefde staat ons dier.
Wie heeft de stad vernield, verwoest met zwaard en vier,
En al de nacht gewoed, als wild en uitgelaten?
Wie stopt den Aemstel toe met dooden? Wie de straten?
1615 Waar ziet men niet de vlam van dien gestichten brand?
Wat grafsteê, wat autaar, wat kerk heeft 's roovers hand
Verschoond? Wat heiligdom, kapellen, kloosters, nonnen,
Zijn van die klauwen niet geschandvlekt en geschonnen?
Opdat ik niet en rep, hoe gruwzaam zijn soldaat,

1601 't Beste zou zijn u over te geven bij verdrag, in plaats van (later) gedwongen.
1602 *raad leven met:* overleg plegen met.
1604 *niet van doen:* niet noodig.
1608 *bestemd:* goedgekeurd.
1610/1622 Een wezenlijk prachtig-rake, felle ontboezeming, waarin de gebroken verzen slag op slag slaan.

1620 Na 't schennen martlen durf den godgewijden staat;
Daar al de volgende eeuw met laster van zal spreken,
En dat Gods streng gerecht te zijner tijd wil wreken.
VOOREN:
Dit, leider! was een nacht vol ramps, vol ongevals:
Maar dat men d'Oversten wil schuiven op den hals
1625 Al wat er is misdaan bij krijgsliên zonder orden,
En die door geen gezag in toom gehouden worden
Bij die gelegenheid, dat lijdt de reden niet,
Noch leert d' ervarenheid, en is wel meer geschied;
Bijzonder daar het hart van wraaklust was bezeten.
1630 Wie keert een' dollen leeuw, na 't breken van zijn keten?
Hij volgt zijn wreeden aard, en vliegt met eenen loop,
En grabbelt blindeling den reedsten uit den hoop.
Wanneer 't verbolgen zwaard eens raakt uit 's krijgsmans (scheede,
Het keert er langzaam in, en acht gebod noch bede,
1635 Ziet Vorst noch Veldheer aan. Het zwaard, getergd van (wraak
En gramschap, vindt in 't bloed des vijands zoeten smaak.
De duisternis des nachts maakt alle ding óok gruwelijk;
Dan schijnt het, wat men daags zich schamen zoû, min (schuwelijk,
In dees bloeddronkenschap en blinden en dartlen lust,
1640 Die tot een vonksken toe al 't licht van reden bluscht,
Uit tamme menschen maakt onredelijke dieren.
Men moet, men wil of niet, dan 't heir den teugel vieren.
Mijn meester, toen hij eerst voor uwe vesten kwam,
Woû wel bemachtigen den muur van Amsterdam;
1645 Maar in den grond de stad zoo schendig te verdelgen,

1620 *den godgewijden staat:* d.w.z. bisschop en nonnen.
1621 *met laster:* met schande, afkeuring.
1627/1628 dat is niet redelijk en in strijd met de ervaring; 't is niet voor de eerste maal (dat de krijgslien uit den toom slaan).
1623-1652 Alweer een uitnemend brok geversificeerde dialoog, w/i Vondel recht laat wedervaren aan Gijsbrechts vijanden en voortreffelijke gedachten en woorden hem toevloeien. Trouwens heel dit tooneel met Vooren is prachtig.

Was nooit zijn wit, en 't valt hem bitter te verzwelgen,
Hoewel het krijgsrecht hem verschoont; hij verregt niet
Het uiterst van zijn recht, en straft nog met verdriet,
Is tot verzachting en verschooning meer genegen,
1650 Dan al te stijf te staan op 't punt van zijnen degen.
Verschoon uw leven toch, en gun dees eere aan mij.

GIJSBRECHT:

Ik ben met eenen dood voor al mijn leven vrij.
Vertrek, en wacht u mij meer tijdingen te brengen.
'k Getroost mij al, wat God u toelaat te gehengen.

(*Vooren af.*)

GIJSBRECHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. HEER PETER. REI VAN EDELINGEN. VLUCHTELINGEN.

GIJSBRECHT:

1655 Wij gaven Vooren kort en duidelijk bescheed.
Gij hoort, hoe 't krijgsvolk staat tot storremen gereed:
Waarom het noodig waar, eer zij dat huis besluiten
Van achter met een vloot van schepen en van schuiten
Mij van onnut gezin, en die geen noodweer biên,
1660 t' Ontslaan, en met de bloem der mannen te voorzien,
Die machtig zij 't geweld des vijands af te keeren,
Hetwelk ons koomt aan boord met storrembrug en leêren.
Mijn liefste! geef u scheep: al is het scheiden pijn,
't Is noodig. Peter zal uw trouwe leidsman zijn,
1665 En dit gevluchte volk, en u en uwe kinderen,
Vervoeren na een wijk, daar niemand u kan hindren.
Getroost u daar een wijl te wachten, tot dat God

1654 *toelaat te gehengen:* feitelijk een pleonasme, dat er m. i. op wijst hoe, in Vondels tijd, 't oude woord „gehengen" vaag van beteekenis ging worden. Tenzij we het hier ironisch hebben op te vatten, in verband met Voorens verdediging, dat de Aanvoerders niet alles konden tegenhouden, en dus „al wat God u toestaat door de vingers te zien".

1655 *bescheed:* antwoord.

1657 *besluiten:* insluiten.

1659 *gezin.* In ruimeren zin dan tegenwoordig, „wat tot zijn huis hoort;" gevolg.

Ons weer te zamen breng' en gunne een beter lot.
BADELOCH:
Helaas! wat ga ik aan? Wat komt mij weder over?
1670 Waar zendt ge mij? mijn lief! Persijn, den grooten roover,
Uw' vijand in den mond, die op ons vlamt en loert
Uit Zwanenburg, daar hij des Graven vlagge voert?
't Verdriet hem zulk een slot en vasten burg te derven,
Die ongerechte gift. Uw zaad, uw wettige erven
1675 Te blusschen in haar bloed, is al zijn wensch en wit,
Opdat hij onverlet volharde in 't nieuw bezit.
PETER:
Mevrouw! zijt wel getroost, ik zal u zelf geleiden.
GIJSBRECHT:
'k Neem oorlof met een' kus.
BADELOCH: Ik zal van 't huis niet scheiden,
Noch scheep gaan zonder u, mijn Heer! mijn waarde man!
GIJSBRECHT:
1680 Ik volg u, eer gij 't weet.
BADELOCH: Daar weet ge luttel van.
GIJSBRECHT:
De stroom is wijd genoeg, al stopt men deze haven;
Een schuit ontslipt het licht.
BADELOCH: Men zal u hier begraven,
Bestulpen onder 't puin. Ik zie dit huis in brand.
PETER:
d' Onsterfelijke God heeft alles in Zijn hand.

1673/74 Deze regels zijn mij niet duidelijk. Als „slot" op Amsterdam moet slaan, dan zou Badeloch er op moeten doelen, dat Amsterdam aan Persijn beleend was en deze het nu wil komen bezetten. Doch Gijsbrecht, in zijn voorrede, vertelt wèl dat hij zijn oud erf slechts als *leenman* terug kon krijgen en dat hij Zwanenburg heeft moeten afstaan, maar niet dat Persijn met 't Slot van Aemstel beleend was. Is de bedoeling wellicht, dat de regel op Zwanenburg slaat, en dan met dezen zin: Persijn heeft dit laatste slot, dat hij niet missen wilde en dat hem ten onrechte gegeven is, nu ook in bezit genomen. En (in verband met 'tgeen volgt) nu wil hij Gijsbrecht en zijn afkomst dooden, om er veilig te kunnen blijven.
1675 *te blusschen:* te smoren.
1678 *oorlof.* Zie 1534 verlof = afscheid.
1683 *Ik zie,* d.i. in mijn verbeelding.

BADELOCH:
1685 Och, of de goede God zich mijner wou ontfermen!
PETER:
Mevrouw! betrouw op Hem; Hij kan ons wel beschermen,
En voert zijn eigendom door water, vier en vlam.
BADELOCH:
Gelijk de brand getuigt van 't gloeiende Amsterdam.
PETER:
't Is zijn gehengenis. Wie durf zich daarin mengen?
BADELOCH:
1690 Wanneer ons leed geschiedt, dan zal Hij 't ook gehengen.
GIJSBRECHT:
Mijn lieve gemalin! gij stelt u 't zwaarste voor.
PETER:
Uw droefheid houdt geen maat, 't beneveld brein geen spoor.
EDELINGEN:
Nu volleg raad, Mevrouw! en laat u doch gezeggen.

(*De Vorigen.* ADELGUND. VEENERIK.)

ADELGUND:
Och, moederlief! wat raad? Zij komen 't huis beleggen.
1695 Bewaar mijn reinigheid, mijn' maagdelijken staat!
BADELOCH:
Och, dochter! moeders troost is kranke toeverlaat.
De klokhen dekt vergeefs het sidderende kieken
Voor den doortrapten vos met schaduw van haar wieken:
Hij grijpt ze beide, en strooit de pluimen in den wind,
1700 En koelt zijn' lust, en rukt de moeder van het kind.....
GIJSBRECHT:
Zult gij dan oorzaak zijn, dat beide uw kinders sneven?
BADELOCH:
Ik zoû om éénen man wel beî mijn kinders geven.

1688/90 Weer geheel de verbitterde, twijfelziekgemaakte vrouw, scherp van geest in haar lijden.
1697/1700 Hier een vergelijking even zuiver, als goed te pas gebracht. (Zie hiervoor ook nog mijn Studie, pag. 282).

GIJSBRECHT:
Beweegt uw kroost u niet? dit jongsken kleen en teêr?
BADELOCH:
Niet luttel, maar mijn man beweegt me nog al meer.
VEENERIK:
1705 Wat schreit ge, moeder-lief? Zijt gij bedroefd om vader?
BADELOCH:
Om vader schrei ik, kind! om u en ons te gader.
GIJSBRECHT:
Uw moeder keert zich niet aan u noch uwe smart.
BADELOCH:
Met smarte baarde ik 't kind, en droeg het onder 't hart.
Mijn man is 't harte-zelf. 'k Heb zonder hem geen leven.
1710 'k Zal u om lief noch leed bezwijken noch begeven.
'k Beloofde u hou en trouw te blijven tot den dood.
GIJSBRECHT:
't Is ook getrouwigheid, wanneer men scheidt uit nood.
PETER:
Men scheidt om beters wil, om weder te verzamen.
BADELOCH:
Indien ik van hem scheî, wij komen nimmer samen.
PETER:
1715 Gij scheidde menigmaal, en zaagt hem weêr gezond.
BADELOCH:
'k En scheidde nooit, daar 't zoo bedroefd geschapen stond.
PETER:
De weêrhaan van de kans zeer lichtelijk kan keeren.
BADELOCH:
't Verkeerde nooit zoo snel, of 't was om mij te deren.
PETER:
't Was best, de kinders dan in zekerheid gebrocht.
BADELOCH:
1720 't Was best, en hiel me niet de band des echts verknocht.
PETER:
Een vrouw gedijt tot last; zij weet niet uit te rechten.

BADELOCH:
Bestel me slechts een zwaard, ik ben bereid te vechten,
Te sterven aan de zij van mijnen vromen man.
GIJSBRECHT:
Gij hebt een vrouwenhart.
BADELOCH: Neem eens de proef daarvan!
1725 Heldinnen stonden eer als onbeweegde posten;
De Faam van vrouwen roemt, die stad en volk verlosten.
Uw moeder Baarte toont, hoeveel een vrouw vermag,
Wanneer zij Ysselstein verdadigt jaar en dag.

(*De Vorigen.*) BODE.

BODE:
Ik waarschuw u, mijn heer! eer we overrompeld worden.
1730 De triomfeerder stelt zijn vaandels in slagorden,
En d' eer van d'eersten storm vergunt men aan den Vries,
Die 't volk in orden stelt. Ons dient geen tijdverlies.
Men voert de stormbrug aan; men steekt 'er de trompetten.
't Is óver tijd, den muur en torens te bezetten
GIJSBRECHT:
1735 Al lang genoeg gemard; voort, voort! de nood die prest;
Gehoorzaam uwen Heer, en kus hem eens voor 't lest.
BADELOCH:
Zeer gaarne, brave held! vergun me slechts éen bede,
En ruk, het is mijn wil, dit lemmer uit der scheede,
En stoot het door deez' borst, en doop het in dit bloed;
1740 't Is beter, dat gij 't zelf dan Vries of Kermer doet,
Als ik u heb den geest zien geven door uw wonden,
Mijn zoontje zonder hoofd, mijn dochterke geschonden,
En hoor al 't huis vervuld met brand-, met moordgeschreeuw.
Zóo sterf ik nog uw vrouw, geen kinderlooze weêuw,
1745 Zoo mag mijn kind of gij nog beî deze oogen luiken,

1722 *Bestel me:* bezorg me.
1723 *vroom:* dapper.
1735 *marren:* toeven, dralen.
1744 *Zoo:* d.w.z. thans, vóor dat alles gebeurd is.

Naar dien ik 's levens licht niet langer kan gebruiken.

GIJSBRECHT:

O gruwel, Badeloch! ben ik van zulk een' aard,
Dat ik een vrouw, en nog mijn eigen, met mijn zwaard,
Zoo eerelijk voor haar, voor kinderen, en magen,
1750 En deze goê gemeent mijn leven lang gedragen,
Vermoorden zoû, gelijk een gruwelijk tyran?
Zoo ben ik langer niet uw bedgenoot, uw man,
Zoo hebt gij onbekend dus lange mij versleten,
En ik mijn Christendom verzaakt, mijn plicht vergeten.
1755 Hoe laat ge zulk een woord uw' kuischen mond ontgaan?
Of wilt ge, dat ik u altzamen zal verraân,
En mij aan uwen dood en schennis schuldig maken?
't Is tijd, om weêr te biên; de vijanden genaken.
Het godloos bastertzaad, beweegd door geen misbaar,
1760 Dat onze nicht Klaris van Velzen, voor 't autaar
En 't kruisbeeld, in 't gezicht haars bruidegoms verkrachtte,
En trappelde op het hart, en om den doodsnik lachte,
Zal daadlijk dezen burg verovren al verwoed.
Ik zal mijn vrouw, mijn zaad zien in elkanders bloed
1765 Verstikken. Grobber zal 't in eenen beker schinken,
En dat, zoo lauw als 't is, den vader op doen drinken,
Opdat d' ontruste geest doorwaar' zijn ingewand,
En pijnig, vóór zijn dood, het los en vlot verstand.
Waar zijt ge, dienaars? Waar mijn lijfwacht? Waar mijn knapen?
1770 Brengt herwaart mijn geweer. Op, mannen! wapen, wapen!
Het is de jongste dag, en met dit huis gedaan.

1749 *eerelijk:* eervol.
Let weer eens op de deining dezer verzen!
1753 *onbekend mij versleten:* met mij omgegaan zonder me te kennen.
1755 *kuische mond.* Kan, in den gewonen zin opgevat worden, en dan in dit verband dat Badeloch, hem dit voorstellend, hem behandelt niet als haar echtgenoot, zoodat ze dus buitenechtelijk met hem geleefd zou hebben. Echter beteekent *kuisch* ook delicaat, kieskeurig.
1768 hem krankzinnig make.
1770 *geweer:* in 't algemeen dat, waarmee men zich verweert.
1771 de laatste dag.

Nog zal het wrakeloos zoo niet te gronde gaan;
Daar moet een groot getal met ons ten hemel varen.
Koomt, volgt me daar we flus in 't harnas bezig waren,
1775 In 't midden van den moord. 'k Gevoel een nieuwe kracht.

BADELOCH:

Waar wilt ge heen? U zelf verdrinken in de gracht?
De slotbrug brandt vast af. Of hebt ge vóor te sterven,
Zoo neem ons samen meê: hier zijn uw wettige erven,
De huwbare Adelgund, d'onnoozle Veenerick.
1780 Mijn hairen staan te berg; hoe klopt mijn hart van schrik! —
Och vader! 't is mijn schuld; och, wees zoo niet verbolgen!
Bedaar wat. Ik ga scheep; ik zal den Deken volgen,
Te water en te land; hij voer me waar 't hem lust,
Of naar den wilden Ier òf aan de Noordsche kust.
1785 Nu vrees ik geen gevaar, noch geene uitheemsche stranden;
Ik neem verlof, ik ga. Ik kus voor 't lest uw handen;
'k Gehoorzaam u, gelijk een Christenvrouwe past. —
Ik schrei en klaag vergeefs. Och, mannen! houdt hem vast.

REI VAN EDELINGEN:

Mijn Heer! erbarrem u om uw bedrukte Vrouwe:
1790 Zij luistert naar uw' raad; zij zwijmt, zij sterft van rouwe.

ADELGUND:

Och, vader! moeder sterft. Wat, leider! gaat mij aan!

REI VAN EDELINGEN:

't En zij gij u bedaart, het is met haar gedaan.

PETER:

Om Godswil, geef gehoor; gij ziet, hoe zij u minnen.

1776 *u zelf verdrinken in de gracht.* Immers, de slotbrug was gesloopt (1526) en dus moesten, bij een uitval, de verdedigers wel in de slotgracht terechtkomen. Curieus dat deze regel is aangehaald als bewijs van Vondels burgerlijkheid, denkend aan een Amsterdamsche gracht!
Men stelle zich hier Gijsbrecht voor, als in hevigste gemoedsbeweging.
1784 *naar den wilden Ier.* Dr. F. A. Stoett haalt meerdere voorbeelden uit de 17e E. aan van de uitdrukking „de wilde Ier". Die stonden dus toen blijkbaar in slechten roep van woestheid.
1788 Badeloch bezwijmt hier, volgens vers 1790.

GIJSBRECHT:

Wat razernij is dit! Wat onverzetbre zinnen:
1795 Men recht met jammeren noch janken hier niet uit:
De tranen doen 't hem niet. De wreedheid wordt gestuit
Met dapperheid en moed. Waar laat gij u vervoeren!
Al 't kermen is onnut; men moet de handen roeren.
Scheep, scheep! Nu, zijt getroost, mijn lief! de tijd is kort.

BADELOCH:

1800 Voor 't scheiden, laat me toe, dat ik mijn bede stort:
Heer Peter! bid voor mij; dat God dees arme schare
Door zijnen Engel sture, en mijnen Heer beware!

PETER:

Gij, die der vromen schild en wisse toevlucht zijt,
En van den Hemel af den jammerlijken strijd
1805 Der menschen gade-slaat, en ziet de steden dalen
En wentelen, en zet de heerschappijen palen;
Erbarm u over dit bedrukt, belegerd slot!
Bescherm 't rechtvaardig hoofd, en berg het overschot
Der uitgeroeide stad, genoodzaakt door de baren
1810 In lange ballingschap, op Gods genaâ, te varen.
Gij hebt het huisgezin van Noah wel behoed,
Dat op de baren dreef en hoogen watervloed,
Toen 't water immer wies, tot daar de starren blonken,
Toen 't hemelhoog gebergte en alle spitsen zonken,
1815 En al de weereld lag in eene bare zee
Gedompeld over 't hoofd en kende strand noch reê.
Gij troostte door de duif die overbleven zielen;
d' Olijftak zeî haar aan, hoe alle waatren vielen.
Vertroost óns desgelijks in droeve ballingschap!
1820 Gij weet daarvan de maat, en kent den lesten stap.
Uw geest die blaze in 't zeil; uw heilige Engel stiere
Het roer, en zette ons op, daar elk u vroolijk viere.

1802 *Door zijnen Engel sture*, d.w.z. onder besturing plaatse van zijn schutsengel.
1822 *zette ons op:* belande ons.

RAFAEL. (*verschijnt*)

RAFAEL:

O Gijsbrecht! zet getroost uw schouders onder 't kruis,
U opgeleîd van God. 't Is al vergeefs dit huis
1825 Verdadigd: hadden wij 't in ons behoed genomen,
't En waar met Amsterdam zoo verre nooit gekomen:
Dus wederstreef niet meer uw trouwe gemalin.
Verlaat uw wettig erf, en kwel u nergens in.
Al leît de stad verwoest, en wil daarvan niet ijzen.
1830 Zij zal met grooter glans uit asch en stof verrijzen:
Want d'Opperste beleidt zijn zaken wonderbaar.
De Hollandsche gemeent zal, eer drie-honderd jaar
Verloopen, zich met macht van bondgenooten sterken,
En schoppen 't Roomsch autaar met kracht uit alle kerken,
1835 Verklaren 't Graaflijk hoofd vervallen van zijn Recht,
En heerschen staatsgewijs; hetwelk een bits gevecht,
En eindeloozen krijg en onweêr zal verwekken,
Dat zich gansch Christenrijk te bloedig aan wil trekken.
In 't midden van den twist, en 't woeden nimmer moê,
1840 Verheft uw stad haar kroon tot aan den hemel toe,
En gaat door vier en ijs een andre weereld vinden,
En dondert met geschut op alle vier de winden.
Uw afkomst midlerwijl en zal niet ondergaan,
Maar eeuwig adellijk en eerelijk bestaan,
1845 Op sloten en in steên, en loffelijk regeeren;
En Aemstels oude naam en zal geen' roem ontberen;
(Als uw naamhafte stad haar' Schouwburg opendoet,
En voert op 't hoog tooneel uw daden te gemoet
Den Burgemeesteren en drie-maal twalef Raden,
1850 Gezeten op uw' schild, van kruisen overladen.)
Dus geef u haastig scheep; 't is tijd, want zonder God

1823 Over de verschijning van den Engel Rafael, — samenvatting van die der Godin Venus en van Kreuze in de *Aeneas* — en de beteekenis ervan als van zijn voorspelling in dit „gewijd" spel, zie mijn Gijsbrecht-studie III & IV.
1825/26 Amsterdams ondergang lag dus in Gods Bestier.
1836 *staatsgewijs*. D.w.z. als de unie der 7 Provincies.
1847-1859 Vier regels uit het Inwijdingsspel, die nu beter weggelaten blijven.

En onze hulp, 't was omgekomen met dit slot.
Ik zal u met een' mist en dikken nevel dekken
En voorgaan met mijn glans, den volke een leidstar strekken
1855 In 't midden van den stroom. Schep moed, en wanhoop niet,
Maar volg gehoorzaam na hetgeen u God gebiedt.
Zijn wil is, dat gij trekt naar 't vette land van Pruisen,
Daar uit het Poolsch gebergt de Wijsselstroom koomt (ruischen,
Die d' oevers, rijk van vrucht, genoegelijk bespoelt.
1860 Verhoû u daar, en wacht tot dat de wraak verkoelt.
Gij zult in dit gewest een stad, Nieuw Holland, bouwen,
En in gezonde lucht, en welige landouwen,
Vergeten al uw leed en overbrochten druk,
Waardoor uw nazaat klimt den berg op van 't geluk.

PETER:

1865 Zijt gij dat, Rafaël? Zijt gij dat zelf, die beide
Tobias en zijn bruid zoo veilig t'huis geleidde?
Of liever die gezant des Hemels, die zoo klaar
Voor Moses trok, gelijk een vierige pilaar?
Of die den vromen Loth nog bergde, eer 't vier van boven
1870 De steden stak in brand? Of die den gloênden oven
Verkoelde, en brocht 'er gaaf drie jongelingen uit?
(*De verschijning wordt ten derdemale zichtbaar*).
Wij volgen op uw licht. Wij zien: 't is Gods besluit.

GIJSBRECHT:

Nu buig ik mij voor God, mijn lief, mijn uitverkoren!

1864 Vondel heeft hier, na zijn overgang tot het katholicisme, niet zeer gelukkig, deze vier regels ingevoegd:

„Valt u 't verwoesten der godsdienstigheid te lastig,
Volhardt bij 't oud geloof en Gods altaar standvastig.
Op 't spoor der ouderen, u moedig voorgetreên.
Zoo draaft men recht naar God, door alle starren heen.

1872 *Wij zien, 't is Gods besluit.* Hoe ziet Peter dit? — Ik heb vroeger aangegeven: doordat de verschijning van Rafael, op zijn vragen, tot driemalen toe zichtbaar werd, hèt bewijs, dat men niet met een alfs- of duivels bedrog, doch met een goddelijke verschijning te maken had. Ook Kreuze verschijnt tot driemalen toe aan Aeneas.

1873 Zoo buigt, na de verschijning van het licht om Julius' hoofdje ook

Nu weiger ik geenszins naar uwen raad te hooren,
1875 En leg hier 't harnas af. Hier baat geen tegenweer:
Nu God dit huis verlaat, en geldt 'er zwaard noch speer.
Al 't volk ga voor, dan 't lijk, en niemand hoeft te vreezen;
Ik zelf met mijn gezin zal d'allerleste wezen.
(*Hij geeft Peter een crucifix over.*)
Heer Peter! 'k bid u, tast dit heilig kruisbeeld aan,
1880 Dat voor mijn' oudren lang heeft op 't autaar gestaan,
En mij is aangeërfd. Ik stortte, in tijd van vrede
En oorloog, menigmaal hier voor mijn vier'ge bede,
Zoowel des nachts als daags. Hoort, mannen! hoort naar mij:
Wanneer men uit den stroom en Pampus raakt voorbij,
1885 Zoo doet ter slinke hand in zee zich op wat weiland,
Dat Marken heet van ouds, een laag en visschers eiland,
Hetwelk een klooster draagt, genoemd Mariëngaard,
Een rijke en oude abdij; wij zullen derrewaart
Ons spoên, voor wind, voor stroom, met riemen en met zeilen,
1890 En daar de vloot voorzien, en voorraad ommedeilen,
En leven wijder raad. Gaat scheep in die gestalt,
Gelijk ik heb belast.

REI VAN EDELINGEN: Helaas! Hoe bitter valt
Het scheiden van zijn land, daar alles loopt verloren!

PETER:
De liefde tot zijn land is ieder aangeboren.

BADELOCH:
1895 Verdelgde stad! wij gaan, en komen nimmer weêr.

GIJSBRECHT:
Vaarwel, mijn Aemsterland! verwacht een' andren heer!

Anchises zich (*Aeneas* 1011) voor de hoogere macht. — Ook de aanwijzing van een ontmoetingsplaats in den *Aeneas*.
1879 *tast dit heilig Kruisbeeld aan:* neem het in uw handen. — *Aeneas* 1034/35.
1891 en leven wijder raad: ons verder beraden.

MAAGDEN

INGELEID EN TOEGELICHT
DOOR C. R. DE KLERK

VOORWOORD

Het zou Vondel een oogenblik teleurgesteld hebben, als een twintigste-eeuwer hem had kunnen beduiden, dat het Lied van 1632: *Olijftak aan Gustaaf Adolf* den modernen lezer stralender verbeelding leek en als zoodanig heerlijker hulde aan heilig-Keulen dan het Spel van 1639: *Maagden.*

Maar tevreden zoudt ge hem gesteld hebben, zoo ge hem verklaard hadt, hoe in uw beschouwingslijn dat lierdicht voor Keulen hóórde bij de gedramatiseerde Keulsche legende, — want dat ge 's dichters geestelijke spelevaart 1) naar Agrippine niet stilliggen zaagt door, maar juist het eerst zich vieren in zijn éérste Stedespel van 1637, dat van middeleeuwsch Amsterdam. Inderdaad, zoowel van Agrippijnschen als Hollandschen bloede is GIJSBRECHT: die Kersttragedie is mede geboren uit droomen van de grijze, bisschoppelijke Rijksstad met haar Driekoningen- en maagdelijke martelaressen-roem. En zóó gelukkig een eerstgeborene was Vondels eerste Stedestuk, dat, al had *Maagden* niet zoo kort na *Gijsbrecht* het licht gezien, — Aquilin, de Keulsche aartsbisschop, toch nooit een Gozewijn van Aemstel geworden en het Maagdenheir van Sint Ursula toch altijd bleeker verschijning gebleven waar' dan het Klarissenchoor der abdisse van Velsen.

Het heroïsch-tragische van die zingende rollen in den

1) Vgl. vs. 5 van OLIJFTAK.

Gijsbrecht heeft geen enkele sprekende en handelende personagië in de *Maagden* bereikt, hoe rijk het stuk overigens zij aan kleine wonderen van verbeelding en meditatie....

Ik heb in mijn „Kultuurbeschouwende Inleiding" het begin van den OLIJFTAK aangehaald als een moment in Vondels geestelijken levensgang. Het princelijke en als hoogepriesterlijke gedicht van 1632, toen de zegevierende wapenen van den Zweedschen veroveraar heilig-Keulen schenen te bedreigen, volge hier in zijn geheel. Het is de top, op welks hoogte de *Gijsbrecht*, aan welks voet de *Maagden* zouden verschijnen.

OLIJFTAK AAN GUSTAAF ADOLF

om zijne majesteit te bewegen dat ze Keulen, mijn geboortestad, verschoone.

't Wild vogelkijn dat zingt, daar 't onbeknipt is,
„Al d'open lucht is mijn":
Nog steent het om te zijn
Bij 't lieve nestje, daar het uitgekipt is.
Ik meed': hoewel mijn blijde geest vaart speulen
Daar draaiboom sluit noch hek,
Een heimelijke trek
Verleidt het hart na mijn geboortstad Keulen.
Daar heb ik eerst om honing uitgevlogen
Omtrent den blonden Rijn,
Beplant met Rijnschen wijn,
En als een bie violendauw gezogen.
Uit dit geboortzog wordt mijn zorg geboren,
Nu 't Zweedsche vaandel vliegt
Daar ik ben opgewiegd,
Nu 't grof geschut vast dondert in mijn ooren.

Hoe wensch ik, als een Rijnzwaan, Mars te ontmoeten,
En met de borst in stroom
Aldus door zang zijn toom
Te temmen, langs het stof van paardevoeten!

De zware smak van Tyrus' trotsche muren
Deê sidderen in 't rond
Den Aziaanschen grond,
En schreeuwde, dat ter wereld niet kan duren.
't Verslegen Sion laat zijn schilden hangen.
Het heilig Priesterdom
Zich statlg toereedt om
Den dappren triomfeerder wel te ontvangen.
Hij naakt in 't end. Iäddus treedt hem tegen
Met Godgewijde pracht
Van 't Kerkelijk geslacht,
Om den gesteurden Veldheer te bewegen.
De jonge krijgsheld blijft verwonderd staren
Op 't priesterlijk gewaad,
En 't Goddelijk sieraad
Zijn bittre wraak verweldigt tot bedaren.
Hij leest Jehova's dieren naam gesneden
In 't voorhoofd op den hoed;
Hij ziet der steenen gloed,
Den glans van goude' en purpere' offerkleeden.
Ootmoedig stijgt hij van den hoogen paarde
En eert Gods Priesters zelf
En Salems kerkgewelf
Met neigend hoofd en afgeleiden zwaarde.
Jeruzalem, bekleed met groene meien,
Hem feestelijk begroet

Terwijl hij met zijn stoet
Op Davids burg zich vreedzaam laat geleien.

Zoo vreedzaam wensch ik, dat met fluit en cyter
50 Mijn Rijksstad u onthaal'
Met geestelijke praal
En Roomschen Bisschopsstaf en witten myter:
Dat zij niet zwijm' voor uwen rooden stander,
Maar hoû haar verwe braaf
55 En groete u, o Gustaaf,
Als een van God gedreven Alexander.
Gij zult haar grijzen ouderdom verschoonen
Wanneer ze heusch en mild
U toont den wapenschild:
60 Het bloedig veld, gewijd met gouden Kronen;
Dat's de eeuwige eer der Perziaansche Wijzen
Die met geschenk en stem
In 't needrig Bethlehem
Den grootsten Koning offeren en prijzen;
65 Dat's 't jammerteeken, dat haar oude straten
Gedoopt zijn zoo verwoed
In 't kuische Maagdenbloed,
Vergoten van Barbarische soldaten.
Gij zult als eertijds Fransche en Hunsche rotten
70 En woedende Attila
Niet sluiten uw genâ,
Maar harten winnen door bedaarde Gotten.
Zoo wordt aldus uw zege niet besproken
Van 's dichters scharpen stijl:
75 „Hier heeft de Gotsche bijl
Den arbeid der Agrippen afgebroken";

Zoo zweeft ge boven Alexanders vlerken,
Die Pindar's woning stut,
Daar mijn gedicht beschut
80 Een stad vol volks, vol kloosters en vol kerken.

Ziedaar, in zekeren zin, Vondels eigen „voorwoord" tot zijn tweede Stedespel.

Het is als de belofte ervan, maar dan een belofte, die schitterender spelenskunst was dan de compositie van het beloofde spel zelve, het stuk, dat immers nákwam bij die aan de belofte van '32 volmaakt beantwoordende *Gijsbrecht*-creatie.

Trouwens, een geestelijke vaart naar Agrippine als de *Olijftak* doet ook een ziener, wiens

blijde geest vaart speulen
Daar draaiboom sluit noch hek

maar eens van zijn leven. En misschien nooit is na het hoogepriesterlijk en koninklijk Sion een oude heilige Rijksstad bejegend met beminnelijker schoonheid dan Keulen door dit kind van Doopsgezinde Antwerpenaars, die bij de wieg van Joost wel vaak het prachtig Geuzenlied hebben gezongen van

Antwerpen rijk,
O keizerlijke stede,
Nooit uws gelijk
Mocht men leven in vrede, —

het lied, waarin óók herinnerd wordt aan „de zware smak van Tyrus' trotsche muren":

Tyrus heeft nooit bestaan
't Geen dat gij hebt gedaan,
Nochtans is 't wel verzonken.

Wat een mysterie van rijklevendheid is toch een dichterbestaan, dat op zóó'n verleden zóó terugkomt! En wat een

soeverein gebaar en gebed tot den Vrede is het gedicht MAAGDEN met zijn gemoedsteederheid en geloofsinnigheid, met zijn bezielde verheerlijking van oud en Roomsch massamartelaarschap in een tijd, toen de ééne gezindte zoo onzusterlijk met de andere twistte over het grootste aantal bloedgetuigen! (Zie C. Hooft's *Memorien en Adviezen*, aangehaald o. a. op blz. LXXXI van mijne „Kultuurbeschouwende Inleiding"). C. R. de K.

MAAGDEN

TREURSPEL

Ὑμᾶς τ' ὀνηζω, τὸς δε τε βλάψω θανὼν.
(Door mijn sterven zal ik u baten,
hen schaden).
Mediisque in millibus ardet.
(Zij schittert uit in 't midden der
duizenden.

OPDRACHT
AAN
AGRIPPINE.

O Agrippin, gemijterd met Drie Kronen,
Die, zittende als op eenen regenboog,
Kunt teekenen van Roomsche aloudheid toonen,
En rekenen uw herkomst van zoo hoog;
5 Gij, roem des Rijns, vergeef ons dat we naderen
Uws Bisschops stoel en Raadhuis, groot van faam,

---

1 *Agrippin = Colonia Agrippina:* Keulen, als gesticht door Agrippina. Zie vs. 802—804.
Gemijterd met drie kronen: zinspeling op de kronen der Drie Koningen, met welke kronen het hoofd van het Keulsche wapenveld is versierd en als gemijterd.
2. *Op eenen regenboog:* de Godheid wordt gewoonlijk, inzonderheid op afbeeldingen van 't Laatste Oordeel, voorgesteld als zittende op een regenboog. Vandaar, dat de regenboog als de verhevenste zetel, als de zetel bij uitnemendheid beschouwd wordt.
3 *Teekenen van Roomsche aloudheid:* als door Agrippina gesticht, en ook, als werkelijk nog oudheden uit den tijd der Roomsche of Romeinsche keizeren bevattende,

En wijden u ons Maagdelijke bladeren,
  Beslagen met Sinte Ursuls gouden naam;
Beschreven met den Koninklijken bloede
10 Van haar, en van haar Ellefduizendtal,
Gemarteld en geslagen met Gods Roede,
  In 't aangezicht van uwen ouden wal.

D' inboorling is in zijne wieg gehouden
    En bakermat. Hoe kan ik die voorbij?
15 Al wordt de melk der moeder niet vergouden
  Van 't kind, — dit strekk' ten allerminste dij
Een klein bewijs van mijn genegendheden
  En groote zucht tot mijn geboorteplaats;
Daar ik, nu stijf een halleve eeuw geleden,
20 Eerst rijzen zag den glans des dageraads.
Wij volgen dus de leidstar der alouden.
  Wij volgen in hun schaduw, slechts van veer,
De Grieken, die hun boortesteden bouwden
  Zoo lang voor ons met onnavolgbare eer.
25 Euripides, die wijze, 't wijze Athenen
  Deed schreien, om het moederlijk geschrei
Der biddenden, die om haar zonen stenen,

---

7 *Maagdelijke bladeren:* in deze woorden schuilt de dubbele zin van: „*bladeren*, die nog *ongerept*, d. i. *onbeschreven* zijn" en „*bladeren*, die over den marteldood der *Maagden* handelen".
8 *Beslagen:* beschreven.
11 *Gods Roede:* men weet, dat Attila den naam droeg van: „den geesel", of eigenlijk „den (dorsch)-vlegel Gods".
13 *In zijne wieg gehouden:* aan zijn geboorteplaats gehecht, verknocht.
14 *Bakermat:* geboorteplaats.
15 *Der moeder:* staat hier in den 3den n. v. als afhangende van *vergouden:* vergolden.
19 *Stijf een halleve eeuw:* ruim 50 jaren. Vondel was nu 56.
23 *Boortesteden:* met weglating van het voorvoegsel *ge*, als meermalen.
27 *Der biddenden:* in dit treurspel zijn het de vrouwen en moeders der voor Thebe gevallen helden, die Theseus, opperhoofd van Athene, komen smeeken, de wapenen tegen Thebe's koning, Kreon, op te vatten, en aan de gesneuvelden in Attica een graf te schenken, 't welk men hun in het Thebaansche land weigerde.

Opdat men hen een uitvaart toeberei.
't Hoogdravend dicht van Sophokles geleidde
30 Het levend lijk van Oedipus naar 't graf,
Te Kolon, daar die blinde balling scheidde
Van Antigoon, heur vaders oog en staf.
Wij zingen hier van Sphinxen noch Oedippen,
Noch heimlijk graf, waarvan Koloner ijst;
35 Maar tuigen klaar, met stomme Maagdenlippen,
Van Ursuls asch, daar Kolens roem uit rijst.
Dees stof kan ruim 't gebrek van geest vergoeden.
Hier stort niet één Makaria ter neêr,
Maar Duizenden, al zalige gemoeden,
40 De dood getroost, alleen tot Christus' eer.
Hier tarten geen gewapende Scythinnen
Achilles, daar Penthesilea streeft;
Maar wapenlooze en strijdende Heldinnen
Dien wreeden Hun, voor wien al 't aardrijk beeft.
45 Geen Amazoon is met die hoop gebleven,
Voor Trojes vest, als mijne Koningin;
Die, na heur dood, gekroond in 't eeuwig leven,
Nu heerscht met God, alle eeuwen uit en in.
Geen Hengstebron mag halen bij de beken
50 Van 't eedle bloed der Joffren hier geveld,

---

29 *'t Hoogdravend dicht van Sophokles:* in zijn Oedipus Coloneus.
30 *Het levend lijk:* omdat hij, blind zijnde, niets meer aan zijn leven had.
32 *Heur vaders oog en staf:* als *geleidster* haars *blinden* vaders.
33 *Edippen:* voor *Oedipussen.*
34 *Koloner* voor „de Koloner."
35 *Met stomme Maagdenlippen:* Vondel wil niet zeggen dat hij met maagdenlippen spreekt, maar dat hij spreekt door de zwijgende lippen der gemartelde maagden.
38 *Makaria:* In het treurspel van Euripides, de *Heracliden*, offert Makaria zich op ter redding van de overige kinderen van Hercules.
39 *Gemoeden:* gemoederen.
42 *Penthesilea.* Koningin der Amazonen, door Achilles gedood, en op wie het aan het hoofd van dit treurspel geplaatste Latijnsche motto slaat; *Streeft:* vooruitstreeft.
44 *Dien wreeden Hun:* Attila.
46 *Mijne koningin:* Ursul.

Dit bloed, waarmee gij hebt uw Schild bestreken,
Uw Schild, die nog van 't Elleftal vermeldt.
Driekoningsstad, ontvang mijn Maagdenoffer,
Al breng ik dit in geen Driekoningskoffer.

J. V. VONDEL.

---

54 *Driekoningskoffer:* Koffer, waar de relikwieën der Drie Koningen in bewaard worden en die nog te Keulen vertoond wordt.

INHOUD.

De Koning van Brittanje, nu Engeland, verzocht ernstig door gezanten, voor zijnen eenigen zoon, Konaan, na den doop Aethereus genaamd, ten huwelijk Ursul, eenige dochter van Maurus, of Deonot, Koning van Kaledonien, nu Schotland; maar het verzoek werd telkens beleefdelijk afgeslagen: eensdeels om de ongelijkheid van den Godsdienst, de een Christensch, en de ander nog Heidensch zijnde; anderdeels, omdat de Kaledoonsche Prinses voorgenomen hadde alleen haren hemelschen en geenen aardschen Bruidegom te behagen. De aanzoekers van 't huwelijk zich het afslaan belgende en voor onverdragelijken hoon inkroppende, dreigden eindelijk Deonot, met alle macht gewapend, op te komen, en de geweigerde Maagd met den zwaarde te halen: waarom de vader der Prinses verlegen, te rade ging met zijne dochter, die van boven verlicht door zonderlinge openbaringen, hem ried het huwelijk te sluiten, op voorwaarde, dat de vorst van Brittanje de bruiloft drie jaren lang zoude uitstellen, om zich middelertijd tot het Christen geloof te bekeeren, en de Bruid met eenen stoet van tien, en haar zelve, en elk van de tien met nog duizend, makende te zamen het getal van ellefduizend Maagden of Staatjofferen te verzien, om met dat gezelschap Rome te bezoeken; op hope dat middelerwijl de liefde des vrijers zoude verkoelen, of God door andere middelen zijn voornemen met haar uitvoeren. Met dit beding werd het huwelijk, en sedert de beêvaart of reis, den Rijnstroom op, aangegaan. Nadat mevrouw Ursul te Rome alles, niet zonder merkelijke vruchten, verricht hadde, keerde ze weder, vergezelschapt met Paus Cyriacus, die, niet zonder openbaringe, zijn ambt verliet, en met meer andere geestelijke en wereldlijke personagien; ontmoetende op den weg den bruidegom Aethereus, met hare moeder, en zijn jongste zuster; allen mede van het toekomende lot bewust, en eendrachtig, gelijk alle

anderen, gezind met de Koninklijke Maagd naar de martelkroon te staan en te streven. Met dit opzet dreef men den Rijn af in der Hunnen lage, haar van den tiran Attila (toen Agrippine hard belegerd hebbende) geleid, door 't ophitsen en de waarschuwingen der heidensche Burgemeesteren en Oversten, Juliaans bloedvrienden, te Rome, — op Ursul en haar gezelschap niet weinig verbitterd. De aartsbisschop, Aquilin, en Burgemeesters van Keulen, tijding van Koningin Ursuls gevangenis krijgende, lieten in Stad niet na, met gebeden, raadslagen en alle mogelijke middelen, der Maagden behoudenis te behartigen. Zoodra Attila de Koningin in 't leger zag, werd hij, door hare schoonheid en bevallikheid, van razende minne ontsteken, en arbeidde door zijnen aartsoffervinder en legerwichelaar, Beremond, om haar van Christus af te trekken, en door 't aanbieden van zijn kroon en huwelijk te bekoren, doch al vergeefs. Juliaan, zijn maarschalk, en Beremond, hem voorstellende, wat gevaar het leger liep met alle deze bekoorlijke Joffrouwen, konden den veldheer zwaarlijk brengen tot het bewilligen van 't ombrengen der Maagden, en allerzwaarlijkst om de Kaledoonsche Vorstin, op wie hij verslingerd was, van kant te helpen; maar ten leste van hun aangeprikkeld en door hoogen nood gedreven, leidde hij, al schoorvoetende, de koninklijke Maagd op eenen heuvel, van oversten en kornellen omringd, van waar Ursul alle hare Maagden, en Kruisgenooten, in regementen gedeeld, als in slagorden staan, en van het gewapende krijgsvolk omsingeld zag. Nadat ze den tiran eenigen van de uitstekendste personagiën, dicht voor haar gebrocht, hadde getoond en kundig gemaakt, ontweldigde hij haar de Kruisbanier en trapte ze met voeten; de Koningin hem hierom bestraffende, en zijn moorddadigheid verwijtende, werd met eenen schicht doorstoken. Het voet- en paardenvolk, ziende den veldheer den blooten degen zwaaien, hetwelk de moordleus en het gezette teeken was, viel onder deze weerlooze schapen, als wilde woeste dieren, en holp haar jammerlijk om 't leven. Des avonds, na den moord, werden de vesten, nu vol schrik door dit gezicht, de elfste maal van 't gansche leger teffens, aan alle kanten, zoo vreeselijk bestormd en besprongen, dat de Stad in gevaar stond van overweldigd te worden, tenware de geesten der Martelaren en Martelaressen verschij-

nende, de vijanden gestuit, ten deel in 't leger gejaagd en ten deel op de vlucht geholpen hadden. De Keulsche Ridderschap daarop uitvallende, en bespiedende, hoe reukeloos Sinte Ursuls lijk bewaard werd en het krijgsvolk vast verliep, overviel het overschot der versmoorde, verdronken en slaperige Katten in 't leger en voerde de Doode gelukkiglijk in Stad; daar de Aartsbisschop, en Burgemeesters het lichaam der Heilige Martelaresse openbaarlijk ten toon zetten voor de gansche gemeente, die bijkans moedeloos en afgemat, door een algemeen gebed des Aartsbisschops troost en ontzet verzocht van Boven, van waar dadelijk de geest der zalige Maagd, omringd van al haar gezelschap, met eenen hemelschen glans verscheen, en bekend maakte, hoe de Hunnen van haar en haar gezelschap eerst op de vesten gekeerd, ten deel aan 't verloopen gebrocht, en daarna in 't leger verbaasd gemaakt zijnde, voorts opgebroken waren: meteenen voorzeggende den dood des tirans, en tot welk een grootheid, geluk, en glorie de Stad Agrippine, door allerhande rampen, namaals zoude steigeren; waarop de Aartsbisschop God den Verlosser dankte, en bij wijze van voorspellinge, Sinte Ursuls lijk heerlijk ten grave geleidde en alle behoorlijke eere en diensten toewijdde.

Het treurspel begint met den dag en eindigt in den avond. Het tooneel is te Agrippine. De Rei bestaat uit Agrippiners.

PERSONAGIEN

AQUILIN, Aartsbisschop van Keulen.
BURGEMEESTERS.
BODE.
ATTILA, Koning der Hunnen.
JULIAAN, Veldmaarschalk.
URSUL, Koningin van Brittanje.
REI van Agrippiners.
BEREMOND, Aartsoffervinder en Legerwichelaar.
Sinte Ursuls Geest.
Sint Aethereus' Geest.

HET EERSTE BEDRIJF

AARTSBISSCHOP. BURGEMEESTER.

AARTSBISSCHOP:

O Constantin, die nu bij God een waarder kroon,
Een eedler schepter draagt, bezit een hooger troon
En heerelijker rijk dan eertijds hier op de aarde
Toen gij 't verwezen bloed verloste met den zwaarde,
5 Gezegend zelf van God in uw manhafte vuist;
Opdat Zijn heilig zaad niet meer gekruist
Zou werden, als het vlood verzierde en valsche Goden,
Bij 't goddelijke Recht zoo hard, zoo scherp, verboden;
Gij Held, die 't aardsch paleis om 't hemelsch hebt geruimd:
10 Wat baat het toch, dat gij den ganschen Rijnstroom schuimt
Van woeste vijanden en Heidensche tirannen,
Eendrachtig tegens God en Christus ingespannen?
Nadien die felle Scyth en Noordvorst, opgewekt,
Germanje niet alleen, maar 't aardrijk overtrekt,
15 En passende op gebergt, noch duinen, nochte stranden,
Gaat overweldigen en schenden alle landen,
Die Gode en Zijnen Zoon ooit waren onderdaan!
Onnoodig was 't Maxent en Maximin te slaan;
Dewijl de Noorman, ruim zoo wreed en moordbaldadig,
20 De Christenkerk vervolgt, de Nero's maakt genadig,

1 *Constantin:* Constantijn de Groote.
4 *verwezen:* veroordeelde, vervolgde.
7 *verzierde:* verzonnen, uitgedachte.
10 *schuimt:* schoon schuimt.
13 *Nadien:* aangezien; *Scyth en Noordvorst:* Attila, die echter veeleer uit het Zuidoosten van Europa kwam.
18 *Maxent en Maximin,* medekeizers van Constantijn, Christen-vervolgers.
19 *Noorman:* Attila.
20 *maakt genadig:* door grooter wreedheid genadig doet schijnen.

Al d' oude gruwlen weêr op heillooze outers zet;
De ziel, in 't klaarste bad gewasschen, weêr besmet
Met ongeloof, verdrukt 't geloof der eerste Vaderen,
Ons dreigt met vuur en strop, en opent Jezus' aderen;
Alsof te luttel bloeds gestort werd, toen de dwang
En dolle tirannie drie eeuwen ging in zwang.
De vierige Matern, een leerling van Sint Peter,
Wees deze Stad vergeefs tot God, en op een beter;
Zoo Goth of Hun Gods disch, in rood tiras en bloed
Des martelaars gesticht, mag trapplen met den voet
En op het smokend puin gaan huppelen en draven,
Waaronder uw gemeent leit levendig begraven.
De Vindster van het Kruis, dat zoo veel harten trekt,
Uw moeder, heeft vergeefs met louter goud gedekt
De kerk van Gereoen, en 's Gulden Martlers drempel;
Indien een rooversklauw dien Godgewijden tempel
Zal plondren en 't rood goud en 't schitterend gesteent,
En strooien in den wind der Heiligen gebeent
En asch, met zorg bewaard. Waartoe de marmerzerken?
De toetssteen? het albast? zooveel vermaarde werken?
Gevaarten, trots gebouwd met schatten en vernuft?
D'autaren zijn onnut, waarvoor zelf de afgrond suft
En siddert. Waartoe lamp en kandelaar ontsteken?
Opdat het den soldaat niet zou aan licht ontbreken,
Na 't overrompelen van poort en wal, bij nacht?
Wanneer hij, tempelen oploopende met kracht,

---

21 *gruwlen:* afgodische nl.

27 Volgens de overlevering zou Sint Petrus zelf den H. Maternus te Rome tot bisschop gewijd en verkoren hebben tot apostel van Germanje. Hij zou reeds in het midden der eerste eeuw Keulen's eerste bisschop geweest zijn.

28 *een beter:* een hooger levensideaal.

29 *rood tiras en bloed:* rood cement van 't bloed.

33 *De Vindster van het Kruis:* Constantijns moeder, keizerin Helena, die ook kerken zou gesticht hebben te Keulen en Trier.

35 *Gereoen:* een der helden van het, geheel Christen, Thebaansche legioen, dat door Keizer Maximianus bij het meer van Genève onthoofd werd, wijl het weigerde Christenen te vervolgen.

42 *de afgrond:* de hel.

43 *ontsteken:* ontstoken.

Kappel en koor ontbloot van dierbre Heiligdommen.
Hoe snellijk velt men 't hoog, zoo langzaam opgeklommen!
Waar bergt mijn schaapskooi zich in 't uiterste gevaar?
50 De mijter valt voortaan mijn ouderdom te zwaar.

BURGEMEESTER:

Eerwaardste Vader, hoe? mij dunkt aan al dit klagen,
Gij beeldt u zelven in ons droeve nederlagen
En spelt alree den val der Stad, 'twelk God verhoê.
Gij waart, in al 't beleg, nog nooit zoo bang te moe,
55 Noch zwichtte, schoon of al de klokken onraad klepten;
Dies raad en burgerij, in 't vechten, hope schepten
En moed uit uw gelaat en voorhoofd even blij:
Ja, nergens leed men last, de Aartsbisschop kwam er bij
En steef met raad en daad de mannen op de muren:
60 Daar waar hij slechts verscheen, daar mocht geen vijand (duren,
Maar stoof, gelijk het stof, terug voor zijn gezicht;
Waar hij zijn oogen sloeg, scheen ieder blik een schicht,
Die 't grimmig harte trof en 't leger brocht aan 't wijken.
Eerwaardste Vader, hoe, zoudt gij ons nu bezwijken?
65 Wij hebben mannelijk tien stormen uitgestaan,
Geen elfste zal 't ons doen: hij koom vrij echter aan.
't Ontbreekt aan volk noch trouw. 't Ontbreekt aan hart (noch handen.
Men heeft voor dezen ook Agripstad aan zien randen;
Maar hoe 't Vitel bekwam, getuigt ons Houtvaartfeest

---

55 *schoon of:* ofschoon.
59 *steef:* vuurde aan.
60 *mocht geen vijand duren:* kon geen vijand standhouden.
64 *gij ons bezwijken:* uw moed ons in den steek laten.
69-78 Een oude Keulsche legende: Keulen werd door Vitellius, die zich opgeworpen had als keizer, belegerd. Toen de nood aan overgave deed denken, kwam Marsilius op het idee: vrouwen en kinderen met gereedschappen de eene poort te laten uittrekken om hout te hakken, opdat, wanneer de vijand aanrukte op de open poort, men hem uit een andere poort zou aanvallen in den rug. De krijgslist slaagde. De keizer zelf werd gevangen genomen en ter dood veroordeeld. Hij beloofde, uit angst voor den dood, aan de Keulenaars al wat zij begeeren zouden. Zij namen dit aan en lieten hem een groot boek, waarin zij hunne privileges en voorrechten hadden opgeteekend, bekrachtigen.

70 Hetwelk men jaarlijks viert; wanneer Marsil zijn geest
Nog om zijn tombe danst; terwijl we met ons allen
God loven in triomf, en, juichende om de wallen,
Gedenken aan dien Held, die ridderlijke ziel;
Hoe hij, gelijk een leeuw, die brult, ter poorte uit viel,
75 De voorste was, in streng beleggers voort te jagen
En keerde gelaurierd, gezeten op den wagen,
Van paarden, wit als sneeuw, getrokken t' zijner eer,
Die ons tot erfgoed liet zijn hart, en oud geweer.

AARTSBISSCHOP:

De Burgemeester kan mijn geest niet zeer vermaken
80 Met een gelijkenis van ongelijke zaken.
Het leger van Vitel valt veel te licht en dun,
Gewogen tegens heir en heirkracht van den Hun:
't Geweld, daar geen geweld schijnt tegens opgewassen.
Het vruchtbaarste gewest van menschen (best zou 't passen
85 Dat ik hen dieren noemde, in menschelijken schijn)
Door 't welk de Tanais loopt, waarmeê de Europers zijn
Van hunnen nagebuur, den Aziaan, gescheien,
Zendt krijgsvolk uit, als mut, en sterkt zich met livreien
Des konings Valamir, en 't heir van Harderick,
90 Vermaard ten ooreloog, en veler landen schrik.
Hieronder mengen zich de Duringers, en Zwaven,
En Markmans, met al die zich onder Scythen gaven,
En vleiden de fortuin van Attila, wiens macht
Tot zijn gehoorzaamheid de forsche Gothen bracht,
95 De Rijken reeg aaneen, en zegenrijk ten lesten,
Zich meester makend, streek de sluierkroon van 't Westen.
Stoot die zijn stalen kop voor deze glazen stad?

Ter herinnering aan dit feit werd in het vervolg elken Donderdag na Pinksteren de gedachtenis hiervan gevierd, onder den naam „*Holzfahrtag*."

86 *Tanais:* de rivier de Don.

88 *als mut:* als stof; *livreien:* wapenkleuren.

89-94 Valamir, de koning der Oost-Goten, Harderick, de koning der Gepiden; Dururingers: de inwoners van Thuringen; Zwaven of Zwaben; Markmans: Marcomannen.

96 *streek de sluierkroon*: won de kroon-met-sluier, (eigenlijk een Oostersche tulband).

Neen Aquilea, 'twelk de zee te bate had,
Ja onverwinbaar scheen en drie jaar uit kon harden,
100 Verscheurde hij, als rag en spinneweb, in flarden,
Met zijn bloeddronken kling, 't gelogen zwaard des Gods:
Ik rep geen zwakker steên, op ver na niet zoo trotsch.
O landstad, droog van graft! ik zie uw grondvest spatten.
't Gedurig stormen moet de beste burgers matten.

BURGEMEESTER:

105 Wij zijn dien dwingeland nog voor een wijl getroost.
Wie weet hoe 't midlertijd wil dagen uit het Oost?
De zon zou Martiaan, den Keizer, eer verdrieten,
Dan tegens 't godloos hoofd het harnas aan te schieten.

AARTSBISSCHOP:

O Rijn, een kranke troost, in 't bitterst van uw smart.
110 De Bosphorus zit zelf benepen en benard
Van overal en heeft te vijand de vier winden.
Hij bidt en smeekt om hulp al zijn gelijkgezinden.
De Perziaan van 't Oost, de Visigot van 't West,
In 't Zuiden de Vandaal, in 't Noord dees Hunsche pest
115 Hem dreigen, elk om 't felst. Wie zou 't verduren kunnen?

BURGEMEESTER:

Hij sluit bestand met drie, en demp dan eerst dees Hunnen.

AARTSBISSCHOP:

Wat hoor ik voor gerucht daar buiten, op de straat?

BURGEMEESTER:

Hier komt een drommel volks. Hier komt een bô.

AARTSBISSCHOP:

Men laat
Hem daadlijk binnen staan. Wat wil ons wedervaren?
120 Mijn geest voorzeît niet goeds. Ik vrees voor kwade maren.

---

98 *Aquilea:* de meest versterkte stad van Italië, in 452 door Attila verwoest.
101 *'t Gelogen zwaard des Gods:* zie vs. 470.
107, 108 Eer zou Marcianus (Keizer van het Oostromeinsche rijk) het leven moe worden dan den strijd tegen Attila.
110 *Bosphorus:* het Oostromeinsche keizerrijk.

BODE. AARTSBISSCHOP. BURGEMEESTER.

BODE:
Geloofd zij God, dat ik dien klauw des doods ontsprong.
Nog liever oud en grijs gestorven, dan zoo jong.
AARTSBISSCHOP:
Wat tijding? wat's er gaans?
BURGEMEESTER:
Wat tijding brengt ge, bode?
BODE:
Ik zweet van al 't gedrang. Kwâ tijding maakt me bloode.
AARTSBISSCHOP:
125 Zeg op. Wie lijdt er last? Waar lijdt mijn Bisdom nood?
BODE:
Vrouw Ursul is in 't net met haar geheele vloot.
AARTSBISSCHOP:
Die zwarigheid heeft mij, als lood, op 't hart gelegen.
Nooit tijgers, op hun jacht, onnoosler kudde kregen.
BURGEMEESTER:
Och Ursul, komt ge zoo den ouden Maurus thuis?
130 Hoe laadt ge op uwen hals dit zwaar en lastig kruis?
AARTSBISSCHOP:
Verhaal ons 't gansche stuk.
BURGEMEESTER:
Hef aan, om tijd te winnen.
BODE:
Ik zal vrouw Ursuls tocht van deze kaai beginnen,
En leien haar te Rome, in 't Pauselijk paleis,
Van Rome weder hier: nadien ik al de reis
135 Het Joffrenleger volgde, uit lust tot zien en hooren.
BURGEMEESTER:
Begin, wij luistren toe.
AARTSBISSCHOP:
Al is 't met droevige ooren.
BODE:
Van Keulen kwam de vloot, voor wind, en onvermoeid,

122 *Nog:* toch.
129 *Maurus:* Ursuls vader.

Te Bazel aan, waardoor dit blonde water vloeit,
En snijdt de stad in twee, doch ongelijke, deelen.
140 De bisschop Panthalus ontving dees Reisgespelen
En Koninklijke Maagd met een beleefd gemoed.
Men liet de schepen hier, en gaf zich voort te voet
Naar Rome, 's werelds hoofd, totdat men ons kon wijzen
Die sloten hoog gebouwd, daar zeven heuvels rijzen,
145 Omtrent den Tibervliet. Maar nauwelijks vernam
Ons komst Cyriacus, haar landsman, of hij kwam,
In goddelijk gestalt, met alle kardinalen,
En kerkelijke pracht dees koningin onthalen.
Hij opende het hof, en offerde al zijn schat,
150 En lei 't verwelkomd heir in 't beste van Gods Stad.
Om kortheid rep ik niet, hoe veel verlichte maagden,
Besprenkeld van zijn hand, het eeuwig licht behaagden:
Wat Joffers, aan Gods Stoel verbonden door haar bloed,
Dien band verdubbelden door een verzet gemoed.
155 Nadat ze Vaticaan, de Apostolijke graven,
De kerken, rijk gebouwd en opgepronkt met gaven,
Der Heilgen overschot bezichtigd en bezocht,
De beevaart, God beloofd, ten vollen had volbrocht,
Met vasten en gebeên, met waken en met tranen;
160 Begon ze 't kuisch geslacht met errenst op te manen,
Te staan op haar vertrek. Wij groeien in getal
Van beiderleie kunne. Een Maagd ontvonkt het al,
Ontvangt het al, en keert den nek geen laag geboren,
Noch draagt op hoogheid moed. Zij heeft het bei verkoren.
165 Cyriacus, op 't licht dat hem de hemel gaf,
Steeg van Sint Peters stoel en hooge trappen af,
En werd haar kruisgenoot. Men denke of 't nijd verwekte
Bij 't Heidendom, daar zij een heldre leidstar strekte
Voor menig dwalend hart. Nu bid ik, luistert toch
170 Wat ons gebrouwen wordt van 't Heidensche bedrog.

---

140 *Panthalus:* legendarisch persoon.
146 *Cyriacus:* legendarisch persoon.
151, 152 Hoevelen van de Maagden te Rome den doop ontvingen.
154 *verzet:* bekeerd.

AARTSBISSCHOP:
Wij luistren toe met zorg, dat hier geen ramp uit kome.
BODE:
De Burgemeesters zelfs en Oversten te Rome
(Maximiaan heet d' een en d' ander Africaan),
Om 't eenig Koningskind behendig te verraân,
Te blusschen 't zuiver licht, beginnen te ondervragen,
Wat weg zij veiligst acht, en leggen looze lagen
Met valschen schijn; gelijk weleer Jerusalem
Zijn kroon verneedren wou voor 't Kind van Bethehem
En ondertusschen zwoer den Heiland te vernielen,
Al waar het ook door 't bloed van veel onnoozle zielen.
Men reisde in 't eind. Op weg ontmoet de Bruid van pas
Den bruidegom, die van haar lot verzekerd was
En om de martelkroon zijn gouden kroon wou geven.
Zijn vader, ook besprengd met water, had dit leven
Verlaten, wel vernoegd. Zijn moeder, ook verlicht,
Met al haar dochteren, behartigde haar plicht.
Hij brocht Daria meê, zijn schoonmoêr, nu geruster
Bij Ursul, 't eenig pand, en ook zijn jongste zuster.
Zoo keerden wij gezond te Bazel voor de stad:
Daar d' Aartsheldin op 't hoofd van eenen heuvel trad,
Omvlochten met een krans van ellefduizend Maagden,
En mannelijken stoet; dien 't wonderlijk behaagden
Heur aanschijn aan te zien. Zij wenkte. Elk zweeg terstond.
Toen sprak een God, of geest door haar begaafden mond:
„Getrouwen, die mijn vaan gevolgd zijt van Brittanje:—
Toen onlangs te Agrippijn, het hoofd van laag Germanje,
De zoete en zachte slaap mijn harsenen beving,
Verscheen mij in den droom een rustig Jongeling.
'k Verschoot in 't eerst en deê mijn oogen slapende open.
Zijn vleugels, bont van pluim, van mann' en nectar dropen.
't Gekrulde en gouden haar bij lokken nederhing.
En 't hagelwit gewaad, met goud gezoomd, ontving

172 *Burgemeesters:* Consuls.
177 *Jerusalem:* in den persoon namelijk van koning Herodes.
198 *rustig:* kloek.

Door 't slingeren een zwier van boven tot beneden,
Niet minder aangenaam dan zijn volmaakte leden.
205 Hij sprak: o Maagd, die lust in 't hemelsch leven schept,
Het onverganklijk goed voor 't aardsch verkoren hebt,
En streeft naar eeuwige eer, gij zult dees reis voltrekken,
Maar op uw wederkomst dit veld hierbij bedekken
Met uw gewijde schaar, en steigren zoo naar God,
210 Die u beschoren heeft een onwaardeerbaar lot."
Zoo sprak hij, en verdween. Wie nu door oorlogsmaren
Zich vindt bezwaard, met mij den Rijnstroom af te varen,
Die kies een veilig pad, na dat het heur behaag'.
Mijn wensch is met dees vaan, die ik onwaardig draag,
215 Dees Kruisvaan in de hand te scheiden uit dit leven.
Toen riep al 't heir: niet een van ons zal u begeven.
Wij wenschen om dien dood, wij treên in Jezus' eed.
Zoo maakte een ieder zich, als tot een hoogtijd, reed.

AARTSBISSCHOP.

O mannelijk geloof in maagdelijke scharen!

BURGEMEESTER:

220 't Was immers wijd verspreid dat wij belegerd waren
En Attila den stroom met brug en palen sloot.

BODE:

Al wie naar boven voer, die waarschuwde Ursuls vloot,
En spelde 't onweer al, hetwelk men op zag komen,
Maar bluschte 't vuur niet uit. Het opzet was genomen.
225 Men voer met voordacht recht den vijand in den mond,
Die op dees Joffers vlamde, en krijgsvolk opwaart zond,
Op den verwittigbrief van Africaan geschreven,
En van Maximiaan, ophitsers van hun neven.
Men randde ons aan. Men dreef al stil langs de overzij
230 Des Rijns, langs Deutz, de stad, voor zonneschijn voorbij,
Eer 't iemand werd gevaar. Toen stak men endlijk over,
Naar 't hoofd van 't leger toe, en ik ontsloop dien roover,
Met dezen Hunschen rok verkleed, en onbekend.
De dwingeland verwacht mevrouw nu in zijn tent.

---

230 *voor zonneschijn*: vóór zonsopgang.

BURGEMEESTER:
235 Wat raad om den tiran dien vetten roof te ontrukken?
AARTSBISSCHOP:
Men vang van Jezus aan, misschien of 't wou gelukken
Dat alle de gemeent, gescheiden uit haar werk,
Het raadhuis uit zijn ambt, 't gemoed met vasten sterk
En vierige gebeên. Dat kerken en kappellen
240 En kloosters 's volks gebeên godvruchtiglijk verzellen;
En, offrende op 't autaar, God klagen heuren nood,
Tot redding, of tot troost der aangevochten vloot.

ATTILA. JULIAAN.

ATTILA:
Gij hebt die lichte vracht van Joffren dan gegrepen?
JULIAAN:
Al Nimfen, elk om 't schoonste, en Venus met haar schepen.
245 God Mars verleende u nooit een vriendelijker buit.
Zoo 't krijgsvolk mocht begaan, elk zocht zijn gading uit.
ATTILA:
Waar raakten ze in uw net zoo reukloos met haar allen?
JULIAAN:
Omtrent daar in den Rijn de Moezel komt gevallen.
ATTILA:
Zijn 't mans en vrouwen beî?
JULIAAN:
't Zijn Joffers, blank en schoon,
250 De mans meest wapenloos.
ATTILA:
U werd nog spits geboôn?
JULIAAN:
Daar werd noch zwaard noch pijl getrokken noch geschoten.
ATTILA:
Men hoorde een veldgeschrei?
JULIAAN:
Een zang van speelgenooten,

236 *Men vang van Jezus aan:* men beginne met Jezus te bidden.
244 Vondel laat de Hunnen beschikken over de antieke godenwereld.
250 *spits:* weerstand.

Gelijk of eene bruid van koninklijken stam
Haar lieven bruidegom met vreugd in de armen kwam.
255 Hieronder mengde zich de wedergalm der klippen
Langs d'oevers van den stroom. Op 't roeren van de lippen
Dreef 't water langzaam af en luisterde naar 't lied,
Waarmeê de Maagdenrei Gods Roede welkoom hiet,
Daar Christenrijk om schreit. Zij schenen niet gevangen,
260 Maar, nu in vrijer staat, om 't sterven te verlangen.

ATTILA:

't Is van 't hardnekkig slag, dat naar zijn oudren aardt
En liever met de borst en boezem loopt in 't zwaard
En 't spits voor haar geveld, dan ongekwetst daar neffens.
Hoe droeg zich 't hoofd der vlote, als gij die vloot al teffens
265 Beknelde in uwe fuik, en leidd' van land aan boord?

JULIAAN:

Vergeef me dit vergrijp. 'k Beken 't, ik werd bekoord,
Zoodra ik Ursul zag van verre zich vertoogen.
Men vraag niet, hoe 't mij ging, toen ik haar onder oogen
En nader kwam. Zij stond (wat was 't een trotsche stand!)
270 Op 't voorste schip en hiel de Kruisvaan in de hand;
Gekroond met diamant en met robijnen rozen;
Maar schooner blonken dees', die op heur kaken blozen,
En blaken allerschoonst, wanneer een eerbre schaamt
Het edelste van 't bloed op elke wang verzaamt.
275 Op haren boezem straalde en speelde met zijn vieren
Een gouden kruis, verzet met blauwe puiksaffieren.
Een welig luchtje speelde en vloog vast af en aan
En vulde nu het zeil en krulde dan de vaan,
Gehecht aan 't Standerdkruis, daar zij haar troost in stelde.
280 Dit was al 't wapentuig, de speren die ze velde.
Maar 't oog, een scherper speer, doorpriemde mij mijn hart.
Het purpren kleed, gevoerd met witte armijnen, werd

---

258 *Gods Roede:* Attila.
267 *vertoogen:* vertoonen.
276 *verzet:* bezet.
277 *welig:* dartel; *vast:* aanhoudend.
282 *armijnen:* hermelijn.

Van dertle windekens bij wijlen opgeheven.
De lelie en de roos, van goud in 't kleed geweven,
285 Ontstaken telkens dan haar luister aan de zon,
Die onderging van spijt en niet verdragen kon
Den weerglans van dit licht, 't welk opging uit den Zuien,
En brak door nevels heen en oorloogs regenbuien.
Waar 't eere als schande, ik had den oorlog uit den zin
290 Gezet, om zoo een puik, en schoone vijandin.

ATTILA:

Gij spreekt er af met smaak, en schijnt bijkans te ontvonken.
Zij waar met vloot met al veel nutter straks verzonken
Dan herwaart aangevoerd; veel nutter straks versmoord.
Waarom hebt gij dit schip niet in den grond geboord?

JULIAAN:

295 Dat was mij niet geboôn. Mijn last brocht dat niet mede.

ATTILA:

Men breng haar hier voor mij.

JULIAAN:

Zij komt en maakt zich reede.
Ik trad vooruit en hoop dat u mijn dienst behaagt.
Daar komen mijn kornels, en offren u de Maagd.

JULIAAN. URSUL. ATTILA.

JULIAAN:

Nu staat ge voor mijn Heer, die last gaf u te vangen.

URSUL:

300 Nooit bleef een vrij gemoed in iemands strikken hangen.

ATTILA:

Die vrijheid mocht u licht ten beste niet vergaan.

URSUL:

Indien ik kwalijk spreek, men wijs mijn feilen aan.

ATTILA:

Men kan hier de eerste reis met feilen 't lijf verbeuren.

URSUL:

Wie zich onschuldig kent, zal om geen sterven treuren.

---

292 *nutter:* nuttiger, beter.

ATTILA:
305 Gij stoft te jong. Zie toe en sterf niet al te dra.
URSUL:
Zoo 't slibbren van mijn tong uw rechtbijl kwam te na
Of kwetste, ik ben 't bereid met dezen hals te boeten;
Is 't anders, stel me weêr in staat op vrije voeten.
ATTILA:
Wie zijt ge? van wat land? hoe jong? wat jaagt u hier?
310 Met dezen langen sleep, door water en door vier,
En midden door 't gevaar van 't omgewroet Germanje?
URSUL:
Monarch, gij ziet hier 't oir van 't Kalidoonsch Brittanje,
Het land van mijn geboorte, indien ik zonder roem
Van mij, of iemands eer te mindren, mij dus noem,
315 Die liever Ursul heet. Mijn oude, veertien jaren,
Gevalle Gode alleen. Ik kwam niet hier gevaren,
Noch liet mijn vaderland en vader over zee,
Noch voerde een grooten sleep van eedle maagden meê,
Uit reukeloozen lust, gelijk 't u vreemd mag geven.
320 Een hooger oorzaak heeft mij tot dees reis gedreven.
ATTILA:
Wat oorzaak drijft u toch zooverre en zoo uitheemsch?
URSUL:
Een prins, een eenig zoon des konings van den Teems,
Nog Heidensch en vervreemd van 't zalig merrekteeken,
Al razende van minne en 't minnevuur ontsteken,
325 Hiel bij mijn vader lang door zijn gezanten aan
En bood me telkens trouw. Men bad hem af te staan,
Naardien ik voor had, God te dienen al mijn dagen,
En geenszins de ijdelheid der oogen te behagen;
Maar 't weigren was vergeefsch. Hij dreigde sterk en stijf
330 Ons endlijk met zijn heir te vallen op het lijf
Door 't prikklen van dien hoon. Mijn vader viel verlegen
En ging 't gewichtig stuk met zinnen overwegen.

---

315 *oude:* leeftijd.
319 *gelijk 't u vreemd mag geven:* zooals u waarschijnlijk bevreemdt.
332 *met zinnen:* bedaard.

Ik ried het huwelijk op voorwaarde aan te gaan,
Nam uitstel drie jaar lang. De prins zou zich beraân
335 Met Jesus' priesteren; zou 't Heidendom verwerpen;
Al 't geen mijn Godsdienst eischt zich laten innescherpen.
De bruigom zou de bruid met een getal van tien,
Van oude en zede als zij, verzorgen en verzien;
Dan elk van 't elleftal met duizend tot haar reien,
340 Om 't oir van Deonot naar Rome te geleien.
Zoo werd ik met beding verbonden en verknocht.
Zoo won ik tijd, of tijd zijn zin verzetten mocht,
En smoorde intijds dien krijg, eer 't oorloog werd geboren.
Dit dreef me naar den Rijn. Dit gaf mijn tocht de sporen.
345 Ik heb aldus verkoeld des jonglings eerste vlam.
Hij trok me te gemoet, en keert waar langs ik kwam.
Veel maagden, op de reis besprenkeld op haar hoofden,
Gehoorzaamheid aan God en Zijn autaar beloofden;
Gelijk dees brave prins, nu eens gezind als wij,
350 Om Christus' wil verzwoer zijn blinde afgoderij.

ATTILA:

Zoo roemt ge nog van volk en vorsten te bekeeren?

URSUL:

Ik roem alleen in God, dat Hem de menschen eeren.

ATTILA:

Gij voert van land tot land een doodelijke smet.

URSUL:

Een Christelijke lucht, gezond voor 't kwijnend bed.

ATTILA:

355 Wij weten, hoe gij u te Rome hebt gedragen.

URSUL:

Wij weten, wie u schrijft, en aanhitst tot dees lagen.

ATTILA:

Gij stijft de oproerigheid met dien ontelbren hoop.

---

338 *verzien:* voorzien.
339 *reien:* gevolg.
340 *oir:* telg.
354 *gezond voor 't kwijnend bed:* genezing brengend aan het ziekbed.

URSUL:
Ik stuit het oproer zelf in 't hardste van zijn loop
En voê geen leeringen dan die naar vrede smaken.
ATTILA:
360 Gij poogt het slechte volk uw lastren diets te maken.
URSUL:
Zoo 't lastren is, al 't geen men avrechts lastren noemt.
ATTILA:
Met schijn van Godsdienst wordt uw ijd'le drift verbloemd.
Men mag uw aanhang noch gelooven, noch vertrouwen.
Men zorgt, men vreest.
URSUL:
Voor wie? voor wapenlooze vrouwen?
365 Voor maagden zonder macht? voor mans, beroofd van (zwaard?
ATTILA:
Wat vrouwen konnen doen, bleek eertijds aan dien aard
Der Amazonen wel, die met geweld van scharen,
Europe en Aziën zoo verre meester waren,
Bekrijgden elk met meer dan mannelijken stijl,
370 De borsten zetten af, en beten met de bijl
Den stroom Thermodoön, en onzen Tanais open,
In 't hartje van de vorst; bedorven 't al met stroopen,
Verstikten 't manbre zaad, eer 't nauw geboren was;
Dat ik van Lemnos zwijg; daar zulk een groote plas
375 Van bloed vergoten werd door dochter en door moeder,
Verschoonende noch man, noch kind, noch vaâr, noch (broeder.
Kwam Cyrus, Hercules, en Jason voor den dag,
Zij tuigden levendig, wat vrouwvolk al vermag.
URSUL:
De oprechtste Godsdienst leert geen menschen te verkorten,
380 Aan middelen noch eer, veel min hun bloed te storten;

---

360 *slechte:* onnoozele; *lastren:* leugens.
370 *beten:* hakten.
377, 378 Cyrus, Hercules en Jason stierven alle drie door toedoen van een vrouw.

Die leert ons de overheid, al waar' 't een dwingeland,
Te dienen, in al 't geen zich tegens God niet kant.
ATTILA:
Heeft niet uw Kruisbanier beoorloogd onze Goden,
En Rome zelf verdrukt?
URSUL:
Een Vorst, dien 't werd geboden,
385 Als 't glinsterende Kruis hem in de lucht verscheen.
ATTILA:
Gehoorzame aard, wanneer 't u aan gelegendheên
Nog mangelt; maar zoo ras het tijd is om te spreken,
Dan krijgt ge last van God, om de ooren op te steken;
Dan houdt ge woord noch trouw en zet uw zetel vast.
390 De wereld overlaân en van uw juk vermast,
Heeft onder u gesteend en deerlijk moeten zuchten.
Hoe dik zag de Isterstroom ons grijze Wichlaars vluchten,
En de Offervinders zelfs, bestorven als de dood,
Met heiligdom en goôn geladen in den schoot,
395 Gevangen en vermoord, na 't plondren en berooven:
Dat leerde ons nimmermeer uw aanhang te gelooven.
Trawanten, leidt haar weg. Grijpt toe en doet haar spoên.
'k Zal letten wat mij staat met dit geslacht te doen....
Onsterflijk aangezicht, ik moet mij toornig veinzen,
400 Maar Venus uit haar troon ziet Attila's gepeinzen.

REI VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Aartspriester, eertijds opgevaren
In 't hemelsch koor, daar macht van Engelen

---

384 Constantijn de Groote aanschouwde, volgens de overlevering, het Kruis in de lucht met 't onderschrift: „In hoc signo vinces": „In dit teeken zult gij overwinnen". C. werd toen Christen en overwon.
386 *aard:* ras.
390 *vermast:* neergedrukt.
392 *Isterstroom:* Donau.
399 *Onsterflijk:* goddelijk.
401 *Aartspriester:* Christus, Aartsofferaar en Koning der Martelaren.

Haar kelen, onder fluit en snaren,
Met kittelende galmen mengelen;
405 Daar gij den Vader stelt te vrede,
Met de allerheiligste offerhande
En aldoordringenden gebede,
En zet Uw bloed voor elk te pande; —
Verlosser, ga omhoog te rade.
410 Verlos dees Maagden uit genade.

TEGENZANG.

Gij weet hoe U die hitte roostte,
Toen de Engel van Gods troon gezonden,
U aan de Cederbeek vertroostte
En balsem goot in zoo veel wonden,
415 Waarvan Gij ree de voorsmart voelde,
Toen doodszweet vast in bloed verkeerde,
Het bloed, dat 's Afgronds gloed verkoelde,
Nadat Gij U aan 't Kruis verneêrde.
Verlosser, ga omhoog te rade,
420 Verlos dees Maagden uit genade.

TOEZANG.

't Getal der Martelaren
Na zoo veel marteljaren
Is mooglijk nog niet vol.
Vergaan dees Maagden t' zamen,
425 Zoo staan met rood heur namen
In Jezus' martelrol.

---

404 *kittelende:* streelende.
411-416 De benauwdheid van Jezus in Gethsemané.

HET TWEEDE BEDRIJF

ATTILA. BEREMOND.

ATTILA:

Zoo Venus, 't hemelsch' moe, uit lust om aangebeden
Te werden hier beneên, met menschelijke leden
Haar godheid nooit bedekte of eenig sterflijk volk
430 Verscheen; gelijk de zon, met eene dunne wolk
Betrokken, somtijds zich vertoont voor 's menschen oogen.
Opdat ze haren glans en schijn verdragen mogen; —
Zoo doet zij 't nu, en heeft vermomd het aardrijk in,
En koomt voor mij, in schijn der schoone Vijandin;
435 Een licht zoo schoon, als ooit op de aarde blonk van boven,
Om al, wat naar de kroon der schoonheid steekt, te dooven.
O aangebeden zon, hoe helder ging de dag
In mijnen boezem op, zoodra als ik u zag!
Hoe smolt erfvijandschap en onverzoenbre veede,
440 Die ons verplicht, met onherroepelijken eede,
Te vloeken 't Christenbloed, en nimmer, openbaar
Noch heimlijk, in verbond te treên met hun autaar.
Dit hart, dat gistren nog verbitterd deze wallen
Bestormde, is mij met zwaard en beukelaar ontvallen,
445 Voor 't hemelsch aangezicht der goddelijke maagd,
Om wie mij liever vree dan ooreloog behaagt:
Gelijk god Mars, dien wij met menschenoffer eeren,
Weleer, om zijn godin, zich somtijds niet wou keeren
Aan veldslag, noch beleg, maar smeet de wapens neêr
450 En maakte zijn vriendin voogdes van zijn geweer.
Nu ga ik langer niet met ooreloogsgedachten

---

433 *heeft in:* is meester van.
439 *veede:* veete.

Meer zwanger, noch leg toe op 't vullen van stads grachten,
Op 't rammen van den muur, of torens, dik gemetst,
Noch kwets geen vijands borst; maar voel mijn borst ge-
(kwetst
En doodelijk gewond van de aangename bogen,
Waarmede dees Diaan de zielen door haar oogen
Zoo treft, dat kunst noch kruid die wonden heelen kan.
Wat suf ik voor dees Stad! Men vlie, men trekk' er van:
Het Maagdenleger houdt het mannenheir belegen.
Al wat ik zie, de krijg en 't krijgsvolk, staat me tegen.
Mijn kwijnende gemoed, verwonnen van de Min,
Geeft zich gewillig op aan deze Koningin.
Zij bind' me met een snoer, gevlochten van haar vlechten,
En voer' me zoo in Stad. Ik geef het zonder vechten.
BEREMOND:
Hoe nu? gelijkt die stem naar Nimrods grooten neef,
Gods Roede, die den schrik in alle vorsten dreef,
En om Europe niet alleene koomt krakeelen,
Maar eischt de wereld nog twee overige deelen,
Door 't heilig oorlogsrecht van Mars' bebloede kling,
Die hij van Mavors zelf tot dit gebruik ontving?
Wat schutter schiet een pijl, 't en zij uit uwe kokers?
Is de aarde uw aanbeeld, zijn uw vuisten niet de
(mokers,
Die 't al vermorzelen en brijzelen als glas?
Wat meren overstapt ge niet, gelijk een plas?
Men hoorde Illyricum, verwonnen, deerlijk schreien,
De Thrax en Macedoon, en Mysie en Achaien.
Al wat aan deze zij van de Alpes akkers bouwt,
In dal of op gebergt, zijn eigen kracht mistrouwt.
Gij hebt Hesperien en Gallien doen rooken;

---

453 *rammen:* rammeien; *gemetst:* gemetseld.
455 *bogen: pijlbogen.*
459 *belegen:* belegerd.
465 Attila noemde zich in brieven en openbare stukken o. a. „naneef van den grooten Nimrod."
468 *deelen:* werelddeelen.

480 Den Donau en den Rijn de horens knap gebroken,
En maaide met uw zein, met eenen slag, omveer
Al wat er 't hoofd opsteekt aan 't Adriatisch meer; —
Zou zulk een god zich aan een wassen pop vergapen
En reukloos zijn fortuin in haren schoot verslapen?
485 De Goden hoeden ons voor zulk een lasterstuk!

ATTILA:

Alcides zelf droeg wel het zachte minnejuk,
Leî leeuwshuid af en knots voor lieve goelijkheden
En stond naar joffrengunst met vleiende gebeden.
De boog wil in den krijg niet staâg gespannen staan.

BEREMOND:

490 Het minnen is in 't end hem jammerlijk vergaan,
Toen hij van Dianier onwetend werd vergeven
Door 't offerhemd, met gift van Nessus' bloed bewreven.
De wellust heeft gevaar en duizend zorgen in.
Het zwaard des Krijgs verroest bij 't wapentuig van Min.

ATTILA:

495 Och Beremond, mijn oog zou al te deerlijk dolen,
Indien 't meer schoonheid zag in Keulens gloênde kolen
Dan in de kolen, die in Ursuls aanschijn staan.
Indien het zwijmen van dees stad, dees halve maan,
Besprenkeld van den Rijn, meer lofs werd toegeschreven
500 Van mij, dan 't geen men ziet in Ursuls aanschijn leven.
Zij mengt eerbiedigheid met een vrijpostigheid.
Het vriendelijk gelaat verzelt de majesteit.
Al doolde ze onbekend, nog zou men zien en hooren,
Dat dees van konings bloed en -stam moest zijn geboren.
505 Men wensch die vrouw geluk, die haar ter wereld bracht,
En 't schip, dat herwaarts dreef met zoo een schat bevracht.

---

480 *horens:* klassieke voorstellingswijze van de verpersoonlijkte rivieren; *knap:* vlug.
481 *zein:* zeis.
485 *lasterstuk:* schendig stuk.
486 *Alcides:* Alceus' afstammeling, Hercules.
487 *goelijkheden:* bekoorlijkheden.
500 *Van mij, dan enz.:* door mij, dan aan.

Ze ontschuldigde zich zelf, toen de oogen mij bekoorden,
Of zij mijn majesteit onwetende met woorden
Gewond had,... ja voorwaar wel doodelijk gewond,
510 Met die begaafde tong, met dien koralen mond.
Die meeremin wou juist dees oevers niet vermijen
Om mij, op 't vaste land, dees schipbreuk te doen lijen.

BEREMOND:

Ik moet, o Vorst, met u bekennen, dat die geen,
Die Ursul zonder min aanschouwt, eer marmersteen
515 Of harde rots gelijkt, uit Kaukasus gehouwen,
Dan eenig mensch, dien wij rechtschapenheid vertrouwen.
Waar vindt men in al 't heir zoo stout een oorloogsman,
Die koel en liefdeloos dat aanschijn aanzien kan?
Hoewel ze, door den drang der krijgsliên, ingetogen
520 En schaamrood henen treedt, met neêrgeslagen oogen;
Den dartlen straf ontmoet, den zedigen beleefd,
En niemands vlam noch vier het minste voedsel geeft.
Maar evenwel een held, ten scepter opgewassen
En 's werelds heerschappij, zou 't al te kwalijk passen
525 Te slibbren in het veld, en buiten 's oorloogs baan,
Tot argernis des volks, dien onweg in te slaan.
Gij zijt in 't Scytisch heir van kindsbeen opgetogen,
Hebt uit uw voesters borst dien strijdbren aard gezogen.
Een beuklaar was uw wieg, de kille stroom uw bad,
530 Geweer uw poppetuig en eerste kinderschat;
Voortaan het ridderspel, een welig paard te temmen,
Den Donau op zijn smalst, dan wijder overzwemmen,
En leeren hitte en kou verduren zonder pijn.
Uw zwangre moeder zag, hoe iemand, in den schijn
535 Van Mars, haar vrucht het zwaard kwam binden op de zijde,
En u tot zijn autaar, van uw geboorte af, wijdde.
O onverwinbre Vorst, bedenk eens wie gij zijt,

---

516 *dien wij rechtschapenheid vertrouwen:* die normaal geschapen is.
521 *ontmoet:* bejegent.
526 *onweg:* dwaalweg.
530 *Geweer:* wapentuig; *poppetuig:* speelgoed.
531 *welig:* dartel.

Wat ambt gij nu bekleedt. Noch laat ons dit verwijt
Niet snijden in het hart: dat Attila aan 't suffen,
540 Zich van een Christen non in 't bedde laat verbluffen.
ATTILA:
Och Offervinder, 't oor is voor die rede doof.
BEREMOND:
Bega geen legerschand, noch brandmerk 't Hunsch geloof.
ATTILA:
't Geloof moet in een vorst wat dulden en gehengen.
BEREMOND:
Hij mag zich in geen echt met heilloos bloed vermengen.
ATTILA:
545 Zij zal door hooger hoop zich voegen naar ons wet.
BEREMOND:
Hardnekkige aard volhardt in de aangeboren smet.
ATTILA:
Ik wacht haar vast. Misschien laat zij haar dwaling varen.
Daar komt ze. Kwijt uw ziel, of gij haar kunt herbaren,
Terwijl ik spreken ga mijn maarschalk Juliaan.
550 De Goden laten dit naar mijnen wensch vergaan!

BEREMOND. URSUL.

BEREMOND:
Doorluchtigste Vorstin, de Vorst heeft mij geboden
U ten autaar van Mars, uit zijnen naam, te nooden,
Door deernis met uw vloot, en maagdelijken stoet.
Nu kunt ge, wilt ge nog, het koninklijk gemoed
555 Verzachtende, zoo veel geboeide zielen slaken,
Door eens het outerbeeld met wierook te genaken.
Berâ u kort, dewijl de krijg geen uitstel lijdt.
URSUL:
Hetzij gij wichelaar of offervinder zijt,
Wat vergt ge mij, 't geen strijdt met ons gewone zede?
560 Ik heb mij al beraân, en ben in God tevrede.

---

543 *gehengen:* toelaten.
547 *vast:* spoedig.
548 *kwijt uw ziel:* doe uw best; *herbaren:* bekeeren.

BEREMOND:
Te vrede? Weet ge niet wiens goden gij bestrijdt?
URSUL:
Uw afgoôn, ik beken 't.
BEREMOND:
Zoo gaat ge 't leven kwijt,
't En zij gij Christus' naam verzweert voortaan te noemen,
En eert die rechte goôn, waarop wij, Hunnen, roemen.
URSUL:
565 Wij roemen eenen God, die alles heeft gebouwd.
BEREMOND:
Dien blooden dooden God, gehecht aan 't schendig hout?
URSUL:
Dien ook, Die alle macht door 't sterven heeft verworven.
BEREMOND:
Der Scythen goôn zijn nooit begraven noch gestorven.
URSUL:
't En waar misschien Jupijn, wiens grafsteê Kreten eert.
BEREMOND:
570 Jupijn met Mars omhoog alle andre goôn regeert.
URSUL:
Neen, Christus heerscht omhoog met Zijnen lieven Vader.
BEREMOND:
Wiens eenige afkomst werd verkocht door dien verrader?
URSUL:
Een Vader, Die ons vrijdt door dit verkochte Goed.
BEREMOND:
Door 't storten van Zijns Kinds onnoozel hartebloed?
575 Hoe kan een vaders hart zijn afkomst zoo vergeten?
URSUL:
Hoe kan Saturnus zelf zijn eigen vruchten eten?

---

562 *gaat ge:* raakt ge.
563 *verzweert:* afzweert.
569 Op Kreta bevindt zich het Mausoleum van Jupiter.
572 *afkomst:* Zoon.
573 *vrijt:* bevrijdt.
576 Saturnus, de Tijd, at zijn eigen kinderen op.

BEREMOND:
Wie droeg 't begraven kind herlevende in Gods schoot?
URSUL:
Wie voerde uw Herkules ten hemel, na zijn dood?
BEREMOND:
Uw rot verslindt en snijdt het menschenvleesch aan deelen.
URSUL:
580 Neen, gij, na 't moorden, stroopt uw vijands bekkeneelen
De huid al warm van 't been, verguldt die tot een kop,
Verzwelgt het lauwe bloed: verkropt uw helschen krop
Met vrouwenborsten, zoet van smaak, met mannenspieren;
Min redelijk dan zelfs de wilde woeste dieren,
585 En 't al verslindend woud, dat nooit at zijns gelijk.
BEREMOND:
Wij, Scythen, offren Mars slechts vijanden van 't rijk,
Die zich aan onze goôn en koningen vertasten.
URSUL:
Uw Tauren offeren Diaan de uitheemsche gasten,
En paaien de godin met lillende ingewand
590 Van menschen zonder schuld, een gruwzame offerand.
Ik zwijg van kindervier; van die, om scheel van goden
Vol haats, den nagebuur ter offermaaltijd nooden,
Op kruisweg, en bij kerk, vol galms van pijp en zang,
En harden 't, nacht en dag, wel zeven etmaal lang.
595 Met nuchtre zinnen dan, na 't huppelen en dansen,
Malkandren onderling, bij tafelen en kransen,
Gezeten in den baard: een ieder vuist een klauw,
Vol oogen, en vol bloeds; en, na dien moord, al rauw
Den dooden nagebuur half levende opgegeten.
600 Kwansuis de godheid smaakt die kostelijke beten.

---

579 *rot:* secte.
582-585 Ten onrechte maakt Vondel hier de Hunnen menscheneters.
589 *paaien:* te vrede stellen.
591 *kindervier:* het verbranden van kinderen; *scheel:* verschil.
593 Diana werd vooral op kruiswegen vereerd en aangeroepen; *pijp:* fluit.
597 *in den baard:* in het haar.

Zoo voedt het Heidendom een eeuwig moordkrakeel,
Zoo maakt het van de kerk een schriklijk moordtooneel.
BEREMOND:
Uw priesters paaien God nog daaglijks op de autaren
Met been en brein en bloed, waar in de zielen waren;
605 Een lekkre spijs, een drank, die boven nectar smaakt.
Wie 't Hunsch geslacht dan scheldt en menscheneters (maakt,
Gelijk 't gerucht nu loopt, die maakt hen nog wat beters
Dan 't Christenvolk, met recht gescholden Christeneters.
URSUL:
Ons priesters luisteren naar geen verzierden vond,
610 Maar naar de onfeilbre stem, 't Orakel van Gods mond,
Naar Jezus, 's hemels tolk, d'almachtige en alwijze,
Die, onder schijn van weite en wijndruif, tot een spijze
En drank, Zijn lijf en bloed des nachts gaf, aan den disch,
Zijn jongren. Heidensch brein, dat Gods geheimenis
615 Noch mond gelooft, durf bits ons Christeneters noemen,
Om met die lastering zijn moordlust te verbloemen;
Maar zoo door ons autaar des Hoogsten eer verkort,
Of eenig mensch, aan lijf of lid, beleedigd wordt,
Zoo ruim ik 't veld van zelf en geef u dit gewonnen.
BEREMOND:
620 Bij u verheft men hoog de zuiverheid der nonnen
En echteloozen staat, met hoop van dubbel heil;
Daar midlerwijl de faam geen ander volk zoo geil,
Noch hitsig scheldt dan dit, 't welk, op de vont geteekend,
Zelf overspel geen schand, noch bloedschand schennis (rekent;
625 't Welk, onder schijn, dat elk de Godheid offer brengt,
De lampen dompt, terstond in 't honderd zich vermengt,
En acht geooreloofd een blinde en donkre schennis.

---

609 *verzierden vond:* verdicht verzinsel.
612 *weite:* tarwe.
613 *des nachts.... aan den disch:* in het Laatste Avondmaal.
623 *op de vont geteekend* d. i. op de Doopvont, dus: gedoopt.
624 *schennis:* schande.
626 *dompt:* dooft.

URSUL:
Een maagd, aan God verloofd, als ik, heeft gansch geen ken-
(nis
Aan zulk een vreemde taal, die gijliên best verstaat.
630 Dit weet ik: waar een Hun of Got zijn klauwen slaat,
Al rookende van moord, daar blijft niets ongeschonden.
Hun dartle moedwil staat aan kerk noch koor gebonden.
De wijde wereld waagt van 't jofferengeschreeuw.
En wat mijn heir belangt: des winters viel nooit sneeuw
635 Zoo zuiver uit de lucht op uw Rifeesche bergen,
Als Ursuls Maagden zijn, die sneeuw en hagel tergen.
BEREMOND:
Beleefde Maagd, gij strekt u zelve een lastig juk.
Gelukkig stond uw staat, begreept gij uw geluk.
URSUL;
Ontdek me mijn geluk, waarin het zij gelegen.
BEREMOND:
640 In 't hart van Attila, tot Ursuls hart genegen.
Val Mars terstond te voet, uw dooden ongod af.
Verbid dees bange stad van haar gedreigde straf.
Bescherm uw eigen lijf, met eenen d'andre troepen.
Aanvaard des wereld kroon: gij wordt er toe geroepen.
645 Brittanje waar' te kleen voor zulk een groote ziel,
Op wie het keurig oog des grootsten Konings viel.
Al 't leger offert u zijn beukelaars en speren,
Gij kunt dit oorloogsspel in bruiloftsspel verkeeren.
Hoe beurt uw Eiland dan ten hemel zijnen kop!
650 Hoe haalt dit huwelijk uw stam zoo hoog in top!
Nu gij op 's Vorsten troon zoo trots te prijk gaat zitten,
En paart de wapenen der Hunnen met uw Britten.
De heerelijkste kroon bestraalt alreê uw hoofd.
URSUL:
Uw aanzoek komt te spâ, bij eene, aan God verloofd.
655 Ik heb een Bruidegom, een eenig Zoon, verkoren,

---

633 *waagt:* dreunt.
637 *Beleefde:* liefelijke, schoone.

Den Schoonsten, Die nog ooit van vrouwen werd geboren;
Den Machtigsten, Die ooit een koningstroon bezat;
Den Rijksten, Die ooit roemde op onuitputbren schat;
Den Goedertierensten, Die iemand viel genadig;
660 Getrouw in Zijn belofte, in liefde en min gestadig:
Dat's Jezus, Dien ik min, en voor Wiens kroon ik strij.

BEREMOND:

Hier koomt al weer een vlaag, de zelve razerij.
Ontstelde harsens, och! hoe zal ik u genezen?
Versmaadt gij Attila? Wie kan toch grooter wezen?
665 't Gestarrent suizebolt, het aardrijk beeft voor hem.
De baren van de zee gaan glippen voor zijn stem.
Zijn scepters reiken van Maeotische moerassen
Tot aan de golven toe, die Atlas' voeten wasschen.
In 't Noorden hij den kop des ijsbeers stukken slaat.
670 In 't Oosten deist voor hem de schuimende(n) Eufraat.
In 't Zuiden zweeten Nijl en strand der Afrikanen.
Versmaadt ge 't godlijk hoofd van zoo veel onderdanen?

URSUL:

'k Versmâ dat gruwlijk hoofd, dien borsteligen baard,
Dien platten neus, 't gezicht, dat ongediert vervaardt,
675 Dien muil, die Jezus' bloed verzwolg met dronken togen.
De tirannie ziet hem ten norsche' en dwalende' oogen
En aanzicht uit. 'k Versmâ dat zwijnshaar van dien Scyth,
Daar d' aardboôm niet alleen, maar God omhoog van lijdt.
't Onnoozel zoglam zal met wreede wolven paren,
680 De bloode tortelduif in 't arendsnest vergâren,
Het kieken en de vos gaan treên in een gespan,
Eer ik Gods trouw verzaak, om zulk een aartstiran.

BEREMOND:

Zoo u de veldheer niet gedreigd had, heet van tooren,

---

659 *viel:* was.
662 *de zelve:* dezelfde.
663 *Ontstelde:* geschokte, gekrenkte.
669 *stukken slaat:* stukslaat.
673 Attila had een bovenmatig groot hoofd en was klein van gestalte.
673-678 Vondel geeft hier Attila het uiterlijk van een Mongool.

Toen gij hem flus begroette en eer beweest, mijn ooren
685 Die zouden ongebelgd niet hooren zulk een smaad,
Dien grootvorst aangedaan, die naar uw huwlijk staat.
Vorstinnen weten, hoe men koningen bejegent,
En wat heur past, die min met kronen zijn gezegend:
Dies bid ik, toom uw moed, gesteurde Koningin.
690 Aanvaard dit wierookvat, het pand van 's Konings min.
Vergun mij toch dees eer, dat ik uw ziele redde,
Uw lijf meteen, en lei zoo schoon een bruid te bedde.
Vat aan dit wierookvat, en nader het autaar,
Een toevlucht en een wijk, in 't uiterste gevaar.

URSUL:

695 Vergeef het mij, o God, heb ik dees reine handen
Besmet door wierookreuk voor afgod Mars te branden,
Ben ik van wichelaars verraden en verrast,
Heb ik mij schandelijk bezoedeld en vertast.
Dar leit het godloos vat gebrijzeld en gebroken.
700 Genade, o God, indien ik 't offer heb geroken.
Mijn Bruigom, heb ik ook, op dit afgodisch feest,
Door 't wierookvat verzaakt den trouwring van uw Geest?
Wat Rijn, wat stroom, wat meer, wat grondelooze plassen
Vermogen lijf en ziel van deze vlek te wasschen?
705 Messias, slaapt Ge nu en vaart Ge niet beneên?
Gij hebt weleer de slang den nek en kop vertreên.
Vertreê dit loos serpent, dat door vervloekte wetten
Uw kuische zielen durft bezoedlen en besmetten.

BEREMOND:

O vader Mars, Jupijn, Merkuur en Herkles, ziet,
710 Wat durft dit heilloos zaad, wat gruwlen doet het niet?
Verdadigt, het is tijd, uw heilige offerdisschen,
Uw beelden, tempelen, uw zielgeheimenissen,
En de offervaten, uw autaren toegewijd.
O goden, toont, dat gij geen blinde goden zijt;
715 Gelijk de erfvijanden, die uwen dienst verzwoeren,

---

678 *Daar....van:* door wien.
684 *flus:* straks.
688 *min:* minder.

Dit daaglijks in den mond en op de tonge voeren.
Gekwetste goden, toont, dat gij uw haters haat,
En die uw godheid schendt niet ongeschonden laat.

ATTILA. BEREMOND. JULIAAN.

ATTILA:

Hoe roept ge zoo verbaasd; begint ze niet te wijken?

BEREMOND:

720 Daar vlucht dat helsch gedrocht: dat henen gaat ze strijken.
Men volg haar na. Men straf dit lasterlijk bedrijf.
Moet ons' godvruchtigheid dit lijden van een wijf?
Van een die achter land de landen gaat beroeren,
En op haar zijde trekt al wat zij aan kan snoeren?
725 Dit wierookvat getuigt van haren overmoed.
Daar leit het neergesmakt, getrappeld met den voet,
Geborsten en geblutst, in steê van aangebeden;
Gods wierook hier en daar in slijk en stank vertreden,
In 't aangezicht van 't beeld, van onzen vader Mars.
730 Gij ziet dit beeld gekeerd. De god ziet overdwars.
Hij heeft het gruwelstuk alreê den nek geboden.
Rechtvaardigste, waak op! Verdadig 't recht der goden.

ATTILA:

Hebt gij haar niet verzet, en gaf ze niet wat bots?

BEREMOND:

Zij luisterde naar mij, gelijk een doove rots
735 Naar 't ruischen van de zee. Wie zag ooit iet verkeerders?
Zij luisterde, gelijk naar 't preevlen des bezweerders,
De slang, die met den staart zorgvuldig de ooren stopt.
Ze is, tot de keel toe, dicht van Christus' lucht gepropt,
In dwaling opgegroeid. Zij schuwt gezonde spijzen,
740 Als doodelijk vergif, en spreekt er van met ijzen.

---

719 *verbaasd:* verslagen, verbijsterd.
720 *dat henen:* daarlangs.
723 *achterland:* door het land heen, overal in het land.
733 *verzet:* omgepraat; *en gaf ze niet wat bots:* hield ze zich niet wat minder strak.

ATTILA:
Een jong scholier hoeft tijd, en klimt van trap tot trap.
BEREMOND:
De kruik houdt allerlangst den reuk van 't eerste sap.
De puimsteen brijzelt eer den diamant tot mortel,
Dan gij dit steeklig zaad, dit onkruid, met den wortel
745 Geheel en al verdelgt. De boosheid hecht te vast,
Die in gebeente en merg van jongs op groeit en wast.
Dit wulpsche brein durf stout dien grijzen baard bedillen
Die haar verzetten wil, zal tijd en arbeid spillen.
ATTILA:
Mijn Venus, mijn godes, benijdt ge Adoon uw min?
BEREMOND:
750 Misschien tot uw geluk. Wie zijn doodvijandin
Het bed vertrouwt, behoeft gewisse en vaste borge,
Dat zij, ale Belus' zaad, hem prieme noch verworge,
Die, dronken van den most, in haren arrem slaapt.
't Autaarboek van dit rot verhaalt een stuk dat gaapt,
755 En slaat op deze zaak; men mag het overwegen.
't Assyrisch leger hiel een Joodsche stad belegen.
Een uitgemaakte weeuw komt listig uit in 't end
Naar 't leger, en bekoort den veldheer in zijn tent,
Die luttel docht, dat zich 't Hebreeuwsche volk wou wreken.
760 Zij munt in schoonheid uit. Ze is prachtig uitgestreken
Met perlen en gesteent. Een aangename geur
Van myrrthe riekt het haar en alle leden deur.
Hij, moe gedanst en heet, verwacht zijn lief in 't bedde.
Die schalke, op dat ze zich en hare burgers redde,
765 Na 't samlen, grijpt in 't end, zoo schelmsch als onvervaard,

---

747 *wulpsche:* dartele; *durf:* durft.
749 *benijdt ge:* misgunt ge.
752 *Belus' zaad:* Ninus, de Assyrier, door zijn gade Semiramis omgebracht. Attila trof later eenzelfde lot.
754 *'t Autaarboek:* het Heilige Boek, met het verhaal van Judith en Holofernes.
757 *uitgemaakte:* uitgezonden; *komt uit:* verlaat de stad.
760 *uitgestreken:* opgeschikt.
764 *schalke:* doortrapte.

Daar Holofernes ronkt, met de eene hand het zwaard,
Dat aan de bedsteê hangt, met de ander hand de lokken
En houwt hem 't hoofd van 't lijf, en zoo naar stad getrokken
Met dezen vetten roof; die 's morgens als het daagt,
770 Ten muren af, den schrik in 't gansche leger jaagt
En 't heir verstrooit. Geloof, dit zijn van haar gezellen.
Zij vlammen op de muis en vale muizevellen:
Zoo schelden zij den Hun om zijn gewone dracht.
Wie weet wat deze vloot u brouwen wil bij nacht?
775 In wat verstand zij staan met dees benepen wallen?
Hoe 't zij, dit Maagdenheir mij geenszins kan gevallen.
Trok vrouwvolk ooit met mans zoo sterk op legers aan?
Dees Ursul spelt me krijg, met haar gekruiste vaan.
Waak op, eer zij uw tent gewapend overrompelen.

JULIAAN:

780 't Is overwegens waard. De hopliên mogen mompelen,
Dat Attila niet meer in 's oorloogs renbaan loopt
Noch 't brieschend paard van Mars met scherpe sporen noopt.
De laffe soudenier, getreên in 's meesters stappen,
Zal, sluimrende op de wacht, van dag tot dag verslappen;
785 De Keulsche burgerij herscheppen aâm en moed.
De Koning zie wel toe, en raam' een vasten voet.

ATTILA:

Mijn hart gevoelt de Liefde en Oorbaar t'zamen strijen.
Besluit gij met u beide. Ik laat u twee betijen.
Beraamt ge, dat men geen van 't Maagdenleger spaar,
790 Zoo wil ik dat men nog de Koningin bewaar.

REI VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

O Agrippine, 't hoofd der Belgen
En alleroudste stad na Trier,

772-773 De Hunnen droegen een overkleed van aaneengenaaide wilderattenvellen.

775 *wat verstand:* welke verstandhouding; *benepen:* benarde.

776 *gevallen:* bevallen.

786 *raam' een vasten voet:* berame een vaste gedragslijn.

787 *Oirbaar:* nut, plicht.

Daar Ubiën met Roomsche telgen
Gevlochten werden, toen ze hier
795 Gejaagd, den Rijnstroom overvoeren,
Om woest geweld te wederstaan,
En voor Vipsaan, uw vader, zwoeren:
August, zijn schoonvaâr, onderdaan
Te blijven, als zij Cæsar deden:
800 Gij, Rijnstad, zijt, gelijk een klip,
Veel stormen moedig doorgestreden,
Vanouds, en lang eer Mark Agrip
(Spijt Maas en Moezel, uw geburen)
Lei d'eersten grondsteen van uw muren.

TEGENZANG.

805 Gij werdt naamhaftiger door zijne
Doorluchtigheid en dankt hem nog.
Gij baarde uw voester, Agrippyne,
Gekoesterd met uw druivezog;
Gewiegd op 't ruischen uwer beke;
810 Dies zij u heuren naam vereert,
En, trots al de omgelegen streke,
Met eenen bouwtroep u vermeert.
Toen scheen, door 't steigren uwer wallen,
Al wat den Rijn, uw stroom, bevocht,
815 Een nieuwe schrik op 't hart te vallen.
Gij werdt begroet en aangezocht.
Al die naar 's Tibers vriendschap stonden
Gezanten aan uw Vaders zonden.

---

793 *Roomsche:* Romeinsche.

793-799 Marcus Vipsanius Agrippa, de schoonzoon van keizer Augustus, bracht den Germaanschen stam der Ubiërs van den rechter naar den linker Rijnoever. Hier stichtten zij in 38 v. Chr. een stad, die aanvankelijk Stad der Ubiërs genoemd werd; reeds in 55 v. Chr. hadden zij Caesars gezag moeten erkennen.

807 Julia Agrippina, Vipsanius' kleindochter, werd in de stad der Ubiërs geboren.

809 *beke:* stroom.

812 *bouwtroep:* troep kolonisten.

813 *steigren:* stijgen; Agrippina voorzag Keulen van een vestingmuur.

817 *'s Tibers:* Rome's.

ZANG.

Gij waart van aanvang Rome in zeden
820 En straten en gebouw gelijk.
Gij hadt uw kapitool, betreden
Van Raad en Ridder, strekte een wijk
Den bangen balling met uw grachten.
Trajaan ontving hier kroon en staf,
825 En gij uw driemaal vijf geslachten,
Die hij u met veel vrijdoms gaf;
Om op het burgerlijk te passen,
En raad en oorloog te bekleên.
Dees Adel, sedert aangewassen,
830 Gaat moedig op zijn schilden treên,
Verdiend door prijs, in krijg gestreken,
Of steekspel, daar ze niemand weken.

TEGENZANG.

Maar uwe glorie ging veel verder
Dan de eer van 't Keizerlijk verbond,
835 Toen de eerste Apostel en Aartsherder
U zijn Scholier, Materren, zond;
En uwe burgers, tam als schapen,
Gebogen voor 's Aartsbisschops staf,
Hem offerden geweer en wapen,
840 En, zwerende Teutates af,
Ook Hesus' gruwelijke autaren,
Gekristend werden op hun hoofd
En stonden sedert als pilaren,
Van kerk of godsdienst nooit beroofd,
845 Gelijk veel omgelegen landen,
Hersmet door bloedige offeranden.

---

819 en vlgg. Keulen werd sneller dan andere Germaansche steden geromaniseerd; Trajanus werd er het eerst als Romeinsch Keizer begroet en bracht er vijftien adellijke Romeinsche geslachten over.
830 gaat trotsch op zijn schilden.
832 *daar:* waarin.
840-841 *Teutates, Hesus:* Gallische godheden.

ZANG.

Gij volgt der wijze vadren regel.
De sleuteldrager, Gods poortier,
Bewaakt uw poort, bewaart uw zegel,
850 Aan parkement, of op papier;
Gij zelf der Heiligen gebeenten,
En 't overschot des Martelaars,
In goud en zilver en gesteenten,
Verlicht van lamp en wassekaars.
855 Gij eert de Mauren en Thebanen,
Die 't veld bebloedden om de Stad,
En streên met omgekeerde vanen
In 't perk, daar Jezus voor hen trad.
Kappellen, cellen, kloosters, kerken
860 U meer dan muur of torens sterken.

TEGENZANG.

Benijde Stad, waartoe geboorte
En aanwas van uw ouden wal
Geroemd; nadien men, voor uw poorte,
Vast dreigt dit Ellefduizendtal,
865 En u met fakklen, zwaarden, koorden;
Nu 's oorloogs onweêr ijslijk raast
En schriklijk buldert uit den Noorden
En in den brand der huizen blaast?
Wat baten u de grijze haren?
870 Wat baat der mannen arrebeid?
Wat kerken, kloosters, of autaren?
Indien een Hun, Gods vijand, zeît,
Als 't licht uw smookend puin beschijne:
„Op deze plaats stond Agrippyne."

848-850 De beeltenis van den H. Petrus prijkt op het zegel der stad Keulen.
855 *De Mauren en Thebanen;* zie vs. 34.
857 *omgekeerde vanen:* met de punt van het vaandel naar beneden, d. i. zonder weerstand te bieden.

HET DERDE BEDRIJF

BURGEMEESTERS. AARTSBISSCHOP. REI VAN AGRIPPINERS.

BURGEMEESTER:

875 Klim zacht, vermoeide Vorst, geef mij uw rechte hand.
Nu zet u hier. Dees trans heeft over 't platte land
Zijn uitzicht. Ik verneem alreê des konings tenten.
Ik zie het Maagdenheir, verdeeld aan regementen,
Als in slaghorden staan.

AARTSBISSCHOP:

O Jezus, troost Uw volk.

880 Waar staan ze?

BURGEMEESTER:

Naar den Rijn.

AARTSBISSCHOP:

Beneên die heldre wolk?

BURGEMEESTER:

Al recht.

AARTSBISSCHOP:

Getrouwe God, hoe kunt Ge dit verdragen?

BURGEMEESTER:

De vijand heeft een zeisenwagenburg geslagen
Naar Stad toe, als een wal, die stoot haar voor de borst.
Het voetvolk van weerszij, gelijk een ijzren korst,
885 Bedekt de lendenen. De ruiter, op de hielen

---

877 *verneem:* zie.

882 *zeisenwagenburg:* De zeisenwagens waren groote legerwagens, welker raderen, van zeisen voorzien, bij het indringen op den vijand, gruwelijke slachtingen konden aanrichten; zij dienden ook tot verschansing van het legerkamp.

Van achter, kleedt den rug van dees gedoemde zielen.
AARTSBISSCHOP:
Zoo ziet men voor de bank een stomme kudde staan,
Terwijl de slager zich gereed maakt om te slaan
En mes en reedschap slijpt.
BURGEMEESTER:
Wat middel om beschermen?
890 Wat raad? Men hoort de Stad, en alle dochters kermen,
Van torens, muur en poort. Het grimmelt er van liên,
De daken zitten zwart, om 't schouwspel aan te zien,
Zooverre de oogstraal reikt door eenen nevel tranen.
Hoe stillen wij 't gekrijt van zoo veel onderdanen?
895 Men wringt de handen vast met jammerlijk misbaar.
Men krabt den boezem op. De handen gaan in 't haar.
Men kan het volk van wal noch steile torens weren.
Dit kermen mocht ten leste in oproer wel verkeeren.
De oploopende gemeent vervloekt de hoofden vast.
900 't En zij men middel raam', ik zie de Stad in last.
AARTSBISSCHOP:
Toen dit verwaten hoofd gereed stond met zijn scharen
Om dadelijk, daar Pauw en Mincius vergaren,
Te zetten over stroom, recht toe naar Vaticaan,
En 't heilig Kapitool, zat elk om 't zeerst belaân.
905 Geheel Italië, verlaten en verlegen,
Zag deerlijk uit om troost; maar alle harten zegen,
Behalve 't leeuwenhart van Leo, die den Stok
En Vlegel van Gods Stoel groothartig tegens-trok
Met zijn gekruisten staf, gehuld met mijterstralen;
910 Gevolgd van bisschoppen en pracht van kardinalen,
En schutte op zijnen staf dien vreeselijken slag,
Ja brocht den schrik in 't hart, dat God noch mensch ontzag.
'k Voel Leo's ijver brand in mijn gemoed verwekken.
Men laat' me slechts begaan. Ik wil hem tegens-trekken,
915 Zoo dadelijk. 't Is tijd. Men laat' me slechts begaan.

---

902 *Pauw:* Po.
906 *alle harten zegen:* aller moed zonk.
907 *Leo:* Paus Leo de Groote, die hem tegemoettrok.

Ik wil met mijn gezicht dien basilisk verslaan.

BURGEMEESTER:

De kudde geeft zoo licht den herder niet ten besten.

AARTSBISSCHOP:

Kwam Aniaan niet weêr behouden in zijn vesten?
Schold hij dien heremijt dat dreigement niet kwijt?
920 Heeft Lupus zoo zijn stad, zijn schaapskooi, niet bevrijd?

REI:

Verlaat de harder ons, de kudde zal verstrooien.

BURGEMEESTER:

Die bloedmuil zwoer: met tak en wortel uit te rooien
En met zijn winterbijl te slechten, vlak als slijk,
Dit doornenbosch, hetwelk den Roomschen tot een wijk,
925 Een oorloogszetel strekt. Hij scheldt een bosch van doornen
Dees Stad, om dat ze draagt een kroon van spitse toornen
Op haar gezalfde kruin. Zij dreigen ze al gelijk,
Om haar getrouwigheid aan Rome en 't Roomsche Rijk,
Welks macht de Noorman zwoer te kneuzen en verdelgen.

AARTSBISSCHOP:

930 Ik kan 't in eeuwigheid verduwen noch verzwelgen,
Zoo koel, zoo schandelijk, en zonder weer te biên,
Met goede(n) oogen dus dit treurspel aan te zien.
En ieder volg zijn zin: ik wil mij zelven kwijten.

BURGEMEESTER:

Men zal me nimmermeer flauwhartigheid verwijten.
935 Zoo wil ik liever zelf ('t is tijd om 't werk te spoên)
Met al ons ridderschap een sterken uitval doen,
En midden in den drang met al dees Maagden sterven;
Zoo blijkt het nog, dat wij noch hart noch ijver derven.

---

918 *Aniaan:* Bisschop van Orleans, toen Attila deze stad belegerde.
920 *Lupus:* Bisschop van Troyes, die door zijn voorspraak de stad van Attila's geweld bevrijdde.
921 *verstrooien:* zich verstrooien.
929 *Noorman:* Attila.
932 *met goeden oogen:* kalm.
935 *spoên:* bespoedigen.

REI:
Zoo waar' de burgerij een lichaam zonder hoofd.
940 Wij zijn nog niet geheel van ons verstand beroofd.
De burgers zullen u dat nimmermeer vergunnen.
AARTSBISSCHOP:
Wij moeten gaan en doen al 't zamen wat we kunnen.
Dit schichtig stuk vereischt een kort en snel beraad.
Stijgt af met mij, ik hoor al weêr gerucht op straat.

JULIAAN. ATTILA. BEREMOND.

JULIAAN:
945 Ik heb, om vader Mars met heilloos bloed te zoenen,
De maagdenvloot gedeeld in ellef legioenen,
Omringd met ruiterij en voetvolk, in 't gezicht
Der Stad, die vol geschreis genade zingt, en zwicht.
Men wacht op uw bevel om straks dien roof te slachten.
ATTILA:
950 Men dient, om Ursuls wil, een dag of twee te wachten.
JULIAAN:
De nood verbiedt het u. Het krijgsvolk staat en vlamt
Op dit bekoorlijk slag. Het krijgsvolk raast, vergramd
Dat 's konings oogen vast naar Ursuls oogen draaien,
En zij van 's oorloogs oegst geen minnevruchten maaien.
955 Indien ge 't recht vertrekt, dit heir, van wachten moe,
Van geilheid aangepord, tast lichtlijk daadlijk toe.
Gij zult de dapperheid de zenuwen afsnijen,
En langer niet met Mars, maar onder Venus strijen,
Met eenen laffen hoop. Der Joffren vleierij
960 Zal 't leger om doen slaan en trekken op haar zij.
ATTILA:
Och Juliaan, de Min verbiedt dit bloed te storten.
BEREMOND:
Gij zult der goden, ook uw eigen eer verkorten.
Waar suft nu Attila, die, met gelaarsden voet

943 *schichtig:* spoedeischend.
945 *zoenen:* verzoenen.
955 *'t recht vertrekt:* de uitoefening van het recht uitstelt.

Eens stampende, van schrik den aardboôm davren doet?
965 Zijt gij 't niet in wiens deugd wij, Scythen, zijn gehouden?
Die 's grooten Cæsars stoel zijn moedwil hebt vergouden?
En doen bekennen, dat al 't Noorden roemen mag,
Hoe Rome niet meer zij onwinbaar, als het plag?
Ik wou den koning wel ('t belief hem op te merken)
970 Met een niet veer gezocht en levend voorbeeld sterken.
Uw voorzaat zelf, die zege op 't godloos bloed bevocht,
Werd uit den Joffrenroof, de bloem daaruit gezocht,
Een schoone maagd vereerd. Die krijgsheld, zoet op 't (minnen,
Docht langer om geen kroon, maar slechts om 't hart te (winnen
975 Van 't allergoelijkst beeld, dat in zijn harte lag.
Een vorst, die 't al gebood, een boel naar de oogen zag,
Werd slaaf van zijn slavin. Zij bond het zwaard in scheede
Met vlechten van heur haar, en ooreloogde in vrede;
Waarom het heir, getergd, in 't ende aan 't morren viel:
980 Dat hij, verwijfd, niet meer de rechte heirbaan hiel;
Het rijk veel afbreuk leed, ja schendig most vervallen,
Ten waar m'er in verzag. Zij stonden met hun allen
Gereed, om tot de keur van een rechtschapen hoofd
Te gaan, 't en waar de vorst der wijzen raad geloofd
985 En 't oproer dadelijk gestuit had, en bejegend
Met Venus' wederga, met schoonheid rijk gezegend;
Betoonende, dat zij, met recht beminnenswaard,

---

963 *Waar suft nu Attila:* Hoe is Attila nu bevreesd.
965 *deugd:* dapperheid; *gehouden:* verplicht.
966 Die aan Rome zijn moedwil hebt vergolden.
971 en vlgg. Men verhaalt van Mohammed II, dat hij eene Grieksche slavin, Irene genaamd, die hem vereerd was, ten aanschouwe van het leger onthoofdde, toen dit mokte over des sultans geringe voortvarendheid bij het beleg van Constantinopel en zijn liefde voor Irene de oorzaak ervan noemde.
975 *allergoelijkst:* allerschoonst.
976 *boel:* minnares.
983 *keur:* keuze.
985 *bejegend:* tegemoetgegaan; Mohammed ging het oproer (de oproerigen) tegemoet met de Venus in schoonheid gelijkende vrouw.

Nog niet verbasterd had zijn eersten heldenaard;
En leggende eene hand op 't hoofd, de schoone onthoofde
990 Met de ander, en dit vier in 't bloed der boelschap doofde.
Dat voorbeeld strekk' een baak, en gij den onderdaan
Een spoor. Men vang van u dien Maagdenoffer aan.
Dan Ursuls doode lijf aan eenen paal geslagen
Om door 't gezicht de Stad verbaasdheid aan te jagen;
995 En als de zonne zinkt voor de opgerezen maan,
De gansche macht van 't heir gedreven steewaart aan
Om met een avondstorm dees sidderende wallen,
Vol schriks door zoo veel moords, al teffens te overvallen.

ATTILA:

Ik zweer het bij mijn hoofd, 'k en zal niet minder zijn
1000 Dan eenig voorzaat was, al waar' het slechts in schijn.
Als ik dien degen zwaai, zoo pas mijn spoor te volgen.
De Min woedt allerfelst, wanneer ze wordt verbolgen.

REI VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parsen,
1005 En met een rooden dauw vervarschen
Dit veld, dat om vervarsching schreit.
Gods snoeimes strekken zwaard en spiesen,
Zijn wijnberg 't Ellefduizendtal,
De druiven, die Hij parsen zal,
1010 En aan den wijnstok Jezus wiesen.
De paardevoet dreigt in dees druif
te trapplen met bloeddronken hoeven
(Helaas, hoe drukken ons dees schroeven!)
Dat hen het sap om de ooren stuif.

---

990 *boelschap:* boel.
994 *verbaasdheid:* ontsteltenis.
1001 *pas:* zorg.
1007 *Gods snoeimes strekken:* Tot Gods snoeimes strekken, dienen.
1009 *die* = lijdend voorwerp van „parsen" en onderwerp van „wiesen" in het volgende vers.

1015 Die most wil ons te bitter smaken,
Maar alle Hunnen dronken maken.

TEGENZANG.

't Is Wijnmaand, 't is de rechte tijd,
Laat dien Wijngaardenier betijen,
Die maat kan stellen ieders lijen.
1020 Hij zet den merkpaal van den strijd.
Hij geeft bij beurte zon en regen,
Dan zonneschijn, dan regenvlaag.
De zonne schijnt niet alle daag,
Noch juist wanneer 't ons valt gelegen.
1025 Het water leit niet eeuwig vlak.
Het onweêr weet zijn tijd en stonden.
't Staat al aan tijd en maat gebonden,
Wat voorvalt onder 't hemelsch dak.
Gods roeden, die het lichaam plagen,
1030 Zijn bezems om de ziel te vagen.

TOEZANG.

Gij, zalige Englen, altemaal,
Ten dienst der vromen uitgelezen,
Daalt neder, ieder met een schaal.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen
1035 En mengelt dit, dat bidden wij,
Met bittre tranen, die wij schreien.
Daalt neêr, onsterfelijke Reien.
Verkeert dees gal in lekkernij.
Verkwikt ons, midden in doodspijnen,
1040 En parst uit alsem puik van wijnen.

1030 *vagen:* zuiveren.
1034 *bezen:* beziën, druiven.

HET VIERDE BEDRIJF.

ATTILA:
'k Belastte mijn kornels de Koningin te brengen;
Hoezeer de Liefde raadt heur leven te verlengen.
Was nu mijn borst kristal, men zag hoe 't waar gesteld
In 't hart van Attila, dat kleene en enge veld
1045 Voor Liefde en Eer, die daar met macht te velde komen,
Uit bittre vijandschap, en punt noch snede schromen.
O hand, zoudt gij dien dolk wel durven domplen in
Dien boezem en die borst der lieve Vijandin?
Zoudt gij dat witte sneeuw met purper durven mengen?
1050 Kan Min die wreedheid zien of immermeer gehengen,
Dat zij haar oogen luik: twee zonnen, daar de zon,
Op 't klaarste van den dag, niet tegens opzien kon?
Kan Min gedoogen, dat de kille Dood ontdooie
Dit sneeuw van 't aangezicht? dat die met rijp bestrooie
1055 Die rozen op de wang, en sluit dien rooden mond,
Vol geurs gelijk een hof, wanneer de morgenstond
Met aangenamen dauw de bloemen en de kruien
Bevochtigt en verkwikt, en ademt uit den Zuien.
Neen, Attila, uw minne is zoo nog niet verkoeld,
1060 Dat gij heur harte wondt en zelf geen wonde voelt.
Gij zoudt, in Ursuls borst, uw eigen hart doorsteken.
Hoe kon uw vijandin zich makkelijker wreken,
Dan door uw eigen vuist beslechten dit krakeel?
Dees heuvel, die hier rijst, zal die een moordtooneel
1065 Verstrekken, in den ring van hopliên en kornellen?
Zal die het bloembed zijn, daar ik mij schrap moet stellen,
En houwen Venus' roos van haren teeren struik?
Opdat de lent beschrei het kostelijkste puik,
't Welk in den rozengaard eens konings werd geboren?

1070 Zal Venus' voet nu bloên van dezen ijzren doren?
Ik zelf een doren zijn in haar gekwetsten voet?
Opdat der bloemen zon, uit zulk een edel bloed,
Verrijze, tot vermaak en nut en dienst der menschen.
Mijn oogen zullen die dees lelie zien verslensen
1075 En sterven op het bed van deze groene zoôn?
Zal ik die blonde pruik haar gouden koningskroon
Ontluistren, en dit hoofd, wel waard mijn kroon te voeren,
Na 't sneuvlen ook aan 't snoer van Nimrods zege snoeren,
Bij de andre koningen, en koppen, dien mijn kling,
1080 Gelijk een stalen wind, door nek en strotten ging?
Neen, Attila, gij moogt dit hemelsch zaad niet smoren;
Gij moet nochtans, en hebt autaar en goôn gezworen
En met gestaafden eed uw trouw aan 't Rijk verplicht.
Zult gij nu, eer en eed vergetende, zoo licht
1085 Verwareloozen de eer, door dapperheid verworven?
Is de eerste vromigheid in uw gemoed gestorven,
Dat gij die nooit voor stroom noch bergen stilstaan bleeft,
Niet, blank in 't harnas, voort stads graften overstreeft,
Noch draagt de storremleer de voorste aan 's vijands wallen
1090 En klimt en wenkt uw volk om moedig aan te vallen?
Zult gij, in 't hart geprikt, van Cypris' geilen straal,
Uw triomfeerend heir verstrekken een schandaal,
Dat over bergen klinkt en grondelooze plassen?
Zult gij in 't aangezicht der Stad ontharrenassen
1095 Dit braaf gewapend volk, dat in zijn volle krits
Gereed staat om er in te vliegen met zijn spits?
Maar hoe? ik raas, ik raas, en ben niet wel bij zinnen.
Rechtschapen krijgsman kan geen eer aan vrouwen winnen,
Inzonderheid wanneer zij weerloos staan en bloot.
1100 De Liefde aan de eene zij, aan de andre zij de Nood
Mij trekken, elk om 't stijfst; gelijk de herrefstbuien

1076 *pruik:* gewoon bij Vondel voor hoofdhaar.
1086 *vromigheid:* moed.
1089 *de voorste:* het eerste.
1091 *Cypris:* Venus; *geilen straal:* wellust wekkende pijl.
1095 *braaf:* duchtig; *krits:* kreits, kring.

Bestoken, reis op reis, van 't Noorden en van 't Zuien,
Een hoog gewassen eik, die over bosschen ziet,
En diep in Taurus' rug zijn taaie wortels schiet.
1105 Hij kraakt vast en bestrooit den grond met blad en loover
En helt ter slinke hand, dan weêr ter rechter over.
Zoo wordt mijn vlotte geest gedreven heen en weêr.
Maar hier koomt Beremond. Hij loopt vast op en neêr.

BEREMOND. ATTILA.

BEREMOND:
Schep moed, doorluchtste held. Doe nu voor ieder blijken,
1110 Dat gij alleen niet zijt een koning van veel rijken,
Maar ook van uw gemoed; dat liefde tot uw staat
En glorie vrouwenliefde al veer te boven gaat.
ATTILA:
Aartsoffervinder, och! ik leg te diep verzonken.
BEREMOND:
Grijp moed, een oogenblik, en daarmede is 't geklonken.
ATTILA:
1115 O zure(n) oogenblik, hoe streef ik u voorbij?
BEREMOND:
Sta vast een korten stoot. Zet liefde aan de eene zij.
ATTILA:
En of ik in den strijd ten middeweg bleef steken?
BEREMOND:
Gij zorgt vergeefs. Ik zal u hart en moed inspreken.
ATTILA:
De liefde staat en dreigt en maakt mijn hart vervaard.
BEREMOND:
1120 't Is ingebeelde waan en geen bedenkens waard.
ATTILA:
De geest zal, na haar dood nog warende, zich wreken.
BEREMOND:
Zoo Mars zijn wierookschuld niet eerst met Ursul reken.

1112 *al veer:* heel ver.
1115 *hoe streef ik u voorbij:* hoe kom ik u over!
1117 *En of:* En indien.
1122 *reken:* afrekene.

ATTILA:
De minne na liefs dood brandt feller in 't gemoed.
BEREMOND:
Men dooft die in haar asch, men bluscht die in haar bloed.
ATTILA:
1125 De tranen zullen mij gestadig staan in de oogen.
BEREMOND:
Gij zult ze aan 't heilloos lijk en aan heur kleedren drogen.
ATTILA:
Hoe scheidt een minnend hart zoo noode van een vrouw!
BEREMOND:
Die u zoo schendig schold, om de aangeboden trouw?
ATTILA:
De liefde is doof en blind en kan het al verdragen.
BEREMOND:
1130 De liefde tot uw eer geneze u van dees plagen.
ATTILA:
Men sla iet eerlijks voor, dat staat noch eere kost.
BEREMOND:
Men waarschuwt u van Rome en schrijft u post op post.
ATTILA:
Is nu den Staat zoo veel aan eene maagd gelegen?
BEREMOND:
Zij won in 't eerst uw hart, nu grijpt ze naar dien degen.
1135 Dien draag ik op de zij, gelijk een vroom soldaat.
BEREMOND:
Zijt gij er meester af, gebruik dien niet te laat.
ATTILA:
'k En wil met Ursuls bloed het zwaard van Mars niet smet-
(ten.
BEREMOND:
Zij smet 't autaar van Mars, zijn godsdienst en zijn wetten.

1129 *het al:* alles.
1131 *eerlijks:* eervols.
1135 *vroom:* dapper.
1136 *af:* van.

ATTILA:
't Besmette zwaard zou staâg nog bloên voor mijn gezicht.
BEREMOND:
1140 Verschoont ge 't heilig zwaard, zoo priem haar met een (schicht.
ATTILA:
Mijn schicht, zal die het bloed der overschoone lekken?
BEREMOND:
Grijp moed. Ik zal er een uit uwen koker trekken.
ATTILA:
Ja trek er een, die mij dit bange hart afsteekt.
BEREMOND:
Aanvaard dien schicht, nog nooit in iemands bloed geweekt.
ATTILA:
1145 'k Aanvaard hem blindeling. 'k Gevoel mijn onvermogen.
BEREMOND:
Zij komt met uw kornels. Stoot toe en sluit uw oogen.

URSUL. ATTILA. BEREMOND.

URSUL:
Ontzichtbre Vorst, 'k verschijn al weêr, op uw ontbod,
En wacht van uwer hand mijn toegeleide lot.
ATTILA:
Men telt uw mannelijke en Maagdelijke troepen.
1150 'k Heb sommigen voor mij gedagvaard en doen roepen.
Men kan het gansche heir van dezen heuveltop
Met zinnen overzien en tellen kop voor kop.
Klim op. 't Is tijd. Men moet mij de uitgepikte wijzen.
Gij zult hen voor dees kruin al t'effens zien verrijzen.
1155 Daar staat uw leger nu in zijnen vollen krits
Omsingeld van mijn heir, gewapend met het spits.
Mijn krijgsliên zouden eer verliefd dan toornig worden,

1147 *Ontzichtbre:* ontzagbare.
1152 *met zinnen:* kalm.
1153 *uitgepikte:* voornaamste.
1154 *al t'effens:* allen tegelijk.
1156 *met het spits:* met den lans.

Op zoo veel aangezichten, al vierkant in slaghorden,
Zoo schoon en braaf, als ooit Scythin te velde brocht.
1160 Vier regementen voor en vier tot achtertocht,
In 't midden drie, dat 's elf, die elk een Kruis opsteken,
Behalve 't middelpunt; daar schijnt alleen te onbreken
Uw trotsche Kruisbanier, die past er wonder bij.
Het mannenvolk verstrekt de vleugels van weerszij.
1165 De rechte vleugel draagt al geestelijke kleeren.
De slinke wiek bestaat uit wereldlijke Heeren.

URSUL:

O Ellefduizendtal, den hemel toegewijd,
Heldinnen, die voor de eer van 't Rijk der Englen strijdt,
Gij, hoofden van Gods heir, verlicht van 's hemels stralen;
1170 't Zij ambtelooze Paus, Aartsvaders, Kardinalen,
Aartsbisschoppen, met al dees Kerkelijke pracht
En praal; 't zij Koninklijk, of Vorstelijk geslacht,
Baroen, of Edelman, al 't zamen Jezus' knechten,
Gevoerd in 't martelveld, om zege te bevechten:
1175 Ik groet u duizendmaal in 't loflijk worstelperk.
Vecht nu voor Christus' naam: gij draagt Zijn heilig merk.
Uw zielen zullen, na dien veldslag, breed gaan weien,
En varen God te moet met roode livereien.

ATTILA:

Nu dien mij op mijn vraag met kort en klaar bescheed.
1180 Hoe komt dit reisbaar volk zoo kostelijk gekleed?
Hoe vloeit al 's werelds schat bijeen van alle kanten.
Hier flikkert Indiën met al zijn diamanten.
't Is al scharlakenrood, al purper, dat er blaakt,
Al fijn en louter goud, al zilver, dat er kraakt.

URSUL:

1185 Gij ziet verzaamd een volk van tweederleie standen,
't Welk op den hoogen dag, en 't hoogtijd nu voorhanden,
Ter eere van het onbegrijpelijk Drie-Een,
En dat almachtig Hoofd, ten Hemel ingestreên,

1159 *braaf:* kloek.
1164 *verstrekt:* verstrekt tot, dient als.
1180 *reisbaar:* reizend.

Op 't allerheerlijkst dus voor u koomt uitgestreken.
1190 Want schoon zij ambtloos zijn, nog leenen zij het teeken
Van hun verlaten ambt, opdat die zichtbre praal
Gods vijanden, door 't oog, tot in het hart toe straal
En krachtig overtuig 't hardnekkige geweten.

ATTILA:

Gij, Christenen, weet ruim uw stukken uit te meten.
1195 Wie voert de maarschalk hier zoo dicht voor mij ten toon?
Wie is die grijze kop, die met een sluierkroon
Zijn mijter driemaal kroont, van steenen overladen
En van karbonkelen; vermast van zijn gewaden
En schitterenden staf, die driemaal is gekruist,
1200 En gouden sleutels draagt in zijne slinke vuist?

URSUL:

Dat is Cyriacus, het hoofd der Christen bende.

ATTILA:

Een hoofd vol majesteit. Mij docht, dat ik het kende.
Hoe zweemt hij naar dien god, die, bij den Eridaan,
Mij onder oogen trad, en schielijk af deed staan
1205 Van d'opgezetten tocht; toen met den blooten zwaarde
Een Godheid boven hem, voor bei mijn oogen, waarde
En bliksemde. Hoe is hij Leo zoo gelijk!
Hij schijnt geboren, niet gekoren, tot zijn Rijk
En Opperpriesterdom. Maar meld mij dees twee andren,
1210 Die, stemmig achter hem, gepaard staan bij malkandren,
Wier borststrook met een trits van kruisen hangt gelaân.

URSUL:

Men kent de Aartsvaders dus, en de een heet Kassiaan,
Dien ik te Rome vond, en, met zijn wijze Grieken
Mij volgende, verstrekt een slagveer aan mijn wieken;
1215 Een, dien geleerdheid noch godvruchtigheid ontbreekt;

1189 *uitgestreken:* uitgedost.
1198 *vermast:* bedekt, overladen.
1203 *dien god:* paus Leo.
1205 *opgezetten:* voorgenomen.
1212 Cassianus, te Athene geboren, vriend van den Griekschen kerkvader Chrysosthomos.

Een helder licht, daar elk zijn harsens aan ontsteekt.
Hij heeft de nevelen van menig oog geschoven,
En toonde 't onderscheid van 't vatten en gelooven.

ATTILA:

Daar staat een jongeling recht achter hen, in 't wit,
1220 Vrij schotig, schoon van leest, twee oogen, zwart als git,
De baard breekt effen uit. Een ruigte schijnt de kaken
Te kleên met gouden wol. De heldre steenen blaken,
Als starren, in de kroon, die hij zoo treflijk spant,
En de eedle scepter past te voeglijk in zijn hand.

URSUL:

1225 Gij hebt den bruidegom geschilderd naar het leven.
Dat is Æthereus, die, met mij afgedreven,
Niet meer naar mij, maar naar een rijker huwlijk staat.
Hij heeft, dus jong van jeugd, gewraakt het wulpsch gelaat.
Zoo stroopt de schrandre slang haar huid in scherpe heggen.
1230 Hoe wenscht hij, om Gods Rijk, dien rijksstaf neêr te leggen.
Hij groet me nog van veer, voor de allerleste reis,
Tot wederziens bij God, in 't hemelsche Paleis.
Schep moed, mijn troost, schep moed. Wij zullen haast ver-
(gâren.
En 't sterflijk hier beneên, omhoog 't onsterflijk paren.
1235 Zij groeten elk om 't zeerst en worden mij gewaar.
Mijn Kruisgenooten, zet u schrap op 't hoog autaar.
Al de Englen geven u den zegen en 't geleide.

ATTILA:

Twee vrouwen vatten daar een jongsken tusschen beide,
Alsof 't gezusters zijn, indien ik recht bevroei,
1240 Bedaagd van oude.

URSUL:

Al recht, mijn moeder en mijn moei,
Met haren kleenen zoon, na mijnen bruigom volgen.
Mijn moei heet Gerasijn, die, over den verbolgen

1218 *vatten en gelooven:* rede en geloof.
1220 *schotig:* opgeschoten.
1224 *te:* zeer.
1239 *bevroei:* bevroed.

En woesten pekelplas, mij aan den Theems bezocht,
En Etna liet, door brand tot dezen Maagdentocht.
ATTILA:
1245 Wie pronken achter haar met ongevlochten tuiten?
URSUL:
Vier Deugden in den aard, alreede huwbre spruiten,
Haar dochters alle vier, die dus ter bruiloft gaan.
ATTILA:
Men ziet dit Elleftal, als met een halve maan
Van ellef Maagdekens, van achter braaf gesloten.
URSUL:
1250 Die strekken voor kornels van 't heir der Kruisgenooten.
Zij treden dus vooruit en voeren 't leger aan.
BEREMOND:
Monarch, ontruk haar toch die schandelijke vaan.
ATTILA:
Leg af 't schandaal, waarmeê gij achter land loopt zwerven.
URSUL:
Rechtschapen vaandrig moet en wil bij 't vaandel sterven.
ATTILA:
1255 Ontzegt ge mij dees vaan die 't leger schande aandoet?
Daar leit de vaan en 't Kruis. Ik trap het met den voet.
BEREMOND:
't Gaat wel. Verzet haar zoo die onverzetbre zinnen.
URSUL:
Gij, broedermoorder, most dien Maagdemoord beginnen
Met zoo een schendig stuk, als 't schenden van het Kruis.
1260 Zoo komen u met recht Gods plagen t'effens thuis.
BEREMOND:
Wordt een monarch nu dus van zijn slavin versproken?
Stop toe dien lastermond.

1244 *Etna liet:* Sicilië verliet; *door brand:* uit vurigen ijver.
1245 *tuiten:* haarlokken.
1249 *braaf:* kloek.
1253 *schandaal:* schandalig voorwerp; *achter land:* door 't land.
1260 *t' effens:* alle tegelijk.
1261 *versproken:* beschimpt.

ATTILA:

Ik heb mijn leed gewroken.
Zij leit er toe. Zij zwijmt. Zij sterft. Zij geeft den geest.

BEREMOND:

Gij kwijt u als een held. Zoo viert men Mavors' feest.

ATTILA:

1265 Nu, krijgsliên, valt er aan, gij ziet mijn sabel zwaaien.
Zoo moet men vader Mars met Maagdenoffer paaien.
Daar briescht de dertle hengst op trommel en trompet.
Daar gaat hij in een zee van brein en bloed te wed.

BEREMOND:

Gij kunt de feest van Mars niet koninklijker vieren.
1270 Een ander paait Jupijn met honderd witte stieren,
Gij Mars met vijanden van 't menschelijk geslacht,
Bij duizenden. 't Gaat wel. Het offer is volbracht.
De veldheer, die verslapt van minne werd geoordeeld,
Beneemt alle achterdocht door zoo een levend voorbeeld.

ATTILA:

1275 Kornels, men recht dit lijk, voor 't ondergaan van 't licht,
Terstond, aan eenen paal gebonden, in 't gezicht
Des muurs, om door dien schrik 't hardnekkig volk te dwin-
(gen,
En ieder hou zich reed, men zal de Stad bespringen.

REI VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Waar zijn de maagden, waar de vrouwen,
1280 Die zich van schreien nu onthouwen
En niet met ons heur hart uitklagen
Om dees bedroefde nederlagen?
Men hoorde, eer nog trompetten gingen
En trommel sloeg, dees Maagden zingen;
1285 Terwijl we smolten in ons tranen.
Men zeit dat zich de veege zwanen
Nog met een lofzang dus vermaken,

1275 *recht:* richte op.

Wanneer ze zien de dood genaken.
Na 't zingen gaan ze, zonder kermen,
1290 Malkandren kussen en omarmen.
Hier scheiden tweederleie staten,
Die zich op éénen God verlaten.
Hier ziet men Vorsten, en Vorstinnen,
En Koningen, en Koninginnen.
1295 Ja Paus, Aartsvaders, Kardinalen,
Aartsbisschoppen en Priesters pralen
Met 's werelds allergrootste schande;
Verwezen tot een offerande,
In 't aanzicht van zoo veel tirannen.
1300 Hier groeten maagden, vrouwen, mannen
En jongelingen vast malkandren,
En 't aanschijn weet van geen verandren:
Niet eene heeft haar verf verschoten.
Verwanten, vrienden, speelgenooten,
1305 Een iegelijk voor ander vlugge
Biedt 's werelds ijdelheid den rugge.
De Hunnen staan van spijt en zwellen,
Als zij zich in geleden stellen,
En in slaghorden, om door lijden
1310 De macht der wereld te bestrijden.

TEGENZANG.

De Hun zijn blanken degen zwaaide,
Teon Ursuls vaan niet langer waaide:
Dit was de moordleus en het teeken.
De trommels slaan, trompetten steken.
1315 Het krijgsvolk, op trompet en trommel,
Komt t' effens ploffen in den drommel
Der Maagden, bloot en zonder wapen;
Gelijk in eene kudde schapen
De hongerige wolven varen,
1320 En geene met hun tanden sparen.

1291 *tweederleie staten:* de geestelijke en de wereldlijke stand.
1316 *t' effens:* terstond; *drommel:* drom.

De(n) ruiter komt van achter rijden.
Het voetvolk parst heur van weerszijden.
De Maagden staan als Gods gebonden.
Zij sneuvlen moedig, daar ze stonden.
1325 Zij kussen nog de paardenvoeten,
Die lijf en ingewand doorwroeten;
Zij kussen dees geverfde klingen,
Die door den rug en de armen gingen;
Dees pijlen, die den boezem wondden.
1330 De zom verscheiden mond aan monden,
En, zonder krijten, zonder karmen,
Al lachende in malkanders armen;
Dat zelfs der krijgsliên harten krompen.
Hier rollen hoofden, ginder rompen.
1335 Daar drijven afgesneden borsten,
Hier brein en bloed, die haar bemorsten;
Hier ziet men armen, beenen slingren,
Daar handen, voeten, teenen, vingren.
De Hun, als hij dees dooden plondert,
1340 Zich om heur eerbaarheid verwondert;
Vermits die kuische en eedle zielen
Met mond en borst op de aarde vielen.

TOEZANG.

Zoo gaat het Christus' uitverkoornen.
Zoo groeit de lelie onder doornen;
1345 De roos op scharpe doornehagen.
Zoo trekt men zegen uit de plagen.
Geen akkers worden zoo gezegend
Als Ursuls Veld, van bloed beregend.
In deze zee gaan de Englen baden.
1350 Dit zijn de purpere gewaden,
Daar Jezus' bruiden zich meê kleeden,
Wanneer ze naar haar stacie treden.

1323 *gebonden:* gebondenen.
1330 *De zom:* sommigen; *verscheiden:* sterven.
1352 *naar haar stacie:* naar het feest met den Goddelijken Bruidegom.

Dees roode druppels zijn robijnen,
Die boven licht, hier donker schijnen.
1355 Men drinkt bij God uit gouden koppen,
Verzet met dees gestremde droppen.
Dit zijn de rechte livereien,
Om de allervroomsten te onderscheien.
Zoo triomfeert men overwonnen.
1360 Men vindt geen kostelijker bronnen,
Dan die uit 's Martlers adren springen.
Dees sluiers passen hovelingen,
Die tot het hemelsch Hof behooren.
Zoo strekken 's vijands punten sporen,
1365 Om 't Christelijk gemoed te nopen,
Veel spoediger naar Honk te loopen,
De renbaan aller Martelaren.
Dies staakt dit treuren, droeve scharen,
Geleidt met vierige gebeden
1370 Het Maagdenheir, nu doorgestreden,
Daar zij het al ten Hemel wenken.
Noch dood noch vijand kan u krenken.
Gij ziet de zon 'n 't water dalen,
Om op te staan met blijder stralen.

1356 *verzet:* bezet.
1358 *allervroomsten:* allerdappersten.
1366 *Honk:* huis, hier Hemel.
1371 *Daar:* daarheen, waar.

HET VIJFDE BEDRIJF

BURGEMEESTERS. BODE.

BURGEMEESTER:

1375 Hoe 't kwam, dat Attila het hoofd zoo plotseling stiet
Met dezen elfsten storm, begrijpt mijn brein nog niet;
Terwijl ik, bij 't klinket, verwacht, omtrent de wallen,
Ons Ridderschap, om 't lijk van Ursul uitgevallen.

BODE:

Zij komen, met dien buit geladen, naar de Stad.

BURGEMEESTER:

1380 'k Geloof het nauwelijks. O Jezus, loon hen dat.
Wie durf 't verbeten Lam, met bloênden muil gedragen
In 't hongerige nest, dien wreeden wolf ontjagen?

BODE:

De spie verkondschapte ons, hoe 't lijk in Manfrids tent
Te zorgloos werd bewaard door 't Kattenregement,
1385 Dat, van den storm vermoeid en dapper aan 't verloopen,
Geen legerpoorte sloot, maar lag naar Stad toe open.
Dit gaf den borsten moed. Wij nadren altemet,
Vernemen man noch paard op schildwacht uitgezet.
Wij zien vast hier en daar de herrefstvieren rooken.
1390 De een leit op stroo en ronkt, met oogen toegeloken,
Verdronken in den wijn. Een ander drinkt en druipt
Van most en voelt niet eens dat hem de slaap bekruipt.
De zommigen den buit verdobblen en verspelen.
Een ander, hallef naakt, zijn wonden zoekt te heelen.
1395 De wagens staan er bij, zom heel, zom half gelaân.

1377 *klinket:* valdeurtje in de stadspoort.
1384 *bewaard:* bewaakt.
1393 *De zommigen:* sommigen.
1395 *zom:* sommige.

Hier leunt een speer, daar hangt een schild of rusting aan.
De vlammen schittren vast in helmen en standaarden.
De ruiters altemaal, gestegen van hun paarden,
Verzuimen hunnen plicht, gelijk de voetknecht doet.
1400 Toen Liskerk dit vernam, ontstak zijn edel bloed
Veel hitsiger dan ooit op Keulens trotsche muren,
Nog t' avond van zijn bloed en druipende kwetsuren
Geverfd, daar hij den Hun manhaftig wederstond,
En, hoe vermoeid, het zwaard niet eenmaal af en bond.
1405 „O telgen, voortgeteeld van Roomsche en Duitsche struiken,
Die niet om pracht, (sprak hij) maar eerlijk te gebruiken,
Het harnas gespte aan 't lijf en degens gordde op zij;
Hier is gelegenheid. Een ieder volge mij
Om onze erfvijanden, dees Katten, die, als slaven,
1410 Zich onder 't Hunsche juk zoo schandelijk begaven
Betaald te zetten 't leed, van oudsher aangedaan
Den Ubiën; toen, na veel jammers, uitgestaan
Van woest geweld, zij heul aan Caesars scepter vonden.
Dit 's Manfrids regement. Gij ziet den hengst gebonden
1415 Vast grazen bij zijn tent, waarin hij, stormens moe,
Houdt schildwacht op tapijt, met bei zijn blikken toe.
Wie zag ooit schooner kans in al 't beleg geboren?
Mijn makkers, dat 's u voor." Mèt gaf hij 't ros de sporen.
Al de andren op dat spoor hem rennen achteraan,
1420 Het open leger in. Wat kon er tegens staan?
Wij ploften onverziens, in 't honderd, in den drommel,
Voor 't steken van trompet, voor 't roeren van de trommel
Des ronkelden soldaats. Eer 't iemand hoorde of zag
Gevoelden ze onze jeugd niet eerder dan den slag
1425 En 't ijzer op den hals. Dat was het zeker teeken.
En daarmeê wapen, moord, en klokken opgesteken.
Zoo overvalt op zee een onverwachte vlaag
Den zeeman, daar hij slaapt, en verre leit te laag,
Als, onzacht opgewekt, hij 't zeil begeert te strijken,
1430 En bulderende wind en golven niet bezwijken,

1426 En tegelijk werden de wapens getrokken, werd moord gepleegd en luidkeels geschreeuwd; *opgesteken:* opgestoken.

Voor dat het schip gesloopt te gronde gaat en zinkt.
Hier wordt er een verrast, terwijl hij zit en drinkt,
En braakt den wijn en 't bloed, en mengt ze met malkan-
(deren;
Een ander wil zijn spel te spa in ernst veranderen,
1435 En wordt, terwijl hij speelt, het spel en 't leven kwijt.
Een ander, vast in slaap, van 't waken wordt bevrijd.
Een ander grijpt zijn zwaard, of zet zich in geleden,
Maar wordt van 't punt geraakt, of van den hoef vertreden.
Een ander, die zijn kwaal verbond, met luttel harts,
1440 Van 't schichtig zwaard geheeld, vond nooit gezwinder arts.
Op 't roepen midlerwijl, op dit erbarmlijk schreien,
Terwijl Agrippa's jeugd, zoo stout, zoo breed, gaat weien,
Komt Manfrid uit zijn tent gesprongen, half gekleed,
Met eene hellebaard, en schuimbekt bijster wreed,
1445 En schreeuwt: wij zijn nog niet verbasterd van onze ouderen.
Hij brengt een slag, maar 't hoofd dat hangt op beide schou-
(dren
Gekloven middendoor van Liskerks gladde kling,
Die hem te snel ontmoette en rustig tegensging,
En zonder samlen sprong uit zijnen hoogen zadel,
1450 De tent van Manfrid in, bestuwd van Keulschen adel,
En haalde er Ursuls lijk, en smeet het op zijn paard.
Toen daadlijk 't leger uit, en zoo weêr Stedewaart
Door dik door dun gejaagd, van bloed en zweet bedropen.
Bezet de poort en wal, en zet de poort wijd open.
1455 Zij komen met het lijk. Al 't leger raakt in roer,
En was ten deel gevloôn. Ik boodschap u hoe 't voer.

BURGEMEESTER:

Manhafte jongeling, die zonder eens te flauwen,
Dien kostelijken roof hebt uit die stalen klauwen

1438 *'t punt:* de spits.
1439 *kwaal:* wond; *luttel harts:* weinig kracht.
1440 *schichtig:* snel.
1442 *Agrippa's jeugd:* de Keulsche jongelingschap.
1448 *rustig:* kloek.
1449 *samlen:* dralen.

Des Noordschen Beers gerukt; uw ridderlijke daad
1460 Blijft in geheugenis, zoolang de dageraad
De duisternis verdrijft, zoolang de starren dalen
En duiken voor den glans van levendiger stralen.
Sinte Ursul zal u niet vergeten in Gods Rijk,
Daar zij, Gods blijde Bruid, voor de Englen zit te prijk.

JULIAAN. ATTILA. GEEST VAN SINTE URSUL
GEEST VAN ST. ÆTHEREUS.

JULIAAN:
1465 Hoe heeft de Noordzij zich zoo schandelijk gedragen?
ATTILA:
Hoe liet de Zuidzij zich zoo schandelijk verjagen?
JULIAAN:
Trompet noch trommel werd gesteken noch geroerd,
Voordat men 't stormgevaart had steewaart aangevoerd,
En wat tot storremtuig en reedschap kon verstrekken.
1470 Al 't voetvolk kwam vooraan, de ruiter achtertrekken,
En noopte met zijn paard ook 't hart des soudeniers,
Om den belegen muur te ontginnen met meer viers.
De nieuwe maan ging op, dat was 't gezette teeken
Om met een veldgeschrei altzamen op te steken.
1475 Zoo ging het stormen aan, hardnekkiger dan ooit.
Het hagelde geweer. Het veld werd dicht bestrooid
Met pijlen, die de lucht verduisterden, en vlogen
En snorden van de pees der afgeschoten bogen.
Men brocht den storrembok met eene schildpad aan,
1480 Geweld daar muur noch poort, noch toren voor kan staan.
Al 't vrouwvolk in de weer zich weert met traan en vlam-
men,
Met pekreep, ziedend kalk en steenen, om het rammen

1468 *'t stormgevaart:* de bestormingswerktuigen.
1471 *noopte:* spoorde.
1472 *den belegen muur ontginnen:* in den belegerden muur een bres maken.
1473 *gezette:* afgesproken.
1479 *storrembok:* stormram, waaronder een balk hangt aan kettingen, die tegen den muur gerammeid wordt; *schildpad:* stormtuig onder een schildendak.

Te hindren. Heet gevecht maakt heete harsens dol.
De mannen sneuvelen. De graften raken vol.
1485 Men strijdt eer reukeloos als met verstand en orden,
Uit bitterheid, van wie zij aangedreven worden.
Gewicht van steenen rolt en tuimelt van den wal
Op 't schildendak, dat sloopt, door eenen zwaren val;
Dat kraakt, en knarst, en huilt. Nog ziet men niemand (suffen.
1490 Men laat zich door veel moords in 't rammen niet verbluffen:
De levendige treedt terstond in 's dooden plaats.
In 't end bezwijkt de muur, door 't aanstaan des soldaats,
En stort met rook en puin en groot gedruisch ter aarde;
Die davert van dien slag, alsof ze reuzen baarde
1495 En weer in arbeid ging. Het puin vervult de gracht,
En baant den weg in Stad: die schijnt in 's legers macht
Te staan, daar over ons de vesten vreeslijk gapen.
'k Zag d'Agrippiners blank op straat, in volle wapen,
Getroost het Hunsch geweld te ontvangen sterk en stijf,
1500 Als mij, gelijk een koorts, een grilling reed door 't lijf.

ATTILA:

Wat grilling kwam u aan; hoe is u 't hart ontzonken?

JULIAAN:

Mij docht, dat in die breuk des muurs dees mannen blonken,
Die, flus verslagen, nu verschenen wederom
Tot wrake van dien moord. 'k Zag Ursuls Bruidegom,
1505 Dien wakkren Jongeling, den wijden mond der muren
Bezetten, met die zelve en vloeiende kwetsuren,
Ontvangen van mijn hand, toen ik, versteurd van moed,
Hem aangreep bij zijn kleed en slbbren deed in 't bloed
Van 't grijs en Pauslijk hoofd, hetwellek voor zijn oogen,

1486 *bitterheid, van wie:* bitterheid waardoor.
1488 *sloopt:* bezwijkt.
1492 *aanstaan:* aandringen.
1495 *En weer in arbeid ging:* En weer aan het baren ging.
1498 *blank:* blinkend in 't harnas.
1500 *grilling:* rilling.
1503 *flus:* zoo even.

1510 Doorsteken van mijn zwaard, zich mede kwam vertoogen,
Tot wraak van 't ongelijk, met eene heesche stem;
Gelijk die dubble wolk van Mannen achter hem,
De moede burgerij kwam bijstaan en verpoozen.
Men zag er zom gebaard. Men zag er baardeloozen,
1515 En jong en oud. Elk had zijn eigen handgebaar,
Een kruis, of staf, of torts, of zwaard. 't Gespook stond naar
En vreeselijk bij nacht. De krijgsman, aan het dutten,
Wijkt af, verloopt, en ik zoek hen vergeefs te stutten.

ATTILA:

Nu merk ik: 't is geen droom noch harsenschilderij:
1520 Het heeft niet weiniger gespookt aan onze zij.
Ik, om geweer en moed van 't oorloogsvolk te slijpen,
Hadde opgezet eens zelf de torens aan te grijpen,
En greep, in 't bits gevecht, na zoo veel tegenstand,
Den standerddrager zelf den standerd uit de hand
1525 Met de een, met de ander hand de lange storremladder,
En riep: „Men volg mijn spoor. Wie eerst van allen radder
Kan steigren, achter mij, en schrap in 't heetste staan,
Dien mag onsterflijke eer noch muurkroon niet ontgaan.
Hier rijst het Capitool. Hier is de wedergade
1530 Van Rome. Schats genoeg tot boete van uw schade,
Geleden in 't beleg. Val aan, ik wijs u 't spoor.
Mijn Arend met de kroon, mijn Astur vliegt u voor."
Het vier ontstak. Men zag hoe aller oogen glommen.
Ik recht de ladder zelf, en daadlijk opgeklommen;
1535 Mijn regement mij na, en zoo de zege ontgost.

1510 *Doorsteken:* doorstoken; *vertoogen:* vertoonen.
1511 *ongelijk:* onrecht.
1515 *handgebaar:* voorwerp in de hand.
1516 *'t Gespook:* de spookverschijningen.
1517 *dutten:* wankelen.
1519 *harsenschilderij:* hersenschim.
1521 *geweer:* wapenen.
1522 *opgezet:* het plan beraamd.
1530 *boete:* vergoeding.
1532 Het veldteeken van Attila heette: „Astur".
1535 *ontgost:* begon.

Een iegelijk soldaat hiel stand, gelijk een post.
Ik zwaai den degen vast. Ik schreeuw vast, moord en wapen,
Vrijbuit en brand. Val aan, nu wreek u eens rechtschapen.
De burgerij verflauwde in tegenweer te biên.
1540 De wal en Stad was ons; wanneer ik op zijn kniên
Een oud eerwaardigst Man zag vallen, in het midden
Der Priesteren, en met gevouwen handen bidden.
Op dat gebed, helaas! verscheen me straks mijn Min,
Met haar doorschoten borst. Die schoone Koningin
1545 Verscheen met dees kwetsuur, die, versch, nog deerlijk (bloedde.
Hoe werd mijn hart zoo bang, dat straks zoo grimmig (woedde!
De standerd zeeg en viel, met eenen viel de moed.

JULIAAN:

Verscheen ze slechts alleen?

ATTILA:

Met een ontelbren stoet
Van duizenden bestuwd, en met die zelve Zielen
1550 Die, van den hoef getrapt, door zwaard en speren vielen.
Zij trad mij in 't gezicht en docht me ruim zoo schoon
En ruim zoo groot als flus. Haar diamanten kroon
Verlichtte straat en wal, door 't schitteren der steenen,
En 't kronegoud, gelikt en goddelijk beschenen
1555 Van eenig godlijk licht, dat met een ronden kring
Van tongen, rood als vier, om 't heilig hulsel ging.
Mij docht: ik zag dien schicht nog in haar harte steken,
Daar 't lauwe bloed langs scheen op de aarde neêr te leken.
Ik stond er stijf en stom. Al 't krijgsvolk zag op mij.
1560 De Liefde en Schrik van d'een, de Schoone aan d'andre zij.
Nog drong ik steewaart in met sidderenden degen.
Maar waar ik kwam, alom vloog Ursuls geest mij tegen
Met hare standerdvaan. Haar Maagden overkuisch
Bejegenden mijn volk met dadeltak, of kruis,

1543 *Min:* geliefde.
1554 *gelikt:* gepolijst.
1564 De dadeltak was als de palm een zegeteeken.

1565 Of maagdewassen kaars, voor wie de krijgsliên vielen,
En vloden hier en daar. Zij zat mij op de hielen,
Of stond voor mijn gezicht. Veel troepen vloôn verbaasd;
Dies ik den aftocht blies, want de aftocht was ons 't naast.

URSUL:

Nu treffen den tiran al 's hemels dreigementen.

ÆTHEREUS:

1570 Nu Juliaan vervolgd in de aangesteken tenten!

ATTILA:

Och Juliaan, wat raad? Hier komt het zelve spook.

JULIAAN:

Hou stand, 't is ijdelheid, en wind, en stof, en rook,
Of een ontsteken damp, die schichtig zal verdwijnen.

URSUL:

De zonne zal voortaan uw hutten niet beschijnen.

JULIAAN:

1575 Hou stand, 't is ijdelheid, die eer verstuift dan stof.

URSUL:

Des legers kreits verstrekk' den Hun een kerrekhof.

JULIAAN:

Wie zijt ge, die bij nacht ons kwellen komt en plagen?

ÆTHEREUS:

Stechts wind, en rook, en damp, en stof, om uit te vagen.

JULIAAN:

Indien ge niet ontvlucht, ik stel mijn zwaard te werk.
1580 Wat of de veldheer doet?

ATTILA:

Ik schrijf met kool een perk,
Tot mijn verzekering, en zal 't met vloeken wijen.

JULIAAN:

Daar komt het ijslijk spook en durf het overschrijen.

ATTILA:

Is 't wonder dat mijn haar hierdoor te berge rijs?

1565 *maagdewassen kaars:* van maagdenwas, zuiverste en edelste was.
1567 *verbaasd:* verbijsterd.
1570 *aangesteken:* aangestoken.
1580 *Ik schrijf met kool een perk:* ik teeken met houtskool een tooverring.

URSUL:
Bevriest uw hart nog niet zoo stijf en kil als ijs?
ATTILA:
1585 Och Ursul, laat me gaan. Och, spaar den koning 't leven!
URSUL:
Tiran, uw vuist heeft mij dien schicht in 't hart gedreven.
ATTILA:
Och Ursul, laat me gaan, vergeef me toch dien moord.
URSUL:
Wij, geesten, eischen wraak. De Hemel is verstoord.
ÆTHEREUS:
Durft gij, aartsmoordenaar, u langer hier vertrouwen?
JULIAAN:
1590 Wijk af, ik zal u 't hoofd van buik en schoudren houwen.
ÆTHEREUS:
Heeft wind, en rook, en damp, en stof nu buik en hoofd?
JULIAAN:
Daar leit de geest. Ik heb hem 't bekkeneel gekloofd.
ÆTHEREUS:
Nog leeft de geest. Uw zwaard is veel te plomp van snede.
JULIAAN:
Och goede geest, vertrek, laat Juliaan met vrede.
ATTILA:
1595 Och Juliaan, wat raad? nu weet ik geen verblijf.
URSUL:
Gods straffe volgt Gods Roê, gelijk de schaduw 't lijf.
ATTILA:
Het zweet breekt uit. Wie moet voor dit gezicht niet ijzen?
Princes, ik zal mij nu genadiger bewijzen.
URSUL:
Gelijk ge zijt gewoon, die 't al verwoest en stroopt,
1600 En Christenrijk in 't bloed der Martelaren doopt.
Verbeeld u niet, dat God uw moedwil wil verschoonen.
Ik zal u 't halve hoofd van uwen Manfrid toonen.
Daar ziet gij 't van het lijf gesneden, en nog nat.

1595 *nu weet ik geen verblijf:* nu weet ik niet waar te blijven.
1598 *bewijzen:* betoonen.

De Ridderschap valt uit, met al de gansche Stad.
1605 De tenten staan in brand. Uw volk verloopt te spade.
't Vergoten bloed roept wraak. 't Is uit met Gods genade.
De gansche Stad valt uit. Al 't leger staat in vier.

ATTILA:

Wat zien we, Juliaan; wat aanzicht zien we hier?
't Is Manfrids eigen hoofd. Verwacht geen ander teeken.
1610 Och Juliaan, 't is tijd als de andren op te breken.
Och Juliaan, breek op, met de overige macht.
't Is veiliger gevloôn, dan 't uiterste verwacht.

AARTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS. REI VAN AGRIPPINERS.

AARTSBISSCHOP:

Getrouwe Ridderschap, zet hier de doodbaar neêr,
En 't Heilig Lijk. 't Wordt spa, ook valt de weg te veer,
1615 Vooreerst genoeg, tot dat men 't lichaam voort geleide.
En op het statelijkste een uitvaart toebereide,
Gelijk de heiligheid van zoo een Heilig voegt.
Maar dit toeschietend volk bleef al den nacht misnoegd,
Indien hun oogen zelfs de Doode niet eerst zagen.
1620 Men schuif de doodkist op. Daar leit ze nu verslagen,
Die vrome Kruisheldin, en stut van 't eeuwig Rijk.
Gij, Vaders van de Stad, gij, Burgers algelijk,
Om Gods wil, ziet toch eens, gij maagdekens en vrouwen,
Koom leek, en priester, koom de Koningin aanschouwen.
1625 Zij schijnt niet dood, noch ook den slapenden gelijk,
Maar levend lacht ze u toe. Hier leit een Bruid te prijk,
Wiens ziel in 't hemelsch koor, voor de Engelen, ging (trouwen
Den schoonsten Bruidegom. Waar zag men ooit gehouwen
Uit marmer eenig beeld, of lijk, dat witter was:
1630 Zoo leeft de albasten pop in de ebbenhouten kas.
Nog schijnt de purpre mond gebeên tot God te morren.

1619 *zelfs:* zelf.
1630 *pop:* beeld.
1631 *morren:* mompelen, prevelen.

De roos, op elke wang, weet nog van geen verdorren.
Het haar behoudt zijn geur, ja krachtiger dan ooit.
Zoo had ze zich voor 't leste om Jezus opgetooid.
1635 Zij heeft dien mond niet eens vertrokken, om de smarte
Des doods, toen haar de dood de tanden zette in 't harte
Met dien verwoeden schicht. Geweerhaakt hangt hij nog
In haar gekwetste borst, zoo wit als melk en zog,
Gemarmerd van het bloed, dat uit de wonde vloeide,
1640 En maakte een rooden vliet, waarin de ziele roeide
En zeilde, en vloog voor wind, voor stroom, recht Hemel-
(waart,
Der zielen haven in, beschut voor 't Hunsche zwaard.
O wreede schicht, te wreed op zoo een teere spruite!
't Was wonder dat uw punt niet weder af en stuitte,
1645 Of stomp werd op 't gezield en levendig albast
Der Calidoonsche Maagd, en hecht ge nog zoo vast
In 't middelpunt van 't hart? Maar waarom 't hart geschoten,
Och edel hart! en niet een ander deel doorstooten?
Neen, billijk is 't, dat zij, aan 't Paradijs verloofd,
1650 Ook werde in 't hart gemerkt; gelijk 't gemarteld Hoofd,
Haar Heiland, Dien de speer in 't hart ging, door de zijde.
Onwetende eerde u dus, die u dees eer benijdde.
O allerzaligst lijk, ons allen voorgetreên,
En in het bloedig perk met Jezus doorgestreên.

BURGEMEESTER:

1655 Zij triomfeert bij God, met Wien zij zich vereende,
Met al haar Duizenden, die, op de starren treênde,
Nu omgaan met den kloot, aan 's hemels gouden boog,
En, boven zon en maan, braveeren daar omhoog
Gods vijanden, die niet onsterfelijke zielen,
1660 Maar slechts het sterflijk lijf des Martelaars vernielen.
Het veld, dat door dien moord verwilderd leit en woest,
Gemest met bloed en merg, teelt nu een rijken oegst,
Daar God de vrucht af maait, en vult Zijn ruime schuren
Met garven zonder tal.

1663 *af:* van.

REI:

Wij tellen daaglijks de uren,
1665 Ja elken oogenblik, in 't uiterste gevaar,
Dat Jezus ons verloss'. 't Verlangen valt ons zwaar.

AARTSBISSCHOP:

O waarde Burgerij, de Hemel wil u sterken.
Gedenk, gij strijdt ter nood voor huizen en Gods kerken;
Gij strijdt voor lijf en ziel, voor Gods gerechte zaak,
1670 Voor 't algemeen geloof. Schep moed. Beveel de wraak
Den allerhoogsten troon: hij bleef nooit dwingland schuldig
De lang gedreigde straf. Volhard, beveel geduldig
Hem de uitkomst van 't gevecht. De Hemel weet zijn tijd.
Met triomfeerde nooit dan na den bangen strijd.
1675 Nu dorscht Gods straffe hand den droeven ingezeten.
De vlegel breekt niet eer voor dat die is versleten.
Gods oordeel scheidt aldus het koren van het kaf;
Al dreunt er 't gansche Sticht, gelijk een dorschvloer, af.
Wij zitten nog beschermd en met besloten muren.

REI:

1680 Argentoraat, en Trier, en Tongren, ons geburen,
Zijn al in de asch geleid, en in den grond vergaan.
Indien een sterker valt, hoe kan een zwakker staan?
De bliksem met geweld gedreven op de toppen
Van toornen en van kerk; het bloed, bij roode droppen
1685 Geregend hier en daar; de tortsen in de lucht;
De wolken vol geschreis en ooreloogsgerucht;
Het hemelsche gezang, het loeien uit de koren,
Gaan zwanger van al 't leed, dat daaglijks wordt geboren.
Ons vesten gapen vast en waren flus vermand.
1690 Wij hoorden dien tiran vast brullen moord en brand.
De macht der burgerij begon al uit te spatten.

1667 *wil:* zal.
1678 *'t gansche Sticht:* 't heele aartsbisdom van Keulen.
1680 *Argentoraat:* Straatsburg.
1683-1688 Zulke voorteekenen, die herinneren aan 't geen Flavius Josephus en Hegesippus verhalen aangaande de wonderlijke verschijnselen vóór de verwoesting van Jerusalem, werden in Vondels tijd nog onafscheidelijk geacht van alle noodlottige gebeurtenissen.

De Hun zal straks den storm met meer gewelds hervatten
En boren door de breuk in Stad, die open leit.
Ik zie, hoe 't grimmig zwaard langs markt en straten weidt
1695 En neervelt wat het vindt. Ik hoor ons vrouwen krijten.
'k Zie dochters aangezicht en bloote borsten rijten,
Met hangende perruik geschonden en gesleurd.
Ik zie dees Stad in brand en als een kleed gescheurd.
Nu zal ons beek van 't bloed der menschen overloopen.
1700 Men sluit de poort vergeefs, de muren leggen open.

BURGEMEESTER:

Godvruchtig Licht, verlicht het volk met uw gebed.
Wij knielen al met u, en hopen op ontzet.

AARTSBISSCHOP:

Aandachtige gemeent, hou op, hou op van schreien!
Ik zie, om 't hoofd van 't lijk een vlam van tongen weien,
1705 En lekken Ursuls kroon. Ai zie, hoe schoon het speelt.
Ik zie nog meer: een wolk, die zich daarboven deelt,
En zwanger van Gods glans vast arbeidt door te breken.
Schep moed, mijn volk, schep moed! Dit is geen ijdel teeken.
Wij zijn alree verhoord. Nu langer niet geschroomd.
1710 De wolk gaat op. Wat Zon of hier te voorschijn koomt?
Wat starren of dit zijn, die voor en achter krielen?
Gewis 't is Ursuls geest, bestuwd met Martelzielen,
Met zooveel duizenden, als flus gesneuveld zijn.
Ik ken die Kruisbanier. 't Is spook, noch droom, noch schijn.
1715 Wij wekten haren geest met ons eendrachtig smeeken.
Zij wenkt ons. Luister toe. Daar vangt zij aan te spreken.

SINTE URSUL:

Gij, Agrippiners, staakt dit jammerlijk gesteen!
Ik hebbe op uwen muur met al mijn heir gestreên
En ging dien Dwingeland in zijne tent bestoken.
1720 Al 't leger vlucht met hem en is voort opgebroken.
De bliksemstraal, die brand in alle hutten sticht,
Vergunt den Hun geen tijd, dat hij zijn hielen licht.

1704 *weien:* weiden, lekken.
1707 *vast arbeidt:* reeds moeite doet.
1720 *voort:* terstond.

Gansch Keulen, met den dag in 't leger uitgevallen,
Sleept eenen grooten roof in zijn verloste wallen.
1725 Die woedende tiran, zoo wijd en zijd gevreesd,
Zal 's nachts, in 't bruiloftsbed, op 't vroolijkst van zijn (feest,
Smoordronken van den wijn en 't bloed, allengs gedronken,
Daar zijn bestorven bruid hem reutlen hoort, na 't ronken,
Haast braken 't godloos hart en smoren in zijn bloed,
1730 Dat tegens Christus' Kerk en Gods autaren woedt.
Laat u 't geleden leed noch jammer niet bedroeven.
God wou uw hart door 't vier des oorloogs dus beproeven.
Bestelt ons lichamen ter aarde, zoo 't behoort.
De Hemel zal uw Dom, uw Raadhuis, èn uw poort,
1735 Van hier, in tijd van ramp en tegenspoed vertroosten.
Verwacht in uwen schoot het Drietal, dat van 't Oosten
Zich boog voor de arme kribbe en offerde zoo mild;
Drie Kronen dan, gevoerd in eenen rooden schild,
Drie Kronen zullen braaf op onze armijnen passen.
1740 Ik zie der muren kreits hoe langer wijder wassen
Door allerhande ramp; de Aartsbisschop, in den top
Van 't Keizerrijk te keur om een gekroonden kop;
En 't Heilig Agrippijn, door tegenspoed verzochter,
Volharden, als een echte, oprechte Roomsche Dochter.

AARTSBISSCHOP:

1745 Verlosser, zijt geloofd, Die de eer behoudt in 't veld,
En Englen zonder tal, en Martelgeesten stelt
Tot wachters van de Stad. Wij buigen ons, wij groeten
SINTE URSUL en heur heir. Wij offren aan heur voeten

1728 *bestorven:* doodsbleeke; Attila stierf in den eersten nacht van zijn huwelijk met Ildico.
1736 *het Drietal:* de drie Koningen uit het Oosten, wier relikwieën in later tijd naar Keulen zijn overgebracht.
1739 *braaf:* flink, fraai; *armijnen:* hermelijnen; zie vs. 282 en 51, 52 der Opdracht.
1741 *door allerhande ramp:* door allerhande rampen heen.
1742 *te keur:* als Keurvorst om een gekroond hoofd te kiezen.
1743 *verzochter:* meer beproefd.
1744 Het randschrift van het Keulsche zegel luidt in het Latijn: „Heilig Keulen, der heilige Roomsche Kerke trouwe dochter."

Geen wierookvat vol reuk, maar 't hart vol dankbaarheid.
1750 Mij dunkt: ik zie alree ons vesten uitgeleid,
Sinte Ursuls veld daarin getrokken en begrepen;
De Keulsche maagden macht van steenen t'zamen sleepen
En bouwen haar een kerk, zoo ijverig als ooit.
Gezegend zij Klemaat, die Gods gebouw voltooit.
1755 Drie zilvren tomben, rijk van Indiaansch gesteente,
Begraven in 't autaar, beveelt men haar gebeente,
't Lijk van Cyriacus, en 't lichaam van Konaan;
Waarop men, onder spel en koorgezang, voortaan
Den Hemel eeuwig dankt met heilige offeranden,
1760 Daar gulden kandelaars, daar gulden lampen branden.
Noch feest, noch ommegang ontsta dees Maagdenkerk,
Daar elk haar rustbed hebbe en haar gewijden zerk.
Men berg al 't overschot in eene gouden kamer;
En haar gedachtenis zij Keulen aangenamer
1765 Dan endelooze schat; maar de asch en Maagdenstof,
Zich spreiende, vereischt een grooter kerrekhof
Dan de allergrootste stad. Men grabbelt om dees Bloemen.
De Theems zal zelf een stad naar een der Maagden noemen.
Zoo leven, na den dood, die 't leven hier versmaân.
1770 Zoo koomt de glorie thuis, die naar Gods glorie staan.

1754 *Klemaat:* Clematius, die een kerk stichtte, aan de H. H. Maagden gewijd.
1757 *Konaan:* naam van St. Ursuls bruidegom vóór zijn doop.
1761 *ontsta:* ontbreke.
1763 De relikwieën der H. H. Maagden worden in de zgn. gouden kamer van de St. Ursula-kerk te Keulen bewaard.
1776 *grabbelt om:* grijpt gretig naar.